349

БІБЛІОТЕКА „УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО СЛОВА", Ч. 7.

МИКИТА ШАПОВАЛ

ЩОДЕННИК

ВІД 22 ЛЮТОГО 1919 Р. ДО 31 ГРУДНЯ 1924 Р.

І. ЧАСТИНА

Упорядкував Інж. Сава Зеркаль

НАКЛАДОМ УПОРЯДЧИКА

Видала Українська Громада ім. М. Шаповала в Новім Йорку.

– 1958 –

РГ

БІБЛІОТЕКА „УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО СЛОВА", Ч. 7.

МИКИТА ШАПОВАЛ

ЩОДЕННИК

ВІД 22 ЛЮТОГО 1919 Р. ДО 31 ГРУДНЯ 1924 Р.

І. ЧАСТИНА

Упорядкував Інж. Сава Зеркаль

349в
НАУКОВО-ДОВІДКОВА БІБЛІОТЕКА ЦДАЗУ

НАКЛАДОМ УПОРЯДЧИКА

Видала Українська Громада ім. М. Шаповала в Новім Йорку.

– 1958 –

ВІД УПОРЯДЧИКА.

Покійний Микита Юхимович Шаповал залишив по собі багатий архів рукописів, недрукованих праць, а між ними і цей Щоденник. Ще за життя М.Ю. його вірна товаришка життя - дружина Ольга Філяретовна Шаповал переписала на пишучій машинці цей Щоденник, з одним або двома відписами, а автор виправив олівцем. Це видно з того, що між оригінальними листками машинопису Щоденника зустрічаються й сторінки копії.

Микита Юхимович Шаповал помер в Празі 25 лютого 1932 р. На похорон приїхав з Парижу брат Микола Юхимович Шаповал, генерал Української Армії, повертаючись до Парижу забрав зі собою цей оригінал-Щоденник та ще де-які рукописні матеріяли свого брата, щоб їх видати друком. Але Миколі Юхимовичу не трапилося нагоди щоб їх видати. Вони так і залишилися в архівах Миколи Ю. і його дружини Антоніни Антонівни Шаповалів.

Микола Юхимович помер в 1948 році у Франції.

Копія Щоденника і більшість архівних матеріялів залишилися у вдови Ольги Філаретівни Шаповал в Празі /Померла в 1948 р. в Празі/. Що з тими матеріялами сталось - невідомо.

Частину рукописів і цей Щоденник Антоніна Антонівна надіслала до редакції "Українського Громадського Слова" для публікації, деякі рукописи Микити Юхимовича дісталися до редакції "УГС" після смерти Антоніни Антонівни /померла в 1953 р. в Парижі/, згідно її волі.

Стиль, правопис і зміст залишаємо як в оригіналі непорушені, в пошані до автора, покійного Микити Юхимовича. Примітки, додатки і пояснення упорядчика подаємо в дужках під ініціялами: С.З.

З огляду на брак матеріяльних засобів видаємо циклостилевим способом і в обмеженій кількости примірників. Думаємо, що й цим нашим скромним ділом спричинимося до збереження будучим ґенераціям і майбутнім українським дослідникам історії матеріялами, про життя і діяльність української еміґрації в 1919-1932 роках, а так само і автора Щоденника - Микити Юхимовича Шаповала.

Ми щасливі, що можемо послужити хоч цією маленькою працею вічній памяти нашого великого патріота, державника, політика, суспільника, культурного творця - провідника і учителя життя у 75 річницю народження і 25 річницю смерти Микити Юхимовича Шаповала.

Новий Йорк, 8 жовтня 1957 року.

Інж. Сава Зеркаль,
Упорядчик.

Щ О Д Е Н Н И К

/Від 22 лютого 1919 р. до 31 грудня 1924 р./

Частина Перша.

Станіславів, 26 лютого 1919 року.

Допомога військові і населенню потрібується, але справа не так зле стоїть, як думають...

Їхав через Стрий. Бачив Петлюру, Ковалевського /Миколу.С.З./, Пачовського /Василя/. Завтра приступлю до вивчення земельної і лісової справи...

22 лютого прибула до Львова антантська місія /франц.,італ.,англ.,амер./ і телеграфно зажала переговорів для полагодження польсько-українського непорозуміння, виставляючи як необхідна умова перемирря, а наша сторона відповіла, що згодна на це при умові, що вихідною точкою переговорів буде признання Сяну за демаркаційну лінію. Поїхав в Ходорів Петрушевич /Євген.С.З./, Голубович /Ізидор.С.З./, Петлюра /Симон, заст. голови Директорії і гол.отаман військ УНР.С.З./.

23 лютого телеґрама Винниченка /Володимира, голови Директорії.С.З./ у Винницю Директорії: "Два дні силкувався з'єднатися з Вами прямим дротом - неудалось, дуже шкода.Мене тут принято остільки неуважно, неприхильно, що цілком унеможливили мені побачення з секретаріятом"/"Нове Життя, 25.II.1919/. Далі оповіщається, що в Лавочному /станція на границі Галичини з Карпатською Україною.С.З./ дуже святочно зустріли Винниченка військові і цівільні власти Угорщини, котрі вітали його від імени Угорської Республіки.

Виясняється, що через Волочиськ у Галичину пройшло 121 ваґон. харчів, через Гусятин 71 ваґонів.

28 лютого 1919 року.

Вчора мав довгу розмову з Пачовським, редактором "Стрільця". Він ставиться неґативно до політики тутешніх заправил. Приблизно позиція його така, як у нас. В народніх масах глухе, иноді і открите незадоволення режимом. Один стрілець казав про намір тутешніх заарештувати Винниченка. Поводження з Винниченком викликає обурення в масах.

Незрозуміла єсть політика військових. Петлюра упивається медом слави через брак конкуренції. Вчора Петлюра їздив у Ходорів на побачення з представниками Антанти.

Несподівано зустрів Балбачана/Петра, полк.С.З./ і Пелещука/полк.С.З./. Вони не знають за що їх інтерновано. Передали на моє ім'я офіціяльні заяви, яко голові Національного Союзу. Справді, за що їх арештовано, вислано в Галичину?

Балбачан озлоблений, терпкий і негативно настроєний до дальшої роботи, а Пелещук жадає реабілітації і хоче працювати.

Після де-якого ознайомлення з тутешніми обставинами немає бажання вступати в зносини з офіціяльними представниками уряду.

Цікаві поголоски йдуть в низах населення, особливо жидівських: всі переконані, що деякі Державні Секретарі спекулюють нафтою. Називали імена. Дивно! Стара хвороба - корупція /хабарництво/ повзе, як лишай.

В жадні стосунки ні з ким не вхожу. Живу осторонь і приглядаюся.

Читаю Макіявелі про Володаря і коментарі до Тита Ливія. Цікаве і старе як світ. Геніяльний флорентійський державний Секретарь!

I березня 1919.

Вчора розмовляв з Др. Петрушевичем, Голубовичем і Мартинцем /Секретар земельних справ.С.З./ - зробив офіційні візити. Д-р Голубович прислав потім картку з загнутим кутиком!.. Допитував про поводження з Винниченком. Викручуються. В Лавочному, мовляв, венгри зустрівали не Винниченка а нашу "торговельну місію", Винниченко лише "взяв то на себе".

Бачився з Петлюрою, котрий сказав, що д.д. Петрушевич і Голубович ніби офіціяльно заявили про справу з Винниченком, але що заявляли - я так і не розібрав.

У-вечері бачив Волбочана і Пелегука, котрі подали на моє ім'я заяви. Справа їх, як сказав мені Петлюра, вже передана Головній Юридичній Управі Військового Міністерства. Але разом з тим така фраза: "Повірто, Микита Юхимович, що в цей час н е з р у ч н о повертати їх до війська, на їх командні посади. Дивно.

Несподівано в каварні здибався з М.Єшаном. Він приїхав учора по заклику Секретаріяту. Всякі речі розповідає.

5 березня 1919.

Живемо в "Уніоні" /готель. С.З./. Вчора говорили про згуртування тутешніх народників. Мають людо, а нема діла. Може налагодимо газету. Є добрий випадок купити налагоджений апарат.

З неділі будемо читати виклади в "Молодій Громаді", я - Земельна реформа на Україні, Ковалевський - Ідеологія соціялістичного народництва, Гольдельман /Симон, жидівська партія "Паолей Сіон".С.З./- Порозуміння національностей, він-же: Організація праці і трудової кляси, Єшан - Національна культура.

Переговори з поляками перервані. Вчора видано відозву до народу від війська і Державного Секретаріяту.

Всім ворогам, що хочуть панувати
І Україну взять в неволю знов,
Йдемо ми твердо так сказати:
Нехай розсудить нас залізо й кров.
Із наших ніг упали вже кайдани,
Із наших очей впала сліпота:
Не запанують в нас з Антанти хулігани,
Ні панська своєрідная орда!
Над Україною вже сонце золотіє,
Над Україною зійшла зоря!
Яка-ж нас сила подолать зуміє,
І хто посміє дать нам круля чи царя?
По Україні грають сурми і гармати,
Під небо піднялась червона хоругов,
А ми йдемо, щоб ворогам сказати:
Нехай розсудить нас залізо й кров.

5.III.1919. М.Шаповал.

6. III. 1919, четвер.

Сьогодні був у Земельній Комісії в-ранці і після обіду. Були там Петрушевич, Голубович, Мартинець... Дебата над основними питаннями земельної реформи. Становище справи безнадійне. Люде самоосліплюються і повторюють наші помилки. Більшість промовців за викуп. Платити поміщикам, цеб-то полякам і жидам. Промова Голубовича консервативна.

Я промовляв проти викупу. Багато мусів говорити. Повстав гвалт. Всі говорили. Особливо цікаве питання чи я-б"грабував" Франка, коли б Франків син за продані батькови твори купив 1000 морґів землі. Довелося сказати, що землю відібрав-би, аби син Франка не експльоатував народу, над недолею котрого плакав Франко 40 років.

У-вечері комісар зі Скалату сказав, що в Тарнопільському, Скалацькому і ще двох повітах селяне вже приступили до захоплення панських маєтків, що їх утихомирюють і розстрілюють. "Чи можна керувати народом, коли його розстрілюють"? питає і домагається, що-б земельну реформу було оповіщено негайно, найдалі до 15 марта /1919 р.С.З./, бо большевизм росте. Його застереження зробило вплив. Скрізь іде гомін, що в Станиславові, Коломиї і ін. містах жовніри дуже незадоволені урядом. Чекають вибуху.

9 березня, неділя.

Сьогодні читав лекцію "Земельна реформа на Україні, як підстава української Державности". Без перерви говорив 3 години і змучив себе та слухачів, але тема така велика та цікава, що ніяк не можна вкласти в одну годину. Говорив слабо, незадоволений собою. Публіка віднеслась "змучено", це б то байдуже. Гаразд. Мусів показати їм де центр ваги нашої справи і де небезпека.

Єднання з народом виведе нас туди, куди треба.

Хочеться таки спокою. Треба їхати в гори.

Сьогодні неприємні звістки: Казятин здано. 1000 вагонів з продуктами і амуніцією віддано. Випиваємо чашу до дна. Випиваємо чашу до дна. Результат наших помилок.

Кажуть, що з'їзд почтовиків має большевицький дух, як і з'їзд залізничників.

13 березня.

Вчора хотів був поїхати з Мин/юком Олександ., ес-ер.С.З./ у Войнилів, але не міг здобути автомобіль. Сьогодні те-ж. Ввічливо одписав пан Рубела/Петро, сотник УГА, заст. Секретаря Військових Справ ЗУНР.С.З./, що є місії америк., італ., а тому...

Місія "Червоного Хреста" - куди і чого вона їде? Чому наші люде панькаються з ріжним набродом, а своїх ігнорують, тих, що з повним самопожертвуванням працювали для України? Як погляну кругом, як сумно. Непривітність просто обурююча.

Позавчора потрушено і арештовано Павла Макаренка/член партії українських соціял.-самостійників, за Ц.Ради комісар при Окремій Запорізькій дивізії.С.З./. Знайдено величезні гроші - щось 700.000 карб., тисяч на 500 золотих річей з бріліянтами, свідоцтво на 250.000 заложених на ім'я Павла Макаренка в "Українбанк" і ще щось. Кажуть, що він, проф.Тимченко /мабуть Євген.С.З./ та Андрущенко купували тут будинок на ул. Мазепи за 600.000, приторгували дві усадьби та взагалі щось купували. Покупки робили на своє ім'я, а коли арештовано, то заявили, що то гроші і цінности Центрального Комітету самостійників. Тимченко і Андрущенко виїхали до відня чи що за грошима і коробкою бріліянтів. Невже це панама? Невже це ті гроші, що уряд /УНР.С.З./ дав на партію, на організацію війська, на культурну роботу? Боже, як важко жити в цій атмосфері провокацій, брехні, насильства, спекуляції! Одійшов од їх усіх і тепер придивляюся... Бідна Україна. Оце твої любителі!...

Вчора була лекція Ковалевського /Миколи.С.З./. Слабо. Сьогодні - читав Филипович /мабуть Павло.С.З./. Тоже слабо... - Гарна була лекція Микольці /Єнишана.С.З./ про "Національну культуру"... Лихо в Галичині.

Уряд завів бюрократично-поліцейський режим. Людність голодає і ненавидить уряд. З України привезено по 8 березня /1919.С.З./: цукру 142 вагони, борошна, збіжжя то-що багато - разом 462 українських вагонів. А тут говорять, що Україна нічого не дає! Ведеться сепаратистична робота. Приглянувшись до Галичини, можна заключити, що об'єднання - це довга річ.

Прочитав про Орлика. Гетьман - еміґрант. Це жахлива історія. Не - одному з нас доведеться пережити його судьбу. Бідні українські патріоти! Доводиться їм любити порожнє місце.

14 березня.

Відбулась дискусія над земельною справою. Незвичайно гарячі промови. Спочатку

говорив якийсь Андрієвський з Полтави, людина мені цілком невідома. Говорив багато неправди і обороняв... що він обороняв - трудно сказати. Ясно, що це оборонець поміщиків, бо радив ворогів своїх /поміщиків/ зробити приятелями, тоді, мовляв, державність свою ми легко укріпимо. Наче-б то поміщик. /московський, польський і ин./ є приятелями української державности взагалі. Безтактна і брехлива промова "землячка" зробила пригноблююче враження.

Потім говорив Пачовський про свій досвід в лагерях полонених і в кінці чомусь перейшов на критику Секретаріяту та закликав організувати таку партію, що дасть народові землю. "Злоба дня" видно накипіла. Це звело дискусію на непевний шлях, бо потім виступив Лев Бачинський /адвокат, посол до австрійського парламенту, заступник гол. Національної Ради ЗУНР, один з лідерів радикальної партії Галичини.С.З./ і гостро - полемічним тоном говорив на сучасні теми, обороняючи "святе право власности". Наговорив різких слів, авдиторія бурно реаґувала, особливо коли він сказав, що залізничники беруть хабарі.

Йому відповідав дуже демагогичним тоном Безпалко /Йосип, ес-дек, з Буковини.С.З./, і зривав оплески авдиторії.Прийшло багато робітників - видно, що питання про землю дуже зацікавило всіх.

В кінці я мусів коротко спростувати де-які неправдиві заяви ораторів - Андрієвського про 4 - й Універсал, Бачинського про "Землю франкового сина". Дискусію перенесено на завтра в 7 год. Микольця /Єшан.С.З./ має завтра говорити перший. Він приїхав з своєю дружиною.

Пертрактував з видавцем "Нового Життя" про продаж його видавництва. Комерційний молодик занадто. Неприємне враження.

21. III. 1919, пятниця.

За ці дні розмовляв з Макаренком О.І./Олександер Ількович, інженер лісництва, лідер укр. партії соціялістів-самостійників, учасник заговору от.Оскілка в 1919 в Рівному проти уряду УНР.С.З./, що питав, чому я не вступився в оборону його родини, яких "арештовано, трушено". Люблять люде перебільшувати! Розповідав, як все це сталося через "інтриги". Мацюк /один з лідерів укр.партії соц. - самостійників.С.З./ розповсюджує брехні, що "ес-еровські міністри розпускають провокації". Це-б то я, Мицюк О., Михайлів. Виходить, що будинок справді купують "для комітету"/партійного.С.З./ Вже одмовляється Олександер Ількович, що вони переховували Скоропадського". Відолашня крутня.

На фронті справи не гаразд. Взяли війська Оскілка Коростень, Овруч /ніби й Малин/, але большевики вже взяли Винницю, Жмеринку, Житомир, Херсон, Миколаїв. Йдуть на Вапнярку.

Вчора відбувся відчит Р.Перфецького про земельну справу. Нац.-демокр. софізми!

Вчора приїхав Тимофіїв. Розповідає, що Рада Міністрів подала в одставку. З Антантою переговори йдуть. В Вірзулу поїхав Петлюра, Остапенко /Сергій, голова Ради Міністрів УНР, в березні 1919 р.С.З./, Лозинський /Секретар Закорд.Справ ЗУНР /.

Був Коновалець /Євген, полковник Січових Стрільців.С.З./. Сказав, що стрільці постановили щоб заключити догоду з большевиками, бо "воювати з українським народом вони не можуть". Коли цю пропозицію не буде принято - підуть на Холмський фронт. Багато говорили про їх політику. Одрікається од спільности з самостійниками /Укр. портією соц. - самостійників.С.З./ та Ковенкощиною /пішло від Ковенка Михайла, інженер, комендант міста Київа, що вславився арештом деяких членів Центральної Ради, ес - дек. С.З./.

В.Липинський приїхав з Відня, щоб дізнатись, яку політику вести.

Стрільці вимагали, щоб негайно було зложено Соціялістичний Кабінет, котрий перевів би угоду з большевиками.

22 березня 1919.

Сьогодні циркулюють чутки, що наші справи на фронті добре, але Антанта прислала якусь телеграму про замирення.

Живу безвихідно. Почуваю себе слабо. Люде нудні і брехливі.

23 березня.

Сьогодні бачив Андрія Макаренка /члена Директорії.С.З./, що приїхав на 1 - 2 дні з Тарнополя. Розмовляв багато про сучасний момент. Непевність, хиткість нашої політики зле відбивається на настроях громадських.

Несподіванка! Балакають в каварнях, що ніби то вчора Секретаріят постановив мене "арештувати і вислати з Галичини". За що? це дуже цікаво. Кажуть, ніби-то агітую "за чорний переділ землі". І це говорять люде, що наче-б то чули мої лекції. Нема закон Директорії, створений мною, є "чорний переділ"? Що сказали б ліві ес-ери /боротьбисти.С.З./, що лають мене за буржуазну реформу. Проклятте галицьке болото! Видно чиюсь злобну інтрижку. Це мабуть надніпрянські чорносотенці тут крутять. Їх сюди наїхало чимало.

Щоб вияснити цю справу - написав листа до Д-ра Голубовича. Розповів Андрію Гавриловичу/Макаренкові.С.З./.про це, то він сміявся до упаду. Хто б не сміявся.

Але які злобні все-таки тутешні люде. Це перший і мабуть останній раз буваю в Галичині. Куліш, Драгоманов не знаходили гострих слів для тодішніх галичан, а воно й теперішні не ліпші.

Сьогодні докінчив писати проект програму умірковaної партії громадської на основі ідеології Драгоманова.

Вчора почав, але йде туго, писати мемуари про українську революцію. Поїду писати в гори, бо тутешня клята атмосфера не сприяє. Хто б сюди не попав - довго не видержe. Тепер я розумію тугу кращих людей за чистим повітрям. Тут його мало.

Після завтрього одкриття Національної Ради. Піду ще туди послухати, щоб закінчити своє знайомство з галицькими діячами. Яку партію не візьміть - людей нема. Радикали цілком розпадаються. Досить того, що їздять до Директорії просити грошей, то Валицький то Трильовський /Кирило, відомий організатор "Січей" і радикальний діяч.С.З./.

Розповідають, що самостійники /Укр.партія соц. самостійників.С.З./ нарікають на мене, буцім - то я головне нашкодив їм з купівлею будинку. От сюрприз. Вони також думають, що я тут щось "роблю". Бідні сліпці. Не чіпляйтесь ви до мене, а ви мені всі так потрібні, як собаці п'ята нога. Треба кудись їхати, бо одна моя присутність дражнить їхню уяву. Що я їм зробив...

Піду завтра до Голубовича, щоб вони мене залишили в спокої, бо мені вже давно осточортіла всяка політика і я хочу спокійно полагоджувати літературні справи.

Самотній ти і мусиш самотіти
Що більше з кожним днем,
Сиди й мовчи! Життя летіти
Буде вперед рознузданим конем.

Нехай летить і квіти розкидає,
І грає в сурму золоту
Тебе - ж під тином хай недобачає,
І не вітає притьмом на-льоту.

Бо за усмішку гірко ти заплатиш:
Підеш на приваб чарівний,
А потім стежки не натрапиш
В куток свій рідний і сумний.

Хай кінь гогоче і тупоче,
Хай грає сурма золота,
Нехай других вона мороче,
Ти - ж мовчки жди свого хреста.

Перегортай усе своє минуле,
І скрізь точки постанови:
Щоб люде серця не почули
В їх бік не звертай голови...

Станіславів, 23.III.1919. М.Шаповал.

24 березня 1919.

Сьогодні спалахнув Станіславів на погром жидів. Кажуть, що жовніри з вокзалу /маршова рота/ пішла на ринок і почали хапати продукти. Галас. Почали замикати крамниці. Люде побігли. Жандарми засурмили. Вистріли. Всі поховались. Затихло. Після обіду все було спокійно.

У-вечорі в каварнях говорили, що Директорія переїхала в Тарнопіль, в Камянці - Подільському Грушевський і Голубович /Всеволод, інженер, член УПС-Р, ґенеральний секретар шляхів, потім торгу й промисловости, голова української делегації на мирових переговорах в Берестю, з Центральними Державами, потім голова Ради Міністрів УНР. С.З./ оповістили владу Рад і захопили владу /про це гл. П.Христюк: Українська Революція. Замітки і матеріяли. 1917 - 1920. стор. 106 і далі. С.З./.

Сьогодні в газетах надрукована декларація Січових Стрільців про те, що визнають народню владу і будуть боронити Самостійну Україну.

У-вечері вже в каварні видно було Ковенка. Значить справа кепська. Корабель тоне, коли миші біжать.

В Угорщині стався якось тихо переворот. Влада перейшла до Ради Народних Комісарів. Призначені вибори селянських, робітничих і салдатських депутатів. Большевизм!

"Завішення зброї" з поляками викликає обурення. Характерно, що телеграму про це вислали Вільсон /Президент ЗДА.С.З./, Джорж /Льойд Джорж, предсідник англійського уряду в роках 1916-1922, член найвищої ради Антанти, лідер ліберальної партії.С.З./, Клемансо /Клемансо Жорж, 1917-1920 міністер війни і президент міністрів Франції, голова мирової конференції у Версалі 1919 р. лідер лівої партії. С.З./, Орляндо /Віттоpе Емануеле, президент міністрів Італії 1917 - 1919 р., член мирової конференції у Версалі.С.З./ на імя Розвадовського/Тадеуш, польський генерал, комендант польської армії в війні з українцями в Галичині. С.З./ і Омельяновича Павленка Михайла, а не урядові. Значить не визнають Україну, бо не хочуть зафіксувати своїх зносин з Урядом. Ох, яка крутня дипломатична.

Але що жде нашу бідну Україну? Це тяжкий час настав. Ні сюди - ні туди.

25 березня.

Сьогодні одкрилась чергова сесія Національної Ради. Людей мало. Депутатів 40, більше радикалів, мало національних демократів, ще менше соціял демократів /6/. Бліда і нудна промова Петрушевича. Анемічне експозе Лозинського. Промови слабі взагалі. Довго говорив Бачинський Лев /радикал/. У його є звичка до балакання, укладає промову досить добре. Видно оратора. Говорив критично про Антанту, також про польських і московських большевиків, не сказав де-ж вихід! Зробив цікаве повідомлення, що начеб-то готується переворот, що вже два дні ходить список нового кабінету. Умовляв, щоцього робити не треба, а якось треба всім партіям порозумітись. Казав, що Секретаріять молить Бога аби хтось їх змінив, але певен, що нові люде через кілька день втікатимуть, а секретар внутрішніх справ що найбільше хтів би піти з однією "цистерною". Бурхливі оплески! Такий ляпас дістали.

Говорив ще якийсь національний демократ і питався - що таке большевики? Вони хочуть добра народові, я теж хочу - я большевик, вони хочуть віддати землю селянам, я теж, то я большевик і т.д. "Але в методах ми розходимося" - вони роблять зле, утворили диктатуру однієї партії, а у нас партій мало і вони малі. Диктатури у нас не може бути, а всі разом"... Нудно, вузько, тупо.

Розповідають сьогодні таку новину. З Камянця позавчора виїхала Директорія і міністерства в Гусятин. Через пів-годину після виїзду "владу" взяла група на чолі з Голубовичем /Всеволодом.С.З./: Чоховський /Володимир, соц.-дем., лідер.С.З./, Луковський /Олександер, ес-ер, військовий міністер УНР.С.З./, Христюк /Павло, член Ц.Комітету УПС-Р, генеральний секретар при Центральній Раді, член Малої Ради, член Ц.К.Селянської Спілки і т.д. С.З./, Ткаченко/Михайло, лідер УПСД, член Центральної Ради, міністер, член Малої Ради і т.д.С.З./ і ин. що оповістили Директорію скинутою і запропонували Міністерствам вернутись. Співробітники міністерств з Гусятина повернулись до Камянця.

Кажуть, що цим керує нишком Грушевський. Мають ніби розпочати переговори з большевиками, котрі вже заняли Проскурів.

Сьогодні в "Республ." вже надруковано декларацію січовиків, що вони визнають всякий уряд, що оборонятиме Самостійну Україну, хоч-би і совітську. В зв'язку з цим, кажуть, війська оповістили, що стоятимуть за Ради.

Не менш пікантно й те, що місцева влада склала список більше 100 душ "надніпр. українців", котрих висилають за межі Станиславова. Розповідають, що вони понаїздили сюди, деморалізують жовнірів /?/, шпурляють грошима. "Ми їх всіх скоро на багнети візьмемо!" Невже це правда? Ого, браття як заговорили, діставши гроші з України, продукти, артилерію і людей...-

Я не знахожу собі місця: хочу виїхати і не знаю куди. Зморився вже. Коли-б не так холодно - зараз би виїхав у гори, щоб в лісі втихомиритися і спочити...

Сьогодні передали мені привіт від Ел.Вас., що влаштувалась в Камен. Губ.Земстві по українізації якійсь.

Все-таки я зморився, зморився....

У-вечері того-ж дня.

Цікаве! Зозуля з жінкою, Филипович, Сербиненко, Косаревич-Косаренко, 2 ревізори Управління /Лисенко, Балабан/ і ще де-хто дістали від коменданта Горобача листи протягом 24 годин виїхати за межі Галичини на Наддніпрянщину /?/, а коли самі не виїдуть, то їх буде під військовою командою одпроваджено. Кажуть, що такі листи зготовлені чи готовляться і для инших, в тім числі і для мене. Цікаво! Голова Національного Союзу, двічі міністр Республіки, письменник, 18 років працював для України, не був висланий з Галичини при австрійському режимі 1913 року - тепер висилається! Ким? українським урядом. Але ще ліпші річі довідався. В.Темницький розповідав у-вечері, що хтось розповсюдив "список" нового Секретаріяту в такому складі: - президент Вітик, Темницький внутр., просвіти Пачовський, шляхів Устіянович, закордон. Безпалко, земельних я /?/, військових Вітовський, почт. Калинович і т.п. Це настрашило теперішніх заправил і це вони сиплять репресії!

Переказав Микольця /Бишан/ таке: Днів 4 зустріває Цегельський Калиновича в "Унісні" і каже: "Що ви робите? Викликайте Вітика, хай бере владу, бо приїхав Шаповал і веде большевицьку агітацію, думає захопити владу" і т.п. нісенітниця. Той Калинович відповів, що ось тепер ви вже кличете Вітика, а тоді гримали на його - щось в такому роді.

Раз розмови стали на такий грунт, то очевидно хтось з панів Цегельських проектував /догадувався/ який має бути Секретаріят і назвав ці призвища, а хтось другий пустив то як "факт" і пішло гулять! Боже, як морально розкладається інтелігенція, як подуріли її слабодухі "вожді", до якого пониження доходять ці політичні спекулянти!

Андрій Жук казав, що йому в "сферах" говорено ніби я в дискусіях "страшенно критикував Секретаріят і казав, що ніхто нічого не робить, тільки на автомобілях їздять".

Справді видно, що працює досвідчена рука якогось провокатора.

О, провокатори тут досвідчені! Які мерзавці... Як гидко... Треба їхати відціль...

26 березня.

Сьогодні багато цікавого. Приїхав Швець. Був у мене. Багато говорили. Нічого не розберу, що сталось в Каменці.

Розповідали сьогодні, що отряд Палієнка розстріляв Чеховського і Жуковського. Швець думає, що це неправда, але ексцеси могли бути. Тут робиться щось дивне. Картки про виселення дістали міністр фінансів Кривецький, Тимофіїв і ще кілька чоловік.

В Національній Раді було бурхливе засідання. Довго і красномовно говорив Безпалко. Коли він критикував політику внутрішню, то згадав про висилку надніпрянських

українців в дуже гострих, пятнуючих виразах. Залунало "ганьба", вигуки протесту проти уряду. Момент був тяжкий. Внесено інтерпеляцію. Назарук говорить мені на виході, що висилка робиться по приказу Директорії і по списку Самійленка. Ось тут не так.

Сьогодні радила комісія з участю Вубели, Самійленка, Фещенка-Чопівського і Мацюка. Підчеркували червоним олівцем кого треба вислати - власне підчеркували ес-рів і ес-деків. Призначили на висилку і мене. А хвилину перед цим я говорив з Чопівським і цей мені нічого не сказав. Горобач питав по телефону Самійленка раніш чому в списку немає мене /позавчора/. Отже сьогодні при допомозі "землячків" це робиться. Що за роль Мацюка? Чому це вони так визвірилися на мене? Що за участь Чопівського в цій історії? Не розберу.

28 березня. Пятниця.

Вчора приїхало багато з Надніпрянської України, або як тут кажуть "зза-кордону": бачив Маєвського, Осмоловського і ин. Чопівський, Корчинський, Андрієвський, Швець і де-які галичане /Петрушевич, Лозинський, Вубела/ їздили на нараду в Ходорів. У-вечері Чопівський і Корчинський говорили мені, що міжнародне і воєнне становище /через брак боєвих матеріялів/ тяжке. Де-що розповіли дуже цікавого. Вони думають, що треба як найскорше мир з Антантою заключити. Незадоволені Камянецькими подіями, але надіються, що ця справа буде гаразд. Що там діється - не розберу.

Вчора на Національній Раді на засіданні до мене підійшов Мацюк з ріжними любезностями. Я спитав його, чому він попав у комісію "по висилці" українців і чому старався про мою висилку. Відповів, що нічого подібного і показав листа про висилку його. Казав, що його прилутано дарма до цієї справи. Він, мовляв, зайшов туди по своїй справі, посидів 10 минут і пішов, а зовсім він не член комісії. Вони /Чопівський, Білинський, Вубела/ говорили про висилку, а він не говорив нічого. Коли д. Макух заявив своє пояснення Національній Раді, то Мацюк обурився. Самійленко, кажуть, ходить там і протестує, що вся вина звалюється на його.

Боже, який розклад... Один одного висилає, один одного підозріває, нишпорить, а Україна гине. Через наше історичне безладдя і поголовний авантюризм, непорядність, хабарництво, еґоїзм. Як тяжко бути свідком морального упадку нашого суспільства!

Сьогодні сповіщають люде один одного, що список "до висилки", в якому єсть я, Мартос, Зозулі /обоє/ і ще де-хто. Кажуть, що Чопівський має увільнити Ковалевського, Тимофієва, Трохименка. Про Ковалевського сказав ніби це "авантюрист".

Але що за гра зі мною! Вчора все закликав горілку пити з ним, а сьогодні, кажуть, я в списку до висилки. Чи це брехня, чи то брехня - хто вгадає?

У-вечері.

Після обіду від 5 до 8 год. був у мене Швець. Розповідав докладно про наше становище. Між иншим пояснив, що в засіданні Директорії, коли був Петрушевич, читав Мазепа листа від В.Темницького, що писав до ес-деків про стан річей в Галичині. Мабуть цього листа мав на увазі Голубович, коли розповідав у Національній Раді, що урядові "шкодять" ріжні люде і що, мовляв, один відомий громадський діяч писав до Директорії, що в Галичині ніхто не довіряє урядові і він скоро зійде зі сцени. Швець мабуть лишиться ще на один день, щоб як представник селянства в Директорії привітати селянсько-робітничий Конґрес.

У-вечері говорив з Чопівським про "висилку" українців з України. Він в присутности Гольдельмана і Єншана сказав слідуюче: коли він приїхав до Станіславова, то його прохали переглянути складений Самійленком список. Це не була комісія, а приватне "збіговисько". Чого там був Білинський і Мацюк - дивується. У списку був я, але не було Гольдельмана. Він, Чопівський, роз'яснив, що висилці підлягають тільки урядовці і військові, що понаїздили сюди Во-зна чого, але ні в якім разі не ми, що живем тут в ролі приватних людей, до яких таке розпорядження не може стосуватися.

Він завтра відповідні роз'яснення зробить кому слід.

А все-ж таки, хоч сьогодні в газеті надруковано пояснення Макуха, що висилку робиться по постанові Директорії, - Швець, Андрієвський, Чопівський підтвердили, що такої постанови Директорії не було і вони тут тільки взнали про цей намір Секретар.

Невже галицькі запрашила опустились морально так низько, що навіть не сміють признатись, що це вони самі затіяли цю історію. Тернницький казав, що вони 22-го постановили були мене арештувати і висилати.

29 березня.

Сьогодні жадних сенсацій нема. Навіть засідання Національної Ради не було. Якось пливе собі нудота широкою річкою та заливає все.

Була маленька нарада з Шевцем; заходив Ковалевський, Єшан, Пачовський. Надруковану брошуру "на правах рукопису" не видала друкарня, бо це має бути лише за дозволом цензури. Такі звичаї. Кажуть, що "висилку" припинено. Але це так лише до одїзду членів Директорії - потім запрацює галицька машинка!

Кажуть, що наші війська взяли Бердичів і Жмеринку. Ніби вже група Оскілка дійшла до Ворзеля. Осточортіли тутешні люде. Я бачу, що добровільно я-б тут і тижня не прожив. В атмосфері сплетні, інтриги, що виробляють низькі істоти дихати не можна.

.....

30 березня.

Сьогодні відбувається Селянсько-Робітничий З'їзд. Хоч я дістав запрошення, але з огляду на "галицьку психольогію" не пішов туди. Вони такі сімпатичні, що з нашого боку було помилкою з ними мати якесь взагалі діло.

Вчора Назарук і Вітовський запросили поговорити з ними над проектом земельного "рамкового" закону. І що-ж я вчув! "Ми з Вами /мною/ цілком принціпіяльно годимося, соціялізація наш ідеал, але наші обставини такі, що годі думати про це". Проект закону такий дивовижний, що без сміху не можу згадати. Провалятьоя вони з ним. Це галицьке "умозапрятання", а не закон.

Соц-демократи приняли мою пораду, щоб вибрати до Національної Ради селянських і робітничих депутатів. Цікаво, що з того вийде. Соц-демократи вчора закінчили свій з'їзд. Резолюцій ще не знаю. Тепер хороба на з'їзди: відбувся з'їзд радикалів, соц-демократів, відбувається з'їзд нац-демократів. Всі скачуть в гречку "соціялізації". Що з того вийде? Галицьке дурисвітство. Безнадійні люде, що займаються політичним душохапством, аби пролізти кудись до "пирога" чи як тут кажуть - до "жолоба".

А політика їх - кіно "Австрія". Чисте Кіно! Послухаємо, що то вони скажуть про з'їзд. Україна повинна забути про цей край хабарників і австрійських бюрократів та поліцаїв. Історія нашого визволення запише на карб чорносотенства стрільців і ріжних Цегельських. Розповідають про цього панка всякі "анекдоти" з авансами і поїздкою до Чехів, коли там є місія Славинського. Не можу перемогти своєї огиди до цих ліліпутів думки і завзятих хабарників..... Незабаром усі дізнаються.... - от вскочив в брудоту!

І квітня 1919 р.

Вчора був у каварні "Австрія", де мене знайшов представник Президії Трудового З'їзду і потяг на з'їзд аби я поінформував про основи земельної реформи на Україні. З'їзд мене привітав і я взяв слово. Говорив з пів-години, часто переривали оплесками, а в кінці зробили овацію. Замість резолюцій ес-деків хтось запропонував приняти земельний закон Директорії. Принято всіма проти одного /якийсь панок/. Я мав успіх величезний.....

З'їзд вибрав 60 депутатів до Національної Ради. Сьогодні Нац.Рада обговорювала

цю справу. Соромно було слухати, як ця обскурна буржуазна публика говорила проти приняття селянських і робочих депутатів. Видно, що не приймуть. Завтра буде відповідь.

Лозинський вчора в газетах сповістив, що він не представляє ніякої партії в Нац. Раді, а кооптований до неї. Це було використано і сьогодні він пояснив цю справу та взагалі полемізував з Безпалком. Говорив так, що було сором: якийсь паламарь-мораліст, а не політик. Бідний анархіст доїхав до нац.-демократів.

До речі, нац-демократи переіменувалися вчора на своєму з'їзді в Українську Народню Трудову Партію! Люде будуть трудитись для своєї кишені. Гарна партія!

Вчора на Трудовому З'їзді зеленіли радикали після моєї промови. Вони думають одурити народ. Не вдасться. Повторюють всі помилки українських партій Наддніпрянщини. Нічому не навчилися! Послухавши сьогодні бесідників Нац.Ради, я переконався, що ці сліпі і глухі люде підуть в темний кут, але відтіль не вернуться. Попи, директори, адвокати, професори, доктори - але такі темні, що страшно робиться. Вони не вратують України! Темні обскуранти... "Україно, оце твої діти". Сьогодні анульовано справу з газетою, бо тут нічого не можна наладити.

Вчора говорив з Андрієвським на від'їзді. Він обіцяв дати кошти на газету.

Чомусь "самостійники" збіраються переїхати в Одесу. Туди простує і Балбачан. Бачив Грекова. Він пішов в одставку, бо не може працювати з Петлюрою, котрий втручається у военно-технічні справи, не розуміючи їх.

П'яньствують "земляки". По ресторанах лунає російська мова.

Хто нас примирить і в згоді поведе до однієї мети: будівництва держави? Де йде соціяльна боротьба - там державу будувати не можливо. Примирря не видно. Люде граблять гроші, а тому росте взаїмне недовірря, гризня. Україна в небезпеці...

6 квітня.

Позавчора приїхав М.Грушевський. Їде до Амстердаму на соціялістичну конференцію. Популяризуватиме українську справу за кордоном. Очевидно він більше зробить, чим усі наші місії закордонні, на які ми витратили вже 40 міліонів, а пуття нема. Поїхав туди малограмотний люд, що не видав ні однієї брошури про Україну! Де-що робили взагалі Степанківський /бюро в Лозані/, Залізняк /бюро в Стокгольмі/, "Союз Визволення України"/бюро у Відні і Берлині/. Приватні люде роблять, а колосальні місії компромітують! Сидять по ресторанах, грають в шахи, полемізують самі з собою, звязків не вміють зробити, бо мов не знають і далекі взагалі від життя.

Позавчора звістка, що "советская армія" передалася на наш бік у Гомелі. Вже здано 35 гармат, а люде переходять гуртами по 200 - 300 душ.

Починається реакція однобічної диктатури "комуністів". Наші буржуазні елементи дуже радіють з цього приводу. Застрашаюча реакція може прийти цілком несподівано.

Маю читати лекцію про "виховання інтеліґенцію" 13 квітня, в слідуючу неділю. "Земельна справа" трохи посувається, але не дуже. Марнію і слабію щодня дужче. Сили падають дуже швидко. Не знаю взагалі що діяти... Гнусна погода пригноблює. Сьогодні зрештою виглянуло сонце.

Цікаві дебати в Нац. Раді. Відкинуто справу з сел.- робітничими депутатами, бо вони "не вибрані всенародно". А пани й попи ніби "вибрані"! Буржуазія вірна собі, форсують земельну справу. Це цікаво, як вони викручуються та вигинаються, щоб задурити народню думку.

12 квітня.

Большевики взяли Одесу, Коростень, Волочиськ, Владимир-Волинський/?/.

В Гомелі здалась большевицька армія: 2000 душ, 200 кулеметів, багато гармат. Через голод і деспотизм влади.

Румунія виробила плян окупації Галичини. Офіціяльно сповіщає Румунія, що вигнано большевиків з Кишиньова, Рені. Значить вони там були. Приїхали Шевць, Чопівський, Лизанівський, Романченко. Бачився з Д.Дорошенком.

Вчора був у парку і на знаменитому концерті Капелі. З білетами було добре: І біл. дала пані Ніна, а Микольця здобув ложу. Я був "несамовитий, як дикарь".

Позавчора "Нове Життя" вийшло під нашою редакцією /я, Ковалевський Микола, Єшан, Пачовський/. По кілька моїх заміток і статтів.

З радикалами переговори перервано. Лагодиться в Рівному якийсь кабінет: Безпалко, Темницький, Крушельницький, Ковалевський, Жуковський, Лизанівський, Мартос, Мазепа.

Чутки ходять, що Варшаву заняли большевики /польські/. Баварія оповістила владу Рад. В Станіславові перебувала американська Місія /2 капітани - жиди: Бахман і Весклер/. Бахман походження галицького.

До Амстердаму їде Грушевський і ес-деки. Все тікає за-кордон. Д.Дорошенко їде купувати "друкарню" для університету, Жуковський - купити сорочок, бо "лишився без нічого". Вчора дав згоду на читання лекції в Коломиї 21-го: "Основні засади Великої Революції і наша мета", 23-го: "Земельна реформа, як підстава Української Державности", 24-го: промова на вечері "Шевченко і Самостійна Україна".

У-вечері.

В "Республиці" надруковано статтю "Пошесть" підла виходка проти "закордонців": все, що йде з Наддніпрянщини - шкода. Пошесть на з'їзди станові і партійні, на "хлопців" в уряді, на революцію і т.п.

ІНТЕРПЕЛЯЦІЯ БАБИ ПАЛАЖКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ РАДІ.

Ой, люде добрі! дайте мені раду!
Не можна далі жити на селі:
Усе зійшлося на мою загладу,
Мов показилися старі й малі.

Мов пошести на людях повелися:
Республіка аж стогне від нещасть,
А наші дурні їздить завзялися!
Ці з'їзди всякі - то одна напасть.

Хай залізничники вже їздять дарма,
Їм їздити сам Бог велів,
Який чортів батько без жандарма
Жене почтовиків, учителів?

Це Наддніпрянщина все коїть:
Відтіль на нас дме суховій,
Бо ятрить душу а не гоїть,
Деморалізує нас, о Боже мій.

Уже сказився і мій Омелько:
Надів шинель, як большевик,
Дурниці меле про земельку,
Скрізь підніма гармидер, крик.

Моє хлоп'я, ще в юнощ, люде,
Міністром хоче буть, біг-ме,
Як в Наддніпрянщині! і буде
Як бука пан-комісар не візьме.

Оці-ж харцизи затівали
Недавно скинуть Уряд наш -
І список вже міністрів склали -
Бодай їх грець узяв на спаш!

Куди ви дивитесь, бадіко,
Нас Київ в прірву зажене,
Відкіль вже не повернемось до віку,
За що-ж це ви караєте мене?

Спиніть всі з'їзди, всі Казети,
Омелька в цюпу посадіть,
Надіньте хлопців на багнети,
Щоб не мидичились, адіть!

"Всеукраїнськість Наддніпрянська"
"Земля і воля", "творчість", "рух"!
Що це за видумка циганська -
Хай всим керує п. Старух!...

12.IУ.1919. М.Шаповал.

МЕНІ ОДНАКОВО,....

Мені однаково, чи буду
Я жить в Галичині, чи ні -
Нема помешкань! В халабуду
Заліз, як пес, на чужині.

І вже свій цукор доїдаю,
І борошна уже нема -
А де добуду - я не знаю
І Харчовий Уряд не зна.

Мені однаково, чи згину
До двадцять чотирьох годин,
Чи знов поїду на Вкраїну,
Як незаконний гражданін.

Чи там, чи тут - однаке лихо,
Який мені з того гарач
Куна казала Ковалиха -
Там большевик, тут Гарабач.

Та не однаково мені,
Як Україна вільна стане,
А я лишусь в Галичині,
А в Київ підуть галичане.
Ох, не однаково мені. 12.IV.1919. М.Шаповал.

13 квітня.

Сьогодні мав виклад на "Громаді" про виховання інтелегенції. Людей було мало бо все живе було в парку. Читав рівно годину. Дискусії були мляві, лише один "наддніпрянець" здивував своїми "індівідуальними", "парадоксальними" увагами. Був Лизанівський, Єшан, Балицький, Пачовський і ще де-хто. Ходять чутки, що большевики вже біля Тарнополю. Приїхала угорська місія і сьогодні мала наради з Секретаріятом. Про що - не відомо. В Станіславів приїхало багато людей: бачив Ткаченка, Чеховського, Грушевського, Швеця. Кажуть, що є радіо про те, що большевики заняли Крим /Ялту, Сімферополь, Севастополь/. В Одесі зробили велику різню. Настрій нервовий, тривожний. Чув, як жовніри голосно матюкали "буржуїв" на вулиці. Помилки політичні мабуть зробить і тутешня влада, як це трапилось у нас.

НА ТЕМИ ДНЯ.

Весна чудесна в пишній шаті
У Станіславів надійшла,
Повеселішало якось у хаті,
Мов цукру й нафти принесла.

На Липовій юрба весела,
У парку гамір підлітків,
Мікроби руху нищать села,
Іде навал большевиків.

Партійні мріють про газети,
Але друкарень - ні - ні - ні,
Свербить попісувать памфлети,
Та папір згинув на війні.

Старі кричать про "тверду владу",
Молодші мріють про Деврад,
Хто ще не знав "Совітську раду",
Той побалакать про це рад.

Бодай побила їх година,
Усіх політиків, бо їх
Здря не позбудеться Вкраїна
Хоч будуть вже курям на сніх.

Мій фельєтон, немов до чаю
Замість варення - огірок.
Про що писать уже не маю
Й на цім скінчаю свій урок.

- - - - - - - - - - - - - - - -

Хтось по серцю ударив громами,
Світло сонця позаступав він,
Я лишивсь розмовляти з стінами,
Мов розбитий "потоплений дзвін".

13 квітня 1919. М.Шаповал

14 квітня.

Сьогодні Грушевський виїхав. Його провожають Лизанівський, Луковський, Єшан. З ним поїхав Ревуцький.

Відбувся 2-й концерт Капелі. Прекрасний. Особливо "Ой, гай, мати", "На гороньці"/"Там грають, - там грають"!/, "Ой пряду, пряду". Був у парку і бачив П. Сьогодні в "Новім Житті" маємо "Інтерпеляцію баби Палажки". Вчора була угорська місія. Кажуть, наче б то в нараді вона вимагала оповіщення Галичини радянською.

У мене на душі важко, безвихідна журба... Приїхав Мицюк і розповідав, що ніяких большевиків у Тарнополі нема. Є угорці, що вертаються з полону без зброї.

ВЕЧЕРНІЙ ДЗВІН...

Вечерній дзвін, вечерній дзвін...
Багато дум наводить він.
Багато дум - большевиків,
Що роблять все постійний сплін.

Весна. Вітрець. Веселе сонце.
Зорить бадьоро у віконце,
Прекрасна Липова гуде,
Як молодь у парк іде.

Дівчата гарні і веселі
У все - українській Капелі,
Що любо так в юрбу кидають:
"Там грають, там грають".

- - - - - -

Концерт чарівної капелі!
Дівчатка милі і веселі,
Що любо так в юрбу кидають -
"Там грають, там грають!"

У Кіно - "Австрія" посли народні
Закони видають сьогодні,
Міркують, спорять, позіхають -
"Там грають, там грають!"

В Секретаріяті праця пильна,
Дипломатія гнучко - хвильна,
Кудись там "ноти" посилають -
"Там грають, там грають!"

У каварнянім милім лоні
"Габсбурзі", "Австрія" і "Уніоні"
Про кабінет все розмовляють -
"Там грають, там грають!"

У парку богомільні пари,
Під ручку йдуть мов білі хмари,
У вічі пильно зазирають
"Там грають, там грають!"

Псується тема, треба спати,
Бо вже кортить перегравати,
А з того "наслідки" бувають,
"Бо там инакше грають.

Коли не хочеш в магістраті
Під вартою заночувати,
То хай думки туди звертають
"Де грають, де грають!"

Ідеш і хочеш міркувати
Про Рівне, фронт, убогі хати,
А в серці гучно так лунають
"Там грають, там грають!"

Станіславів, 15.IV.1919, М.Шаповал.

+ + + + + + + + + + + + + + + + + + + +

ОТКРИТИЙ ЛИСТ ДО ГУСТАВА ЕРВЕ.

Вам, пане мій, що кілька раз в тюрмі
сиділи,
Що честь і славу Франції могли
На вищий степень слави піднести, як
говорили -
В "La Victore" щоденник свій вели,
Що до побіди свій народ гонили,
Державу руйнували і творили
Вселюдське щастя на свободі,
На вшануванні прав народа,
Що дивний виявили хист,
Вам, бувший пане - анархіст,
Вам, синові країни революцій,
Країни, де вродивсь Наполеон,
Вам я присвячую співучий,
Свій ніжний фельетон.

- - - - - - - - - - - -

Не йду збірать думки великі
На станіславський наш базар,
Бо маю досить для музики
В газеті Вашій "Victoire"

Я плакав з радости, читавши
Газету Вашу над - вечір,
І правду - матір в їй пізнавши
У руки взяв перо й папір.

Лиш Вам судив Бог все пізнати,
Про наш український нарід,
В воді газетній вилами писати
Й загнатись в брехні, як теля на лід.

Там все добре уряджено. "Там буде ще кілька панів". - "Яких, де вони? - "В дорозі". "На якій підставі нас затримано?" - Здвигає плечима. Вимагаємо ордера. Нема, але буде. Добре. Трохи згодом приносять картку, вроді поштової открітки, в котрій сказано: "П.п. М.Шаповал, М.Ковалевський, Федюшка /Єншан/, В.Пачовський і Оболонський арештовані і відпроваджуються до полевого суду. Оболонський завтра від'їде. Підпис: Гарабач".

Зробилось душно. Трохи згодом приводять Єншана. Сидимо, міркуємо, питаємось один одного, але відповіди нема. Що то має значити. За віщо? Причин жадних нема. По складу арештованих редакція "Нового Життя", значить за газетну справу. Але якось не віриться, щоб за газетні статті, пропущені цензурою, потягати до полевого суду. Ріжні догадки, міркування. Я написав записку Гарабачеві, д-ру Голобовичу, проф. Швецю, Олюсі /дружина М.Ю.Шаповала. С.З./. Понесли. Трохи згодом від Олюсі приносять 2 одіял, 2 подушки і записку, що "Швець вже знає, бо Микольця до його пішов". Ов-ва: Микольця сидить з нами, бо Швеця не застав дома.

Перед приходом Єншана заскакує невідомо як п.Ковалевський. "Що, як?" Дивуємося. Як це він проскочив. Микольця розповідає, що був в каварні "Австрія", на сходах говорив з Бубелою про те, що нас /мене й Пачовського/ затримано. Той сказав, що нічого не знає... Але якийсь "ніби отаман" зорив за Микольцем і коли цей зійшов униз, зустрів Козловського, привітався, тоді, "ніби отаман" щось спитав нишком у Козловського, а потім підійшов до Єншана і сказав іти за ним до поліції. Я прохав між іншим Козловського, щоб він зайшов до Швеця, д-ра Петрушевича, оповістити про арешт і просити зробити заходи. Був.

Трохи згодом /пів-10-у/ повів цей офіцір нас до полевого суду, ул. Котляревського. Прийшли, дзвонили - дзвонили, ніхто не одчинив. Пішли назад. Зустріли по шляху знайомих, що вітали "поважання".

Просимо офіціра, щоб зайти до-дому /Пачовського/, аби він повідомив дружину про це. Не згодився. Ми спитали, чому так підступно "на хвильку" нас запрошувано, коли справа зовсім стоїть не так. "А мені велено в дуже чемненький спосіб панів запрохати". Чемність!

Прийшли і влаштувались десь на 4 поверху в кімнаті діжурного офіціра Остапчука. Підступлено ліжко з повстяним одіялом. Стоїть бюрко, книжки, фотографичні картки. О, Боже. Фотографії проституток! Погані фізіономії. Якесь тавро "нижчого типу" лежить на обличчях проституток. Огидне враження. Більшість жидівських фізіономій. Год. о 11 принесли одіяла й подушки від Олюсі. Жовнір балакучий, був на Україні. "Чого пан міністр тут опинилися?" "А я знаю хіба?" Взявся однести записку до Швеця. Мабуть не одніс. Добре в їх налагоджено піддурювання вязнів.

Лигли. Читав про фінанси. Не читалося, не спалося. Цілу ніч не спав. Великий сверщебій перешкоджав. Пачовський і Єншан в сусідній кімнаті спали добре.

О восьмій приносив жовнір умиватись. Пропонував кави, відмовилися. О 10-ій якийсь цівіль зайшов і сказав збіратися. "Куди йдем?" - "До суду". Поїхали фурманом. Незвичайно огидна фізіономія цівіля. Приїхали. Пішли на 4 поверх. Таблиця "Военно-полевий суд при окружній Команді Станіславова". Ого!

Люде приватні, військові панночки діловито швендяють. Внизу бачив таблицю "Одділ віроісповідань ДСП і В". Симпатичне сполучення!

Посиділи, трохи згодом цівіль сказав іти. Питаємо того "веселого" жовніра - куди? "До тюрми". Тюрма. - Обшукали, всі річі забрали до крамниці. Лише носові хустки і книжки дали. Розвели по камерах. Кожного окремо. Мені знов зробилось душно. Ходив, лежав.

О, доле! знов у тюрмі. "Параша", ліжко, що приховується до стіни, відро води, кружка, 2 полички. Я пережив дуже прикрі хвилини. Лежав і лежав. Пів 11-ій зайшов добродій військовий з веселими очима. Каже, що він суддя. Чи мені чого не бракує? "Бракує" - "Чого"... Я мовчу, а ключник озивається "Волі". "Так" кажу. Суддя заявив, що він телефонував до Команди аби прислали донесення за що обвинувачують. Коли до полудня не буде прислано, то я Вас випущу". Ого! Каже: коли чого буде треба, то щоб через діжурного четаря звертався. Питаю його призвіще - "сотник Кордашевич".

Чи маєм ми національність -
Ви правду кажете, що ні:
Хоч маєм дивну спеціяльність
Горіть в патріотичному огні.

Тужити й плакать за Вкраїну,
За неї шаблю в руки брать
І сотні років до загину
Змагатись, битись і вмірать.

Це, розуміється, нас Польща научила,
Культуру нашу підняла,
А Польщі толерантність прищепила
Чарівна Ваша Франція мала.

Лівобережна наша несвідома,
Як влучно кажете нам Ви,
Ми знаєм, що у неї "не всі дома"
Не позичини в Польщі голови.

Правобережна трохи розумніша,
Бо тут Поляки панували більш
За шкуру сала налили міцніше,
Що українці їх зненавиділи гірш.

А вже в Галичині - тут ціле пекло,
Поляки посвідомили всіх нас,
Що нашим в розумі уже не смеркло
Й не смеркне вічний час.

Ми дякуємо Польщі за науку,
Що, вкравши в нас вітчину і майно,
Примусила зірвати з нею злуку
Й шукать Вкраїну, згублену давно.

А що до нашої земельної реформи,
Що ніби маєм вирізать усіх панів,
Забрати землю і на трудові норми
Для селян віддать простор ланів -

То правда, тільки різанини
Панів московських, польських і жидів,
Робить не будемо, щоб по Вкраїні
Жжак експлоататор не смердів.

Французька етика цього не дозволяє,
А радше техніка, бо спосіб є
Душить усіх підряд, і хай народ конає
Увесь, коли француз про його узнає.

У нас в культурному безлюдді 5 % - ів
Народніх ворогів - культур - п'явок,
Так званих ваши інтелігентів,
Що нишуть весь доробок від нивок.

Дозвольте дякувати за Ваші міркування -
Плід ясности думок і певних знань,
Народ наш переніс знизання,
Що більш, ніж ворожих зітхань.

Перенесе і Ваші мудрі думи,
Достойні сини Франції й свобод -
Він бачив всячину
Такий Вкраїнський наш народ.

Але, мій друже, брехать не можна,
Не можна навіть самому ЕРВЕ,
Бо народ має звичку наш тривожну -
Всіх брехунам язики рве!

Станіславів, 17.IV.1919. М.Шаповал.

+ + + +

Ще вийдеш Ти одіта в горду славу
На пир народів, ясна як той сніг!
З тим словом я пройшов весь вік у славі,
В царських краях не торкнули мене,
Аж се я опинивсь в Твоїй державі
В тюрмі за моє слово огняне!

Станіславів, 16 квітня 1919. Василь Пачовський.

Вчора і сьогодні в "Республиці" виходки проти мене і Єшана. Злоба люта. Сьогодні сповіщається ніби Київ узяв Зелений.

Після обіду ходив шукати валюту закордонну: виручив Ол.Степаненко, що дав штерлінги, франки і корони.

Злагодився їхати, впакувалися гуртом, але на 10 хвилин опізнились на поїзд. Рішили були їхати на Відень, але ця пригода... Може їхати в Прагу. Вияснію, як ліпше. Сьогодні дипломатичний поїзд: угорська місія, Петрушевич, Лозинський, Липинський, Галіп і ще багато инших їде. Можна було чудово проїхати. Йучи до дому на обід о 2 годині дня зустрів на шляху Петрушевича і Голубовича. Була розмова, але про це завтра запишу.

23 квітня 1919. Будапешт.

Сюди приїхали позавчора вранці /21.IV./. Станіславів десь лишився позад, нема України перед очима. Пірнув цілком у инший світ. Почуваю себе поки-що добре. Як це сталося?

З Станіславова виїхав у п'ятницю в 6 годин веч. Валюту здобув у Степаненка: фунт штерлінгів за 125 корон /старих австр. С.З./, франк за 4.60 корон.

На вокзалі в Станіславові провожали Гольдельман, Козловський і п-і Єшан. Погано було на душі. По шляху до Стрия їхали якісь люде, що потім назвалися отаман Іван Коссак і др. Білецький /адвокат/. В Стрию рішив їхати на Лавочне, бо відходив через 10 хвилин поїзд туди, а на Самбір аж в 11 год. В Стрию був у 5 годині. Ледві за допомогою Д-ра Білецького пересів у поїзд і сонно рушили. Поїздка в горах була приємною. Гори прекрасні, величні, одинокі. По шляху пасажири пізнали мене і величали "паном - міністром". Хотілось бути незнаним, самотнім. В Лавочнім були в 11 1/2 год. дня і мусіли чекати до 4 год. ранку. Підійшов комісар харчового Уряду Величківський і допоміг орієнтуватися. Спочивав у будці сторожа. Вечеряв "свячоним" у "ресторації" Крука, де не було чого їсти. При допомозі українських офіцерів і угорської влади люде впакувалися до вагону. Угорські жовніри поводилися коректно і сприяли поїздці. До Мукачева - "Руська Країна". Пересадка на станції Батю тривала 5 годин, від 10 до 3 год. після обіду. Їсти, спочити не було як. Сиділи на платформі. За допомогою Угорського начальства дістали місце в I клясі і поїхали на Будапешт.

Сюди прибули 21.IV. в 8 год. ранку. По шляху цікаві сцени. В Батю танцювали циганчата, в вагоні прості звичаї. В Будапешті помістилися в Дуна-Палата(Dunaupalast) над Дунаєм. Пишний готель і дешевий /релятивно/. Мій номер 25, а Шрагів - 23. Щро зустрілися з ними, снідали, обідали разом. Було добре. Був у Посольстві, бачив парлямент, їхав підземним трамваєм.

Вчора тривожні вісти про наступ румунів і чехів. Румуни ніби вже заняли місце - вість до Батю. Ніби вже звязку з Галичиною нема.

Зустрів тут Вітика і ріжних з Галичини /візитували до Шрага/.

Є тут сірчані куполі для нервових. Коли б було спокійно - то залишився б купатись. Прочитав сьогодні "протопціозну" /"на европейськість"/ брошуру Донцова "Культура примітивізму". Вечеряли позавчора у родини Галагана Миколи, голови нашої дипломатичної місії. Багато цікавого розповідав про приїзд Винниченка і його переговори з угорським урядом.

349в

Через годин 2 зайшов другий суддя, що інспектує. "Чи чого бракує?" -"Нічого, все гаразд". О 2-й принесли з дому обід. О 3-й покликали "на переслухання". Заходимо до кімнати 134. Там суддя і Олюся та пані Єшанова. Перед суддею папір - доклад карний. Олюся каже, хтось їй казав, що ніби мене мають вислати під конвоєм. Якийсь приказ Петлюри про висилку всіх воєнних і цівільних наддніпрянців. Не розберу нічого.

Починаємо говорити з суддею, як пані повиходили. Обвинувачення приблизно таке: З де-якого часу ми /цеб-то Єшан, Пачовський, Ковалевський і я/ почали ширити агітацію за "совітську владу", що "ідейно" і соціяльно є шкідлива для цілости Західньої Области УНР, щоб піддати її під большевицьку Росію. Приклади: виклад і діскусії над "Земельна реформа, як підстава Української державности", в якому я ніби закликав до соціялізації, большевизму і т.п. Промова на "З'їзді трудових селянських спілок" /Трудовий З'їзд/. Перебрали часопис "Нове Життя", основно змінили напрям на "большевицький" і в статтях закликали і т.д. Приклад: стаття Пачовського "На розхідній дорозі". "Характеристика" статті. Другий приклад: моя стаття "Мир з поляками і новий кабінет Директорії", що закликає до "тих самих нещасть"... А тому обвинюється за замах на владу суверена, т.є. Української Національної Ради і Державного Секретаріяту, на зміну державного і соціяльного устрою та забурення спокою. /Скрізь параґрафи і ст.ст./

Значить за газету!

Я питаю: чому цензура дозволила ці статті до друку? Суддя каже: що це питання і він собі ставив, бо ж коли цензура, то нема чого тягти до одвічальности. Взагалі все обвинувачення настільки безграмотне юридично і неправдиве фактично, що мені стало соромно за його автора. Почали списувати протокол. Мусів я сказати і про лекцію, і про земельний закон, і т.д. Збити "заміти" було дуже лехко.

Суддя написав і поїхав до Д-ра Петрушевича та Голубовича, куди його закликано. Колег не допитувано.

Годин о 6-й знову кличуть. Суддя має вже всі номера "Нове Життя" і починаємо писати формальний протокол. Над статтею "Мир з поляками і т.д." спинились довше. Я мусів витолкувати йому зміст кожного абзацу і вказати провідну ідею статті.

На тім скінчили. В коридорі була Олюся і пані Єшан. Трохи згодом прийшла п-і Пачовська.

Привели Пачовського. Я пішов. Уже дали нову камеру для трьох разом. Микольця читав річник "Діла" і "Вилоє і думи" Герцена /по німецькому/. Валакаємо. Вечеряємо. Розповідаю йому про донос на його якогось Дурбаса. "О крадіж". Сміється і розповідає, як він у Войнилові садовив до цюпи якогось Дурбаса за агітацію проти української державности.

Приходить суддя Підляшецький, що їздив до Голубовича в моїй справі. Випустить навіть сьогодні, коли я дам підписку, що протягом не довше 3 день виїду з Галичини. Пішли підписувати протокол. Підписав, о пів - 12 год. ночі суддя Підляшецький вивів мене з Бастилії. Дощ, ніч. Провів аж до дому. В 12-й год. я заснув спокійно. От що значить "демократична" держава.

Сьогодні в-ранці почав лагодитись. Пішов був до чеського консула, але заблудив і візу взяв в угорського. Поміг Козловський. Вчора "Нове Життя" вийшло з статтею Грушевського і фельєтон "Там грають". Сьогодні теж: стаття "Кудою?" і вірш Пачовського "В Українській тюрмі".

В УКРАЇНСЬКІЙ ТЮРМІ.

/Отвертий лист до громадянства Великої України /.

Україно, моя кохана мати,
Горів для Тебе я від ранніх літ,
Усе, що міг найкраще Тобі дати, -
Я дав Тобі душі найкращий цвіт!
Пророцтвом заповів Тобі державу:
Почув я серцем перший за усіх,

Вістей з України нема. Повна одрізаність. Коли б було спокійно, то можна б учити мови та писати свої брошури. Не хочеться їхати до Відня, бо так вже тяжко зморився. Спокій і тишина тут приємні... Будапешт - сімпатичний, елеґантський, чепурний город.

24 квітня 1919.

Вчора оглядав місто. Елеґантське. Купив собі гарного словника для німецької мови. Торговельна комісія на чолі з Вітиком відїхала до дому через Відень, бо на Лавочне вже їхати не можна, бо по шляху десь ніби-то румуни наступають і рух зупинено. Вчора була маніфестація населення, війська йшло багато. Чомусь магазини заперто.

26 квітня.

Вчора майже голодали: м'яса нема, обід і вечеря були проблематичні. Але якось то існувати можна. Що газети пишуть - не знаємо. Одрізані од світа. Таке то!
Прочитав "Девственность" Крашенінникова.

27 квітня.

Вечеряли гумористично в готелі - картопля і мельшпайзе /макарони з вареньєм/. Дами взяли з собою 6 шматків хліба. Комічне вражіння зробила музика: старий добродій важко бухав у рояль, а голодні кисло усміхались.

Благословен новий порядок,
Новий Совітський - Будапешт,
Що привітав нас щиро - радо
Й привчив не їсти врешті - решт.

В Європу йти нам на науку
Учили всі святі отці,
Й корисну нам оту принуку
Я оцінив у дні оці.

Що Україна? - Край вандалів,
Борщу, сметани, паляниць,
Петлюр, Грушевських, Шаповалів,
Горілки й гарних молодиць.

Там все смашне, просторе, сите,
По вуха в салі і борщі,
Розхрістане, несамовите,
Розгайдамачене мерщій.

Будапешт, 27.IV.1919, М.Шаповал.

Гуляє, плеще теревені,
З - раня до пізна їсть і п'є.
На всесвіт гострить все "свячені",
Його всі луплять й він їх б'є.

А от Європа - це щось краще,
Що нам наслідувати тра',
Щоб Україна на пропаще
Не закандзюбилась стара.

Ходю ось тиждень в Будапешті -
Наче не та уже земля:
Ще не сидів ніде в арешті,
Ніхто під носом не стріля.

Скрізь чистота і кавегази,
У коней стрижені хвости,
Немає місця для зарази,
Через Дунай висять мости,
Ідуть накрашені дівчати,
Пошикотурені діди.

29 квітня.

Вчора також голодали і з нудбги пішли в кіно - Корсо, де всячину пережовували: флірт европейський, індійський і т.п. Слони, індуси...
Читав Бакуніна про перший інтернаціонал... "Народ думає фактами, а не словами"- сказано коротко і ясно. Але, шпинот, шпинат!

Треба їхати, але візи не дає австрійський консулят. Треба звернутись до свого посольства у Відні, щоб воно взяло дозвіл на виїзд в міністерство, котре сюди зателеґрафує і т.д. Щоб виїхати - треба вкоротити собі життя на цілий рік.

Румуни швидко поступають. Увесь Будапешт лагодиться до свят I маю: все уквітчано червоним... Важко і погано на душі. Їзда вже втомила... Трудноші переїзду просто нелюдські... Ох, коли то все налагодиться. Вістей з України нема ніяких. Одрізаність повна. Чи довго ще буде така ідеальна ізоляція народу від народу? Мабуть довго.

I мая 1919 р. Будапешт.

В 6 год. ранку розбудив оркестр громом "Інтернаціоналу". Скрізь лунає музика. В оркестрі віз барабан маленький коник, прибраний червоними стрічками.

Позавчора у-вечері були на острові Маргит-Сигет і вечеряли в "Ґранд-отелі" з родиною Сікевичів. /Сікевич Володимир, український військовий діяч, посол УНР в Будапешті. С.З./. Дощ, холод, я простудився.

Вчора у-веч. у Шрагів була якась пані Пінтер і друга, що хоче здобути пашпорт укр. громадянства. Розповідала, що здобути нема чого з їжі. Голодають. Їздить вона на села за харчами, але провезти трудно, бо скрізь на вокзалах контроль. Одного разу вона поїхала з прислугою, купила гуску і провезла так: упакувала прислузі на груди /вона була худа і висока/, получився "гарний бюст". По шляху жовніри "дуже інтересувалися" нею і вона проїхала безпечно.

У-вечері приїхав з Відня п.Біберович автомобілем. Розповідає, що там спокійно, ніякого большевизму ніде нема. В Італії, Франції спокійно зовсім. Антанта рішила знищити венґерський большевизм і тому розпочала скрізь наступ. Мета цього наступу - взяти Будапешт і скинути большевицький уряд та завести свої порядки.

Угорська буржуазія, як пишуть газети, прохала чехів аби вони розпочали були наступ на Угорщину та дозволили на Чеській території організувати їй добровільські війська - на це відмовлено тоді, а тепер кажуть, що й чехи наступають.

Через те, що в "Збірній станиці" незадоволення, то Біберович привіз приказ підписаний М.Лозинським розвязати станицю /Михайло Лозинський, правник, редактор "Діла", Секретар Закордонних Справ ЗУНР. С.З./. Полонені з Італії будуть їхати через Відень і Чехію, а тому станиця не потрібна... Скрізь чути лише про "інтереси". Хтось попрацював над утворенням цього ганебного типу "реакціонерів пригнобленого народу". Капіталізм здеморалізував недержавні нації. Ми програли основно нашу справу через реакційну воєнщину. Подивимось яке буде свято.

- - - - - - -

По місту ми ходили мало. Біля парляменту була юрба люду, грала музика, хтось говорив, заклавши руки в кешені. Нудно, хочеться їсти. Кажуть, що Антанта звеліла цілком закрити переїзд до Австрії.

3 мая.

Вчора вечеряли в "Британії". Пан Козловський здобув дозвіл на цю вечерю і ми справді повечеряли добре. По шляху, о пів II год. ночі, якийсь жовнір сказав, що уряд скинуто і вже є новий уряд, а в отелі фрауцімер сказала "нема нового Уряду". Бачив у П.М.Галагана одного угерського діяча - Пора.

В газеті оповіщено, що боротьба буде до останньої краплі крови - така постанова центрального "Совета".

Оповіщено загальну мобілізацію пролетаріяту.

Сьогодні десь купили наші пані I I/2 кіло м'яса за 180 корон.

4 мая. Неділя.

Холод. Голод. Ізольованість від світа. Вчора блукав довго по місту і бачив на

одній площі прикрасу: пишно декорована ятка, на 4 кутках котрої по великій гіпсовій фіґурі, що уявляє голого робітника з молотом. Жиляве, напружене тіло з открытим половим членом, представленим цілком реалістично.

Що за сполученість: революція і полова напруженість? Недалеко від Дуна-Палата фіґура голого Маркса, чисто антична постать. Недалеко від нього будівля з "фресками" мирного життя і революції. Обовязково Революція сімволізується голою дівчиною, хліборобство і инші заняття також представлені групами людей, між якими центральні фіґури або цілком голі або наполовину.

Сьогодні обмірковується в посольстві плян поділу на два представництва, цілком окремих: одно від УНР а друге від ЗУНР. "Єдина" Україна лишилась, як ілюзія мрійників. Галичане ведуть далі свою лінію сепаратизму.

На каруселі гопки біга,
Васує пишно білий кінь,
На нім вона біліша снігу,
А ззаду гонить прудко він.

Гуляє вітер в каруселі,
Вихрить музика, танці б'є,
Він і вона такі веселі
І насолоду кожне п'є. М.Шаповал.

9 мая. Пятниця.

Нічого нового. Більш спритно відшукуємо харчі. Вчора оглядали гуртом зоологічний парк. Багато цікавого звірря і птацтва.

Вчора написав листи Єшанові, Винниченкові, Шрамченкові і Ковалевському і передав чередав через Козловського, котрий сьогодні поїхав через Відень на Україну. В газетах про Україну нема нічого. За весь час лише була глупа телеґрама Раковського і Петровського з привітом І мая. "Спростування" з Петрограду військового комунікату Петлюри про успіх в київському районі і звістка про висилку з Київа консулів тих держав, що не визнали ще Совітської України. От і все. Гармидеру в газетах наробило одібрання у Відні в Угорського посольства 150 міліонів корон, а вчора й сьогодні всі газети кричать про проект мирового трактату Парижської конференції.

Позавчора була відповідь румунського генерала Мардареску на пропозицію перемирря з боку угорського Уряду. Умови неймовірно тяжкі: демобілізація всіх угорських воєнних сил, передача всього воєнного майна, продуктів то-що румунам протягом 10 день. Передача 1800 паровозів, 4100 класних, 40000 закритих, 27000 открытих вагонів, 4 панцерних поїзда, 400 автомобілів і 500 автокаміонів. Румунське військо стоятиме на 20 кілом. вперед від теперішньої лінії, від Чапу і інших міст. Місцевість від р.Тиси до румунської етноґрафічної границі буде занята військом аж поки румунський і угорський парламенти не ратіфікують цих умов. Яку відповідь дасть угорський уряд - невідомо. Настрій пригноблений. "Свобода народів" - порожня фраза.

Українське посольство вже розділилось надвоє: УНР і ЗУНР.

Позавчора і вчора італійські офіцери вподобали квартиру Галагана, хотіли її заняти, але той заявив, що йому вона також подобається. На це не звернуто уваги. Галаган заявив урядові і прохав забезпечити його. Приїхав товариш Комісара закордон. Справ і все полагодив. Коли б італійці зробили своє - то Галаган виїхав би з Угорщини. От логіка міжнародніх стосунків! Поводження італійців визиваюче. Що значить переможці...

Софія Сергієвна до Відня не поїхала/дружина М.І.Шрага/.

10 мая.

Вчора дістали французькі газети і в "La Petit Parisienne" від 27 квітня, прочитали статтю Paul du Bochet'a про Україну. Стаття безумовно написана на основі знайомства з дійсним станом річей. Приложено карту фронтів і границь, що фіґурували в переговорах. Також майже зроблено точно. Стаття писана під диктовку

політиків, що себе називають "мозком всього українства". Застерігає дю - Боше Антанту від нерозважности і каже, що коли Антанта відкине Україну, то вона не вере, буде жити і розвиватись, але попаде в ряд большевицької федерації і під вплив германофілів. Бачив дю - Боше в Станіславові гуцулок в червоних головних уборах, що прохались на війну, аби батись разом з своїми чоловіками проти Поляків. Вказує, що на Великій Україні б'ються проти большевиків "майже виключно галичане"... Правда змішана з оперетковою брехнею!

Хто радів гетьманству і на задніх лапах перед ним ходив? Хто проти Центральної Ради, хто плескав проти земельної реформи, хто проти об'єднання України? Цегельський лякав муринами, а Л.Бачинський боявся ущербу для св. Унії.

Читаємо далі умови миру Антанти з Німеччиною... Це чиста ганьба!

12 мая.

Вчора читали в газетах, що в Парижі рішено аби Польща і Чехія мали спільну межу з Румунією, цеб-то значить, що Галичина віддається Польщі, а "Руська Країна" - Румунії. Можна ґратулювати наших політиків з великим успіхом! Виходить на чисту воду вся "сімпатія" Антанти до України.

Крим проголошено совітською республікою, котра посилає привіт республікам Російській, Українській, Угорській, Литовській, Латишській.

Газети вчорашні оповіщають, що в "середній Галичині" большевицькі розрухи. В Італії наче б то генеральний страйк робітників. В Сербії відкрито наче б то большевицьку змову. В Німеччині оповіщено траур на 8 день з приводу версальських умов Німеччині. Шейдеман сказав, що цими умовами Німецький народ засуджується на вічне рабство. Можна думати, що умови не будуть прийняті, хоч німецький посол граф Брондорф-Ранцау в Парижі заявив дуже обережні ноти, називаючи проект умов ні для якого народу в світі...

Почуваю себе негаразд. Хвороба підточує всі мої сили. Не знаю чи буду купатись в сірчаних ваннах.

Галаган розповідав, що угорський предоставник Макс Пінтер справді вітав Винниченка в Лавочнім і дав розпорядження по всіх станціях, щоб його вітали. Приходили Коменданти і запитували чи чого не треба. А "Республіка" писала, що це відносилось до їхньої торговельної місії. З балачок в "Інтернаціоналі" ясно, що репутація нашого Трудового Конґресу стояла не високо через те, що головою був Вітик.

13 мая.

Сьогодні був у Комісара Руської Країни д-ра Августа Шгефана, щоб добути матеріялів для вивчення Угорщини на українській мові. Балакали багато про всячину. Дав мені 4 номера "Руської Правди", що виходить у Мункачі. Цікаво, що до земельної справи, то вони думають зробити приблизно те, що й ми, але йдуть здалека: хочуть залишити дрібну земельну власність.

В газетах є звістки всякі: Бесарабія вже оповіщена совітською республікою, румунська влада там знищена. В Мюнхені знову запанував уряд Гофмана а большевики після великого бою відступили. Сьогодні газети подають промову Шейдемана і заяву Гірша в німецькому парляменті: нізащо вони миру не підпишуть на тих умовах, що запропоновані з Версалю. Вся Німеччина так настроєна: "Краще смерть, ніж рабство!" як сказав Гірш, пруський міністер.

"Українська совітська республіка" оповіщає мобілізацію, щоб іти на Дон.

Кажуть, що у Віденських газетах оповіщено, ніби українці відступили від Львова і приготовляють здачу Дрогобича і Борислава. Поляки, мовляв дуже тішаться.

Вчора прийшла з Відня вістка, що там в справі моєї візи зроблено інтервенцію, але відповіді ще нема. Щось подібне до того, що наші земляки подбали аби мені візи не давано, бо дуже дивно: в телеґрамі нашого посольства було вказано про візи для

4. Повернення бесарабському населенню всього, що його заграбували румуни.

5. Російський і Український уряди чекатимуть відповіді 48 годин з I мая, як що ні - то Уряди залишають собі вільну руку що-до Румунії.

Адміністративна Комісія Генеральної Конфедерації Праці складається з Альберта Тома, Браке, Вурдерон, Камелінат, Делепін, Дормой, Дибрейль, Поль Фор, Фросар, Грандмалле, Леба, Леві, Льонґе, Люріо, Морен, Пістраль, Мурс, Поль Луї, Пуасон, Ренодель, Луїза Сомонро, Северак, Самба, Верфей.

17 мая.

Позавчора в газетах "Pester Lloyd" і "Nepszava" появились замітки про розмову з Штефаном, розуміється перекручено з натяжками в большевизм. Заходив познайомитись Д-р Гіадор Стрипський, єдиний учений українець з Угорщини. Вчора був у його. Розмовляли де-що. Сьогодні розліплено плакати з закликом "Товариші українці! Запишуйтесь в українські відділи червоної армії і т.д."...

В Штетині влада перейшла до рук большевиків. У "La Victoire" знову замітка, що України зовсім нема. Гнусна шпата!

Прочитав "Доклад Народного Комісара по военним делам тов.Н.И.Подвойского Временному Украинскому Рабоче-Крестьянскому Правительству и 3-му Всеукраинскому Сезду Советов". Видання на правах рукопису "Народного Комисариата по Военним делам Украини". Доклад стосується організації української Червоної Армії. З політичного боку Україну трактує як центр усього успіху революції, як форпост Російської Республіки, як ключ до світової революції. Написано з розмахом, фразисто, з ріжними цифрами і ніде ні слова про Україну, як національну індівідуальність.

По відомостях нашого посольства на Україні большевики установляють дрібну земельну власність, так як і в Угорщині, котрій "сам Ленін" порадив не порушати дрібної селянської земельної власности.

Написав до газет замітку про становище на Україні, перекладають на німецьку мову.

Голод скоро замучить. Вже нема сил більш витримувати муки хронічного недоїдання.

18 мая. Неділя.

Вчора у вечірніх газетах були звістки про ноту Бальфура полякам, щоб вони припинили війну в Галичині, в противнім разі Антанта не буде пропускати до Польщі ні одного транспорту. Клемансо пояснив, що в договорі з Німеччиною були зроблені стилістичні і друкарські помилки, а також по змісту: для Німеччини касуються договори з максималістичними урядами бувшої Росії, але не з иншими як напр. Україна і Ліфляндія... Якесь непорозуміння! Постановлено також, що Україна матиме спільну границю з Чехією, але вирішення цього питання відсунено, щоб не перешкоджати польсько-українським переговорам.

20 мая. Вівторок.

Вчора Софія Сергієвна поїхала до Відня. На завтра обіцяв австрійський посол дати нам візи і може ми таки поїдемо від голоду.

Вчора переказано новини з України. Ковенко і Сокальський приїхали до Праги, там переказували - і так через Відень до нас дійшло. В Галичині спокійно, "ніякого большевизму нема". Балбачан зібрав 26 тисяч "гарного" війська і стоїть з ним біля Фастова. 29 квітня Оскілко і Агапіїв /начальник штабу/ арештували кабінет Мартоса і хотіли арештувати Петлюру, але військо на це не пішло. Петлюру вони були оповістили за бажевільного. В результаті Оскілко і Агапіїв втікли до Балбачана. По словах Винника найбільш популярні тепер на Україні Оскілко і Балбачан. У Києві, кажуть, є 3000 китайців, 2000 латишів, 4000 жидівських добровольців і 800 москалів.

п'яти особ, а дозвіл дано лише для трьох, мені і Шраґові недано.

Хто б це там міг виділити нас в окрему групу? Очевидно, що хтось працює.

Ой гай мати, ой гай мій,
Ой гай зелененький -
Та поїхав з України
Козак молоденький.

І тяжко, і смішно, і огидно.

14 мая.

Сьогодні одержали телеґраму від Козловського, що мені й Шраґові дано дозвіл на в'їзд до Відня, і що про це близче взнати в австрійському посольстві. Отже чого не міг Липинський і К-о зробити за 2 тижні, те зроблено при бажанні за 2 дні.

Сьогодні в газетах є телеґрама з Станіславова від 13 мая про те, що 12 мая в Парижі відбулось засідання польсько-української комісії про перемирря. З боку поляків: анґлійський генерал Бота, Дмовський і генерал Розвадовський, з українського: Панейко, Лозинський, Вітовський. Головував Бота, котрий запропонував демаркаційну лінію: від північного Буга до західної границі Дрогобицького повіту, цеб то, що Львів лишається в польській, а Дрогобицький район в українських окупаційних зонах. Ця лінія не буде служити за вихідну при закріпленні державних границь. У вівторок буде друге засідання комісії, на котрому обидві сторони заявлять свої поправки, чи бажання.

Сьогодні читали французькі газети від 5 мая. Сидоренко має заяву до комісії в справі польсько-українських переговорів. Сидоренко вказує, що інтереси польські і українські "сусідують", що з півночі "страшна небезпека", що він надіється на щасливий результат переговорів. Брак вказівок від уряду через трудність комунікації, але ось скоро приїде спеціяльна комісія. Він покладається на оповіщені принціпи могучої Антанти, котра і т.д.

В тіже номері газети заява Шульгіна. Приблизно: Наші вороги пробували компромітувати нашу справу вказівками, що ніби наш уряд увійшов у згоду з большевиками. Це нікого не може одурити. Раковський не є представником нашого уряду. Раковський був скрізь на службі, а тепер називає себе головою українського уряду. Це болгарин, що працює на німецькі гроші, скрізь поліція його видаляла за грабіжницькі справи. Наш народній уряд - Петлюра. Уряд не воює з Румунією. "Тертя" з Польщею на щастя мають скоро закінчитись. Добра згода з сусідами Поляками, Чехами, Румунами та великими державами, що є наші природні друзі - така, мовляв, наша мета в інтерпретації Шульгина... Фі, яка дурна брехня... /Це писалося в газеті "Le Tamps", 5.Y.1919/.

В "La Victoire" сповіщається про кінець Беля Куна, про грабіж, розбої, убивства в Угорщині. Про Ригу: там голод, поліція організована з проституток, котрі батогами б'ють людей, а 400 благородних дам десь томляться в заперті. Миші продаються по 400 карб., люде по конюшнях шукають зерен вівса.

Турецький візір назвав Росію "Чемпіоном християнизму".

І мая в Парижі заборонено робочі маніфестації. Військо і поліція стріляли. Більше 100 жертв. Загальне обурення. Адміністративна Комісія Генеральної Конфедерації праці видала протестуючу відозву. Загрожується урядові більшими демонстраціями.

Густав Ерве в своїй газеті пише проти робітничого свята, називає соціялізм робочою містикою і т.п. Преса називає його ренегатом.

Газети подають текст ноти російського і українського большевицьких урядів проти Румунії. Ультиматум вимагає:

1. Негайна евакуація війська, урядовців і агентів з Бесарабії, щоб селяне і робітники могли вільно вибрати собі форму влади.
2. Видача під суд насильників Бесарабії.
3. Повернення всього російського військового майна, забраного румунами.

Ніби-то вся Чернигівщина, Полтавщина, Харківщина очищена від большевизму і Олександер Грудницький оповістив себе за гетьмана. Найбільшу силу тепер мають самостійники й народні республіканці. Ліві партії /соцдем і соц-рев/ тягнуть за большевизмом. Повітовий селянський з'їзд в Рівному висловив кабінетові Мартоса недовірря. За що? - невідомо. Такі сплетні з України.

В Будапешті має виходити український часопис "Червоний Прапор", орган українських комуністів. В Німеччині затихло. Мабуть перед бурею. Газети оповіщають, що українське військо побідно йде вперед по Бесарабії. На кордоні Галичини ніби-то нема вже большевиків, бо вони пішли на Румунію.

Без певних вісток можна задихнутися.

23 мая.

Були гуртом в Кіно-Корсо і дивилися смішну комедію і драматичну драму, що розважають сучасну демократію. Дивний звичай: перед демонструванням п'єс, після демонстрування реклям, грають "Інтернаціонал". Всі встають, 2-3 голоси фальшить слідком за музикою.

Газети оповіщають про взяття поляками Луцька, 2000 полонених, 2 дівізійних штаби і багато майна. Вчора писали угорські газети, що Петлюра перейшов до большевиків, а Оскілко до поляків. Сьогодня пишуть, що большевики "взяли Кременчук".

Розповідав Порш, що отаман Григоріїв /той, що брав Одесу/ перейшов на бік донців чи кубанців. Краснов на Дону ніби "разстрелялся".

Французькі газети оповіщають, що "український атаман Скоропадський" приїхав у Стокгольм на якусь нараду про спасіння Росії.

Поляки ведуть наступ на Тарнопіль. "Pester Lloyd" пише, що Антанта заявила полякам ультиматум, аби вони негайно спинили війну в Галичині, за це їм обіцяють Дрогобицький район. Переказує ця сама газета, що газети "Чеські думки"/Клофача/ і "Народні Лісти"/Крамарка/ пишуть, що Польща своїми претензіями на Галичину перешкаджає Чехії. Нарікають на Польщу, котра з Італії /через Чехію/ дістає зброю і матеріяли для того, щоб воювати з большевиками, а натомість посилає це все проти українців і т.п.

Саме найвеселіше, це те, що Людендорф заявив, узнавши про мирові умови: "Тепер він всіх анличан посилає к чортам", а Папа на питання чи він буде посередничати, щоб помирити Антанту з Німцями, заявив, що втручатись не буде, але молитиметься Богові, щоб він послав розуму тим, що у Версалі виробляють мирові умови.

Один звертається до Бога, а другий до чорта - але хто з їх має рацію?-скаже історія і розумні....

Вчора і сьогодня пишу про визволення України. Робота посувається. Коли б добра їжа і цигарки - то працювалось-би добре, а так...

28 мая.

Дні йдуть в холоді і голоді. Газети приносять ріжні звістки: недавно большевики заняли Кременчук, вибивши з його війська Григоріїва. Польська армія Галера пішла в наступ на Галичину і заняла вже Стрий, цебто Дрогобицький район вже перейшов до Поляків. Запровадили Поляки воєнний стан на всю Галичину, військові суди їхні розстрілюють інтелігенцію, селян і робітників. Лях, смерть і руїну несуть польські "браття" в Галичину. Про наступи большевиків у Бесарабії щось не чути нічого, значить справа не важна. Генерал Франше-д'Еспере приїхав до Кишиньова, щоб познайомитись з військовим станом. Німеччина посилає якісь ноти, дістає відповіді від Клемансо, що мир не налажується, але французи висловлюються, що він буде підписаний.

Падеревський заявив якісь гнусности про українське військо, а тому наш віденський посол телеґрафує, ніби перебування нашого посольства і консуляту в Будапешті дуже зле коментується варшавською пресою.

Перебування ніби шкодливе для справи і достоїнства нашого народу. Дивовижно!
Хто б і що не говорив, а українську справу не врятує буржуазія.

24 мая.

Вийшло І число "Червоної України". Часопис не цікава.
Я вчу німецьку мову і пишу записки про українську революцію. В неділю, 25 мая гуляли на Маргит-Сігеті і оглядали руїни манастиря св. Маргарити /Марґіт/.
Голод де-далі більш дошкуляє. Візи ніяк добитись не можна. Лежали пашпорти кілька день в австрійському/консуляті/ посольстві і прийшлось взяти назад. Вибачались і доводили, що в цьому їх вини нема, бо нема відповіді від міністерства. Це якесь знущання той годі! Доведеться тут може ще довго голодувати. З Відня звісток ніяких нема від Софії Сергієвни. Поганий голодний настрій.

31 мая.

Зібралось нас кілька, щоб поміркувати про заснування "Просвіти". Зачитали проект "Статуту", вказали поправки, а вчора заслухали розроблений "статут". Були тутешні руські: Д-р Стрипський, д-р Бонкало, п.Підгаєцький, Наддністрянці: Гомерський, Флюнт, Ячинський, Ульманський, Наддніпрянці: Галаган, Шраг, Сікевич, Лильков і я. Сьогодні зачитали і приняли "статут". Це буде епохальна подія в Угорській Україні. Нині, на цих зборах головую я, а на голову "Просвіти" виберемо мабуть Д-ра Стрипського. Намічено 5 секцій: науково-літературну, лекційно-педагогичну, видавничу, господарську і організаційну. В понеділок 9.УІ. відбудеться "Руський Пропагандичний Концерт", на якому будемо всі.
З України вістей ніяких нема.

6.УІ.

Сьогодня чув розмову, що у Григоріїва було 60 тисяч війська. Значить повстання на Україні велике. Переказують з офіціяльних джерел ніби Стрий занятий не поляками, а чехами. Угорські війська добре йдуть вперед. Позавчора служащі залізничного управління зробили забастовку та ще на якійсь лінії йде забастовка. Все полагоджено. У Відні настрій дуже напружений з приводу оповіщення "мирових умов". Гукають на користь "Совітської влади". Нічого з того не буде.

6.УІ.

Сьогодні мій день народження. Дістав пляшку кон'яку і вина. Обід - квасоля. Вечері н е б у л о. Хліба в-ранці і в-вечері не дають вже кілька день. Вчора зробив мені візіту Штефан і Стрипський. Де-що говорили.
Вчора війська угорські взяли Кошиці і де-які инші міста. Станіславів взяли поляки. Уявляю, що там робиться. Секретаріят в Чорткові. Догрались голубчики!
Вчора в 4 - 5 годин зібрались і підписали статут "Просвіти": Штефан і Галаган пожертвували по 10 тисяч корон. Початок ніби добрий. Завтра концерт "Руської Країни". Програма чудернацька. Як "несподіванку" будуть співати "Гімнуе Русько-Український", що з переробкою відомого "Ще не вмерла"...

10.УІ.

Сьогодні мої іменини. Обіду не було. Якось спорудили обід своїми засобами: баклажаний соус, яєшня, полуниці і хліб. Концерт вчора не відбувся - "захворали" співачки. Газети пишуть, що венгри взяли Пряшів і ще де-які місця. Клемансо прислав листа до

Куна, щоб венґри не гаючись спинили наступ на чехів і румун. Такої телеґрами Клемансо не послав полякам, щоб вони спинили наступ на Галичину.

Кун відповів добре.

I5.VI.

Сьогодня з Відня приїхав кур'єр Домбчевський і між иншим розповідає, що на сьогоні там буде новий уряд - комуністичний. Ніби все робітництво лагодиться. При опиті на українській станиці всі наші полонені висловились за "большевизм".

До історії галицьких гешефтів.

Біберович недавно /в початку цього місяця/ поїхав автом до Відня і привіз з собою діректора отеля "Брітанія" та якогось міліонера жида, Похнурський недавно проробив такий гешефт: по списку полонених провіз I7 мадярських бачів. Полонених справжніх було лише 8. Буржуї були вдягнені в цівільне вбрання і кожному на вокзалі було дано шматок паперу з назвищем "полоненого". У мене є одна така картка з написом "Tkatschuk Ilko". Всі буржуї мали українські призвища, а в петельках українські національні значки. За цю справу пан Похнурський взяв добрі гроші. Буржуї мали Rücksak й повні грошей. Проїхав один власник мебельної фабрики, інженер, доктор, а другий власник мануфактурної фабрики.

Біберович між иншим сповіщає до свого начальства про мене щось. Пише про "Червону Україну", про українську комуністичну організацію. Це характерне для "чесних" наддністрянців. Фу, яка гидота.

Позавчора дістали ріжні українські газети з Галичини. В Тарнополі "інженер" Павло Макаренко /служив техніком у Братіславі, в Крайовому уряді, відділі шляхів. Помер там же в Братіславі в 1930 роках.С.З./ видає "велику" газету "Українські Вісти". В Станіславові радикали видають "Народ". Там пише Єшан багато.

Назарук помістив допис з України: "Червоний Прапор" закрито за число 57, в котрому є стаття "Хвиля повстань". На Україні з московськими большевиками йдуть лише китайці, латиші, жиди. Инші повстали. Рев-ком у Білій Церкві керує повстанням, зложений з незалежних с-дем і лівих с-рев. боротьбистів, свідомих українців. Большевики закрили всі українські школи, університет, робітничий український клюб на Лук'янівці. Повстання веде Григоріїв, Соколовський, Грудницький і инші отамани. Ніби Коростень, Житомир, Бердичів в українських руках.

Раковський зробив був пропозицію Державному Секретаріятові, щоб помиритись, але наслідки не відомі. Оскілко і Агапіїв взяли були з фронту 8000 війська, оточили Рівне, заарештували уряд ніби за згоду з большевиками і за "арешт батька Петлюри", рушили на Здолбуново ніби визволяти Петлюру, але посланий проти Оскілка отряд Бісика /галичане/ порозуміліся випадково з наступаючими передовими частями /з галичан також/ і запевнили, що Петлюра зовсім не арештований. Тоді сили Оскілка впали, Оскілко втік у Польщу.

Під впливом повстання на Україні, справа порозуміння з большевиками загальмувалась. Большевики стягли всі сили з румунського, польського, колчаківського фронту проти повстанців, а тому наступ на Румунію занепав. Це дало змогу румунам з'єднатися з поляками, захопивши Коломию, Товмач, Станіславів, Тисьменицю.

I6.VI.

В "N.Fr.Pr". I2 червня надруковано дурну замітку Темницького про сучасне становище на Україні. Цей противник Антанти ... їде тепер в Париж на поклон. Вказує на вигоду, котру дістануть ті капіталісти, що допоможуть боротьбі проти большевиків. Сповіщається знову в "N.Fr.Pr" що ніби уряд ЗУНР. тепер в Кам.-Подільському, а перехвачене в Ліоні большевицьке радіо говорить ніби "війська Леніна" очистили Подільську губ. /вийшли з неї/.

Цікава річ трапилась в комісаріяті "Руська Країна". Вчора русини-чорносотенці -

мадярони /особливо Дулішкович і Ясенкович/ підняли репет проти д-ра Стрипського за "українізацію". Завідуючі відділами зібрали нараду і заявили Штефанові, що не треба "Просвіти", не треба "українського правопису", бо це все політика і штуки Стрипського. Штефан "покаявся" за свою провину.

Стрипський страшенно злякався і не знає що робити. В соціялістичних колах всі незадоволені комісаріятом "Руська Країна", яко реакційним і ведуть критику Штефана, навіть висувають на його місце якогось Чабана, котрого підтримує "партія Гірної Области", що складається з жидів. З усього видно, що просвітно-культурної роботи для того нещасного народу не буде. Результати темного і реакційно-церковного москофільства.

Вчора оповіщено в Пряшеві самостійну радянську республіку!

20.УІ.

Вчора відбувся таки Перший "русько-український" концерт в залі консерваторії. Власне це був мадярський концерт, бо лише одна співачка Андрея Талапковичівна співала "по руськи" /це було по українському/. Грав дуже гарно професор консерваторії Геді, /з роду русин/, Штефан промовляв по-мадярському і ухилився від зустрічі з нами. В кінці промовляв д-р Стрипський про ріжницю між москалями і українцями. Взагалі було сумно на цьому похороні руснаків.

Цікаві події в житті місцевої колонії. Позавчора я був в "Інтернаціоналі" і випадково познайомився з Берманом, провідником московської групи. Тип дуже антипатичний. Про Україну говорить, що там гаразд. Повстання тепер в Гуляй-Полі, біля Харькова і Новгорода Сіверського та ще в двох місцях. Каже, що Мартос двічі робив пропозицію про помирення, але не зійшлись через пункт про самостійність, якої добиваються українці і на яку москалі абсолютно пристати не можуть. З-за цього справа не пішла і не піде. Оптимізм, грубість і нахабство неймовірні. Присутній робітник підтвердив слова Бергмана про льозунги повстання: хай живе большевизм, геть панів з московського обжорного ряду і з Палестини. Робітник Ляйбнер /жид/, що був у Київі каже, що "єврейщина", "протекціонізм" і "пятьорки" - то наше зло. Каже, що ненавість між українськими і московськими большевиками величезна в Київі.

Вчора московська група зробила натиск на українську. Мільський /москаль/ самоправно "конфіскував" число 4 "Червоної України" і на сьогодні скликав конференцію від усіх національних фракцій. Лаяли українських провідників Маслюка і Загороду, грозили арештом, а врешті піддали їх під контроль. Не відомо, чи українська група буде існувати і чи "Червона Україна" виходитиме?

"Правда", чис.17 писала, що українська республіка визнана самостійною з боку москалів, але Бергман говорив, що через цю самостійність не сталося згоди між Київом і Директорією через те, що московські большевики цілком не визнають української самостійности.

Вчора дістали білети для гостей на конґрес. Вчора кабінет Шейдемана подав в одставку. 15-го в неділю була крівава демонстація у Відні: убито 16, ранено 87. Жахливе правительство соціялістів./Подвиги Бетельгейма!/.

На конґресі промовляв Варга і сказав, що власність на землю залишається до 100 Чехів. Тепер саме йде листування між Клемансо і Куном. Границі Угорщини установлено з великою шкодою для мадьяр, а "Руська Країна" цілком переходить до чехів і румун.

****

Der Esel kann sprechen, was will! Denn wass von mir ein Esel spricht, Das acht' nicht!

21.УІ.1919.

Експозе Белі Куна прийняте на конґресі майже одноголосно, отже мир з Антантою буде підписано. "Руська Країна" відійшла до Чехів /зглядно Словакії/, а друга часть до Румунії. Розповідають, що становище уряду дуже хитке, ніби намість Куна прийде якийсь Гірамі чи-що.

Вчора приїхав з Відня Біберович і розповів Галаганові, що у Відні відбувається нарада послів і де-яких бувших секретарів ЗУНР.

Персонально: у Відні вважають, що я веду большевицьку агітацію, зо мною близько стоїть Шраг, бо його жінка їздила до Відня "разом" з жінкою Куна і Козловським.

Антанта ніби визнала Галичину державою від самого Сяну, бо побачила, що галицький уряд є "справжній уряд". Антанта визнає Україну "на схід" скільки вона військом своїм забере територій від большевиків. Ніби війська Петлюри взяли Житомир, Бердичів, Винницю, Шепетівку. Правдоподібно Одеса від Київа одрізана. Може навіть і Київ узято. В газетах большевицьке радіо говорить про бої між Чугуївом і Куп'янськом /ст, Старовірівка/. Виходить, що вся Україна повстала. Большевики держуться тільки у великих містах.

Приїхав якийсь угорський посол Пінтер, який розповідає, що був у Станіславові, Рівному, Кам'янці Подільському, Київі. Говорив з Петлюрою, Раковським, Мартосом, Галером, Леніном /з ним по радіо/. Наші з Раковським вели тричі переговори, але все розбивалась справа, то через одних, то через других. Раковський вже згоджується на самостійність, але забезпечує собі в українськім уряді міністра закордонних справ. Домагається економічного союзу на 99 років.

Пінтер ніби привіз ноту угорському урядові від Мартоса про союз на основі: самостійність, уряд чисто український на чолі з Винниченком, перепуск полонених з Італії через Угорщину і організація на Угорщині уряду для Галичини. Відділь ніби наступати. Чорт його розбере, що це за справа! Ніби про це приїде говорити Винниченко і Цегельський /цей останній забезпечує собі в українському радянському уряді міністерську теку/. Галицький уряд фактично і юридично не існує, бо секретаріят передав владу Петрушевичові і роспустився.

Галицьке військо ніби взяло назад Тернопіль. У Відні Вурачинський, Цегельський, Мартинець, Козаневич.

Ось таке діється казково - глупе.

26.VI.

Позавчора о 4 годині почулись гарматні вистріли в напрямі на Марґіт-Сіґет. Дехто думав, що це "грім", але помилився: це був грім контр-революції. О 6 год. веч. проти нашого отелю появились три монітора і незабаром ударили з гармат на "Унґарію" 5 разів. На парлямент двічі. По улицях метушня. Публіка з корсо кричала "Elyen". Пароплави викинули трьохкольорові прапорі /національні/. Салдат один сказав, що це соціял-демократи добиваються зміни уряду. Публіка на "корсо" не ховала своєї радости. Трохи згодом по улицях появились авто з салдатами, котрі з рушницями і бомбами їхали та розганяли натовпи. О 8 год. по корсі заторохкотіли кулемети. Стрілянина. Віконниці позакривали. Сиділи при електричномусвітлі. Ніч була погана. Скрізь стрілянина. Невідомо хто на кого стріляє.

Вчора перед обідом також торохкотіло. Розповідали, що юнкері захопили централю телефону. Там їх о 2 год. ночі після бою взято і заарештовано. Вечерні газети вийшли. "Pester Lloyd" пише про "Putschveruch" і розповідає подробиці. Сьогодні тихо, чути музику. Монітори кудись поїхали. Новий уряд вже стверджено: Голова-Олександер Гарай, заступник його - Антон Лофчак, президіум Ради Народнього Господарства Євген Варґа, Георг Нїстор, Юлій Ленґіель, Франц Баякі; Закордонних Справ - Бела Кун, Військових - Беля Санто, Внутрішніх справ - Євген Лянднер, Юстиції - Петро Аґаштон, Народнього забезпечення і здоровля - Антон Гут, Освіти - Осип Паґаньї, Рада Контрольна: Іван Банчак, Юлій Гайду і Матвій Ракоші, Голова квартирного уряду - Осип Брунер, Німецьких справ -Кальмар, Руська Країна - Августин Штефан.

Цікаво влаштований уряд народнього господарства:

I одділ загального господарства - голова Євген Варґа.
II " хліборобський - " Євген Ґанбургер і Карель Бантуш.
III " соціял-продукції- " Антон Лофчак.

IV. Отділ фінанси..... Беля Чекалі
V. " соціяльне забезпечення..... Франц Мякич і Кульчар
VI. " залізно-дорожний ..... Бодон
VII. " господарський ..... Юлій Лендіель
VIII. " публичного будівництва ..... Александер Гарбай
IX. " робітничий..... Карло Раєр.
Секретарі..... Емеріх Сабо і Людвіґ Кітайка.
Член уряду екс-офіціо головний отаман військ.

Сьогодні в газетах опубліковано, що провідники контр-революційного виступу бувші офіцери Стефан Кіш, Осип Графі і Владіслав Сабо присуджені до повішення. Також капітан Солтан Осват, оберлейтенант Оскар Вальдімбрехт і капітан Франц Ерей присуджені за організацію пуча і провід до повішення. Багато арештованих. Сьогодні у вечорі всі біжать на Октогон-тер, щоб дивитись на вішання.

Вечірня газета говорить, що було заворушення в Уй-Пешті на фабриці, де робітники заперлись і не хотіли здаватись, аж поки їх таки якось уловили. В усіх сих випадках помічено, що був якийсь обман: повстанці захоплювали і робітників і салдат тим, що це ніби приказав Комендант Гаубріх, котрий став ніби на чолі нового конун. уряду.

Дивний обман!

В газеті "Ді Цайт" і "Дер Абенд" вичитано, що Григоріїв заняв Одесу і Миколаїв, а військо Директорії заняло Козятин, Винницю, Жеринку, Житомир, Бердичів, Староконстантинів, Шепетівку. Біля Янполя січовики навязують звязок з військами Григоріїва. Біля Коломиї повстало селянство проти поляків під лозунгами Совітської Республіки. Тернопіль, Вучач, Підгайці взято українськими військами від поляків. На чолі військ стоїть ген. Павленко.

Сьогодня гуляв по улицях. Скрізь спокійно.

27 червня 1919.

Сьогодні газети пишуть про контр-революційний рух селян в комітаті Пешт, куди послано робочий боталіон для втихомирення на чолі з Самуелі.

Газети називають безглуздою вчорашню чутку про кари на Октогон-тер. Гаубріхт казав арбу розганяти, бо ніяких кар публично не робиться і дарма там смакувати. Справді, дуже багато любителів зібралось було!

Голова італійської місії полковник Румеллі написав листа до Куна про усунення строгости кар над повстанцями, що боролись "за ідею". Відповідь Куна також є... В Німеччині розрухи, Гамбурґ в руках комуністів, лагодиться забастовка. Контр-революціонери також ворушаться, на чолі, здається з ген. Гренером. Чутки переказують з галицького посольства, що українські війська взяли Станіславів і наступають на Стрий.

28.VI.

Сьогодні підписується "мир" Антанти з Німеччиною. Цей мирний договір - найсумніший документ в історії, так пишуть газети. А в Берлині тим часом нелади в чорних колах: Гіндербург і Гренер подались в одставку.

30.VI.

Вчера ховали убитих при повстанні. Кажуть, було пишне свято. В провінції нелад. Селянство погрожує нічого не дати для міст. Кричать "Геть з жидами" і инші гасла. Сьогодні в 5 годин, як каже офіціяльний беріхт, угорці почали відтягати свої війська до границі, указаної в ноті Антанти. Мир Антанти підписано в суботу 28 червня в 3 г. 10 хвилин дня.

Сьогодні Микола Ільїч /Шраґ -С.З./ представив мені якогось Пінтера, котрий був недавно на Україні і має інформації. По його словам підтверджуються попередні чутки, що Григоріїв узяв Одесу і Миколаїв. Уряд Директорії ніби в Бердичеві і Житомирі. Бендери і Тирасполь ніби також заняті військом Директорії.

Ленін ніби стоїть на тім щоб Україна була самостійна, лише з нею союз мати, але Раковський ніяк не хоче піти від влади, бо має своє "окреме військо". Цегельський, Сінгалевич, Баран ніби входять в якісь порозуміння з Угорщиною що-до помочи проти поляків. Ніби згоджуються на совітську владу, але Цегельський хоче бути міністром закордонних справ. Щось проектують вроді організації тимчасового уряду на чолі з Винниченком /Цегельський, Швець, Мартос, ніби навіть я!/, Біберович /?/ яко товариш військового міністра. У Відні розпускають брехні, що ніби я редагую "Червону Україну", маю близькі стосунки з Куном /я навіть не знайомий з ним!/ і т.п. Гнусна робота брехунів виявляється. Очевидно, це все штучки Біберовича, що влаштував мені замкнення в Будапешті, перешкоджаючи з візою пашпорта. Які нечесні ці хулігани... - просто дивовижні!

Розповідають про 5 пунктів українських умов:

I. Україна Самостійна совітська в межах Великої України, і тих етноґрафічно українських місцевостей бувшої Австро-Угорщини, в яких більшість українців! Уряд на Україні: голова українець і 2/3 портфелів представникам українських соціялістичних партій, а I/3 - не українцям.

2. Оборонно-зачіпний союз соціялістичних республік, які вже є і будуть.

3. Війська инших союзних республік перебувають на тереторії певної республіки лише за згодою її уряду.

4. Кожна союзна республіка обов'язується давати всякого роду матеріяльну і військову допомогу в боротьбі, як з зовнішнім так і внутрішнім ворогом.

5. Про уряд.

2 липня 1919.

Сьогодні ріжні чутки. В Галичині ніби вже занято Станиславів, Стрий /?/ і українські війська від Львова на I год. переходу. В Парижі ніби Антанта: визнала самостійність, уряд Директорії, Петлюру за генераліссімуса/?/, а за це Україна буде в рядах Антанти боротись проти большевиків.

Брак відомостей з України і цензура, що все викидає, що їй не подобається, плодить звичайно ряд самих дивних чуток.

Сьогодні інтерв'ю в газетах Троцького, як сказав, спроба повстання на Україні проти большевиків одержала повне фіаско. Чи так справді?

Суперечні відомості просто пригноблюють.

Сьогодні в-ранці т.Галаган від'їхав до Відня.

Я написав до нашого посольства, щоб воно подбало про візу.

Чічерін телеґрафує, що в Новоросійськ Антанта прислала 100.000 шт. салдатської амуніції, 350 гармат, 150 танків і багато рушниць, кулеметів, патронів. У Владівостоку теж багато зброї від Антанти. Після підписання миру Антанти з Німеччиною тепер Франція і Англія розпочнуть акцію. Вечерня газета сповіщає, що румуни вже пробують наступати.

До Відня прибув Севрюк і знов їде до Італії. Цікаво, що вони там роблять?

4.УII.

Вчора брехні ріжні ходили за віденськими газетами, що війська Директорії заняли вже Хвастів, а в Галичині таки занятий Станіславів і Стрий, війська Грекова /?/підійшли до Львова.

Темницький з Відня прислав телеґраму, що буде особисто пеклуватись в міністерстві про дозвіл мені переїхати до Відня. Подивимось!

Демаркаційну зону між Угорщиною і Чехо-Словаччиною вже установлено протоколами про перемирря. З Пряшева угорці вийшли.

7.УІІ.

Читаю повідомлення Українського Пресового Бюро з Відня за два тижні: /лись.

21.УІ. Генерал Павленко перервав переговори з Поляками про перемирря і наступи поча-

23.УІ. Українська делегація знову подала до Клемансо заяву про визнання самостійної України, а Директорію -як її верховну владу, про матеріяльну і моральну підтримку України в боротьбі з большевиками.

23.УІ. Українські війська ніби взяли Фастов і Сквир, стоять в 30 верстах від Київа. Григоріїв ніби заняв Одесу, Миколаїв, Херсон і йде на північ проти большевиків, що стоять на Дністрі.

19.УІ. Наша делегація подала протест проти признання Колчака, переговори з котрим рішуче порушують свободу, рівноправність і самоозначення.

21.УІ. "Рада" 5 в Парижі ніби радила над границями в українській Галичині і українсько-польською справою. Антанта ніби признала Західно-Українську Республіку аж по Сян з прилученням Буковини. Таке признання ніби сталось ще 12 мая, а тому тепер поляки й румуни захоплюють Галичину, щоб поставити Антанту перед фактом.

26.УІ. В Амстердамі московський "Голос Родины" заявляє, що большевики і поляки в союзі, про це переговорювали Раковський з одного і Слонімський з другого боку. Результат: Поляки кинулись на Галичину, а большевики стяглись до Київа.

10.УІІ.

Читав сьогодні "Н.Фр.Прессе" за 8 липня, де є звістка з Виборга, що Денікін взяв Катеринослав. В тім же числі стаття "Боротьба проти російських большевиків", в котрій виясняється значіння української боротьби. Видно, що писала освідомлена рука, а фраза "вода на млин" показує джерело інформацій.

Якісь ще дивні звістки з Омська про бої з большевиками під Курськом.

Вчора вперше купався в сірчаній воді на Марґіт-Сіґеті. Завтра знов поїду туди. Взагалі нічого цікавого нема. З Відня вістей ніяких. Вчора читав багато звідомлень /Берихтів/, але цікавого мало. Галицький зрадник Марков і Ко в Парижі просять, щоб Лемківщину приєднати тепер до Чехії на правах автономії.

12.УІІ.

Газети принесли багато звісток. Харьків і Єкатеринослав справді заняті Денікіним, як сповіщає Московське радіо від 10.УІІ. Тако ж радіо каже, що большевики знову заняли Жмеринку, Проскурів. Взагалі, бідна Україна! Війна з трьох боків. Заїлість страшна. Де-ж кінець цьому?

Вчора дістали пачку газети "Шлях" з Німеччини, видає Українська військова місія у Вольцвольді. Багацько нового цікавого, що пояснює де-які справи: Раковський справді робив пропозицію Секретаріятові про союз для боротьби проти Румунії і Польщі /ноти Голубовича до Антанти 14.У.1919/; акція в Директорії про помирення з большевиками: 13 марта заявили про це партії с-р і с-д, а 12 апріля Темницький і Безпалко. Київські делегати також пропонували те саме, але Петлюра і т.п. не згодилися.

Сьогодні Штефан повернув статут "Просвіти", але без жадних пояснень і ствердження. Треба робити знову заходи.

Вчора відбувсь другий концерт "Руської Країни".

Є чутка, що Галаган приїде у вівторок або середу. Говорять, що сюди вже приїхали 2 представники Раковського /Єфімов і якийсь другий/.

Галичане уперто підкреслюють "свої" заслуги перед Антантою і вірять в її допомогу. Весь страшно діється на Україні. Дивлюсь - і очі сліпнуть від жалю за нею.

Кінець зошиту І - го.

14.VII.

Вчора одержав Шраг від Галагана про те, що Галаганові Угорський консулят у Відні не дає візи на поворот до Будапешту і щоб Шраг зробив відповідну інтервенцію перед Урядом. Друга - що Тенницький одхилив пропозицію про зачислення мене секретарем, а Стрипського аташе до тутешнього посольства.

Вчора оповіщено в рос. "Правді" і афішами, "представники" Укр.Совіт.Соціал.Федер. Республіки мають зробити в 7 год. вечора доклад про становище справ на Україні. Все це викликало трівогу. Шраг у вечері балакав приватно з Порох - що це значить, а Пор сказав, що справа з візою - якесь непорозуміння і він зробить заходи /бо Куна нема в місті/, а "представники" не є представниками, бо приїхали без жадних уповноважень.

Шраг написав ноту і пішов сьогодні залагоджувати цю справу з візою.

Дивно все це є, тим більше, що новий угорський посол у Відні Аґоштон особисто знайомий з Галаганом. Непускання його назад до Будапешту є в усякім разі дивовижне і примушує зробити з цього важні висновки - може навіть виїхати посольству з Будапешт

Характерна позиція надністрянців до нас наддніпрянців: навіть пан Тенницький знущається і без усякої підстави одхиляє призначення мене і Стрипського на вакантні посади. З нетерплячкою чекаємо Галагана, щоб він розповів що то все значить. Мусить же він приїхати сюди принаймні для ліквідації справ місії. Вчорашні газети розповідають про звірства денікінських банд в Катеринославі і Харкові! Большевицьке радіо говорить, що большевики взяли назад від денікінців Новий Оскол /Курщина/. Видно, що там якась важка кріза большевизму, бо при піддержці населення большевиків ніколи-б денікінці не пройшли так задалеко.

Московські комуністи зовсім невдало ведуть свої справи на Україні, котра і для їх є загадкою, що не погоджується на московський шаблон. У "Правді" вчора передруковано статтю з "Киевских Известий" про "Мелкобуржуазные партии на Украине", цеб-то про лівих українських соціялістів - революціонерів боротьбистів і українських соц.-демократів незалежників, котрі вже тепер є виключені з "Исполкома". Криза пішла глибоко. Це показує на безтактність Раковського. Для України настали тяжкі дні: Денікін, Поляки, Румуни, московські комуністи - всі вони однаково ворожі що-до України, навіть при тім, що комуністи вже визнали "трудовых кресьян", а не лише "беднейшое крестьянство".

Служащий военно-санітарної місії Микулінський /жид/ розповідав мені таке про вчорашній доклад "представителей" України: "Один з их Юкельзон з Ровно, мой товарищ, были вместе в плену, прошлий год уехал в Россию, а теперь приехал богатый. Знакомый его и мой фельдфебель - венґр говорит, что он привез на агитацию 5 милионов рублей. Его темная личность. Как ему доверяют теперь на Украине - это секрет. А другой - он себя называет Ефимов, а он, конечно, не Ефимов, потому что еврей, лет имеет 20 - этот говорил про Украину, что генерал Петлюра і генерал Григорьев уже разбиты окончательно и уничтожены. Что крестьяне уже все идут с большевиками и что Украина и Россия идут заодно, их хотел разделить Петлюра и генерал Григорьев, а это не вдалось.

Они поехали на агитацию до Мишкольца. Как они сюда приехали - не известно: вероятно, как венгерские или австрийские пленные. Такой способ есть".

Це майже стеноґрафично...

Бідна Україна, що має таких представників! По це діється з нею? Чому всякі пройдисвіти можуть возити по 5 міліонів? Хто ж ці гроші покриває своєю працею? Хто посилає таких "представників" і хто їх контролює? Юкельзон - "представник України", так їх іменує газета Бермана! Ні, це щось справді кошмарне.

Хочеться кудись тікати світ за очі, щоб вже не чути й не бачити нічого "з України". Поїхали, забрали гроші: отамани, секретарі, місії, представники, агітатори.... О, бідна ти, бідна...

Ой гай, мати, ой гай, мати,
Ой гай зелененький,
Ой поїхав з України
Козак молоденький.

Виїзжавши, шапку знявши,
Низенько вклонився:
Ой прощайте, слобожане,
Може з ким сварився.

Хоч сварився - не сварився,
Аби помирився.
А як виїхав на битий шлях -
Слізоньками вмився.

Приливайте, ляхи, шляхи,
Щ куряться курно;
Розважайте дівчиноньку,
Щ журиться дурно.

Не жаль мені доріженьки,
Щ пилом припала,
А жаль мені дівчиноньки,
/Будапешт, 14.VII.1919./ Щ дурно пропала.

15.VII.

Вчора комісаріят закордонних справ здивувався, коли Шраґ показав їм телеґраму Галагана. Кун по телефону дав розпорядження до Відня, щоб негайно візу було зроблено.

Газети приносять вістки, що большевики взяли Проскурів і йдуть в напрямку на Броди. Радіо з Москви сповіщає, що в Бродах оповіщено радянську Республіку. Населення ненавидить поляків, галицький уряд згубив усякий авторитет, Петлюра ніби програв свої справи. Читав учора беріхт від 7.VII., в якому говориться, що війська Директорії б'ються з большевиками під Київом.

Вчора трапились польські газети. Це жах якийсь! Повні українжерства. Мені стало моторошно після прочитання цих звірських газет. Польський вампір здається найбільш кровожерний з усіх, які історія утворила. Бачив я москалів, німців, чув про турок, румунів то-що, але чогось подібного не міг собі уявити, як поляки. Страшний і огидний жжак! Те, що виробляють в Галичині, ніколи не припарить нас з ними і український народ очевидно буде мстити. Польща вже раз згинула через Україну - те буде з нею і вдр-

Газети приносять багато звісток про наростання революційного руху. Здається, /уге. незабаром Італія вступить в ряди революційних народів. Генеральний страйк, призначений в Італії, Франції, Англії на 20 - 21.VII. буде мабуть поворотним пунктом в історії західних народів. Здається, що страйк пошириться і на деякі нейтральні держави.

Наша справа стоїть поки-що темно. Страшні помилки ми зробили, а їх так тяжко виправляти.

16.VII.

Вчора вранці приїхав Микола Михайлович /Галаган.С.З./ і привіз багато новин з Відня. Розповідає, що перше питання чув від кожного "а що там робить Шаповал?" Всі певні чомусь, що я редагую "Червону Україну". Через це Темницький відмовився зачислити мене до місії. Василько /!!/ призначений головою місії до Швейцарії/радник М.Левицький, с-дем/. Олесь, що виїхав без причин з Будапешту і 3 місяці живе у Відні та байдикує, получив з Віденської місії "жалування" зо 3 місяці /15.000 корон/ і з 1 липня числиться при Віденській місії. Характерний штрих для характеристики наших паразитів.

Темницький і Василько були ніби у Бауера за дозволом для мене виїхати. Бауер ніби рішив так, що я можу виїхати, але щоб не жив у Відні, та ще як приватна особа. Боже, до якого ханства доходять...!

Темницький "конферує" з Васильком, Липинським, Сінгалевичем, Вурачинським і иншими чорносотенцями. Начальником його канцелярії Андрій Лук, ... З Парижу приїхав Матюшенко і П.Дідушок, що розповідають: ніхто з Антантських держав України не визнає і не хоче знати. Українських делегатів не приймає ніхто. Був лише один випадок, що

Лансінґ приняв і заявив, що вони твердо стоять на єдности Росії і можуть лише говорити про федерацію. Експертом Антанти по українських справах є Маклаков, Львов, Чайківський... "Демократичне Представництво Росії" Керенський, Авксентьєв, Зензінов також не визнає України.

Шульгін і Марголін /з надністрянців Окуневський/ проповідують федерацію.

Цегельський справді їздив до Винниченка з пропозицією визнати "Советську" Україну і увійти в згоду з большевиками. Соцялісти на цьому стоять твердо. Вже говорять про об'єднання с-р і с-д в одну партію. /мабуть йде справа про боротьбистів і незалежників.С.З./.

Грушевський був у Парижі і переконався, що там українська справа стоїть безнадійно. Тепер живе у Швейцарії. В Німеччині с-д в більшости стоять за самостійну Україну, "незалежники" ніби проти, але Винниченко передає, що порозумівся з Гаазе, який нас підтримує. В инших краях ліві соціялісти проти нас. Французькі ліві соціялісти під проводом Лонґе проти нас, а Тома за нас. Некорисно. Теперішня Італія проти нас, а як соціялістична - невідомо.

18.УІІ.

Сьогодні у "Volksstimme" інтерв'ю з ген. Драгоміровим /посол Денікіна/. Признається про мету Денікіна: В Росії на І - 3 роки замітна воєнна диктатура, потім Царь, котрий може скликати законно- "совещательний" земський собор з воєнних, духовенства і буржуазії для виробки конституції. Польща визнається самостійною, бо це факт. Ніякої автономії Фінляндії і Україні. Всякі претензії України на національне істнування - "несправедливі". Вчора ввечері прилетів Индишевський з Камінця-Подільського. Розказує: галицького війська тисяч 80, воно очищає всю Галичину і переходить на Вел.Україну. Патронів і амуніції нема. Диктатор Петрушевич, помагає йому Голубович. Петлюра одрізаний од Галичини. Військо його - недисціпліновані. Григоріїв /відомий отаман. С.З./ авантюрист і тайний агент Денікіна. Петрушевич і Петлюра взаїмно себе арештували. Деморалізація повна. Ждуть помочи тільки з неба. Жахно...

21.УІІ.

Про те-ж саме розповідається додатково, що там якась вже орієнтація на Румунію. Дивні річі діються! Вони були умовились, що Запоріжська дівізія буде приперта до Дністра - то французьке командування забезпечить вільний проїзд дівізії через Румунію в Галичину, а коли дівізія переступила Дністро, то її тут розоружили Румуни, одібрали все майно, зброю, харчі і пустили пішки пройти. Віроломство повне, а вони знов думають про це. Раковський знов пропонував Петрушевичу союз проти Румун з тим, що Раковський не пішле військ в Галичину, а Петрушевич не підтримуватиме Петлюру, аби його цілком знищити. Петрушевич на це не згодився.

Петлюра за цей час так змінився, постарівся, що його тяжко пізнати. Повний крах справи. Ясно, що тепер українство дійшло до кінця. Виглядів ніяких на успіх. Страшно важко.

Сьогодні має відбутися генеральний страйк в Італії, Франції, Англії і инших країнах. Що з того вийде, коли буржуазні уряди не виступатимуть проти страйку, то люде поманіфестують собі кілька годин та й розійдуться, а як де зчіпляться, то може повстати грандіозний пожар. Все може бути. А над нами похорон правлять.

25.УІІ.

Сьогодні Миколо Ільїч Шраг.С.З./ поїхав до Відня. Вчора були іменини всіх Ольг. Газети нічого не принесли за страйк: неначе його не було! Очевидно, не удався цілком, хоч де-хто з тутешніх казав, що телеґраф мовчить, ніяких звісток з Італії, Франції. Сьогодні було, що Парламент в Парижі висловив довірря Клемансо.

В Славонії завірюха маленька охопилась: юрба визволила з тюрми Радича, ватажка селянської партії.

Непорозуміння між хорватами і сербами великі, але поки тримається військо Антанти, доти нічого не буде. Можна думати, що раніш осени нічого не буде. Венгри 20-го вранці розпочали наступ на румун, успішно почали їх гнати далі, але сьогодні сповіщається, що румуни виявляють вже сильний опір. Видно, надіялись Угри на генеральний страйк і пішли, а тим часом неуспіх страйку тепер підбадьорив румун.

Большевики сьогодні сповістили, що Катеринослав знову відбито від Денікіна, з котрим бої йдуть: біля ст.Іскровки /Полтава/, біля Катеринославу, Славянська. Багато захопив чорносотенний рух. Пишуть большевики, що ліберальна буржуазія тепер стоїть на їхньому боці проти Денікіна. Як стоїть українська справа? Мабуть цілком зле, бо про неї вже навіть не пишуть. Не знаю, що буде. Мабуть доведеться зімувати тут. Це вже щось справді погане. Без одежі, без грошей, без праці і з хоробою та з голододом бути тут цілком не смачно.

Написав дві брошури: "Проблеми революції і національна справа" і "Війна і мир". Пишу ще де-що: скінчив також "Разом одним шляхом" /про об'єднання обох партій с-р і с-д в одну соціялістичну українську партію/. Не знаю, що скажуть про це у Відні Винниченко і инші, котрим М.І. має прочитати.

Мені остаточно у вівторок 22-го відмовили в австрійськім посольстві дати візу на Відень. Написав протестуючі листи Д-ру Бауеру і до всіх австрійських соціялістів. Може вміститять віденські газети, але мабуть ні. Тоді надрукую тут. До якого хамства вже дійшли "пани-товариші", що хочуть мені дошкулити. Ну, добре, побачимо.

26.VII.

Вчора добре вечеряли на іменинах у Сікевичів, бо було "Володимира". Читав листа Чечеля і Грушевського до Миколи Ілльіча. Пише Чечель, що в другій половині серпня буде з'їзд українських соціялістів для вирішення важних питань:

1/ Чи можлива зараз соціялістична революція.
2/ Чи той революційний рух, що розпочався в Росії, потім перейшов німецькі краї має світовий характер і пошириться на Англію і т.д., чи зупиниться.
3/ Критика дотеперішньої діяльности Української Партії Соціялістів-Революціонерів з точки погляду п. I і 2-го.
4/ Якою повинна бути діяльність партії, щоб найкраще забезпечити інтереси українського селянства і робітництва.

Думають, ще організувати якийсь спільний орган обох партій /С-Р і С-Д/ за кордоном. У Відні с-д ведуть наради про прилучення до Інтернаціоналу, але сперечаються: чи до II чи до III-го... В Парижі були Грушевський та Ісаєвич, радились з Матюшенком та Дідушком і нарадились до нічого. Стоять всі напів-дороги.

1 серпня 1919, пятниця.

Дні йдуть. Нічого нового. Переказують, що в Кам.Подільському Петлюра веде переговори з поляками і румунами, а Петрушевич з большевиками і Колчаком. Дивний поділ ролі. Ніби поляки заявили Петлюрі, що про Галичину в переговорах не можна й згадувати, не питання виключене, а большевики заявили Петрушевичу, що питання про Петлюру виключене, бо він мусить бути знищений.

Що за дивні шахмати?

Враґ приїде, кажуть, сьогодні або завтра. Нічого нового не привезе. Кілька день тому вилетів в одставку д-р Бауер через домагання Антанти, яко неподатливий провідник думки про прилучення Австрії до Німеччини. На його місце став д-р Реннер - другий теоретик про право національного самоозначення, який мене також не пустить до Відня. Справа Угорська стоїть знов незавидно, бо румуни притиснули їх військо до Тиси.

Уряд задольнив усі домагання чеського уряду, на чолі котрого стоїть Тузар /соц-дем/. Обмінялися Тузар і Кун цікавими нотами.

Пишу брошуру "Кудою йти?" Сьогодні кінчу. В місті розповсюджують дивовижні чутки про прихід сюди військ Антанти /сусід/.

2.VIII.

Досить цікаві події зайшли вчора. В-ранці приїхав Шраґ з Відня, привіз мені пальто, бриль, книжок і 100 цигарок /подарунок від Винниченка/. Розповідав багато цікавого про наші справи. Приємно, що між соціялістами прокидається єдність думки про Україну.

Після обід щось о 5 год. принесено звістку, що уряд уступив, а натомість прийшов уряд "чисто соціялістичний". Угорська Центральна Рада вибрала нове правительство. Відчувалась трівога. Ролі спущено. Сьогодні в-ранці газети на розхват. Виставлено національні прапори. Справді уряд такий: голова - Юлій Пайдль, мін. внутрішніх спр. - Карло Паер, мін. військ, справ - Осип Гаубріхт, мін. закорд. - Петро Аґош, освіти - Олександер Гарбай, юстиції - Ернест Гарамі, земельних справ - Осип Такач, фінансів - Франц Мякич, торгу і промислу Антон Давчак, праці - Емеріх Сабо, продовольчих - Кнітельгофер, національних справ - Виктор Кналер. З попереднього уряду залишились Аґоштон, Гарбай та Гаубріхт. Що цікавого: багато людей наділо національні відзнаки в-ранці маніфестація /маленька/ перед нашим готелем, вигукували Романеллі, ельен Антанта то-що. На вулицях рух: буржуазія ледви не христосується поміж собою. Великий поступ буржуазії, що вважає утворення чисто соціялістичного уряду за своє національне свято! А дівчата в майстерні і малі хлопці на вулицях співають і свистять "Інтернаціонал". Цікаву церемонію бачив, як італійський жовнір "спускав" червоний прапор на нашому готелі і піднімав національний угорський. Буржуазія з Корсо зорила з сладострастним виразом очей.

Дивно в Угорщині робляться перевороти! Це вже другий парламентарний "переворот", що робиться під впливом антантської буржуазії, але спокійно, без жадної стрілянини, з повним порядком. Згадую нашу нещасну Україну і сумно робиться, що в нас кожний політичний крок поливається кров'ю.

Що діється на Україні? Трудно щось певного сказати. Недавно з Відня прилетів аероплан і привіз 21 особу людей, бранши за перевіз 3-4 тисячі корон. Між ними приїхав Роман Смаль-Стоцький, що оповідав ~~[illegible]~~ не веселі речі. Кажуть, що Ковенко втік у Голандію з 20 міліонами! Недавно в Кам'янці розстріляно Валбачана за спробу перевороту і ніби за ротрату 3 міліонів крб.

Розповідали сьогодні українці про фінал тих "представників України", що читали доклад в "русском просветіт. клубе" Юкельзона і Єфімова. Кажуть, що це були якісь авантюристи, що приїхали з Відня з якимись намірами і збаламутили тут публику. Версія така ходе, що з України мали приїхати якісь представники справжні, але мабуть вони по шляху попали в руки Петлюри, той ніби їх знищив, а документи їх забрав і післав по їх своїх агентів для організації розвідки. У їх були ніби шифри для посилки радіотелеґрам. Тут вони здобули 5 міліонів корон для пропаганди у військах, але справді вели контр-революційну пропаганду, витягали українців з інтернаціонального баталіону і з угорських полків. Про це довідався уряд, їх було арештовано і врешті розстріляно. Дивна історія! Ледви чи тут є хоч слово правди, але що це пройдисвіти якісь, то видно було з оповідання Микульського. Хоч дивно, чому несподівано була розв'язана українська робітнича партія, що тут істнувала? Здається її раніш підтримували, але раптом розв'язали, газету їхню також припинили видавати.

Вечір. Спокійно. Прапорі національні знято, був такий приказ, щоб жадних маніфестацій, прикрашувань не було. У вечірній газеті сповіщається, що провінція прийняла звістку про зміну з захопленням. Цей уряд називають соціял-демократичним, мабуть, щоб підкреслити його некомуністичність. Галаган на нараду послів /україн.С.З./ у Карльсбад не поїде. Дивна непорушність...

Понеділок. 4.VIII.

Сьогодні в місті рух. Вчора десь по-за містом чути було стрілянину, а сьогодні, кажуть газети, коло міста вже румунська кавалерія. Бачили в Кішпешті, де румунські салдати спиняли всіх, що мали військове убрання і забирали.

Приїде сьогодні американська місія, а тому нашій місії запропоновано перебратись на 4-й поверх, щоб очистити помешкання для їх. Передається звістка, що в Росії большевизм вже впав. Це так коментується передача газетних вісток, особливо ота кореспонденція "Voss.Zeit." з Стокгольму про переговори в Кремлі.

Щось таки має бути, бо упадок большевизму в Угорщині відіб'ється скрізь відповідним способом. Цікаво, як представляться представники Антанти до нашої місії. Погано стоїть наша справа скрізь. Взагалі нам нема чого робити. Вже Україна на заході.

5.VIII.

Газети повідомляють, що румуни заняли місто по приказу ген. Мардареску, що приїхав сюди. Розпускається червона гвардія. Вся соціялізація сьогодні відмінена.

З Берлину летів аероплян і розбився десь у Польщі. Там було 4 міліони грошей, важні папери то-що. В числі пасажирів був полк. Вітовський. Аероплян згорів, 8 душ згинуло. Це було десь коло якогось Дзієрґовиц /телеграма з Ратібору/ на Шлеську.

У вчорашньому вечірньому "Pester Lloyd'i" описувалось, як на границі Австрії було впійнано Тібора Самуелі, що хотів нишком перебратись в Австрію через кордон. Коли він ішов з провідниками в лісі, то їх зустріли патрулі і арештували. Його було пізнано. Підчас обшукування він сягнув у кешеню рукою, щоб взяти хусточку, а виняв спрацці револьвер і вистрілив у груди. Одвезли в сторожу, приїхав лікарь, але потім по перевозці до шпиталю в Нейштадт він умер.

Сьогодні оповідається, що і у Відні всі бувші діячі Угорські, які туди приїхали, заарештовані і інтерновані в ріжних місцях: Беля Кун, Юлій Лендіель, Матьій Ракочі, Євген Варга, Осип Погані, Евген Ганбургер, голова верховного суду Франц Ракош, Евген Ландлор, корпусний ком. Беля Баго, Ернст Пор. Їх десь розвезли по окремих місцях і інтернували.

Вчора читав, що на австрійсько-італійській границі арештовано голову Мюнхенських большевиків д-ра Левіна і одвезено в Інсбрук чи-що. Большевизм в Европі переходить в арешт.

6.VIII.

Сьогодні всякі новини. В-ранці газета "Volksstimme" принесла "умови перемирря" з Угорщиною. Щось нечувано важке.

Якийсь український кур'єр приїхав з Відня і розповідає, що в Директорії зайшло на мір - Петрушевич знову увійшов у склад її. Ніби Директорія заключила з Денікіним угоду про конфедерацію України з Росією. Коли Денікін візьме Київ і инші міста, тоді він їх "віддасть" українцям. Щось фантастичне просто. Очевидно, що віденські наші чорносотенці не позбавлені "донкіхотського" способу думання.

Кажуть, ніби сьогодні в "Унґарії" була нарада уряду з антанськими представниками і рішено, що головою уряду чи республіки буде ерцгерцоґ Іосиф, що тут постійно жив. Щось неймовірне.

Сьогодні Галаган і Шраґ офіційно представились міністрові закордонних справ Аґоштонові. Зустріч була ласкава і щира.

10.VIII.

7 серпня в-ранці всі читали в "Neuer Pester Jurnale" "Універсал" ерцгерцоґа Іосифа, що він перебирає владу і призначає міністрів. Цей переворот був доконаний

за допомогою антантських представників. Мад'яри, здається зовнішно, пригноблені. Часописи не виходять. Нічого довідатись не можна. Позавчора /в суботу/ Галаган їздив у міністерство, але генерала Такача не застав. Той прислав офіціяльне повідомлення про те, що він перебрав орудування міністерством і просить повідомити про це уряд. Сьогодні повідомляють, що позавчора в офіціяльному листку "Budapest Közlöny" писалось ніби Військо Петлюри, Денікіна, поляків і румуни наступають разом на большевиків. Большевики буцім-то побиті страшенно. Гось ніби українські війська оперують біля Мерінки.

Вчора у-вечері була незвичайна картина: біля нашого готелю стояло з 5-6 автомобілів, подібних до лазаретних лінейок. Зверху наліплювано було афіші з написами: "Die Italienische Lebensmit. für arme Bevölkerung von Budapest". Юрба цікаво зазирала, але не знать, що там справді було покрито халабудами на тих грузовиках!...

Дивний стан: газет нема, живемо як у льоху. Сьогодні якось здобули якийсь "Morgenblatt" з Відня за 4 серпня. Описуються ріжні події, звязані з переворотом.

Можна уявити, що діється тепер в европейській пресі! Заробляють газетні шипорки.

Українство застряло на підводній скелі і стирчить непорушно, аж поки жилі життя його останні тріски розметають...

17.VIII.Неділя.

Життя йде без змін. Вчора оповіщено новий склад кабінету під проводом того-ж п.Фрідріха.Власне, нічого нового в цьому складі нема, опріч призвищ. В "N.Fr.Presse" читали про український наступ на Київ. Ніби українські війська очистили від большевиків Винницький район, з котрого большевики втікають через Бердичів, біля Умані, Корсуня, Макарова большевики також відступають. Денікінське військо б'ється з большевиками біля Миргороду. Денікін форсує нижню часть Дніпра /мабуть цілиться на Одесу, Миколаїв, Херсон/. Большевики обороняють собі вільний шлях на Київ і Конотоп. З усього видно, що дні большевиків у Києві почислені. Поляки заняли Мінськ і Луцьк, цеб-то половину Білорусі і Волині. Вони підкладають під себе вибухову міну.

Балакають в Будапешті про звірства комуністів, про розпяття попа Івана Гука, 500 трупів з гвіздками в голові і шпильками під нігтями.

Позавчора оглядав етнографичний музей: народи бувшої Угорщини видно що стоять на низькому щаблі культури. Всі занадто рясно вдягаються, особливо сербо-хорвати.

Думаю, якими би то побитом пробратись на Україну, бо скоро з нудьги пропадемо тут. Розповідають, що десь в Угорщині військо повстанське шається в лісах і б'ється проти теперішнього уряду. Газет важко добути. Лише з Відня де-коли якась попаде, а більшість, як кажуть, конфіскується. Граф Мих. Карольї висловився в "N.Fr.Presse" від 13.VIII., що Европу втихомирить лише соціялістична демократія. Доки в Угорщині буде панувати аристократія, доти спокою на сході Европи не буде.

Сьогодні над-вечір одержано телеграму з Відня від учорашнього числа: "Herr Minister telegrafiert aus Karlsbad betreffend Ihre 133: Galagan soll erscheinen und beglückwünschen.

Personalkanzlei Lyssynezkyj".

Можна сказати, що дуже ввічливо і політично. Читав "N.Fr. Pres" від 16.VIII. Більш усього про Угорщину.Наступають сюди війська італійські, сербські, хорватські, чеські. Чехи заняли Шараульгелі /по шляху на Чап/ і Мальготар'ян /путлинний район/. Знов чутки з Вашінґтону, що Ленін уступив. Якісь напружені відносини між Польщею і Чехією. Очевидно, що це піде в глиб і доведе у їх до розриву.

Що з Україною далі буде? Тяжка боротьба з Денікінством і ледви чи що буде надійне. Занадто розпорошились сили.

19.VIII.

Майже ніяких змін. Вчора чутки були пущені, що Київ занято українцями, але це очевидно вже "обробка" звістки з "N.Fr.Presse" у французьких газетах "Tamps" є звістка про нараду в Люцерні. Вироблено нову Конституцію Інтернаціоналу. Верховним органом Інтернаціоналу є Конґрес, що збирається один раз на два роки і складається із 406 делегатів од ріжних країн: Англія, Американські Штати, Франція, Німеччина, Росія по 30, Італія 24, Бельгія, Австралія, Австрія, Чехія і Україна по 15, і т.п.

Переведенням постанов Конґреса керує Рада Інтернаціоналу, що збирається двічі по-між конґресами /після попереднього через 8 місяців і перед слідуючим не пізніш 4 місяців/ та складається по 2 представники від кожної нації /країни/. Виконавчий орган Ради є Виконавчий Комітет з 9 душ, що має свою Президію /Голову, секретаря, скарбника/ нарешті для ділового переведення справ є секретаріят.

Між делегатами з приводу цієї конституції були цікаві дебати: німець Креспін /не залежний/ сказав, що владою можуть бути лише Ради /Совети/, а бельгієць Друккер, як раз навпаки. Містраль вказав, що конференція дуже мало стоїть на клясовій революції, а Фросари каже, що він за демократію, але коли б прийшлось вибірати між "демократією" Лофра і большевизмом Леніна, то французькі соціялісти більшости виберуть Леніна.

Взагалі враження від конференції: половинчастість, недоговореність, непевність. Соціялісти таки добре загрузли в обійми малпи. Це дуже нагадує нашу тактику: ні сюди, ні туди.

21.VIII.

Кажуть, що у вечерній "N.Fr.Press" за 19.VIII. оповіщається, що Денікін заняв Кременчук і Знаменку. Сьогодні в "N.Fr.Pr." від 20.VIII. є телеграма зі Львова, що українці вирішили опертись на уряд в Омську, бо Галичина мусить бути приєднана до Росії, коли й Україна там буде. Орієнтуються на-право. Ходять чутки про намір Леніна передати владу соціялістам.

22.VIII.

У вчорашній "N.Fr.Pr." оповіщається, як Кун звелів "синкам Леніна" убити Зіґмунта Кунфі, бувшого комісара освіти. "Синок" признається, що не виконав наказу, бо не знайшов Кунфі, а коли владу взяв кабінет Пейдля, тоді Кун забрав свого приказа назад. Також у зізнаннях "синків" є оповідання, що розстріляно на приказ Куна якихось двох українських офіцерів. Сьогодня наша місія зробила запит міністерству в цій справі.

Якийсь кур'єр приїздив з Відня до галицької місії і розповідав, що галицьке посольство буде скасовано. Через це Біберович сюди не вернеться, його майно забрав кур'єр. Хтось придумав якусь нову сінекуру мабуть!

Спекуляція йде повним ходом: книжки продаються колосально дорого. На все ціни підскочили: буржуазія "упивається" побідою і грошима. Кельнери, портери і парікмахери задоволені "ділами" і тим, що мають кому служити.

Розповідають про українсько-румунську дружбу.

26.VIII.

В суботу у-вечері було одержано телеґраму від Мирової Конференції, що Антанта не визнає ерцгерцоґа Іосифа і його уряду, а тому і т.д. "Сервезер" і правительство заявили про одставку. Новий уряд буде оповіщений мабуть сьогодні. Газети кричали кілька день про звіт Сіоністичного Комітету про погроми на Україні, де від листопада 1918 по май 1919 відбулись ніби погроми в 127 містах...

Вчора від Мацієвича дістали телеграму, оповіщає, що урядує кабінет Мартоса в Кам'янці Подільському. Большевиків прогнано з Поділля, Волині, частини Київщини і Херсонщини. Політика за всяку ціну порозумітись з Польщею і Румунією. Ніби відносини з

Румунією вже цілком добрі. В справах про наших полонених виїздить полковник Шаповал /Чи не Микола?//Брат Микити Шаповала.С.З./.

Газети пишуть, що об'єднані українські війська взяли Одесу. Населення ніби все повстало проти большевиків і зустрівае українців як визволителів. Мацієвич каже, що сильні бої були з большевиками за Жмеринкі і Вапнярку. Українські війська /по газетах/ взяли Межигірря, Казятин, Калинівку, Христинівку і т.п. Про Денікіна звісток - ніяких.

28.VIII.

Новини такі: Привезено відомості з Відня, що соціялісти-самостійники, народні республіканці, хлібороби демократи і галицькі групи згуртувались в "Національно-державний союз", що робить реакцію, організує "свої земства". Пачовський виступав у Кам'янці на мітінгу і доводив потребу на Україні монархії. "Республіканський генерал" Юнаков демонстративно стискував йому руки. Уряд оповістив декларацію про загальне виборче право, цебто касує ідею трудових рад. Соціял-демократи поправіли. Мін. Освіти Н.Григоріїв і М.Ковалевський ніби вийшли в одставку, бо переконалися в неможливости переведення соціялізації землі. Раковський оповістив до населення відозву, що українці більш небезпечні з своїм шовінізмом ніж Денікін, і що він швидче уступить Київ Денікіну, ніж українцям.

Патрони купують українці у румун по 12 гривень за штуку.

Селянство дуже революційно настроене і, виганяючи чужинців, стоїть за українські "совети" /Ради/.

На Люцерньській Конференції лівий соціяліст Макдональд /англ./, Льонґе, Кошен, Містраль і инші досить неприхильно ставляться до наших делегатів, що настроєні більш умірковано. Ренодель, Гріс-Манс парірували нападки рос.соц.-рев. на Грушевського. Резолюції принято Ренодеря всіма проти одного Сухомлина, рос.соц.-рев.

Слідуючий Конґрес в Женеві 2 лютого 1920 року.

З инших джерел довідуюсь, що Андрієвський в Румунії "інтернований" за участь в замаху Оскілка на уряд в Рівному. Між иншим Архипенко був призначений комісаром Оскілка. Ті авантюристи перемандрували до Варшави і майструють якийсь уряд на чолі з Остапенком.

Цими днями прислав д-р Окопенко, голова місії про полонених розпорядження Сікевичу про те, щоб він не приймав до транспортів ріжних людей, опріч лише самих українців, і то таких, що не приймали участи в роботі Угорської Совітської республіки чи червоної армії. Головно це розпорядження направлене проти жидів і большевиків, але воно остільки протизаконне і анти-національне. Цікаво, яким способом треба узнавати чи хто був у червоній армії чи ні, або: чому це українські громадяне діляться на жидів та большевиків з одного боку, і "достойних" з другого. Охорона громадян - одна справа /на язиці/ і переслідування громадян, відмова їм законно правної оборони /на ділі/.

Добрих слуг має Директорія і український соціялістичний уряд...

12 вересня 1919 р.

За пів-місяця не було чого записати. За цей час на Україну проїхали д.д. Ганицький і сотник Крушинський /осаул Петлюри/. Оповідання їх про життя за кордоном жахливі. Констатують злістно-шкідливу діяльність деяких "піємонтян".

Вчора прочитали газету "Райхпост" за 6 і 10 вересня, з яких узнали про взяття Київа українськими військами, про наступ на Київ і на і на будинку Думи виставлено Московський 3-х колір. прапор. Трудно цьому повірити, але все можливе. Це значить безконечна війна з Москалями.

Скінчив брошуру про "Українсько-російську проблему". Ми одрізані од світу. Газет не було майже 10 день.

Тут щось діється страшне. Угорщина розплачується за гріхи своєї політики.

Була телеграма, що Тенницький, Порш, Антонович і инші їдуть на Україну. Цікаво чи наладяться зносини з Україною через Румунію.

Осінь входить в свої права. Незвичайно чудові дні і теплі ночі.

Я почуваю себе зле, бо сили падають що-дня і чую, що незабаром уже зовсім ляжу. Спішу закінчити задумані праці. Приступаю до аграрної проблеми.

26.IX.

Вчора був надзвичайний факт. Прийшов з міністерства, здається, директор консульського відділу і допитував Галана про роль місії і її відносин до Біберовича. Виявляється, що Біберович заявив міністерству, що він є єдиний представник Української Народньої Республіки і тому заявляє, щоб лише до його зверталися в усіх справах України; всю кореспонденцію, що йде на дипломатичну місію, аби пересилали до його. Галаган і Шраг вияснили цьому урядовцеві всю справу і дали ріжні документи для справок. Сьогодні я бачив пашпорт, виданий Біберовичем якомусь жидові з Долини, підписом: "Уповноважений Представник Української Народньої Республіки".

Газета "Ukraine" завтра вийде. Галаган був у Діаманді і той "дозволив", але слово "від Тиси" цензура зволіла викинути.

2.X.

Доводиться записати чергову підлоту Біберовича і Ко. Сьогодні о 12 год. приходить до місії дедектив з якимсь папером і просить у Галана дозволу відпустити на переслухання Маслюка і Загороду. Галаган згодився. В папері у дедектива /це був доклад якогось офіцера для звязку між угорським і румунським командуванням/ стояло, що ніби Маслюк та Загорода "большевики", видавали "Червону Україну", на котру гроші ніби-то давав "міністр Шаповал". До організації мовляв належав Бачинський.

Питав дедектив, на які гроші видається "Ukraine". Очевидність цієї брехні вказує на авторство Біберовича і К-о. Це мабуть помста за недавню заяву про авантюризм цього добродія, що називає себе "Уповноваженим Представником" Української Народньої Республіки /навіть не Західньої Области!/

Який все-таки мерзавець і подлець!

16.X.

Сьогодні взяв візи, щоб їхати до Чехії цілком відділя.

Інцидент був такий: Заступник чеського консуля др. Пазурик спочатку сказав, що "добре", потім пішов униз /мабуть до Біберовича/, і прийшовши сказав: що на жаль він не може дати візи /мені, Олесі і Софії Сергіївні/, бо "Українська місія, що тут є внизу, заявила, що місія в Дуна-Палота самозванна, нікого не представляє і больше - вицька". Хай мовляв п. Галаган напише, що ці візи потрібні, то я видам. Далі говорив про "баламутство". Присутній при цьому Д-р Стрипський чув усе.

Я пішов і вернувся з Др Лялькович і підполковником Підгорним та з двома листами: про видання візи і про письменне підтвердження його заяви. Др Пазурик кудись пішов з листами і, вернувшись, почав писати візи. В розмові він знову заявив, що Біберович казав, що Галаган большевик, що місія з самозванців і авнтюристів.

Між іншим була досить цікава розмова про славянські теми. Словаки про нас нічого не знають.

Про увесь інцидент я написав заяву Галагану. Біберович вивісив таку таблицю над своєю кімнатою чис. 4: "Уповласнене представництво Української Народньої Республіки" Теж саме і по французьки.

Просто жахливі річи! Такі підлоти виробляють авантюристи!

Між иншим підполк. Підгорний і Др. Ляльків вимагали від Дра Пазурека, щоб він на 4 години викликав Біберовича і в присутности всіх буде заявлено, що він клеветник. Той згодився, але сьогодні й завтра він не має часу.

Отже завтра поїдемо, коли той мерзавець "дозволить". Слава богу, що з цього багна вирвусь на свіже повітря.

I3 грудня I9I9 року. К а р л ь с б а д.

Ось аж де опинився!

I7.X. виїхали пароходом на Братіславу /Словакія/. Відціль I8.X. виїхали поїздом до Кошиць. В Кошицях прожили 2 тижні і виїхали на Прагу.

Кошицькі враження: газети з України, приїзд і оповідання Дра Лукасевича, втікачі з Галичини, з Яблонівського табору, національне свято чехів "28 жовтня", приїзд полонених, приїзд"нишпорок" Гадана і Пе-кого.

В Прагу приїхав 4 листопада I9I9. Враження:

Лукіївський, Штефан, Славінський, Королів і посольство. Галичане: Сваль-Стоцький, Трильовський. Педагогічна місія: Алискевич, Тимощук. Зрада галичан на Україні /перехід до Денікіна/. Чеські соціялісти: в парляменті, в редакції, Секретаріяті. "Турботи" про моє здоровля земляків.

В Карльсбад приїхали 30.XI.

Живемо в отелі "Post".

"Руський Комітет". Др Лоранд.

Учитель Тешнер.

I5 грудня.

Роковини вступу в Київ.

Торік це була неділя. Парад наших військ. Ми були приїхали поїздом з Ворзеля. В хаті холодно, а на душі добре. У-вечері в українськім клубі метушня. Здавалось, все буде гаразд: ціла Україна під нашим зарядом, самосвідомість неймовірно велика, одностайність.

I5 січня I920.

Чечель викликав телеграмою до Праги і сам не приїхав. Жуковський пояснив, що це він з Чечелем "рішив" скликати "нараду" і мають приїхати Грушевський, Шраг, Толмачов, Чечель і я.

Пилизна обхоплює все ширші кола. 2 грудня Андрій Лівицький /певніше Правицький/ заключили угоду з Польщею: Галичина визнається за поляками, а долю инших захоплених поляками українських земель вирішить Антанта. "Польське" землеволодіння на Україні вирішиться окремою згодою /на користь польських поміщиків очевидно/.

Підла зрада! Підписана Лівицьким, Михайловим, Понятенком - Галичане мають право називати це зрадою.

Петлюра у Варшаві пертрактував з Пілсудським і иншими. Згода досягнута... Підлота

Незвичайно огидне враження роблять всі ці любителі України - Корольови, Ковалевські /обидва/, Шемети, Цегельські... і инші патріоти.

I6.IУ.

Теж саме. I4 - I9 лютого відбулась конференція в Празі /Членів УПС-Р за кордоном. С.З./.

25 лютого заключено блок у Відні. Я їздив до Відня і 25 лютого дістав призначення. на радника по культурних справах. З того нічого не вийшло. Макаренко /член Директорії.С.З./ на це грошей не дав. Пражська місія саботує /Максим Славінський.С.З./.

Був у Празі 5-9 квітня. Бачився з Винниченком. Вийшов скандал з-за Бадана, який приказався до Володимира Кириловича /Винниченка.С.З./ в ролі "комуніста". 7-го IУ. приїхав до Праги Грушевський з родиною. 8.IУ. мали спільну нараду/Володимир Кирилович, Михайло Сергійович, Жуківський/ я/. Жуковського усунено з посади військового агента, заступив Мельник /з Галичини/. Кажуть приїде Коновалець, щоб змінити Вариводу. Петлюра все "організує" військо під керуванням польської шляхти.

Сьогодні дістав листа від Чеченя в справі Бадана. Щоб його чорт взяв - дивне сміття: як воно любить увиватись скрізь. Можно буть певним, що він шпіон г... банди, поставлений доглядати за Володимиром Кириловичем. Дивний В.К.: як він вірить на слово.

В Празі ввечері 7.IУ. був інцідент. Жаткович підійшов до Винниченка познайомитись: "Пане Д-ре, я жалую, що й досі Вас ніхто мені не представив, тому я сам підійшов". Ми піднялись і простягли руки. Жаткович сказав -"прошу сідати". Він багато чув про "пана доктора"/Винниченка/ і "також промене". Балакає дурним карпатським язичієм. "У нас в Америці так говорять". Він почав щось говорити, що ми покинули своє імя "руські", я почав об'ясняти м'ягко, а Володимир Кирилович сказав: "нащо ви об'ясняєте, пан доктор /Жаткович/ повинен знати історію свого народу"- потім Вол.Кир. виняв годинник і мені показав: "пора". Ми встали. Жаткович зблід і сказав "моє поштеніє". Ми пішли. Вол.Кир. сміявся і назвав Ж-ча дурнем, що грає роль "президента" без респ.

І ПРИЙДУТЬ ДНІ ОДЧАЮ...

І прийдуть дні останнього одчаю,
Коли ми згинемо, зійдем
Як вигнанці з одуреного краю,
З безплодним і дурним жалем.

Вкраїна буде ще боротись тяжко,
Ще бурі лютуватимуть в степах,
Покучі дні крівавої розвязки
Ще пройдуть в селах і хатах.

Як чорна хмара понад степом,
І кине вних страшні громи,-
І стане все мертвецьким склепом
З одкритими дверьми.

І хто тоді в той склеп погляне -
На місці остовпіє він,
Ніхто не зможе видержать ті рани
І вид страшних, страшних руїн.

НА ВИГНАНСТВІ...

На вигнанстві вже другий рік.
Вже все згубив. Надії нема.
Лиш не замовк в душі болючий крик.
Без України білий світ - тюрма.

За рік я став цілком старий.
Ніхто не зрозуміє змін таких.
Ніхто не взна, який болючий чорторий
Вихрить в думках моїх.

Я не повірив би ніколи й сам,
Щоб можна зруйнуватись так,
Щоб можна волю дать своїм думкам,
Й позбутися її відтак!

Не хочу вірить, думать, почувать,
Женуть думки всі геть,
Але ж вони вчепились і зудять
Про смерть, про смерть, про смерть.

Прага, 16 квітня 1920 р.

В П Р А З І. Зошит 3-ій.

6 листопада 1920 р.

Неділя. Приїхали з Карльсбаду до Праги. На Кінского тр. 14 на Сміхові.

Мик.Пилипович /Кондрашенко/ розповів, що зараз відбулось засідання групи /членів УПС-Р перебуваючих в Празі і Відні.С.З./ у Жуковського. Коли обговорювався мій виступ на "Святі революції" /на 12 листопада/, то Жуковський виступив з заявою, що коли я буду говорити, ніби повстання проти гетьмана було українською революцією, то він виступить з контр-докладом! Заяву запротокольовано. Гидка виходка само - і славолюбців.

9.XI.Середа.

Збори групи /УПС-Р.С.З./. Я робив доклад про сучасний момент. Незвичайно дражливо відповідав Грушевський. "Темні слова; треба розшифрувати; загадка"; "Емоції". Счеркнення року праці. Відміна програми.

Фактично це новий блок з закордонною групою УКП /Українська Комуністична Партія С.З./ і т.п. бредні.

"Повстання проти гетьмана - саме темне місце в українській революції"...

Я відповів спокійно...

Коли говорив, що повстання мусіло ліквідувати те, що створила своєю політикою Центральна Рада - Грушевський скипів. "А ви, пане, не були в Центральній Раді?" кинув мені. Був, але політики не робив.

Про Український Національний Союз сказав Грушевський, що йому говорили товариші з Центрального Комітету /УПС-Р.С.З./, ніби партія не брала в Нац.Союзі серйозної участи, лише так собі, послала в його другорядних ес-ерів, яких втратити не важко для партії! Яка гнусна виходка.

Я сказав на це, що не знаю, хто йому міг таке говорити, бо члени ЦК - я, Григоріїв, Лизанівський /від партії/, Янко, Падилів, Швець /від Селянської Спілки/ були в Національнім Союзі членами Ради. З членів ЦК в союз не входив тільки Петренко, а з не ЦК входив Швець.

Очевидна брехня. Нащо це йому? Грушевський вів себе не серйозно, подитинячому, що всім було соромно! І це при 5 нових молодих членах. Грушевський і Жуковський ведуть себе явно провокаційно, щоб викликати мене на різкости і скомпромітувати. Обмірковування мого докладу перенесено на вівторок 16.XI.

12.XI.Пятниця.

Відбувся вечір "Роковини Української Революції". Я сказав промову на тему мого докладу в групі. Після промови Славинський підійшов і казав про "ляпсуси". Видно, злий на мене люто. Я усміхався м'яхко. Бідний антантофіл! Він вірить в Антанту, що вона зробить соціялізму більше, ніж у нас в програмі...

Жалкую, що виступив на цій ... вечірці. Якась стара американка стисла вдячно мені руку за чудову промову, яку вона на жаль не могла зрозуміти /говорить по чеському/. О, поклонниця мого красномовства!

В другій половині явився Грушевський і Жуковський. Жуковський підсів до мене і розповідав важним тоном, що їх задержав Гілерсон /Представник УССР в Празі.С.З./, який був у його на кватирі де вони: Грушевський, Жуковський, Гілерсон і Краковецький розмовляли від 6 до 9 год. Важна дипломатична нарада! Подумаєш.

Це в пику мені і Винниченкові. Нас вони готові вважати за контр-революціонерів.

Завтра буду виступати на роковинах Михайла Драгоманова з нагоди 25-ліття смерти. Реферат Грушевського і мій /"Соціялістичний світогляд Драгоманова"/. Сьогодні скінчив писати реферат, писав два дні - вчора й сьогодні. З Відня нема звісток.

Грушевський обробив там кпошів проти мене. Бог з ними, "революціонерами". Нещасне Шраменя /Шраг Микола.С.З./ - жахлячок.

Обдумую справу з Українськими Національними Революційним Союзом. Це необхідно. Большевикам буде не на руку. Хтось мусить рятувати нашу незалежність і революцію. Бачу, що без боротьби з московським деспотизмом не обійдеться.

Гілерсон мабуть знову обіцяє Грушевському "автокефалію церкви" і "герб" для України окремий. Жид опреділяє долю України! Це пікантно...

З Карльсбаду звісток нема.

14.XI.Неділя.

Відбувся день 25-х роковин Драгоманова. Читав Грушевський "Значіннє Драгоманова в соц. і нац. житті України" і мій - "Соціялістичний світогляд Драгоманова". Двоє привітань - від Української Міночої Громади і "Української Студенської Громади. Все блідо. Чехи, москалі і інші - ніхто не реаґував. З москалів були-Гілерсон, Краковецький і Сухомлин. З чехів помітив Нечаса. Кубанський Макаренко /Петро Леонтієвич.С.З./ підійшов познайомитися. Також підійшли познайомитися Гілерсон і Краковецький. Вони про Драгоманова мало що знають - майже нічого.

Пересилаю реферати свої для друку до Відня. М.С.Грушевський і Луковський тримаються так, ніби нічим вони не грішні і сіпулюють прихильні відносини.

Нечас випустив якусь книжку проти большевиків.

Ходять чутки, що москалі образилися і називають його "провокатором".

Шкодую, що виїхав з Карльсбаду: тепер буду чути всякі брехні, порушатиму свій спокій. Це шкодитиме праці. Добре було в Карльсбаді: нічого не чув, нікого не бачив, ніякі брехні не доходили - бачив гори, ялини, спокій, чужих людей, мовчав і думав. Тут знов гуляють нерви. Все-таки ніколи не звикну до гарпидеру дурної міщанської череди.

Ех, як я все покину та нишком виїду в Карльсбад чи кудись ще глибше в гори та пірну цілком в книжки...

Проскочила вістка, що на Україні стався в таборі монархічний переворот, ніби арештовано Петлюру і т.д. Славинський заявив, що цю брехню розпустив Віберович. Розуміється ся! А чому ні...

Тепер берусь за земельну справу.

16.XI.

Вчора мав розмову з Грушевським. Він розповідав про університетські курси. Нашу участь мотивує: "научитись плавати" для нас, як лекторів, і притягти більш масу молодіжі під нейтральну фірму Т-ва Журналістів і Письменників, бо "наші" лекції так пряно побояться піти. Я висловив думку, що треба підготовитись до лекцій і виступати самостійно, без панів Дністрянських. Відповіді я не дав. Для мене застерігає курси: Земельну справу, Нову Історію України /від скасування гетьманщини до великої революції/, Загальна економія. Думаю, що не треба брати участи. Відмовлюсь.

Вчора мав розмову з М.Грушевським про інциденти. Він образився на фразу "Ви привели німців"/Центральна Рада/ і наговорив мені дерзостей і образ. Шкодує. Гм... Я також. Але він не член партії. Підтвердив.

Засідання групи /УПС-Р.С.З./ відбулось без інцидентів. Настрій важкий. Розповідав Луковський про стики і заходи ріжних сфер московських. Дурниці.

Сьогодні несподівано приїхав Шраг /З Відня.С.З./. Всячину розповідає. Як звичайно, в усіма добре... Я взагалі зморився...

17.XI.

Большевики заняли Севастополь, Сімферопіль, Феодосію. Врангель тікав в Константинополь. Кримське ханство впало. Большевики роблять наступ проти українського війська

- Петлюри. Взяли Могилів-Подільський. До Різдва можуть ліквідувати увесь фронт Петлюри, Перепікіна, Балаховича. Оказується, що Шепетівку, Вінницю, Жмеринку взяли війська Перепікіна, який підлягає Врангелю, а разом з тим українське пресове бюро сповіщає, що він воює під українською командою! Ого... Треба поздоровити Чикаленка з "Верденом". Як він вірив, що Перекоп є "неприступний Верден!" О, наївна чорна сотня.

Вчора Гадан розповідав, що Нечас незадоволений залицяннями Жуковського до московських "лівих" кол! Вчора чехи на Вацлавській площі били німців за якісь розрухи німецькі в Еґері /Хеб/. Новінізм росте вгору. Сьогодні натовпи ходять скрізь і виспівують пісеньки. Розібрав одно слово "соколіце".

20.XI.1920.

Вчора виїхали до Відня Шраги і Грушевський. Несподівано. Сьогодні розмовляли на групі. Знов інцидент між Жуковським - Кондрашенком. Жуковський очевидно одержав "інструкції" орудувати проти консолідації і вже сьогодні говорив "проти", а на попередньому засіданні "за". Я це йому зауважив, щоб знав, як "міняти погляди". Фраза! "позаяк наша партія піддержує харківський уряд, то консолідація українських революційних сил завчасна"... Очевидно, Грушевський з ненависти до Винниченка не хоче й думати про ратування справи єдиноможливим способом.

21.XI.1920.

Був у Жуковського. Взяв останній свій гонорар за книжку 5.000 ч.к.

29.XI.1920.

Вчора був Володимир Кирилович, робив доклад нашій групі про стан річей на Україні. Промова тяглась його 7 1/2 годин без перерви! Враження колосальне. Страшні факти московської окупації москалів на Україні. Жуковський прийшов на збори з "звітом" Вікула про стан на Україні. Звіт зложено на підставі інформацій Мануїльського в Ризі. Бідний большевицький грамофон - Вікул!

5.XII. 1920.

Вчора були збори групи. Дебати з приводу докладу Винниченка. Пусно вів себе Жуковський, неофіт московського большевизму. Його "резолюцію" одкинуто. Видав фразу про приїзд Винниченка "підтягання резервів", наче б то "звіт Вікула" не підтягання резервів і до того поганих! Вимагав поіменного голосування моєї резолюції. Мотини - молоді члени не знають ідеології і програми партії, можуть приняти постанову несвідомо. Я загрозив йому дісціплінарним судом за образу. Принято всіма проти Жуковського мою резолюцію.

В "Новій Добі" була погана замітка проти нас з приводу замітки Шрага. "Міщанська" партія!

2.XII. у мене був Нечас. Довго говорили на ріжні теми. Особливо про політику на Сході, про федерацію Галичини з Чехією. Дикі апетити вчорашніх поневолених, сьогодні вже кричать про поневолення других! З других джерел сповіщено, що кубанці, галичане і наша чорна сотня складають якогось меморандума Масарикові про "федерацію". Бенеш про це закидає трацією в Антанти. Здається тут старається про це Нечас.

Бачив Остапчука /Яцька, був. посла до австрійського парламенту, з Галичини.С.З/ Проповідує принцип "попереду збудувати свою державу"... Сьогодні з Відня приїхав чомусь Володимир Залізняк. Чи не контр-розвідка? Хоч у його є своя "особиста справа". Вчора лист Чечеля. Вже окремі курси соціяльних наук, з викладами соціялістів, під фірмою Соціологічного Інституту... Я був ледви не згодився. Поганий настрій.

7 грудня 1920.

Заходив Бадан очевидно з розвідочною метою. Розпитував про можливу будучу нашу політику /чи підуть українці на збройний конфлікт з Москвою, чи буде вільна торговля, чи міг би бути допущений закордонний капітал, чи заплачено б державні борги, яка форма влади і т.п./. Інтересувався Україною якоїсь Войсової /журналістка/, що має свою часопись і близька до "Petite Parisien". О, вона хоче, щоб була стаття про українізацію України в... "Casi" /орган чеського міністерства закордонних справ/, а з "Часу" буде передрукована вже в Але за підписом Бадана! Як бути? Я відрадив йому, щоб не скандалити Винниченка. Розповідав, що Жуковський грозив Нечасові, що він, Жуковський, вплине на Гілерсона, що той вплине в Москві, щоб було спинено репатріацію чехів з Росії, коли будуть такі випадки, як з Липківським /якого чеська поліція видала Польщі/. Ця позиція Жуковського робить прикре враження. З усіх розмов Бадана видно, що він виконує чиєсь доручення, розпитуючи де-кого про їх "будучу" політику. Бадан знає про мою бесіду з Нечасом і повторив його фразу, що він, Нечас, буде писати свій елябораг в дусі моїх концепцій. Але видно, що я мало сказав, коли потребувались додаткові відомости!

Для чого це ведеться "розвідка"?... Видно, що проти большевиків затівається якийсь план в европейському масштабі...

"Консолідація українських сил без Винниченка не можлива" сказав якийсь Шкрах. Розвідку веде очевидно якийсь Штрипль, з міністерства закордонних справ....

13.XII. Багато всячини.

9.XII. Написав листи на Україну. Зібрався таки. Полозу, Балашу, до ЦК УПСР і ріжний дрібязок. Не знаю, чи справді попадуть туди і так, як я думав. Всього треба оберігатися.

Бачився з Краковецьким, який на передодні заходив до мене, але не застав. Досить симпатичні люди - він і його жінка. Він був артил. офіцером у Варшаві. Попав під суд за участь у военно-револ. організації! Разом з Брянцевим, Білокопитовим, Запольським-Дорнаром, моїми товаришами. Сидів у X павільоні /з грудня 1907 р.!/. Отже ми колеги.

Потім він відбув 8 років каторги, з якої його вивела революція прямо на посаду командуючого військами красноярської військової округи. Був "правим" с-р., оборонцем "війна до полной победы". Салдати його були арештували і посадили на гауптвахту, з якої визволили юнкера... Тепер він "безпартійний" на службі у большевиків. Розмовляли багато, все споминали варшавську бувальщину. Набрав цікавої літератури. Уповнились побачитись ще, але він мав лягти в лікарню на операцію.

Переслав мені Жуковський лист Чечеля і 6.000 корон для видачі Кондрашенкові як позику, яку склали: Чечель 2.000, Штефан 2.000, Праґ 1.000 і Грушевський 1.000 кор. Боже мій, яке ліцемірство з боку Грушевського: тут відмовив позичити і образив Кондрашенка /"я певен, М.П-ч, що ви не шмагатель. Хе-хе"..../ а там підписується!

Чечель знов писав про соціял. курси. Закликають і мене. Згодився: "Нове господарство" і "аграрна справа""...

Перечитую "Народное Хозяйство" за 1919 рік. Багато цікавого.

Жуковський не показується... Обіцяв він Крак-му /мабуть Краковецькому.С.З./ дати свою "майже стеноґрафічну запись" докладу Винниченка нашій групі /Пражській групі УПСР.С.З./. Крак. зауважив, що "Жуковський молодий в революційних справах", але "близок к Грушевському"... О, так...

"Нова Доба" /ч.ч. 40 і 41/ приносить масу документів про політику большевиків в українській справі. Страшно читати. На мої листи з Відня мовчать всі. Вчора у Відні відбулось засідання пам'яти Драгоманова: "Соціологічний Інститут", "Т-во журналістів і

письменників", "Академічне Т-во "Січ"", а де-ж наша група?...

14.XII.

Штефан пише до Миколи Петровича /Кондрашенка.С.З./, що конференцію призначено на 5 січня 1921 р. у Відні. Я так і знав, що у Відні. Боїться Грушевський, що ми "більшістю голосів" рішимо. Отже, "хе-хе... 2 делегати" з Праги віденську більшість не переголосують... В дрібницях хитрує! А ми-ж усі прохали на Прагу, бо тут зможе більшість приняти участь і "повчитись" у старих товаришів політики і розуму.

"Воля России" пише, що в Москві зроблено великі арешти "видньіх комунистических деятелей" ніби через те, щоб підготовити добрий грунт для чергового конґресу Рад, що має відбутися здається 20 грудня. Арешти зроблені в групі "бухаринців". Це цікаво.

В "Rothe Fahne" вміщено статтю, що з I січня в Росії буде анульовано грошеву сістему, принаймні в державному господарстві: всі робочі на фабриках, всі совітські служащі одержуватимуть платню натураліями. Цей проект проводить Ларін/Лурье, бувший кореспондент "Русских Ведомостей" з Стокгольму/. Неймовірна дурниця!... Большевики йдуть до кінця...

15.XII.

Сьогодні у "Воли России" надруковано постанову рос. с-р конференції від 8.IX. 1920 р. і постанову їхнього ЦК від I.X. Переходять до активної боротьби з большев. Відозва від ініціятивної групи членів Всерос.Установчих Зборів /підпис Авксентьєва, Керенського, Мінора/. Чудний лист від Шрага. Нагадує, що Жуковський "все-ж таки" член делегації /УПСР закордоном.С.З./, "емісар"... Ов-ва, яка птиця!

"Pravo Lidu" знущається з комуністів і Шмераля. Каже, що буде сенсаційний процес про звязки чеської комуністичної партії з російськими комуністами, про намір росіян обернути чехів у московську колонію. Бідні с-деки: вони цього ще й досі не знали! Маєте ж перед очима Україну?...

18.XII. Субота.

Час іде. Сумую. Нервуюсь. Моральна самотність. Бачу, як життя заїдає людей. "Переконання" - дурниці... Шраґ пише і вигинається: хоче бути добрим і зо мною і з Грушевським та Жуковським. Лист Шраґа- дивна мішанина щирости з лукавством. Видно, що поінструктований.

20.XII.

Лист од Штефана і резолюція "віденської групи" про консолідацію. Дивні річі! Консолідація - діло будучини, бо... віденські УКП /Українська Комуністична Партія. С.З./ нас лають "міщанами", а укр.соц-дем. стоять на парляментаризмові. Наче б то річ іде про соц-дем і віденських УКП! А деж федералісти, боротьбісти, Укапісти на Україні, Селянська Спілка? Радянські партії, але не буржуазно-демократичні - безсовістні крутії!

21.XII.

Вчора прийшли запросини на конференцію до Відня. Програма дня: I/ Звідомлення делегації. 2/ Звідомлення груп. 3/Проект програми - прийняття її конференцією. 4/ Відношення до Інтернаціоналу/намічено реф.Жуковського/. 5/Сувереність і федерація в понятті УПСР ?реф.Шраґ/. 6/Відносини до совітського уряду України ?реф.Христюк/. 7/ Справа консолідації укр.рев.сил /реферат делегація просить т.Шаповала/. 8/ Партійна організація за кордоном /реф.Чечеля/. 9/ Біжучі справи.

Я вніс додатки: Сучасний політичний момент і тактика: а/ Справа з Галичиною, б/Відношення до инших партій і організацій.
Окремо: Партійне видавництво і фінансова справа.

Обмірковували. Прийняли участь. Вибрати представниками мене, Кондрашенка, Репецького і Харуся. Кандидати: Грицай, Стахів.

Жуковський вів себе знов обурюче - вид провокатора чи заговорщика. Постановили просити з огляду на труднощі з візами і бажання всіх товаришів прийняти участь в нарадах і перенести конференцію до Праги. Не знаю, чи послухають. Мабуть ні...

Приняли одноголосно мою резолюцію по справі консолідації. Жуковський після цього втік. Побіг писати донос на непокорних. На засіданні Харусь вніс запитання: "коли це все скінчиться?" Непорозуміння. Якісь внутрішні заходи... Про делегацію. Жуковський записав в книжочку! Грицай також щось в тій дусі. Після засідання Грицай схвильовано заявив, що ці непорозуміння - то найгірше. Убивають всяку віру в людей. Він раніш був піти на все по одному слову Грушевського, а тепер не має відваги закликати нашу партію нових членів... Репецький також критично зауважив щось проти Жуковського і Грушевського. Позавчора Грицай розповів довірочно, що 15.XI. /в день Драгоманова/ Грушевський закликав до себе його, Репецького, Стахова і Ляха і пропонував організуватись їх по галицькому принципу. Ціль була, заложити фракцію в групі проти мене! Це світилось з кожного слова Грушевського. Грицай різко був повстав проти пагубного поділу на галичан і не галичан. Грицай пропонував цю справу винести на групу, але Груш. сказав, що не треба, боже борони! Це справа довірочна!

На вівторок 23.XI. Грушевський знов скликав їх ?але Грицай вже не пішов/ і продовжував те сама, але товариші дали ухильну відповідь.

Цікавий факт: Жуковський запропонував галичанам переклади з німецького по 50 кор. за сторінку, але вони - голодні і безгрошові, відмовились, вбачаючи в цьому "підкуп їхніх симпатій". Видно, що чесні люде і чисті морально! І Грушевський і Жуковський вже обурили цих людей проти себе...

29.XII.1920.

Одержав "Азбуку комунізму" Бухарина, "До хвилі" Шах-Рая, "Комінтерн" ч.13. Цікава резолюція по аграрній справі! Перемога селянства над марксизмом! Засідання групи 27. XII. Бурхливі дебати про резолюцію віденської групи. Всі підкреслювали лицемірство і нещирість резолюції.

23.XII. до мене заходив Молотковський /рос.соц-рев/ Говорив, що Жуковський обіцяв дати їм запись докладу Винниченка. От нерозость, вражує москалям! 25.XII. я ходив до його за книжками. Ненависть і недовірря до Грушевського-Жуковського в групі розростається до нечуваного роздражнення... Хтось на ногу наступив. Я Шраґові послав різку і рішучу відповідь по поводу його недоречних виступів з адвокацтвом про Груш-Жуков.

Мицюк пише дивні річі: с-р мають прийняти участь в Тарновській "Республіканській Раді УНР". Ого! /27. XII.1920 я зустрів Галицького, який хвалився "оптимизмом", консолідація йде, есери також, поляки вже дали кошти на утримання 30.000 українського війська/. Мицюк критикує статті Грушевського в "Борітеся-Поборете". Переказує, що ЦК і кам'янецька районна рада УПСР думають змінити склад делеґації. Мицюк написав якусь брошюру про полування большевиків на Україні.

31.XII. Кінець року 1920.

Вчора здобув багато гарних книжок. Незвичайно здивувався, зустрівши сьогодні в книзі Бухарина "Мировое хозяйство і імперализм" також теорію "господарського доповнення" - я думав, що це моя теорія! Нема нічого нового в світі - ех! Але тим ліпше, бо ще хтось думає так як я.

Завтра мій реферат про "Земельну справу" в групі.

3 січня 1921 року. Прага.

На Новий рік читав у групі доклад на тему: "Земельна справа і наша програма". Вчора сидів дома дома і читав, спочиваючи.

Сьогодні одержав привітання від Шраґів і Чечеля. Лист від Штефана. Пише про новини з "Тарнова". Краєвий Комітет УПСР і Кам'янецький виїхала з України всі разом. ЦК дав якусь дерективу про "парляментаризм". Тому йдуть в "Республіканську Раду". Скандал.

Жуковський розпускає чутки, що ніби я пишу такі листи до Відня про його, що т. т. там соромляться їх читати. Мусується, що ніби я "ображаю" Грушевського. Сьогодні приходила делеґація від Студенської Громади запрохувати на кутю 5-го січня. А Конференція?... Славінський має виїхати до Тарнова.

7.I.1921.

Вчора відбулась кутя, яку спорудила Студенська Громада. Запросили мене. Був. Нудьга. Святогорці.

Одержав відомості, що конференція відбудеться в Празі 18 січня.

Провів цілий вечір з "кубанцями" Безкровним і його двома колеґами. Козаки як козаки. Думають закладати "партію"... Надумались. Удають з себе дипломатів. Я більше їм говорив про смисл української державности.

12.I.1921.

Вчора реферат про методи громадського будівництва. Вже стає мені нудно від порожнечі тутешнього життя. Трапилось переглядати "Економич. Жизнь" за ноябрь-декабрь /до 14 грудня/. Сумно. Російська політика звязує всі свої надії з остаточною інкорпорацією України. "Донбас - серце Россіи", "Черныіе бриллианти Россіи"/вуголь/ і т.п. лірика, що вказує на твердий курс проти українства.

Сьогодні якийсь пан вліз в передню, питаючись "украинскаго министра"/?/. Говорить по-російському. Коли його спитано призвище, щось пробелькотів. Щось мимрив, ніби йому не дають якоїсь "візи", а тому спроваджено до консуляту... Яке нахабство шпіонів! Чим пояснити цей чудний "візіт". Напевне нишпорка. Чого їм треба від мене? Бідні чехи помішались на шпіонажі і стежать за кожним чужинцем, хоч він богові духа винний.....

Сьогодні до Парижу їдуть деякі росіяне на "Установчі Збори", які там скликає Керенський - Авксентьєв- Мінор. Цікаво, як нам треба реаґувати на ці Збори? У нас багато є членів російської Конституанти. Я також. Дивно, від скількох законодатних інституцій маю титули: член Центральної Ради, член Рос.Установчих Зборів, член Українських Установчих Зборів. В Укр.Трудовий Конґрес я не йшов. "Приятелі" з партійних "товаришів" подбали про це: Аркадій Степаненко, Дяченко... Інструкції виходили з "висока"....

Сьогодні радились як і що з конференцією робити. Сумні перспективи! Сварки будуть великі, розклад. Я просто почуваю себе зле. Краще-б наплювати на всякі даремні, порожні конференції та вести далі свою наукову працю.

16.I.1921.

Сьогодні читав відчит "Земельна справа в Галичині". Були ріжні слухачі. Розповідають, що сьогодні мав-би приїхати Грушевський, бо Жуковського на викладі не було.

В Австрії почта, телеґраф, телефон страйкує. Тут сьогодні страйкують всі кавярні, ресторани і т.п. - кельнери вимагають 10% з рахунку.

17.I.1921.

Сьогодні приходили Чечель і Шраґ. Вони вчора приїхали/З Відня.С.З./. Розмова довга. Після обіду багато говорили про внутрішні злободневности. Обидва стоять на стороні Грушевського і Жуковського. У фактичну сторону не хочуть і дивитись. Все пояснють з "кращого боку" для Грушевського - Жуківського, а в гіршу сторону для мене і Миколи Пилиповича. Завтра розпочнуться наради. Раніш приїхали Грушевський, Чечель і Шраґ тому, щоб заздалегідь гуртом приладитися до нарад і намітить свою"тактику".

18.I.1921. Конференція УПСР, Прага.

До обіду вибори президії. Грушевський страшенно хотів бути головою. Одержав... 6 голосів, а заступники Штефан 10 і Христюк 8 голосів. Вчора я прохав Шраґа, щоб сьогодні перед засіданням сказав офіціяльно від делегації чи Грушевський є членом партії чи ні. Сьогодні не сказав. Тому я пропонував иншу кандидатуру і не голосував за Грушевського.

Після обіду звідомлення делеґації і обговорення його. Звідомлення груп. Зачитано вступ до проєкту програми і перший розділ.

19.I.Продовження Конференції.

Принято вступ і перший та другий розділ програми. Доклад Христюка - відношення до уряду України /Раковського в Київі.С.З./. Не на тему. Характеристика "уряду" - не уряд. Взагалі убійча. Дебата показала, що правда української приказки: "на городі бузина, а в Київі дядько" є вічна. Уряд - не уряд, русифікатори, призначені з Москви, задержують соціяльну і національну визвольну революцію, руйнують економічне життя,нищуть пролетаріят, і... всетаки "визнаємо за фактичний і т.п.", та мусимо прохати делегацію, щоб подала заяву до III Інтернаціоналу, щоб і т.д. претензії. Жалко і стидно. Ці люде не вилічаться від утопізму і брехні самим собі.

20.I.1921.Продовження того самого.

Дебати над докладом Христюка. Перед обідом голосовання резолюцій по докладах делеґації і груп. Перерва. Нарада нашої групи над проєктом резолюції. Ідіотський протест Залізняка проти нашої наради. Мій протест.

По обіді Чечель читав екон. програму. Змінений текст! Я зауважив, що понеже текст инший, якого я з одного читання вхопити не можу, то я яко докладчик, не вважаю можливим виступати в дебатах без серйозного знайомства з текстом. Чечель образився страшенно, запідозривши, ніби я його обвинувачую за переробку текста. Бідний чоловік! Він так наелектризований, що найменша його вигадка стає причиною для вибуху. Президія не запротестувала ані проти вихватки Залізняка, ані проти гнусної образи, зробленої мені Чечелем, який вжив слово "негідний", додавши... "товаришського соціялістичного поводження".... Я пояснив і вимагав, щоб конференція рішила чи я образив Чечеля? Груш. розуміється не поставив цього питання. Шраґ, як звичайно, виступив проти, "інцидент вичерпаний", Христюк також. О, яка гидота... "соціялісти". Чечель потім "висловив глибокий жаль", "взяв свої слова назад"... Ліквідовано. Але вище всякого сподівання поведінка Грушевського! Грушевський сьогодні заявив /перед обідом/, що вступив у партію, звязав себе з її долею і т.п. Я привітав цю заяву....

Але який гнусний, гидкий день у моєму житті!

Я спокійно давав пояснення до економ. розділу і читав культурний... У вечері на прикінці знов вихватка Залізняка. Я заявив, що єдиною формою ліквідації - хай Залізняк візьме свої слова назад, а президія закличе його до порядку.

21.I. Продовження тогож самого.

Сьогодні я не пішов, передавши записку, що хворий. Горло болить, нежить, голову ломить, нерви зовсім зіпсувалися...

То саме... Коли близче підходжу до людей, то знов відкидаюсь з жахом назад від гидоти їх... Скінчено. Грушевські, Жуковські, Шраґи, Христюки... вони не були і не будуть соціялістами. Найпорядніший Чечель, але й його захопила брудна хвиля. Шефан тримається "строгого нейтралітету".....

Конференція мабуть скінчиться завтра вранці або сьогодні...

Инші - инші річі.

Позавчора я заявив, що моє ім'я фіґурує в списку лекторів Соціологічного Інституту через непорозуміння.

Але як гарно і спокійно дома. Так би собі вік просидів біля книжок і думок. Це завидна доля! Але йти між люде... Я вже стільки маю од їх. На світі є гарні люде. Це одиниці.

У вечері.

Одержав вістку з Парижу, що "Установчі Збори" виступають від імени усієї був. Росії. Приїхали Григоріїв і Вкепецький. Я одвів їх до гурту. Саме Христюк лагодився свою резолюцію проводити про уряд Раковського. Григоріїв сповістив, що ЦК УПСР арештований. ЦК незадоволений політикою Закордонної Делегації. Це схилювало Грушевського. Перерва до ранку.

Сьогодні, доки мене не було, пражська група зробила скандал: потребувала, щоб президія вибачилася, що вчасно не зробила заходів, аби мене не ображувано. Президія зробила все під загрозою, що пражська група покине конференцію.

30.I.1921.

Конференція закінчилася в неділю 23.I. Доклади Григоріїва зробили враження. Резолюції компромісні. Ми не голосували пункту 4 резолюції про уряд Раковського. Поведення Грушевського і Ко весь час було мерзке, гидке.

Шраґ поїхав до Берліну, невідомо чого. Догадуюсь, що повіз резолюції на ухвалу Кона. Не дарма заряджено було "короткий протокол".

У вівторок договорювався про книжку. Запропонували мені ще 3 тисячі. Разом за 24 аркуші друку 18 тисяч! В журналі рахують по 500 чк. за аркуш. Грушевський і Жуковський забрали бібліотеку Соціологічного Інститутут у Мик.Пилиповича за один день.

Думаю, що без жорстокої боротьби з ними авантюристами не обійдеться. Грушев. і Жук. тільки сьогодні поїхали до Відня, а полохали конференцію браком часу. Я певен, що Шраґ не заїде до Праги по шляху з Берліну.

Позавчора вернув з Парижу Краковецький, якого не прийнято на приватну нараду "Установчих Зборів".

Позавчора Микола Пилипович довідався, що ес-ери приїхали з Парижу /Чернов і Ко/

Григоріїв поїхав на розмову до Винниченка. Чи з того що буде?

В четвер /27.I./ був у д-ра А.Мацека. Познайомився з головою Земельного уряду /Ч-С уряд.С.З./. Мацек - розумний чоловік. Теоретичні погляди близькі до моїх.

Чехи бояться весняного наступу москалів. Я думаю, що наступу не буде, бо Московщина і Україна винищені. Випадкова вчора зустрів Шмоліка /Чеха/, що приїхав 8 день тому з Рівного. Розповідає про самостійницький наступ селян: проти Польщі і проти Москви. Знищення на Україні велике. Селяне продають коні полякам, переводять через кордон контрабандою. Бідна Україна! Військо скрізь московське. Мобілізованих українців одправляють в Московщину. Біля Коростеня і Київа повстання.

I лютого 1921.

Сьогодні бачився з Черновим. Розмовляли від 5 до 9 годин вечора, на всякі теми. Розповів про свій виступ на мітінґу печатників у Москві в присутности англійської робочої делеґації /на мітінґу було 4000 душ/. Йому зробили робочі величезну овацію. Одважний чоловік. З виду кріпкий. Голова сива, волосатий. Чисто московський тип. Видно, що боротьбу будуть вести до кінця.

Про національну справу висловився в тім напрямі: федерація, добровільно заключена по договору рівноправних сторін. Демократичне /5-членне/ виборче право забезпечує вирішення національної справи.

Настоює на спільному плані всіх "державних новообразованій" бувшої Росії. "Спільний план від Фінляндії до Кавказу включно" забезпечує перемогу.

Висловив небезпеку анархизму, "махнівства"... Я сказав, що розумна державна політика знищить махнівство, яке виростає тільки при деспотіях: большевизмі і денікінстві.

Про соціялізацію, економічну політику каже, що вони /большевики/ виробили спеціяльну програму, з якою він хоче мене познайомити. У їх трудно з валютним питанням...

За вечерою розмови серйозні не велися. В 9 год. ми з М.П-чем пішли до дому. Коли Григоріїв розповідав про доклад Мицюка, то Грушевський висловивсь, що взагалі Мицюк подає "непевні відомості", треба "провірити" і т.п. Нагадав з Жуковським про якийсь факт, в якому фіґурував Мицюк. Видно, що Грушевський має на Мицюка зуба...

Але яке трагичне становище! Спочатку одірвались боротьбисти, потім другі групи, тепер закордонна делеґація... Група за групою летять як метелики на огонь і палять крила. Большевики сміються з усього і топчуть всі святині соціялізму, а неофіти йдуть і палять крила на огні большевицької брутальности.

Між иншим Чернов сказав, що марсизм збанкротував і що для народів Сходу служитиме ідеологія революційного соціялізму. Глибока правда! Я в цім переконаний.

/Революційний соціялізм на Україні, вже був написаний М.Ю.Шаповалом.С.З./

Чернов сказав, що Авксентьєв і Керенський стоять на крайньому правому крилі партії, вони не можуть бути виразниками думок і політики партії с-р.

3 лютого 1921.

Вчора заходив Аркадій Антонович Краковецький. Розповідав про свої враження в Парижі. Проста казка. Мандатна комісія /Чайковський, Роговський, Максудов/ відмовили допустити його на нараду Учредилки, мотивуючи його світоглядом. Відмова сталась 20. I. Через день, 22.I., він пішов за візою до французів. Залишили нас, сказали прийти завтра. Завтра прийшов - "мусите протягом 48 годин виїхати, а не виїдете, то..." Дзвонив до Авксентьєва і Роговського /"що робити"/, але тільки порадили: зверніться до Бріана!... Замість візи дістав ордер на висилку. Німці дали візу зразу. До кордону провожав шпик і побажав далі "щасливої дороги"... Яке нахабство.

Бачив Ісаєвича і Тимошенка. Інформації: у Франції газети містять багато про Україну. Місії ролі не грають, а грає "комітет акції" на чолі... з Галіпом! Буржуазія тримається незвичайно кріпко. Про революційний рух нема мови.

У-вечері приходив П.М.Сулятицький. Привіз мені книжки і газети про земельну справу в Польщі.

Вранці заходив кооператор Боровик, щоб позичити грошей, бо немає чого їсти. Дав йому 30 корон.

Сьогодні розмовляли з Черновим. Розповідав, що їхав на Україну в кінці 1918 р. з наміром порозумітися. Говорив про спільні інтереси Росії, України, Чехії, Югославії... Вважає пекучим питанням - Галичину, яка мусить бути прилучена до України. Матиме побачення з Масариком. Бачили перший раз в Празі /перед виїздом до Парижу/, розмовляв з Бенешем. Йому не дають вільної хвилини Лебедев і мадам Папоушек-Мельникова. Чернов добродушний, але розумний і хитрий москаль. Я дав йому свій земельний і

лісовий закони для знайомства. При всьому цьому інтересі москалів до нас - вони страшенно мало поінформовані про настрої українських кол...

Сьогодні "Чеське Слово" подало звістку про одкриття засідань Всеукраїнської Національної Ради у Відні. Мається вибрати нового голову української держави, бо Петлюра ніби подав до демісії, змушений до того... англійцями! Петрушевич хоче здобути мандат. Яке з "самостійною" Галичиною?

Др Кузеля видає в Зальцвельді "Українське Слово", двічі на тиждень. "Український Прапор" називає цю газету органом Скоропадського. Правда, є замітка... Полтавця-Остраниці. Чорна сотня має: "Українське Слово", "Український Прапор", "Син України"/Варшава, ред. і видавець М.Вороний/. Соц.-дем. лагодять у Львові "Вільну Україну", ми маємо "Горітеся-Поборете", комуністи "Нову Добу"... Еміграція має більше українських газет ніж ціла "Совітська Україна".

Сьогодні дістав листа від Мицика, мої рукописи від Чечеля. Мицик нічого цікавого не пише.

Незабаром ніби буде заключено польсько-большевицький мир, по якому ще 4 повіти Поділля має відійти до Польщі. Який жах і злочин! Большевики не бояться цінізму. На Україні муки, страждання, повстання. Проводирі всі сидять за кордоном і на поміч народові йти не думають. Мене давить журба, нудьга. Нерви.

4 лютого 1921.

Сьогодні Чернов розповідав про паризьку учредилку, що вона має дві практичних мети: добитись розпуску врангелівських сил і зберегти якось вислані Керенським з Росії гроші в Америку /через Бахметьєва/. Група Авксентьєва голосувала за коаліцію з буржуазією і за інтервенцію. Керенський проти інтервенції. Чернов називає, що група Керенський - Авксентьєв хоче дати противагу всяким генеральським урядам, але згодився, що вони "слабий противовес". Я висловив наше негативне відношення до паризької наради. Вони це вже очевидно знають. Відносини на Україні погіршають. Хоч і тепер вони гидкі: есерів розстрілюють, Селянську Спілку не щадять. Факт з Пирицею і 42 членами Селянської Спілки жахливі. /1/

Одержав від Шраґа листи з Берліну. Пише, як ні в чому не бувало по-приятельському, хоч і багато на совісті у їх мусить бути. Добуває грошей у Козака! Супруна! Дивна психологія...

6 лютого.

Вчора відбулись сходини групи /УПСР за кордоном.С.З./. Обмінялись враженнями про конференцію. Видно, що всі ставляться до неї неґативно, як до порожньої. Здивовані всі "Запитаннями" в "Новій Добі". Ріп-кий назвав їх денунціяцією. Висувається знов думка про Закордонний Комітет. Піднято питання про відношення до статуту.

Сьогодні розмовляли з Черновим про українську справу конкретно. Він стоїть на становищі Герцена: коли український народ того захоче, то він може цілком державно відокремитись. Цю волю він може виявити тільки при помочі загального виборчого права. Чернов уявляє здійснення права на самоозначення двома шляхами: або Установчі Збори кожного народу виявлять його волю шляхом делеґацій представляють на Конференцію представників від усіх Конституант, або одна /Всеросійська/ Конституанта опреділяє долю народів. Перший шлях більш натуральний.

Україна, на його думку, буде вихідним пунктом боротьби проти большевизму.

Він мислить швидче к о н ф е д е р а ц і ю. Характеризував знов Керенського, Авсентьєва, як баласт в партії. Зензінов - у центрі /між правим і лівим крилом/.

/1/ Пирця Юхим, український громадський діяч і педаґоґ, член Трудового Конґресу, 1917-18 р. подільський ґуб. комісар освіти, 1918 - листопад товариш мін.освіти. Розстріляний большевиками 1919 р.

Всеросійський спосіб думання правих с-р вважає за пережиток, атавістичне з'явище рос. централізму.

Розповів про стан партії лівих есерів і намалював таке генеалогічне дерево:

Група правих соціялістів-революціонерів: Керенський - Авксентьєв...

Група центральних соціял-революціонерів: Зензінов...

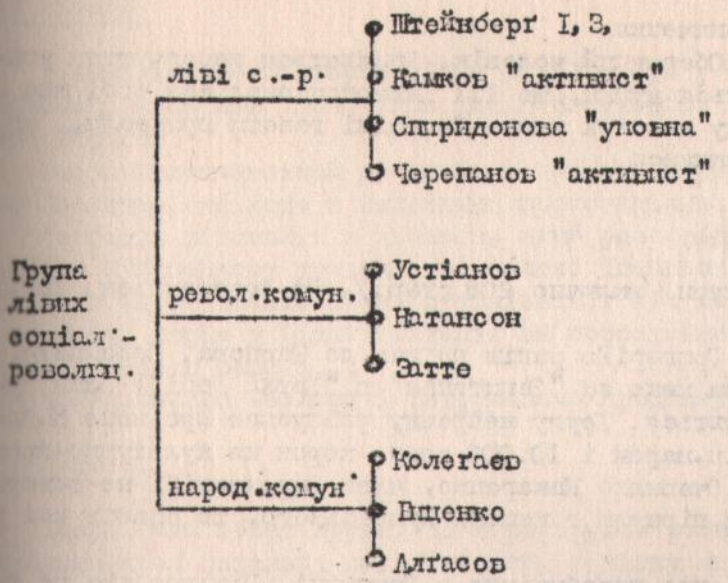

Большевики...

Група Черепанова була арештована і при переїзді до Катеринбурґу по шляху "отруїлась рибою".

Група Камков-Спиридонова через хворобу цих двох ослабла, а тому Штейнберґ зробив "перерот" в Ц.К. і керує ними.

Партія зникла, розпорошилась. Камков казав жінці Чернова, що всі тужать за єдністю партії.

По обіді і ввечері були кубанці Безкровний і Сулятицький. Розповідали про свої внутрішні справи. Характеризували Макаренка /кубанського/. Був - ший учитель, по фаху приватний повірений. Міститься на голову їхнього уряду замість Іваніса, котрий заключив був якусь умову з Вранґелем, а потім розірвав. Вони дуже обурені проти претензій Макаренка і стоять за збереження уряду. Їх меншість, за Макаренка більшість. Всю справу передано на рішення Віча, голова їх парляменту. На Лівносі є 15.000 кубанських козаків. Там зформовано якийсь "уряд" /20 членів Ради, до яких вибрано ще стільки, що разом 97 - це ніби вийшла "Кубанська Рада/. Головою якийсь Скопцов.

Кубанське населення політично представляє три напрямки: соборно-українців, автохтонів /козаків/ і лінейців /москалів/. Ці напрямки борються, тому нема єдности в політиці.

Мають бачитися з Черновим. Зензінов сьогодні прислав свого брата щоб умовитися про побачення...

8 лютого 1921.

Вчора нічого цікавого. Перечитав коректу 8 і 9 аркушів своєї книги /Революційний соціялізм на Україні/, яку вже всю зложено - закінчено 1 лютого 1921. Надруковано вже 2, 3, 4, 5, 6, 7 аркуші. Йде перша коректа. Я читатиму другу. Бадан приніс цікавих книжок - Політичну економію Богданова і інші. Написав листа до д-р Ф.Адлера в справі України. Розсилаємо "листа" з України скрізь, де можна.

9 лютого.

Сьогодні у "Волі России" надруковано проект економічної програми рос. соц-рев.

Ідуть також замітки на програмові теми. Виправляю неможливу стилізацію Листа товаришів в російському перекладі...

II лютого.

Вчора одержав листа від Ісаєвича. Пише, що не вважає себе представником партії після того, як у ній зайшла зміна відносин. Тримається окрему від З.Делегації.

Радились і приняли постанову про влаштування свята Шевченка. Можливі реферати: I. Шевченко і самостійна Україна. 2.Соціяльно-політичний світогляд Шевченка. 3. Шевченко і національна справа. 4.Шевченко, як творча індівідуальність. 5.Погляд Шевченка на українську історію.

Рішено запросити до участи В.К.Винниченка.

Забігав Краковецький за газетами. Обережний чоловік. Хвилюється передчуттям упадку Росії. Казав, що Гілерсон тримається думки, що III Інтернаціонал сам собі шкодить. Я нічого не бачу впереді. Виходу для них нема. Сьогодні газети принесли, що на багатьох залізницях в Росії рух спинився.

I3 лютого.

Вчора одержав чотирі аркуші коректури /включно 208 стор./. Не подобається. Багато треба змінювати, але годі...

Вчора приїхав з Відня Ржепецький. Григоріїв раніш поїхав до Тарнова. Переказує, що Жуковський розпускає похвалки проти мене за "Запитання" в "Новій Добі"! Вони думають ніби то моя інспірація - помиляються. Другу неправду розпускає про мене М.Ковалевський, ніби я одержав I00.000 нім.марок і I0.000 авст. корон на культурно-прос. працю, а й досі не представив звіту! Очевидно Макаренко, член Директорії, не говорить що я тих грошей не одержав, а що вони пірнули в кешеню Жуковського, то знають всі в Празі... Сумно і гидко...

Сьогодні прочитав нариси Зензинова про перебування в Якутщині. Цікаво: яка ще там тьма й недоля є на світі!...

I4.II.

Вчора вістку принесено, що Голубович іде під суд Революційного Трибуналу, головою якого Шуйський /бувш. член Центральної Ради/, обвинувачує Скрипник, обороняє здається Щепкін. Був у Кубанців. Вони мали розмову з Черновим, який заявив те саме їм що й нам. Ні відкіль ніяких відомостей.

I5 лютого.

Лист від В.К.Винниченка. Згоден на всі доцільні засоби. У-вечері бачився з Краковецьким - звичайна московська нахаба. Враження погане. Перечитую "Листа" з України і знов бачу, що виходу нема. Москва - з в і р м о с к о в с ь к и й, а не класовий. Ще раз повторюється, що історія йде по старому шляху. Нові слова, старий зміст. Ні відкіль ніяких звісток. В.К.Винниченко переїздить на життя до Німеччини.

У-вечері був у кубанців, що кликали на скромну вечерю. Вони виїздять хто куди. Їхній Вич відсунув рішення справи на I - 2 місяці, після нарад в Тифлісі, куди він виїздить. Центром балачок - "інтриги М-ка". Бідні люде, бояться скандалу, а той експлоатує цей "страх скандалу". Шраґ пише з Берліну, що не діждався Б-ха, не міг сам поїхати до Риги, і виїздить до дому, через Нассау, через те в Прагу не заїде. Книжки буде мені переслати С.П-ч./Вікул.С.З./.

Переказують тут, що підчас конференції Грушевський говорив приватно Витошинському / з укр. місії/ про необхідність єдиного національного фронту. Шраґ пише, що Шуйський передав через К-кого пропозицію приїхати для культурної/але не політичної/

фактів забути не можна". Знає добре Винниченка. Мене знає по Центральній Раді і взагалі. Висловлюється дуже обережно. Українські змагання "толерує", визнає їх природність і законність." За Брест-Літовський мир ніхто з чехів не може жадного докору кинути українцям". Я вказав на "Ческе Слово", "Народні Новіни", "Народні Лісти" і газету Модрачка, і висловив свою анти-польську думку і в звязку з цим дійсне значіння Петлюри.

Розмова тяглась 4 години. "Розуміється наша зустріч не остання". Ми матимемо змогу говорити ще докладніше. О, так...

Становище Чехії політично важке: оточена ворогами!

25 березня 1921.

Позавчора приїхав з Тарнова М.Жарусь і привіз велику кореспонденцію, від товаришів і знайомих: Постанови конференції, листи, дописи.

Цікавий лист Ченстоховської групи до Грушевського - цілий акт обвинувачення проти "віденської опозиції". Видно, що Грушевський писав багато листів і обвинувачував нас /празьку групу/. Цікаві заходи! Жуковський в Празі в студенській громаді, в Ліберці - таборовим полоненим дав по 3000 корон з "фонду Грушевського". Тепер в громаді роздають в неділю по 2 пирожки і шматку ковбаси з"фонду Грушевського"...

В.К.Винниченко писав якось, що ніби їхній ЦК /ЦК УКП на Україні.С.З./ висловився проти діяльности Закордонної Групи як"контр-революційної". Вони думають тому розпустити групу і закрити "Нову Добу". Він має віддатися тільки літературній праці! Я написав, що це недопустима слабість, треба працю продовжувати.

Крик одчаю, розпуки і божевілля несеться з України. Гибель народу всього не можлива, отже буде боротьба з режимом.

30 березня.

Вчора збори групи. Дивовижний лист Чечеля в справі розповсюдження "Листа" і Жуковського. Одкручуються і нахабничають. Обвинувачують Кондрашенка і мене. Ставлять справу д і с ц і п л і н а р н о: будуть оскаржувати перед ЦК на Україні... Висміюють лист ченстоховців "Не руйнуйте партії". Упадок Кронштадту має вплив.

6 квітня 1921.

Жуковський в Ризі на переговорах про... що? Відні люде. Набрав рекомендацій з Праги і Відня від "совітчиків".

Вчора Чечель писав, що вони "проти" всяких мітінгів і протестів в справі русько-польського миру.

Вчора виявився цілком скандал з "Праґер Пресе": видає фіктівні акції Спілки "Орбіс", там і Стівін с-д. фактично - Міністр закордонних справ Бенеш. Основний капітал 15 міліонів корон чеських. Один з редакторів Якобсон, жид з совітської Гілерсона. Є співробітники комуністи. "Орган порозуміння з Росією".

8 квітня.

Вчора одержав листа від Григоріїва. УПС-Р оповіщена по-за законом, про що в Прокурові розвішено плакати. Повстанський рух великий, шириться. Петренко від ЦК їде до Відня. Більшість укр. соц.-рев. бореться проти большевицько-московського режиму.

28.IV. Захворав т. Лих.

25-26.IV. Був тут Мазепа і Феденко. Говорили багато про сітуацію. Він стоїть очевидно на активизмі і за "демократію" з усім її внутрішнім змістом і капіталізмом.

праці на Україну. Може з собою взяти душ 20 для цієї праці...
"Це все ж таки щось нове" пише Праґ!

20 лютого.

Сьогодні докінчив свій виклад про земельну справу в Галичині. Завтра поїду до В. К.Винниченка. Москва заклопотана становищем України, котра рішуче не приймає московського режиму. Повстання на Україні продовжуються. Бідна Україна! Коли настане той кращий час, що ми будемо спокійно працювати для нашої культури?

25 лютого.

В понеділок - вівторок /21 - 22.II./ був у Карльсбаді. Бачився з Володимиром Кирилловичем, який між іншим цими днями переїздить до Берліну на життя. Розмовляли багато про Україну.

Вчора Молотковський розповідав про авантюру якогось українського старшини Сосенка чи Сесленка, що ходе з непевними пропозиціями.

Сьогодні розмовляв з Нечасом, який розповідав про заходи Бочковського, щоб перешкодити Кубанському урядові /а зглядно Іванисові/ побачитись з чеським урядом. Макаренко працює! Іваніс ніби "денікінець", або як инакше кажеться "вранґелівець". Макаренко вів торік у Відні аґітацію за порозуміння з Вранґелем, а тепер правовірний "есер"! Чудеса в решеті...

Комедіянство Петлюри і Петрушевича продовжується...

28 лютого.

Вчора були збори групи, де я реферував розмови з Черновим і Винниченком і инше. Наближаються фатальні події весною, в літку чи в осени.

Вчора одержав "офіціяльного" листа від Чечеля в справі надрукування уривок з "Листа з України" у віденській "Волі" Дивно, як бракує почуття такту віденським товаришам.

10 березня 1921.

В Росії події. Кронштадт повстав. В Петрограді і Москві були розрухи. Робітництво далі не може зносити режиму тиранства. Всіз б'є пропасниця. До Праги заявився з таємними намірами Жуковський. Говорив гнусности Харусеві, який доложив про це зборам. Постановлено офіціяльно запитати З.Делегацію про це і прохати партійного суду над ним. Жуковський бігав до Нечаса з якимись "пропозиціями" паспортного типу. Казав, що їде На Прикарпаття. А Кржу казав, що їдуть на "культурну" працю. Прохав про влаштування йому побачення з "доктором" /Гілерсоном/. Видно, що прокладають шлях.

"Нова Доба" помістила їдку статтю проти Грушевського і його товаришів. А в останньому числі проти проти Христюка. Жорстоко висміяно. Висилаю листа до О.Кобилянської.

16 березня.

Вчора був російський мітінґ, на якому говорили Зензинов, Лебедев і чехи: Давід і Кльофач.

Вчора я розмовляв з д-ром Г і р с о ю, заступником Міністра Закордонних справ. Тема розмови - відношення чехів до "Східньої проблеми". Д-р Гірса був літ з 20 на Україні. Вміє говорити українською селянською мовою. Їхня політика - не втручання у внутрішні справи. Вихід для Чехії - на Схід. Тому потрібні стосунки. Поміч з їх боку для економічного відродження можлива. Говорити конкретно можемо. Зворушливо дякував Україну за підтримку їх леґіонів і за 43 школи в чеських колоніях. "Їх двох

26 квітня. Говорив багато з д-ром Хорватом. Він розповідав мені про стан річей у їх. Все те саме: "чисті комуністи пруть за Москвою, критичні - обороняють право їх розпоряджатися самим собою.

28 квітня говорив в-друге з д-ром Ґірсою. Обіцяв позитивно полагодити справу.

29 квітня приїхав В.Винниченко. Говоримо увесь час про те, що треба робити?

30 квітня говорили з Володимиром Кириловичем /В.Винниченком.С.З./ про загальну ситуацію. Як далі...

Одержав копію листа від ЦК від 20.III.1921. Пишуть /Любинський, Степаненко, і Черкаський/ сумні річі. Лизанівський, Петренко, Часник, Березняк, Голубович сидять в тюрмі під крилами "чека". Холод, голод, жах. Березняк умер 21 січня 1921 р. Просять підняти питання перед Европейськими комуністичними партіями, щоб вони вплинули на Р.К.П. в напрямі ліквідації ганебної справи. Бідні наївні люди! Вони не знають, що "вплинути" на Р.К.П. може тільки гарматний бій.

З тутешніх новин наших - черговий скандал з Кондрашенком.

1 травня 1921 р.

В.Винниченко розповідав про свої переживання і думи. Боротьба між мистецтвом і обовязками перед масами. Обговорювали програму і трохи техніку /фінансовий бік то-що/. Завтра продовжимо про тактику боротьби.

Н.Григоріїв уже в дорозі. Мицик приїде згодом.

Безгрошев'я, безпритульність, серце болить /буквально/, повний розстрій нервів.

Як тяжко нам двигати українську справу.

Де кошти? Говорили про "Українфільм".

Володимир Кирилович написав нову п'єсу "ЗАКОН". Мріє про організацію "Українського Художнього Театру", про якийсь твір, що писатиме три роки.

6.У. В.Винниченко поїхав до Відня.

9.У. Говорив з я з Благошем про Біженецький Комітет.

10.У. Приїхав Н.Григоріїв.

11.У. Вернувся з Відня Винниченко.

12.У. Спільна розмова з В.К. в кафе Чорногор і в саду Кінського.

12.У. Знов розмовляв з Ґірсою.

12 - 13.У. засідання групи УПСР, на останньому був Винниченко і висловився за єдину українську соціялістичну партію.

13.У. Розмова з Е.Бенешом.

13.У. Були з Винниченком у д-ра Харвата.

14.У. Винниченко від'їхав до дому /Карльсбад і далі на Берлін/.

14.У. Сконструувався наш Закордонний Комітет /УПСР на еміґрації.С.З./. Принято резолюцію протесту проти Рижського договору, лист до ЦК УПСР в Україні, вироблено Статут. На днях зробимо повідомлення до чеської лівиці, тепер комуністи, про жахливий стан на Україні.

28 травня 1921 р.

/ду/.

19.У. одержав першу открытку від Балаша з Тарнова. Приїхав Штефан з Франценсба-

21.У. приїхав Чечель. Після обіду аж до 11 год. веч. говорили... ріжними мовами.

22.У. Те - саме.

23.У. Збори групи. Виходка Чечеля. Розходження. Чужі люде.

24.У. Друга открытка від Балаша.

26.У. Гуляли в Стромовці з Григоріївим.

27.У. Третя открытка від Балаша. Тепер ясно все. Він приїхав в справах "персо -

нальних". Йому наказано їхати попереду до Грушевського, щоб я часом не опокусив його!

28.У. На Україні те саме: жах московської окупації. Співробітництво з москалями виключене. Наші не визнають правомочности навіть "З'їзду Рад". Мою позицію вважають правильною, але Валаш не поділяє методів /не знаючи, які вони!/. Видно з Відня писано донос, але замовчано за що я проти їх прогрішив. Земельний закон мій дуже популярний в селянстві. Супроти його змін в дійсности ніяких. Повстання є і будуть, аж поки не буде українська влада, звичайно не буржуазна, каже Валаш. Стоять за консолідацію українських радянських сил. Словом, наша позиція, але при тім хочуть повної єдности. Настроєні проти Винниченка. Большевиків вважають за контр-революц.

19 червня 1921. Зошит 4-й.

Сьогодні мав приїхати Валаш, та й нема. Проходять дарма дні.

15.УІ. подали на реґістрацію Статут "Українського Громадського Комітету". З усього видно, що працю можна налагодити. Гроші здається можна добути позикою і від добродійних установ. Дуже добре влаштувалися москалі: здобули позику в Ляґіобанку один міліон корон чеських. Крутяться московські совітчики.

11.УІ. в суботу, зустрівся з Левицьким в міністерстві. Балакали: брехун. Книжки передав Роздольському, який у його вже на послугах.

Позавчора виявилось, що Штефан живе тут і складає звіти про економічне життя чехів для совітчиків. Який гидкий зрадницький вчинок! Зникався з Левицьким.

Шраґ і Чечель ведуть у Відні паскудну агітацію проти мене. Ніколи я не думав, що ці людці дійдуть до такої підлоти. І все з метою пошкодити утворенню Соціялістичного Союзу. Лист Антоновича до Винниченка і Галагана про мене, блискучі документи "праці" Грушевського і К-о.

21 червня.

Вчора телеґрама від Чечеля, що приїде сюди 22.УІ. Хоче побачитися з Валашем і Григоріївим. На Грицая прислано 4 примірники третьої части Христюкової праці.

Сьогодні мали розмову з "Земгором" - Врушвіт, Кобяков, Ковтун - два инородці, один москаль. Хитруни - накручують на "единство". Краковецький на мене розгнівався за те, що я сказав, щоб він не приходив до мене доки я не прийду до його.

23 червня.

Вчора Чечель проїхав на Москву. Бачився з т.Григоріївим і говорив, що стоять на тім же становищі, не вважаючи на суд на ЦК УПСР. Розпитував про Закордонний Комітет УПСР, про Революційний Союз і т.д.

Вчора читали в тутешній "Правді" замітку про українську нейтральну кооперацію. Замітка "разоблачает" діяльність кооперації як контр-рев. і направлену проти "укр. селян і робітників". По всьому видно, що замітку написав Штефан, що в тій кооперації служив до грудня 1920 р. Нарікає, що кооперація закуповувала зброю для Петлюри, а мовчить про те, що покупки робив він, Штефан, а членом закупочної комісії був Чечель! Замітка зробила гидке враження не тільки на на нас, а і на инших. До чого дійшло підхалимство людини, яка не здала авансу в 20.000 нім. марок тому Сербиненкові!

3 липня 1921. Неділя.

Сиджу дома. Серце болить /буквально/. Завтра має приїхати Мицюк.

27 червня в-ночі несподівано з'явився Валаш. І липня група приняла постанову

про розрив стосунків з Закордонною Делегацією УПСР. Причина - розходження в багатьох важних пунктах ідеології і тактики. Привід - лист Закорд.Делегації від 10 червня про Закордонний Комітет УПСР в Празі. Штефан цілком перейшов на службу до большевиків.

Краковецький під'їздить з вивідуванням нашої тактики. Все-таки хитрий шпіон. Російські есери заявляють про бажання спільної наради з нами про політичні справи /Керенський, Зензінов, Брушвіт, Роговський/. Нема про що з ними говорити!

Статут Українського Громадського Комітету стверджено. Цими днями одкриємо офіціяльно діяльність. Коли здобуде Комітет кошти, то можна буде працювати доцільно і корисно. Позику є надія здобути.

На Україні тяжко. Балаш розповідає жах. Опріч о.Філарета вмер і Борис /батько і брат дружини Микити Юхимовича.С.З./. Артема /брат Микити Юхимовича.С.З./ розстріляно під Уманем за повстання проти большевиків. Василь Скрипник умер з сухот. Людмила Скрипникова родила дитину /дружина Василя Скрип.С.З./. Незвичайно енергійно працює Раля Поцубієнківна / на яку торік була клевета, що зійшлась... з Махном/. Відна дівчина! Я завжди думав, що вона хоче подвигу. Це видно, це як була у мене в лекційному бюро.

Українство розклалося остаточно. Фракційки, групи, одиниці - озлоблені, несамовиті, клеветницькі, інтриґантські, ніхто нікому ні в чому не вірить... Україна автоматично одержить ту долю, яку дадуть їй сусіди, Росія. Що буде там - те буде на Україні. Навіть федерації не буде - я в цьому переконаний. "Після революції, дай Боже, щоб ми хоч мали свою школу" - цей афоризм Винниченка ще не втратив ґрунту.

5 липня 1921.

Нічого нового. Чехи обіцяють завтра щось вияснити з позикою. Був у "Земській Справі". Статут наш вже стверджений прийшов /Українського Громадського Комітету.С.З/ Бюрократична тяганина величезна! Можна б завтра збори зробити, та нема ще Мицюка. Все затягається страшенно. Всі сидять без грошей. Никифор Яковлевич і Балаш вчора не ходили обідати. Я одвіз їм 400 кор., розміняши передостанні свої "запаси". Страшно тяжко на еміґрації бідувати. Розповідав мені сьогодні кооператор Федченко, що Штефан замотав 150.000 нім. марок. "Хороший гусь", як кажуть москалі. Соц.демократи українські видали у Львові чис. 1 "Соціялістична Думка": стоять за демократію і спілку з буржуазією для будування української держави. Проти соціялістичного блоку.

8 липня.

6.VII.1921 в ранці приїхав Мицюк. З Німецького Яблінного приїхав Е.Малик, привіз листа від Коберського. В таборі сумно: прийшов приказ, що адміністрація переходить в руки чехів, що ґажу одбирають, а натомість офіцерам призначають по 5 корон в день, козакам по 50 галерів, /опріч 6 корон на харчі на кожного/. Переводять в табор Юзефов.

Вчора, 7 липня 1921 р. відбулись загальні збори Українського Громадського Комітету в ЧСР. Вибрано Управу - Мицюк, Григоріїв і я. Мені доручено головування. План праці і тп. Помешкання є змога здобути від Славінського 3 кімнати.

Сьогодні одержав позику 10.000 чк.

12 липня.

Сьогодні я їздив до Ґірси, але не міг його побачити, бо там був Мостовенко. В неділю були гуртом в Стронівці.

Вчора приїхав Жуковський, щоб побачитися з Балашем. При побаченні були Григоріїв

і Мицюк. Балаш у вечері розповідав, що побачення тяглось 3 - 5 хвилин, бо Балаш спитав чи вони стоять на позиції порозуміння з комуністами? Той сказав - так. Тоді Балаш заявив: нам нема про що говорити.

На тім скінчилися розмови делегатів від ЦК і від Зак. Делегації. Балаш каже, що Жуковський робить гидке враження чекіста.

14 липня.

Позавчора, вівторок в - вечері, мали розмову з російськими ес-ерами. Розійшлися, нема що говорити, їх "тактична самостійність України", нас не задовольняє. Хитрують!

16 липня.

Позавчора /14.УІІ./ подали урядові меморандум про становище української еміграції і завдання Укр.Гром.Комітету. Обіцяно допомогу для студентів, роботи і т.п. Відношення позитивне цілком. Комітет визнано офіціяльно, як орган біженців.

Сьогодні ми вже перший раз засідали в новому помешканні Управи. Нічогенько собі.

Пан Славинський радить для "безпартійности", щоб взяли в кандидати когось з инших людей. О, дивна діплиматія. Сьогодні були на острові Жофін, гуляли.

В "Волі Росії" надруковано про підготовку замахів на Керенського і Мілюкова.

18 липня.

Лист од Винниченка. Пише, що одержав од свого ЦК /УКП.С.Д./ лист, щоб заявив протест за те, що їх партії не приймають до III Інтернаціоналу. Значить їх ЦК вважає їх за належних до партії.

Появилася відозва Горького, Анатоля Франса, а патріарха Тихона до епископа кантерберійського про організацію допомоги голодній Росії. "Совітчики" демонстративно скупчують війська на західнім кордоні, перед Збручем і Дністром. Всі думають, що большевики готовлять напад на Польщу або Румунію.

22 липня.

Вчора наспіла з Відня нова ідіотщина. Жуковський подав заяву Закорд. Делегації, що його шантажували Харусь, Веретка і Савченко, вимагали грошей і т.п. Хочуть, щоб ми зробили слідство. Яке нахабство і хитрість мерзавця! Хоче звалити все на їх, щоб самому вилізти на суше. Вимагав од їх признання III інтернац., совітського уряду на Україні і лінії Закорд.Делегації, пропонував гроші, а тепер називає їх шантажистами.

За цей тиждень:розгорівся скандал Харусь - Жуківський. Штефан вже служить в місії Левицького: має окрему кімнату.

Вчора був у лікаря. Находить, що я маю дуже зіпсовані нерви та й годі. Рекомендує виїхати на курорт. Розстройства функціональні, а ніяких органичних хиб нема. "Тюкнове серце" у мене, каже професор. Кажу, що кину курити. "Не вдасться" каже. Не можна пити горілки і вина. Курити не більше 8 цигарок в день. Приймати якийсь "Біоклеїн".

Вчора у "Вперед" прочитав звістку, що Грушевський, Шраґ, Жуківський, Штефан їдуть працювати до большевиків. Чечель і Василь Мазуренко поїхали вже. Зрадники! Сімулюють "есерівство".

5 серпня 1921.

За тиждень нічого видатного.

з правими і з демократами! На всіх опираються.

Григоріїв пише не зовсім втішні річі: "ми опізнилися". Якісь отаманчики мають розпочати гармидер на свою руку. Большевики тримаються.

24.VIII.

Вчора й сьогодні мало цікавого. В міністер. закорд. справ одержано вчора звістку, що ніби-то вбито Петлюру. Мабуть брехня. Балакав з чеським робочим комітетом допомоги голодуючим.

28.VIII.

Вчора були установчі збори українського комітету допомоги голодуючим. Сьогодні грузин Айоло робив доклад про Грузію. Видно, здорово ненавидить большевиків. На збори хтось закликав д-ра Гірняка, що недавно прибув з України.

30.VIII.

Вчора прикрі новини. Приходив якийсь Теофан Пилипович Мишак, отаман повстанців з Уманщини. Розповідав таке: він командував повстанцями, з ним же був Артем /брат М. Ю. С.З./. В селі Кисловці, торік в серпні/?/ місяці їх окружили большевики. Коня під Артемом підбито кулеметним огнем, він пішкім побіг, на перелазі нагнали москалі і зарубали. Мишак розповідає, що майно і гроші Артемови переховуються у його батька в с. В-ці Уманського повіту /біля ст. Христинівки/. Так скінчилася для одного лицаря епопея боротьби за самостійну Україну.

Одержав листи від Галагана і Гольдельмана. Розповідають, що "Делеґація" постановила: Закордонний Комітет /УПСР, в Празі. С.З./ розпустити, натомість вибрати другий, діла цього передати Штефанові/!/, празьку групу розпустити чи перерегіструвати, мене віддати під партійний суд чи виключити з партії. Чечель іде за "товаришами".

В Громадському Комітеті також "опозіція", Кондрашенко не може заспокоїтися без кар'єри.

2 вересня 1921.

Одержано вчора "Відбитку" з чис. 9 "Боритеся - Поборите", в якій вилито на нас помиї. Мартос відїхав до Львова. Вчора і позавчора засідання Празької ґрупи з приводу брюховеччини Кондрашенка.

6 вересня.

Сьогодні був у міністерстві в справі вратування біженців і студентів. Обіцяли допомогу, але видно, що крутять.

Сьогодні визволивсь нарешті від головування в групі. Брюховеччина трансформувалась.

8.IX.

Був у Чеському Червоному Хресті прийнятий пані А.Масариковою. Обіцяла допомагати Комітетові.

Кондрашенко в групі розоряється: уявляє себе "начальством". Скандально веде себе.

Лист од Сениці. Рекомендує Ваґнера сімпатично.

Завтра загальні збори Українського Громадського Комітету.

13.IX.

Сьогодні скінчились Загальні Збори У.Г.Комітету. Вибрано Комісію Студентських справ і в справі "Української Хати".

Вчора звернувся до мене якийсь рос. ес-ер Козловський /українець/ з дивовижними пропозиціями про козацтво. Сьогодні дав мені прочитати довірочний доклад Харламова /група Мілюкова/. Дивно: Харламов вважає, що після впаду большевиків буде період анархії, будуть самостійні республіки, области. Настоює, що Козацький Союз / Дон, Кубань, Терек, Астрахань/ повинен бути самостійним. Вважає необхідним шукати контакту /ділового/ з українцями. Самостійність для цього часу признати треба, а потім збирання буде йти натуральним порядком. "Петлюрівці" /союзники Польщі/ для їх неприємлемі. Хочуть шукати звязку з українцями в Парижі, Відні і инших містах. Тепер ясно, що Керенський, Авксентьев, Руднев мостять з лівими кадетами згоду. Цікаво, як про це вели переговори в Парижі названі особи. "Згода без коаліції", Керенський настоював, щоб їхній контакт не мав виразу на зовні коаліції з огляду на роботу партії с-р в Росії. Харламов - Мілюков проти всяких згод на право, а тільки на ліво /з есерами/. Українську справу називає Харламов "больным вопросом". Доклад Харламова в Константинополі членам Центрального Комітету "Союза Возрождения Козачества" 26.IV.1921. Цікавий документ!

Козловський приїхав з Югославії, розповідав про Плетнева, який є головним секретарем державної біженецької комісії. Плетнев ніби тепер націонал-демократ, веде боротьбу з Палеологом, Врангелем і т.п.

16 серпня.

7 серпня відбулось загальні Збори росіян для вибору комітету допомоги голодаючим в Росії. Там же не менш півміліона наших в Самарщині, Саратовщині і т.п. Нас запрошено на збори. Праві скандалили.

8 серпня говорили з представниками козаків: Донських - Шапкін і Терських - Васільев. Вони самостійники-федералісти. Такий їх "Союз Возрождения Козачества"!

9 серпня . Цілий тиждень - епопея складання комітету голодаючих. Вчора були другі, скандальні, загальні збори. Праві вийшли. Вибрано демократичний комітет.

Мицюк подав сьогодні заяву про вихід з Управи УГК. Завтра збори нашої комісії допомоги голодуючим: Мицюка, Мартоса, Коскри і я. В Громадському Комітеті дрібні прикрості.

До Праги приїхала місія Новаковського - Кудрі.

В неділю 14.VIII. опубліковано нашу постанову про Грушевського і К-о в "Воле Россії". Враження гостре. Сьогодні закінчив статтю "Де вихід?"

18 серпня.

Володимир Кирилович /Винниченко.С.З./ пише, що наша резолюція про Грушевського і К-о зробила на його дуже добре враження. Вони видають останнє число "Нова Доба", групу розпускають, Володимир Кирилович безпартійним революціонером-соціялістом /комуністом/, але не укапістом.

Був у міністерстві закордонних справ - про візи п.п. Григоріїві та Мартосові, говорили про "інтернованих": УГКомітет може видавати свідоцтва тим, хто має постійну працю.

22 серпня.

Пише Антонович про акцію Вишиваного: одержав од німців великі гроші, може зібрати армію 200.000 душ! Об'єднав од правих с-р і с-д до стрільців включно, навіть німецьких колоністів. Словом чудова авантюра...

На засіданні Управи /УГК/ черговий скандал Кондрашенко-Мицюк. Гидко!

Мартос поступає до нас орудувати кооперативними справами.

Балакав з Гуревичем. Розповідав про чехів, які одночасно грають з большевиками,

Вчора урядовець з "місії" Смаль-Стоцького розповідав, що Смаль-Стоцький мав розмову з Гірсою. Пашпортів ЗУНР не буде реґіструвати чеська влада. Каже, що також УНР і УСРР не видаватиме пашпортів. Справа ніби перейде до Українського Громадського Комітету в Празі. Смаль-Стоцький повідомив "Відень", відтіль дістав відповідь, що його місце займе др. Євг. Левицький, а він відкликається до Відня, на посаду державного секретаря освіти! Аванс, пане добродію. Ось в сферах робиться проти українства. Праці багато. Сьогодні відповіло міністерство, що на біженецьку справу асігнове 100.000 Чк. Не можна буде нічого поважно зробити.

18.IX.1921.

15.IX. Гуревич передав його текст "згоди". Після обіду на острові Жофін мав з ним довгу розмову. Вони "визнають" і "не визнають" самостійної України. Славянофільствують трохи. Хочуть прокласти шляхи до чеського суспільства. Каже про нещирість гри п. Гірси і інших чехів, які ведуть переговори з Большевиками, анархістами і демократією. Думає, що чехи мають намір грати і з українцями. Дурниця.

На цих днях дізнавсь про бажання чехів ліквідувати "представництво" ЗУНР.

Микола /брат М.Ю. С.З./ писав, що його не одпускають до 15-го через політичні причини. Минуло 15.IX. - наступу на Румунію нема. Сьогодні у "ВоліРосії" коротко передано зміст постанови Закордон.Комітету про"суд." над ІК в Київі і фелетон "Василь Вишиванний".

23.IX.

Вчора одержав від Винниченка цікавого листа з копією його листа до Грушевського. Думає, що треба запропонувати Москві необхідність передачі влади українському революційному центрові /КПбУ, УКП, УПС-Р/. Фантазії.

Вчора з Мицюком були у Гірси в справі студентській. Дивно, що студенти лазили до його.

25.IX.

Сьогодні був на Білоруській Конференції. "Від самого себе" був там Лазарев. Я говорив промову, за яку білоруси зробили мені овацію. Приїхали з знайомих Ластовський, Цвікевич, Гриб. Склад конференції: 15 с-р, 7 безпартійних, 5 с-ф, 3 с-д, 3 нар. соціялістів.

Білоруси стараються прибрати вигляд европейців.

1.X.1921.

Сьогодні викликали мене в міністерство Закордон. Справ і питали про студентську справу. Позавчора одержав від В.Коваля з Варшави листа, в якому пише, що через три місяці будемо на Україні! Обіцяє приїхати до Праги з Берліну.

8.X.

Студентська справа ускладняється. Лемішки /Студенти монархісти-скоропадівці.С.З./ всякі орудують через чехів /проф.Видло/. Благош сказав, що ніби Видлові заявив, що сепаратні виступи студентів небажані, що ніяких асігновок не дадуть, коли студенти будуть сепаратно виступати. В дійсности чехи хочуть утворити ще якусь українську організацію, через яку могтимуть вести гру.

Були в Леґіобанку. З розмов з членом правління Кіном видно, що банк хоче забрати собі "Русскій Дом". З УГКомітету сьогодні одправили першу лісову артіль.

II.X.1921.

Вчора був мітінґ, влаштований на о. Жофіні російським комітетом допомоги голодаючим в Росії.

Сьогодні була нарада народів: білорус - Кречевський, Вершинін, грузин - Аіоло, від кубанців українців - Вич, Тимошенко, горець - Намітоков і куб.укр.П.Макаренко, з наших - Н.Григоріїв, я, М.Славинський, І.Бочковський. Цікаво, як кубанці і Славинський перехопили нашу думку про "Спілку Народів".

Вчора дістав несподівано листа від Фещенка-Чопівського. Пропонує: координацію в переговорах з росіянами, яку ведуть вони /Демократично-Республіканський Союз/ з групою Мілюкова, а соціял-демократи з меншевиками. Мартос сьогодні поїхав до Берліну на побачення з Мартовим, Соц.Федералісти уповноважили Славинського і Марґоліна їхати до Вісбадену на розмову з мілюковцями. Словом, розпочалися переговори по всьому фронту укр-рос.

Розмовляв сьогодні з Благошем про справу студентську і т.п. Дав рекомендацію до "Леґіобанку" про позику нам. Обіцяв переговорити особисто. Я поставив рубом студентську справу і вимагав рішення. Годі воловодитись. Говорили про Вишиваного.

13.X.

Вчора був у "Леґіобанку". Сьогодні з Никифором Яковлевичем були на діспуті проф. Ключнікова про "Смену вех". Був там і Потехін. Ключніков демократ, Потехін імперіяліст, до чого признався сам.

18.X.

Позавчора приїхав В.Коваль. Розповідає багато цікавого. 16.X. вранці одкрилась конференція Кубанців. Присутніх до 25 душ. На конференції промовляв я, Славинський, Коваль, Литвицький, білорус Кречевський, грузин Аіоло. Сьогодні розпочалась кооперативна нарада.

Сьогодні я прочитав студентам реферат на тему про "Зміну віх". Помітно, що читання лекцій буде корисно впливати на студентську масу.

Кондрашенко вчора скликав "таємну" нараду для обробки нових прибувших ес-ерів. Видвигає проти нас всякі обвинувачення.

19.X.

Сьогодні відбулась лекція В.Коваля про "Становище на Україні і близчі перспективи". Публіки було досить.

В УГКомітеті грошей нема!

22.X.

Вчора довго розмовляв з Ґірсою про студенську справу, офіцерів-утікачів, і... Жуковського, котрий був у Ґірси, розповідав про настрої українських політичних течій, доводив, що "вони не комуністи" і т.п.

23.X.

Одкрито український університет. Я не пішов на це"свято" Колесси. Колесса не дав слова Аіолові, кубанцям, білорусам, Славинському, Укр.Гром.Комітетові і ин. Хамство.

25.X. Вівторок.

Розпочавсь діспут про "Національну справу на Сході Європи". Я мав цілогодинну промову. Москалі дуже обурились на моє "самостійництво".

17.XI. Другий вечір діспуту.

18.XI. Друге засідання Чесько-Укр. Комітету Допомоги Студентам Українцям.

I.XII.1921.

Вчора відбувся третій вечір діспуту. Говорили В.Старосольський, І.Бочковський, Сенюк /?/, Клімушкін, Коберський Карло, Уланов, К.Станіславський. Продовження і кінець в слідуючий раз. Були: Лебедев, Бідло, Ага, Крейчі - говорив добре і називав себе соціялістом/?/. Приходив др.Харват. Йому перехнябило фізіономію. Побачимось на днях в парляменті.

4.XII.

Вчора цілий вечір розмовляв з проф. Ляцьким, який стає білорусом. Дивний чоловік. Його закликають московські ес-ери до співробітництва в "Волі Росії".

6.XII.

Сьогодні ми були в парляменті і розмовляли з д-ром Харватом. Маємо завтра з ним побачення.

Позавчора явився І.Паливода, який сьогодні зробив нам доклад про стан в Тарнові і т.п. Цікава справа з заснуванням "Польсько-Українського Банку" /шляхта з укр.енерали/. Гидота велика. Розповідають, що Павленко побив О.Кораловського!

Не знати, що далі робитиме "тарн. центр", який остаточно розвалюється.

10.XII.

В суботу факультет /УВУ/ обрав, а вчора сенат затвердив О.Мицика приват-доцентом по катедрі економічної політики. Вчора був публичний діспут рус,ес-ерів "Згода з большевиками?" Лебедев і Слонім в докладах доводили, що згоди нема і вона неможлива. Анархіст Гейцман в іронічній промові доводив, що як на горизонті покажеться "хтось третій", то вони підуть на зроду. Як то було на Далекім Сході.

Григоріїв переказав історію переговорів Винниченка і Грушевського з большевиками і їх безрезультатність.

17.XII.

Вчора відбувся четвертий і останній вечер діспуту в національній справі. Москалів було мало. Лазарев хвилювався од промов. Якийсь Наріжний проповідував єдиний національний фронт. Славинський розповідав про свою участь в комісіях по національних і областних реформах при Временному Правительстві. Аіоло патякав багато. Моя промова була знов "жорстокою". Мицик нападав сьогодні на мене за це. Григоріїв казав, що занадто гостро. Инші товариші одобряють.

Сьогодні були в Гірсн. Громадський Комітет буде мати піддержку й на далі. Комбінація К.Крамаржа /відомий чеський реакціонер і москофіл.С.З./ і Червоного Хреста не пройдуть. Говорив з Благошем про видавництво. Він обіцяв допомогти в шуканнях піддержки.

Не знаю, як далі бути. Зморився я і хорий.

Приходив на розвідку Літвіцький. Казав, що Кондрашенко вів з ним розмову і натякав про бажання навязати контакт з Тарнівським республ. демокр. союзом. Коваль виїхав до Берліну.

27.X.

Загальні Збори Українського Громадського Комітету про студентські справи. Гнусності Кондрашенка. Вибрали 8 делегатів до окремого Комітету: я, Григоріїв, Косюра, Лащенко, Чайківська, Гаврищук, Бутрин, Веретка.

Приїхав Б.Матюшенко і Семен Мазуренко.

У Відні засновано Громадський Комітет.

28.X.

Трьохліття чеської самостійности. "Карл У" ще у Будапешті, але має бути, що його інтернують на англ. миноносці, який його одвезе в Галац.

Сьогодні збори "громадських діячів", приняли резолюцію співчуття чехам.

29.X.

Резолюцію поки-що не передано, бо Славинський зробив скандал:хотів іти разом з нашою делегацією, щоб "представити" нас... Гірсі. Сварились аж до трьох годин! Дивна людина: все хоче когось репрезентувати і "представляти". /стві.

Сьогодні"ес-ери" продовжують засідання: Кондрашенко практикується в красномов

I.XI.

Ввечері заходив Мазуренко Семен з жінкою. Цей визіт означає, що п. Мазуренко хоче нав'язати зносини з нами. Підкреслює свою червонохрестність. Я говорив різко проти режиму на Україні.

6.XI.

Вчора і сьогодні телеграми по всіх газетах про велике повстання на Україні.

Сьогодні нарешті таки здобув гроші для Комітету на два місяці. Вчора я робив доклад в засіданні групи і Закордонного Комітету УПСР. Перегляд пунктів основної програми. Важке враження робить розгойданість психики емігрантів.

8.XI. Балакав з Благошем про часопис.

IO.XI.

Збори в Чеському Червоному Хресті. Скандал між росіянами. Гнусна чорна сотня.

II.XI. Заложено Комітет Допомоги Студіюючим Українцям.

I2.XI.

Сьогодні Р..... сповістив, що Капінський підмовляв галицьких офіцерів зробити замах на мене підчас діспуту про національну справу на Сході Европи, коли я буду говорити. Цікаво, до чого доходять хуліґани українські.

I4.XI.

21.XII.1921.

19.XII. був діспут "Еще о соглашеніи с большевиками", влаштований большевиками. Речником їх виступав "анархист" Гейцман. Нападали ес-ери Зензінов, Сухомлін, Гуревіч, Лазарев, Лебедев. Виступав Краковецький з заявою, що коли хто хоче щоб тут не говорилось про всякі українські, грузинські і т.п. справи, той повинен підтримувати большевиків во імя російської державности. Айолло закінчив свою промову: "Хай щезнуть большевики, як гади". Вчора був виклад Вороновича і чеські-російський мітінґ протесту, але я ніде не був.

26.XII.1921.

Вчора приїхав Соломон Гольдельман для праці в Укр. Громадському Комітеті. Винниченко пише, що дуже скрутно живеться: продають річі свої і тим перебиваються. Прохає, щоб я переговорив з Швайдовим Театром, аби той виплав йому належний гонорар.

- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

1 9 2 2.

21 січня 1922.

Вже два дні хвораю і сидю дома. Майже місяць минув без запису подій і фактів.

4.I. був мітінґ рос. ес-ерів. Промовляли Рубанович - слабо, Русанов - слабо, Чернов - дуже добре. "Опозиція" Магеровський /бурцовець/, Краковецький. Кілька чудацьких слів казав Мартос.

Черно в заявив, що коли б український народ захотів бути державно-самостійним, то їх партія визнає.

7.I. відбулась спільна вечеря в готелі "Беранек": рос. ес-ери - Чернов, Рубанович, Сухомлин, Постніков, Лебедев; укр.: Григоріїв, Паливода, Балаш, Гордієнко, я, Мартос, Антонович, Гольдельман; Аіолло, Кричевський, Вершинін, Макаренко, Намітоков, Смельченко і інші. Обмінялись промовами. Форсувати нічого не можна. В душі вони /москалі/ всі ще не пережили "великої Росії".

Вийшла "Вільна Спілка" ч. I, у Львові.

17-18-21 Надзвичайні Загальні Збори Українського Громадського Комітету.

17-го Кондрашенко підстроїв 33 чорносотенців подати прохання про прийом їх в дійсні члени /Капінський, Шепарович, Лучаківський, Нестеренко, Яворський і тп./. Рекомендації Мелешкові і Нестеренкові підписав Кондрашенко, а иншим його брат, Харусь, Бутрим, Веретка, Гавришук!.... Комітет одсунув їх заяви до слідуючих Зборів. Кондрашенко підбив їх і вони увірвались з засідання з домаганням слова. Я не дав і заждав вийти. Кондрашенко і Харусь обстоювали в їх присутности їх право "громадян"/?/.

Кондрашенка на другий день виключено з УГК.

Замість Мицика до Управи вибрано Матюшенка. В кандидати до членів Управи Мартос, Паливода, Косюра. Ревізійна Комісія: Старосольський, Ріпецький, Лащенко.

23.I. 1922.

Одержав сьогодні листа від О.Кобилянської. Видно, що на мене трохи ремствує, але загалом дуже прихильна.

Галаган пише про "конґрес" 20 лютого у Відні - закликає.

Виявилось, що Золотаренко вкрав з УГКомітету фотографію якогось Вислоцького,

що раніш роздобув люта, компромітуючого для "вишиванців" і Золотаренка. Золотаренко і К-о зробили донос на Маслюка, що він ніби большевик і живе без документа.

Гольдельман на мене образився за те, що я в суботу сказав фразу про своє роздумування чи бути мені в організації, де є всякі веретки - і не явився сьогодні на службу. Яка образливість і чутливість! Сумно і гидко в еміґрантському баґні.

Не видно і впереді нічого.

Зошит 5-й

25.I. На Україні важко. Голод. Людоїдство. Знущання окупантів. Сидю дома.

27 - 29. I.1922. Їздив у Подебради брать ванни. Лікарь сказав, що можна поправитись, але я чомусь не вірю. Читаю "Соціологію" Халупного. Шукаю мешкання на селі. Почуваю, що Україна надовго в неволі.

9.II.

Та сама еміґрантщина. Грошей нема. Хуліґани Кондрашенки і К-о всетаки не можуть втихомиритись і клевещуть. 6 лютого на зборах "Чорної Ради" він заявляв, що я "співробітничав" з большевиками. Докази: хтось мені пропонував написати книжку про Чехію але я в і д м о в и в с я. Оце докази мого співробітництва з большевиками!

Позавчора одержав листа від Павленка - прохає допомогти одержати візу. Хоче приїхати сюди. Пише, що довідався, що його листи до мене не дійшли.

Лічуся ваннами угле-кислими, нервоз серця великий, але лікарь каже, що незабаром все буде гаразд.

Справа з кражою Золотаренком картки якогось Вислоцького цікаво закандзюбилась: вчора Никифора Яковлевича /Григоріїва. С.З./ викликано до поліції, де сказано, що ліпше, як-би УГК взяв цю справу од поліції. Голинський, який також подавав заяву, ніби згоден вже взяти свою заяву назад. Никифор Яковл. сказав, що передамо до суду.

14.II.

Сьогодні заклали видавничу спілку для видання дохтижневика "Нова Україна". Головою Григоріїв, заст. Старосольський, секретарь Гольдельман. Редакційний Комітет: Григоріїв, Старосольський, Коберський і Мартос - завідуючий редакцією, яко секретарь.

Приїхав Раковський і був у... Шкраха і Гірси. Хвалив скрізь Масарика!

Зустрічався з Нечасом, який сказав, що кілька раз приходив до його Кондрашенко і клеветав. Нечас в останній раз не прийняв його.

Раковський, як ходять чутки, не вернеться вже на Україну, а його там заступає Мануїльський.

В чис. 15 "Смена Вех" надруковано "разоблачение" Попова, звільненого з "Земгора" за зміну орієнтації на большевиків /Попов, рос. ес-ер. С.З./.

21.II.

15 лютого мали велику розмову з Гірсою на теми: рееміграція на Україну, підтримка культурних сил тут /сельсько-господарські курси, допомога ученим за кордоном, на Україні і т.п./ Рішено представить звіт за минулий рік президенту Масарикові і вияснить його погляд на попередні справи.

Йде підготовка видання "Нова Україна".

Був у Подебрадах, лікарь втішає, але я почуваю себе не добре.

"Голос России" завтра виходить під редакцією рос. ес-ерів.

Сьогодні читав одержані з Харькова /очевидно привіз Штефан/ листи з 30. I.ц.р. від Голубовича до Никифора Яков. і Шрамченка. Чепуха. На брехнях Чечеля."ЦК не на нашому боці". Проти Винниченка, закидає "петлюрівщину" пристяжка Грушевського.

Закликає повертатись на Україну, бо й культурної праці там нема кому вести. Ого, республіка! Пропонує про все радитись з Делегацією. Найшов дурних.

II.III.1922.

Винниченко написав мені, щоб дбати про - порозуміння з Грушевським і К-о. Дивний чоловік, той Володимир Кирилович.

Справа з Сільсько-Господарським Інститутом посувається: 25.II. були у Масарика /я, Григоріїв, Маткшенко, а Старосольський спізнився!/. Прохали про допомогу учениц про сіл.-господ. курси, про видавництво. Обіцяв подумати і порадитись з Бенешом і Гірсою про конкретні форми здійснення. Недавно я бачився з інж. Фідлером /секретарь міжнародного бюра аґрарного, права рука міністра Швеглы/, який запропонував: одкрити українську секцію Бюро, подати меморандум про українське селянство, організувати український одділ на сільсько-господарській виставці у Празі, в маю, заняти станови ще перед Генуїською конференцією і обіцяв підтримку курсам. Радив побачитись з Швеґлою і Станеком /міністер зем. справ/.

Знов бачився з Фідлером 9.III. З міністром Станеком і проф. Райхом бачився 10. III. Сьогодні бачився з д-р Коляржом /директор соціяльного одділу міністерства зем. справ/, який обіцяв подбати про прийом до 30 українців на службу в Чехії. Проф.Рейх обіцяв видати книгу про Чехію на укр. мові. Зредагувати доведеться нам. Бачився сьогодні з Гірсою: вручив йому меморандум про сільсько-господарський Інститут. В розмові вияснилось, що гроші дасть міністерство закордонних справ, а ствердження - мін. освіти.

Бачились /я і Григоріїв/ 9,III. з директором "Леґіоґрафії" Ріхтером в справі видавництва. Виявляє велику охоту. Думає, що треба з-організувати українське Т-варист. якому чехи дадуть добру підмогу. Справа дуже цікава. Сьогодні взагалі багато нового. В понеділок буду у Швеглы, у вівторок у міністра Освіти Шробара /словак. С.З./, середу - мін. земельних справ Станека. А Павленко пише, що візу дають умовно на 7 день

16.III. Четверг.

Що було? у вівторок, 13.,міністер Закордонних справ сказав, що проект Інституту приймають, місячно на Інститут призначено по 70.000 корон. Юридичне ствердження від Мін.Нар. Освіти. У міністра Шробара буду завтра. У вівторок же мав довгу розмову з Швеглою, який розводив свою "аграрну філософію", а нарешті обіцяв підтримати всі мої справи: український відділ виставки, Інститут, курси, видання науково-популярн книжок. Вчора я був у Станека, але він ще не бачився з Швеглою і не зна нічого. Завтра у 8 год. 30 мин. буду знов у Станека.

Вчора в місії УНР було зібрання "ініціяторів" Т-ва підмоги українській науці і культурі. Стоцький і Дністрянський не можуть приховати своєї ненависти до нас. Вся затія направлена проти Українського Громадського Комітету. Соціял-демократи ведуть себе підозріло - вони заводять "хемію" з чорною сотнею. Де-які гарні люде з їх, але в дійсности не соціялісти.

17.III. Пятниця.

Сьогодні бачився з міністром земельних справ: він дає рекомендаційного листа до Директорів сільсько-господарських шкіл в Таборі і Подебрадах. Екстренна нарада міністрів, тому не бачився з міністром народньої освіти. Статут Інституту передав радникові др Мальбоган-Матоушек, який обіцяє, що статут буде стверджений в четвер 23.III. Мав розмову з проф. Індеркою, який заявив, що будуть друкувати по 3-4 книжки в місяць, тако ж дадуть гроші на бібліотеку.

Справу допомоги "Арт.Т - ву" передав секретареві міністра народ. освіти.

Намічається можливість здобути помешкання для видавництва. Др Мальбоган сказав, що діпломи Інституту будуть дійсними для України, а в Чехії ще треба буде держати іспит. Право Професорської Ради давати "гоноріс кауза" - це право внутрішнє. Чехи до цього не втручаються.

19.III.Неділя.

Вчора купив ч.6 "Борітеся - Поборете", де надруковано проєкт програми УПС-Р. Хамство з "Делегації" дійшло до нечуваних розмірів: вони "переробили" проєкт, викинули мене і підписались самі під проєктом! Такі "автори" як Жуківський, Володимир Залізняк, Христюк особливо імпонують.

Вчора закінчилась нарада про тактику що-до нового Т-ва "підмоги" Науці і Культурі": Старосольський стояв за своє, проти Григоріїв, Маткшенко, Мартос, Галаган, Гольдельман, Паливодa, я. Хто ввійшов пусять вийти з "Т-ва".

Одержав від міністра рекомендаційні листи до директорів шкіл в Таборі і Подебрадах. Російські ес-ери закликають до участи в мітінгу в середу 22.III. - протест проти "суду" над ес-ерами.

23.III.

Позавчора були з М.М.Галаганом в Подебрадах в справі підшукання місця для Інституту. Познайомились з професорами Гораком і Гавранеком, які обіцяли справу нашу підперати.

Вчора мав розмову з Благошем в справі Інституту: про число студентів, їх утримання то-що.

Увечері був мітінг протесту проти "суда" над с-р. Говорили Кльофач, Соукуп, Модрачек, Архангельський, Айоло, Коберський, Вершінін, Мартос, Гуревич. Виступ Коберського слабий.

Сьогодні з М.М.Галаганом їздили до Табору в справі помешкання для Інституту. Надії нема на Табор. Школа так добре зорґанізована.

24.III.

Сьогодні приїздив до УГК директор сільсько-господ. Школи в Подебрадах з відомостями про помешкання. Власник готелю "Краль Їржі" хоче за весь готель аренди 120.000 річно. Це ніби за весь готель - 55 номерів. Міністерство освіти веде переговори про уміщення в Брно, а чеські професори - проти.

25.III.

Сьогодні одержав листа від проф. Сорокіна з Петрограду, обіцяє прислати книжки і просить дещо йому вислати - книги проф. Фоустки, дра Халупного то-що.

Сьогодні був у Мальбогана і Гірси. Чорна сотня вже розпочала похід проти Інституту: аґітація між чеськими професорами йде! Вже /як наслідок/ проф. Брдлік написав листа до Гірси. Студенти О Х Р И М і Я Р Е М А були вчора в УКомітеті, інформувалися у Григоріїва, а потім пішли к л е в е т а т ь в Міністерство Народньої Освіти, що в Інститут закликано "некваліфікованих" людей, що студенство "не піде" до Інституту, що "все робиться без відома студентів" і т.п. Після обід провокатора Охрима я застав у Комітеті - прийшов інформуватися! До М і н і с т е р с т в а х о д и в О х р и м і П а с л а в с ь к и й. Гірса сказав, що справа з грошима на Інститут вирішиться через кілька день... Чому він крутить - не відомо.

31.III.

28-го III./в середу/ були з Никифором Яковлевичем у Мальбогана - заявили про 3 роки навчання в Інституті і місце осідку Подебради. Проф. Андерле і 3 инших професори вже заявили йому, що по їхньому краще, щоб українські студенти просто поступали до чеської політехніки, а українських професорів туди запросять тільки для викладів спеціяльно "українських". Господарські справи Інституту передати політехниці. От-же, щоб української вищої школи не було!... Це вже "реальний" наслідок провокації студентів Охрима і Паславського, а за ними чорносотенців ріжних. Перебороти ці труднощі якось треба. Люде в Тарнові зворушились, збіраються їхати, а тут... Вчора ввечорі телеґрама від Богацького - їде через Варшаву 6-го квітня.

До Берліну ніяк не може виїхати - вже третій день тяганина з візами. Вчора німці не дали, сказавши, що треба звертатись до міністерства в Берлін. На лекції Мілюкова в Берлині був замах: Мілюков остався цілий, а вбито Набокова і ранено 4 душі. Стріляли монархісти - як "помста за царя".

4. IУ. 1922.

Розмовляв з Благошем і Гірсою. Гірса висловивсь умовно: як будуть гроші, то на Інститут буде. Розмова була рішуча: я заявив про розмову з проф. Брдліком і про результат студентських зборів. Гірса призначив на 7 годин відповідь - після розгляду кошторисів. В 7 год. вечері балакали по телефону. Він сказав: г а р а з д. Гроші будуть, Інститут буде. Вчора говорив з ним, а потім з Благошем: на Інститут 70.000 корон місячно, на 200 студентів - 132.000 корон місячно. З Благошем установили правила одчетности і т.п. Сьогодні говорив з ректорами політехніки - проф. Воточек. Чудак! Каже - спільности не буде, бо росіяне і українці мають окремий "шріфт", а не латинку. В приміщенні Інституту при Політехніці відмовив, ніби, через повний брак місця.

Засідання Організаційної Комісії по організації Інституту: скандал счинив Мартос за посилку запрошення Шрамченкові! Ого, вже зуби показують... Гольдельман страшенно образився, що його не взято в перший склад ради професорів. Написав мені образливого листа: одходить від українства, виходить з Організаційної Комісії, з групи укр. соціял-демократів. По всій лінії "скандал"!

9.IУ.1922.

Концерт пам'яти Лесі Українки. У середу / 5.IУ/ Гірса підписав ордер на гроші для Інституту. З Берліну Григоріїв і Коберський приїхали в четвер у вечері. Поїзка була корисна. Подали вони там заяву про вступ до Віденського Інтернаціоналу. От чудаки...

15.IУ.

Завтра великдень. Вийшло ч. 2 "Нової України". 10.IУ. одержано на Інститут 70000 корон ч. Я безумовно втомився.

16.IУ.1922. Сьогодні великдень.

Сидю дома. Сумно. Тяжко. Вироблюю програми і план навчання в Інституті /Академії/. З Тарнова ще не приїхали. Одержав листи від Винниченка і Левинського. В-ко вважає "Нову Україну" за сменовеховскій журнал! В Ґенуї Раковський /мерзенний авантюрист/ вимагає визнання Росії великою державою! "Український президент" безподібний,

20.IУ. Позавчора приїхав В.О.Павленко. Вчора ми їздили в Подебради. Розповідав масу цікавого про "історію організації революції" Бьюкененом і К-о. Вчора подали

заяву про Академію до Міністерства Земельних Справ. Позавчора мав розмову з д-ром Матоушем-Мельбоганом про Академію, сказав, що з переводом Академії до Брна вони затвердять її, як Високу Школу. Цікаві все-таки інтрижки кругом усякого діла крутяться.

21.IV.

Вчора Богацький телеграфував з Варшави, що й досі нема візи. Сьогодні лист від Б. Іваницького, що візи ще нема, а ввечері телеграма, що виїздять в понеділок /23.IV./ в - ранці. Матюшенко і Галаган вчора виїхали в Брно на нараду з представниками Земського Вибору.

26.IV.

В понеділок, 24.IV. приїхали проф. Шовгенів, Іваницький, Шереметинський, Михайловський, Фролов. Вчора Павленко заявив, що не їв уже півтори суток - нема грошей. Ходили разом вечеряти і дав йому грошей. Сьогодні розмова з професорами про допомогу на обмундіровку.

27.IV.

Їздили /я, Матюшенко, Шовгенів, Галаган/ до п. Стоупала в готель "Палац". Спізнились, він прохав побачитись з ним в Міністерстві Земельних Справ. Він опізнився! Говорили з проф. Рейхом. Заявив, що простудіював усе. Добре, він представляє на ствердження міністрові. Згодився на те, щоб була Академія в Брні, з тимчасовим осідком у Подебрадах. Прохав нагадати міністрові, щогрошей в його оддiлі нема, але з инших можна де-що добути. Сказав, що йому Мальбоган сказав, що Міністерство Нар. Освіти буде де-що допомагати Академії. Після того чекали в прийомній міністра Станека. Не дочекались Стоупала. Вийшов він. Станек, поговорили на ходу. Після обіду умовились з Стоупалом, що завтра буде у міністра в 8 год. 45 мин. ранку.

На засіданні Організаційної Комісії Паливодa, коли я не дав йому слова вдруге, образився, зрікся слова і не голосував.

Сьогодні вирішували матеріяльну допомогу приїзджим і кандидатури до професорського складу.

II. Травня 1922.

В неділю 30 квітня приїхали Богацькі. Після обіду гуртом їздили в Строновку гуляти. Був дощ. І мая були маніфестації. Наші соц.-дем. забули свої прапори і йшли під грузинським. В чис. 3 "Нова Україна" моя стаття "Новітнє янчарство". Рада Професорів Академії функціонує. Вибрано до Академії доцентами Гольделымана, Мартоса, Коскру. Вчора умовились з міністерством про порядок одержання віз і грошей для студенства. Вчора здобув право побуту для В.Павленка і рекомендації для його. Соц.-демократи роблять кризу в "Новій Україні". Мартос і Гольделыман хочуть виявити "натиск на есерів". Матюшенко щось натякає про "спільну відповідальність" і поділ посад з застереженням відповідного місця для ес-деків! Цьому всьому допомагає, здається, Мазепа, що тут перебуває.

Міністерство прислало папір про матеріяльне забезпечення Академії.

13.V.

Вчора ес-деки таки виявились. Гольделыман подав заяву про вихід з редакції "Нової України", а Мартос заявив, що чи не краще їм вийти, а щоб редакцію вели ми: Никифор Яковлевич і я згодились.

13. У. 1922.

Сьогодні одкривається виставка сільського господарства.
Вчора одержав другого листа від Сорокіна. Видно, проста і щира людина.

20. У. 1922.

Статут Української Господарської Академії стверджено 16 травня. Вчора, 19 травня, п'ятниця, формально одкрито працю установ. Вчора приїхав Л.Шрамченко. Праця великого гурту мені вже не подобається. Болтуни партійні "товариші" - велике зло. Ес-деки метушаться, хочуть "гегемонії".

26.У.

Нічого нового. Винниченко написав цими днями, що не може взяти на себе читання лекцій по літературі.

1. VI.1922.

Призначили д-ра Білоуса завідуючим трудово-реґістр. оддiлом УГК, Павленка - касиром. Мартос і Гольдельман ворохобляться. Приняв сьогодні Делеґацію Тимчас. Орґанізаційного Комітету Студентів Академії.

3.VI.

Вчора в газетах був текст чесько-большевицького торговельного договору. Договір дає великі права дипломатичним большевицьким представникам. Приходили М.Славинський і І.Бочковський, що вони думають ліквідувати себе, як місію УНР. Прохали "перенять" консульські обов'язки що-до українських громадян.

8.VI.

Сьогодні день мого народження /26.У. ст.ст./. Скінчилось 40 років. Тяжко на душі. Нервуюсь дуже. Життя минає порожняком. Були ввечері Никифор Яковлевич з Ганною Петровною /Григоріїв.С.З./, Павло Олександрович /Богацький.С.З./, Балаш. Трохи погомоніли і розійшлись.
5 червня 1922 р. Чехословаччина підписала договір Росією і Україною.

12.VI.

9.VI. в-вечері мали розмову з Гірсою. Значіння договорів з Росією і Україною мале: є можливість тільки посилати людей туди. Фактично ніщо не змінилося. Культурну працю чехи вестимуть далі. До Українського Громадського Комітету і Української Господарської Академії відношення прихильне. Українські большевики не виступали ні-разу проти культурної праці чехів для українців.
Ввечері був "Ревізор". Садовский грав надзвичайно добре. Но зле грав Певний Хлестакова. Жіночі ролі /опріч баби і унт.офіц. вдови/ слабо.

20.VI.

15.VI. закінчили призначення стипендій для студентів. Принято 193 студентів, 33 матурантів на низчі курси. Тяжка була робота!

В театрі Садовського - дефіцити. "Бондарівна" - чепуха. Доплатили 4000 кч. ми. Влаштували виставу "Ревізор" на користь голодаючих в Україні - дефіцит 600 корон. От громадська вартість надій на "громадянство". Винниченко вже пише, що хоче приїхати для розмов на принципіяльні теми. Добре.

Сьогодні була нарада в Міністерстві Закордонних Справ про організацію допомоги селянам. Принято мій проект про організацію центрального комітету в цій справі. Ввечері був на концерті української пісні - диригував дуже слабо Рощахівський. Нещасні композитори - Січінскі, Людкевичі, Ніжанківські, Ф.Колесі! Боже, яка бездарність... Концерт "Деґенарації української пісні"...

Золотаренко покрав гроші і втік.

25.VI. 1922.

23.VI. я вийшов з Адміністративно-Господарської Комісії. Голосували за стипендію Питолеві, який не має права бути дійсним студентом. Ввечері приїздив Косюра "делегатом", що б "знайти вихід". Як виявилось, він перебрехав мою відповідь.

22.VI. на Зборах в Міністерстві Закордонних Справ представники еміґранс. орґанізацій в справі допомоги селянам принято мою проґраму.

27.VI.

Вчора був на другій нараді в справі допомоги селянам. Саботують москалі. Чи вийде з тієї затії що - побачу далі і почну самостійну таку акцію. Загальні Збори для перевибору Адмін.-Господар. Комісії, назначено на 2.VII.

Завтра одкривається студенський конґрес.

29.VI.

Вчора мав довгу розмову з ректором /УАкадемії - проф. І.Шовґеневим.С.З./. Він добра людина.

Позавчора відкриття студентського конґресу. Вражає міщанство і реакційність українського студенства.

10.VII.

7-го відбулись Загальні Збори в роковини УГКомітету.

3-го були Загальні Збори для вибору Адмін.-Господ. Комісії. Вибрано знов мене. Але мені тяжко. Переживаю якусь трагедію. Сумно.

13.VII.

З 11.VII. я в відпуску. Вчора заходив Павленко - ревность і гореч за те, ніби я з ним не привітався! Розмовляли багато. Никифор Яковлевич /Григоріїв.С.З./ поїхав до Подебрад, де завелась язва інтриґ з боку правих елементів. Сьогодні виявилось, що Косюра негідник. Я доручив йому орґанізувати Селянську Спілку, а він підмовляв коменданта Станиці /Леоніда Клименка.С.З./ щоб орґанізувати це разом з монархістами та Славинським-Королевим, з метою взяти УГК під свій вплив. Каже, що я під"впливом" Паливоди! Це вже він мстить Паливоді за те, що той викрив його гру раніш. Позавчора казав мені Б.Матюшенко, що йому казав Косюра, ніби я проти ес-деків. Ин паршивий інтриґан!... Нарікає на соціялістів, на експеріменти, хоче "твердої влади" і гетьманщини. Сьогодні Л.Клименко і Балаш приїхали і розповіли мені про цей ход. Хочуть взяти всю нашу селянську - культурну акцію в руки гетьманців "хліборобів"і чорної сотні. Ху, й тип оказується!

I.X.1922. Зошит 6.

Місяць тому приїздив Винниченко, щоб порозумітися про спільну роботу і акцію допомоги голодаючим в Україні. Був 4 дні. Їздили в Подебради. 23.IX./Неділя/ я читав публічну лекцію в Академії: "Соціологія українського відродження". На другий день в Т-ві Демократичного Студенства прочитав лекцію: "Від III Інтернаціоналу до III Риму" /про сменовеховство і большевиків/. Лекції мали успіх. Вчора і сьогодні чеські соц. демократи святкують 50-ти ліття своєї партії.

Тимофіїв і Ко організують монархистів. Сьогодні закладають свою організацію. Тимофіїв, Леонтович, Стефанович /член місії УНРеспубліки/, ген. Ходорович, Вацлав Вондрак /чех. С.З./, студенти Мурашко, Самарський. Закликають туди Павленка і Ласковенка /Василь, українець з Кубанщини.С.З./, ... Наперо чорної сотні: взяти "в свої руки" УГКомітет і УГАкадемію. Головний засобом для досягнення цього - зваляти мене. Виставляють до Академії кандидатури: Білімовича, Бубнова, Косинського і Зінківського.

7.X.

В неділю I.X. заклався "Союз хліборобів" - головою Тимофіїв, заступником його... Павленко. 4.X. мав з Павленком довгу розмову про це. Він це робить... для добра УГК!

4.X. ввечері приїхав проф. Сорокин і був у мене. Мила людина. Був позавчора і вчора у мене. Багато говорили. Вчора порозумілись на тім, що він для УГК напише підручник Соціології. Вчора Сорокін був у Гірсн, який призначив йому стипендію місячно 2400 корон.

Балаш пише з Берліну, що туди швидко приїдуть вислані з України Єфремов і Чоховський. Одержав сьогодні листа від Сенцці.

18.X.

Сьогодні Микола /брат, генерал.С.З./ виїхав до Калішу.

Павленка звільнено з УГК 10.X.

8.X. були збори студенства в Подебрадах, винесено різкий протест проти монархістів. На завтра Фідлер кличе представників "Селянської Спілки" на нараду. Що це значить?

20.X. П'ятниця.

Вчора відбулась третя лекція Сорокіна. Видно, що "советский рай" дуже одкинув його вправо. Казав, що в Росії в соціяльному смислі всі далеко правіше стоять, ніж еміґрація.

Розмовляв з В.Я.Гуревичем. Пропонує видавати спільними силами місячник, присвячений національній проблемі: росіяне, українці, білоруси, грузини і ин. З росіян рекомендує Станкевича, Кускову, Войтинського, Чернова, Мілюкова і ин. Нам з ними не по дорозі!

3.XI. 1922.

Вже на новім помешканні з I.XI. /Прага, Над Краловскоу Обороу, 29/. Добре. 27.X. був на виставі Художнього Театру "Вишневий сад". Грали добре.

31.X. при прийомі студентської делеґації в УГК я чомусь розплакався і не міг заспокоїтись годин дві. Від Андрія Лівицького прибув посланець з пропозицією про створення "Центру" в Празі. Цікава річ.

Павленко все "доводить" необхідність мені стати "провідником" лишошин з УПС-Р.

"Хлібороби" розпускають чутки, що я ніби "взяв" у большевиків 100000 кч. і вже фабрикують навіть "мою розписку"! От мерзаці!

Польська контр-розвидка в Празі фабрикує матеріяли, що я веду переговори з большевиками про створення коаліційного кабінету України на чолі зі мною. Що я наче б-то з цією метою посилав Балаша в Берлін. О, Боже, які ідіоти, ті польські провокатори. Є підозріння, що якийсь Романюк, що робив пропозиції Н.Я.Григоріїву про допомогу повстанню в Галичині, є провокатор. Його поведінка дійсно наводить на ці думки.

Повстання в Галичині йде, але не провокаторам його знищити.

Сьогодні був у Міністерстві Закордонних Справ, де мені сказано, що Фролов /професор, тоді доцент, УГАкадемії, монархіст-гетьманець.С.З./ представив відомості про утримання, яке одержує професура Академії. Розглянувши ці відомости, Міністерство запропонувало зменшити ставки. Сьогодні ректор Шовгенів, Іванцький і Мицюк були в Міністерстві Закордонних Справ.

На російському Студенському З'їзді, банкеті на честь Художнього Театру був Благош, промовляв, вітав... На український з'їзд ніхто з урядових чехів і не думав заглядати... При всій делікатности вес-таки чехи не вміють сховати, що вони ставлять українців на останнє місце, а перше - москалям.

Мені взагалі сумно. Якась внутрішня невмолима туга. На Україні гидь, насильство, еміґрація наша некультурна, непатріотична. Частина молодіжі добра, але молодіж - це пісня будучини...

6.XI.

Вчора був в Черношицях у Сорокиних. Чи вибори в Польщі відбулися так, як того хотіли поляки? Здається переможуть національні демократи.

7.XI.

Сьогодні відбулись збори "Нової України". Соц.-демократів прийшло 5, соц.-рев. 4. Вибрали редакцію з І.Бочковського, П.Богацького і С.Гольдельмана. Я вийшов з видавництва і з співробітників. Характерно, що й Паливода голосував за цю редакцію. Мені і Никифору Яковлевичу доведеться стати осторонь.

На виборах у Польщі перемогають нац.-демократи. І.XI. в Італії перемогли фашисти. В Англії на муніціпальних виборах провалилась робітнича партія. В Швеції, Польщі, Баварії орґанізуються "фашісти". Реакція бере гору скрізь. Такий вплив "соціяльної революції".

Українці навіть не відчувають, що вони вже провалились. Дивовижна сліпота.

8.XI.1922.

За Україну нас катують
Нещадно люті вороги,
За Неї з ними ворогуєм
Ми всі до'останньої снаги.

Вже впали наші всі герої
На полі гніту і ганьби,
Але візьмемось ми до зброї
Й піднімем прапор Боротьби.

Степи широкі, ліси, ниви
Загомоніть - за грюкотіть -
Нема між нами вже зрадливих,
Коли всі хочуть вільно жить.

Нема нам виходу! Немає!
Всі шуки сповнилися вщерть.
Хай врешті світ ворожий знає:
Вкраїна, воля, або - смерть.

Від Сениці одержав сьогодні 4 томи "Новых идей в социологии" - Милий мій! Дякую.

19.XI.1922. Неділя.

Так собі. Колобродить десь чорна сотня. Харусь-Веретка-Кондрашенко і Павленко збірають "підписи" під заявою до Чешського уряду, що Український Громадський Комітет не задовольняє, односторонній, не представлені в йому всі українські партії і групи і тп. Боже, які ідіоти! начеб то УГК склався чи може складатися шляхом репрезентацій від груп і партій.

Приїхали Мазепа і Феденко.

На засіданні Адміністративно-Господарської Комісії УГА в суботу 11.XI. з проф. Повгеневим сердечний припадок.

В пятницю 17.XI. були я і Матюшенко у міністра народньої Освіти Бехине, який між іншим сказав, що українські студенти працюють ліпше, як російські. Українські "ліде слушні". Обіцяв підтримувати Український Громадський Комітет. Подано йому на ствердження Статут Учительського Інституту.

Черкасенко /Спиридон.С.З./ прислав мені свої книжки. Сьогодні в газетах є звістка, що Федака засуджено на 6 років до "тяжкої в'язниці" за замах на львівського воєводу Грабовського.

22.XI. Середа.

В понеділок був на розмові з д-ром Завазалом. Вирішено про оплату праці академичному персоналові. Видно, що відношення їх до Українського Університету /в Празі.С.З./ неґативне, а до професорів, як грошоловів, просто призирливе. До У.Г.Академії ставляться прихильно. Завазал сказав, що Шовгенів прохав про одділення Академії від Українського Громадського Комітету. Яке хамство! Вчора був проф.Б.Іваницький: затівають якусь "дипломатію" - все хочуть переговорів, установити "ясність" і т.п. Розпустили вже чутку, що Професорська Рада постановила "оддїлитися" від УГК. Неприличність поведінки пригрітих нами петлюрівських одкидьків виріоовується все рельєфніш.

Цікаво, як пани у Вільному Університеті /Українському, в Празі.С.З./ вгоноблюють свої грошові апетити. Одержують місячно:

1. Андрієвський Петро	2700 Кч.	/2400 + 300/.	
2. Антонович Дмитро	3500 "	2400 + 1100	
3. Артимович	3050 "	2400 + 650	
4. Горбачевский Іван	3700 "	2400 + 1300	
5. Дністрянский Станислав	4700 "	2400 + 1000 + 1300	
6. Дорошенко Дмитро	3500 "	2400 + 1100	
7. Ейхельман Отон	4000 "	2400 + 1600	
8. Колесса	4400 "	2400 + 2000	
9. Лащенко Ростислав	2100 "	1600 + 500	
10. Лозинський	3900 "	2400 + 1500	
11. Лоський	2300 "	1600 + 700	
12. Лотоцький	1600 "		
13. Матюшенко Борис	1500 "		
14. Мицик Олександер	1700 "		
15. Мірчук Іван	1500 "		
16. Рудницький	3200 "	2400 + 800	
17. Смаль-Стоцький	3800 "	2400 + 1400	
18. Старосольський Володимир	3300 "	2400 + 1100	
19. Тимошенко Володимир	1600 "		
20. Швець Федір	1600 "		
21. Щербаківський Вадим	1900 "	1600 + 300	
22. Щербина Федір	3500 "	2400 + 1100	

24.XI.

Позавчора видали Кондрашенко, Харусь, Бутрим, Веретка гнусний пасквіль на мене, Н.Я. /Григоріїва.С.З./ і взагалі "Закордонний Комітет УПСР" і "Управу Українського Громадського Комітету. Нещасні большевицькі агенти. Пасквіль літографований, друкований на машинці в місії Славинського, як і треба було сподіватись. Нема ні однеї гидоти, щоб їй не помогав Славинський.

На сьогодні заговорщики з УГАкадемії закликають представника в Комісію "шести". Патологічна еміграшина виявляється.

26.XI.1922.Неділя.

Вчора соц.-дем. прохали з нами поговорити /Мазепа, Феденко, Матюшенко/, мовляв, інформації подати, про Україну, Галичину, про спільну працю і тп. Згодились. У-вечері заїхали в 10 год. до УГК Мазепа і Феденко, але ми визнали, що вже пізно і переклали на сьогодні. Я приїхав в 11 год. Никифор Яковлевич, Паливода і Мазепа вже були, а Феденко і Матюшенко спізнились, аж біля 12 год. прийшли.

"Інформації" були такі: на Україні селянство боротись проти большевиків не хоче - все виходить на хуторі. Москва сильна - ліквідує навіть бутафорні ознаки самостійности України. Люті часи. Національну справу може активно захищати тільки селянство і міська буржуазія. Треба, щоб ес-ери виробляли ідеологію селянської партії. Треба організувати широкий нац. фронт вже за кордоном. На культурній праці. Треба коаліцію в УГК, а власне в Управі зробити. Опозиція скрізь проти соціялістичної Управи. Вони /Мазепа і Ко/ говорили з чеськими соц.-дем. і ті їм сказали, що дуже трудно боронити УГК, особливо коли щось трапиться в парляменті /інтерпеляція/. І Бєгля може, мовляв, того... сказати, щоб Управа реорганізувалась. Опріч того до їх /соц.-дем./ приходила делеґація від Т-ва "Національної Молоді" - два наддніпрянці /Савченко - Білоус!/ і вимагали..., подають заяву до Уряду і жадають, щоб УГК було вибрано по загальному виборчому праву з усієї еміграції. Ми прохали їх не подавати... Незадоволені Головою Комітету. Всі визнають, що М.Ю. дуже багато зробив, талановито, енергічно, але в масах такий психоз вже. Треба коаліцію здійснити і тому М.Ю. мусів-би вийти з Управи, а натомість когось з безпартійних увести. Наша група одноголосно постановила /Галаган, Мартос, Гольдельман, Матюшенко, Матюшенчиха, Добриловский, Мазепа, Феденко і Бочковский / це приняти і прохати ес-ерів порозумітися в цій справі. Микиті Юхимовичу треба дати змогу працювати науково-літературно і забезпечити його стипендією 2000 кч. в місяць. Потім через місяців 2-3 М.Ю. вернеться в Управу.

Це дійсно "інформації", достойні п.п. соц. дем. українських! Пригріті гадюки, яких я сам запрохав в УГК і дбав про їх - Галаган, Мартос, Матюшенко, Гольдельман!...

Я заявив, що давно вже сам прохав, щоб мене відпустили з Управи, за посаду не держусь, але яка ваша логика... Запитав: чи чеські соц.-дем. самі заявили їм /Мазепі і Ко/, чи вони , Мазепа і Ко, самі звернулись до чехів за порадою. Мазепа сказав, що вони, українські соц.-дем. ходили до чехів і питались їх про це. "Делеґатом" від "Національної Молоді" приходив Савченко-Білоус, кондрашенківський агент і Сухоручко-Холовский - монархіст! Брошуру Никифора Яковл. носили п.п. Мазепа, Феденко і Матюшенко до чеських соц. дем. і вказували їм "кріпінальні" місця.

I.XII.1922.

В понеділок говорив з Галаганом і Бочковським. Вияснилось, що вони не приймали участи у соц.-дем. "рішеннях" хоч і були запрохані на нараду. В середу була нарада соц.-дем. у Мазепи, куди кликано й Галагана. Цей згодився під умовою, що не буде там Матюшенчиха. Згодились. Прийшов. Вона там. Галаган повернувся і вийшов. Мазепа догнав

і прохав. В розмові сказав, що, вони думають висунути Маткшенка в голови УГК. З подебрад у вівторок приїхала панна Харитя Кононенко і привезла звістку, що там пішла чутка, що головою УГК буде Маткшенко. Мазепа заявив Палагаснові, що становище УГК закріплене і тепер доля його не залежить від персональних якостей провідника.

І 9 6 0 рік.

Я розгорнув "Історію України"
Читаю кілька слів. І жахно вже дивиться -
Серед крівавої картини
Читаю сумно - Солониця -

Це Солониця під Лубнями,
Де Наливайко бився за Україну
Тяжко крівавими люто-днями
За Україну бився до Загину.
Але страшна ворожа сила
Перемогла снагу козацьку -
Лиха година душі побила. І.XII.1922. М.Шаповал.

В понеділок, 27.XI. студенти в Подебрадах збирали підписи під заявою про відокремлення Академії. У вівторок ректор /проф. І.Шовгенів.С.З./ був викликаний Фідлером в Аграрне Бюро на розмову. Це було цікаве.

Фідлер заявив, що він /1/ цікавиться справами Академії, що Міністерство Хліборобства подбає про піднесення її ранги, прав студентів, матеріяльного добробуту, що Швеглія дуже цікавиться Академією і коли професори захочуть, то можуть дістати авдієнцію у його, що він, Фідлер, знає, що студенти добиваються автономії Академії і це цілком зрозуміле... Шовгенів сказав /по його словах/, що в професуру взяті ліпші, які були за кордоном, українські сили, що справа автономії належиться до Професорської Ради, а не студентів, виступи яких можуть тільки пошкодити; що авдієнцію першу хочуть мати разом з Українським Громадським Комітетом, членами якого вони є. Враження: Фідлер поінформований про Академію добре, але тенденційно. На столі у Фідлера були списки професорів і студентів Академії та ріжні ділові папери. Ректор нічого не посилав, за його працюють...

В середу 29.XI. були у д-ра Гірси: я, Н.Григоріїв і Б.Маткшенко. Говорили про працю УГК за 10 місяців і піднесли справу про кошти на далі. Про забезпечення Української Господарської Академії, Матуральних Курсів, Учительський Інститут і т.п. Він цікавився становищем на Україні, питався про "Хліборобів". Релігійне життя на Україні видно дуже цікавить. Схвилював його факт викликування ректора до Фідлера.

2.XII. Субота.

Сумно і гидко. Вчора мав великі розмови з д-ром Благою, який сказав, що Україн. Громадський Комітет спокійним цілком мусить бути. Аграрна партія є республіканськодемократична і монархісти не можуть рахувати на неї. Д-р Завазал говорив багато про всячину: як він пробрав проф.Дністрянського, так само буде і з иншими і т.п. Обурення у всіх у Міністерстві проти Вільного Університету /Українського в Празі/ величезне. З проф. Кабелкою говорив про його фразу про Український Громадський Комітет, що він сказав студентам. Він сказав, що рішуче нічого не має проти УГК, навпаки, а щось нервове у його мимоволі вихопилось, то не треба йому брать за зле. Видно, що нервовий, але роботящий чоловік.

Інтриги "хліборобів" і ес-деків не допоможуть.

Вчора ввечері приїздили Шрамченко і Д-ко і оповідали, як хитро-провокаційно веде себе Шовгенів: явно йде з "хліборобами", але прикидається лояльним і до Українського Громадського Комітету. Сенат ніби виніс "осуд" акції з меморандумом, але нічого не зробить для уговкання студентської маси. Вчора Шовгенів прислав листа в Управу УГК з проханням, щоб фундатори УГАкадемії /я, Н.Григоріїв, Матюшенко, Паливода, Гольдельман/ приїхали фотографуватися спільно з "першим лекторським складом". Я заявив Управі, що не поїду. Шовгеневу написав мотивованого листа, що після його заяви 28.XI. що "буде революція" коли УГК не дасть самостійности Академії, до полагодження цієї справи не дає мені змоги фотографуватися з тими, що затівають революцію проти ... фундаторів.

Завтра "фотографування" і засідання Професорської Ради. Цікаві точки: вибір ревізійної Комісії, Проект зміни Статуту Академії...

Поїде завтра Никифор Яковлевич /Григоріїв.С.З./ для спостережень замість мене. Фотографуватися Н.Я. відмовився. Теж Паливода. Розповідав П.О.Богацький, що був у його Мицик і говорив чорт-зна що. Видно, що він так саме проти мене, як і чорна сотня та ес-деки. Вчора відбувся цікавий інцидент з В.Королевим: заходить до мене в кабінет, де були Н.Григоріїв, І.Паливода, Балаш, Гальган. Те-се, а потім питає, що проти мене ведеться компанія. Кажу, яка? -Та особисто проти Вас. Не знаю - кажу, як тут, а в Подебрадах ведеться. Він каже, що по очах бачу, що я знаю про що йде мова, але не хочу з ним щиро розмовляти. Схвилювавсь і вийшов, сказавши, що коли з ним не хочуть щиро говорити, то йому тут нема чого робити. Дивно. Я написав йому листа. Казяться люде. Казав, що хотів якісь пропозиції зробити. Чи з добрими намірами, чи з злими?

Боже, як навколо сичить все: чорна сотня, есдеки і всякі "федералісти".

Сьогодні ввечері Григоріїв, Паливода і Грицай мають розмову з есдеками.

Проект Наукового Інституту передав на розгляд. Бачу, що доведеться кинути Громадський Комітет і заняться науково-літературною роботою. Тепер я бачу, що за зілля українські "соціял-демократи"!

Матюшенко хоче бути головою УГК, Матюшенчиха агітує, клакери підтримують, і це все називається "державною політикою".

9.XII. Субота.

В понеділок, 4.XII. мав побачення з др. Гірсою, питав, чи я знаю про записку студентів до Швегли. Швегля передав її на узглядненння його. Лютий. "Політику в ЧСР ведуть не еміґранти, а Міністерство". В "такі Подебради" не поїде. "Розправиться" з інтриґою.

Делегація УГА /Шовгенів, Іваницький і Мицик/ була у др. Заваала, який їм прочитав лекцію про "платні і штати". Видно величезне незадоволення на Український Вільний Університет. Радив Мицикові і іншим перейти в Академію. Шовгенів загрозив, що як не буде збережена І/З платні професорам з Університету, то вони мабуть покинуть Академію і економічний факультет розвалиться. "Як що вони з-за цього це роблять, то це примусить нас оцінити їх відношення до українського народу і культури. Ми тоді також можемо з ними інакше поступити" - сказав др. Заваал. Пусно тримав себе Мицик. Враження прикре.

В 4 год. почались Загальні Збори Українського Громадського Комітету. Ес-деки не пішли в Президію і скандалили. Виступи Мартоса, Безпалка і Гольдельмана ганебні.

Я зробив інформаційний звіт. В балачках виступали Мартос, Гольдельман, Безпалко. Наші здали здачі. Збори закінчились 8.XII. Після всіх ораторів я в довгій промові дав річеву відповідь. Перед цим скандально виступив Іваницький/проф.УГА. С.З./ Але в результаті подавляюча більшість висловила довірря і вдячність Управі. За резолюцію Мартоса голосувало тільки 4, резолюцію Іваницького здано, як матеріял, до Управи.

12.XII. 1922.

Заходив проф. Віднов прохати за Сіцінського. Вчора Дністрянський /через Матюшенка/ звернувся з проханням поговорити про спільну акцію, спільні виступи в справах еміґрації і т.п. Фактично це зводиться до того, щоб ми взялись рятувати їхній чудернацький Університет.

Сьогодні Галаган доложив, що цієї ночі хтось шастав по шухлядах в секретарській і оддiлі опікування. Все очевидно зводиться до акції Осипа Крутія, совітського аґента, що приходив з пропозіціями до Михайла Іграна /сторожа/, щоб цей поміг видати документи для фотоґрафування. Операцію мають ці людці зробити в помешканні Славинського. Совітський агент і монарист /Стефанович/ разом ведуть чорну роботу. Королів казав, що в Подебрадах трохи вляглось, навіть противники УГА визнають, що голос подавали б тільки за мене на голову УГК. Каже, що поставлено було питання про Мазепу. Бідні ес-деки! Ще більш виявляється гнусна роля Фідлера /чеха.Ред./, який підбивав студентів виступати за оддiлення Академії від УГК. Сьогодні дано відповідь, що видатки УГК на Матуральні Курси /в Подебрадах, при УГА. С.З./ будуть покриті. Казав учора Матюшенко, що його ілюзії про єдиний соціялістичний фронт розбиті. А по чиїй вині, пане-добродію?

31.XII.1922 /під Новий Рік/.

В Академії спокійно. "Праві" студенти вимагають об'єднання з демократичною громадою. Варяться ті й другі. Я фактично не підтримую стосунків з панами "професорами". Було засідання Адміністративно-Господарчої Комісії. Курс не міняю. 27.XII. була у Подебрадах студентська вечірка. Я не поїхав на запрошення. 29.XII. була перша зустріч Управи УГК /Комітету.С.З./ з комісією по справах Академії /Шовгенів, Іваницький, Ейхельман, Старосольський/, які представили проект, по змісту"оддiлення Академії", ми розкритикували і одхилили. Гнусно веде себе Іваницький і Старосольський! Але ми не погоджуємося на відірвання Академії від УГК. 28.XII. хуліган Білопольський напав в місії УНР на Паливоду. Був заарештований, але вчора при вході в будинок УГК в дверях я з ним зустрівся.

Приїхав Андрій Макаренко і прохав допомоги./Член Директорії.С.З./ Дали 500 кч., я од себе на рахунок свого боргу дав також 500 кч. Розповідає багато про зло..... ес-деків. Скрізь лазить - був у Вондрака /чех.С.З./, Павленка і тп. Хоче бути у Гірси. Має намір незабаром видати в Берліні книжку "Чорна доба української революції - петлюрівщина". Шукає посади, каже, що вважає себе за приватну людину. Маніякально бачить скрізь інтриги петлюрівців.

Винниченко знов пише про "єдиний національний демократичний фронт" і необхідність нового "центру". Для здійснення цього певно нічого не зробить. Вчора був у мене Евген Коновалець - утік з Галичини, де залишився А.Мельник. Нарікає на "повилкову тактику галицьку /бойкот виборів/. Ага - скоро всі зрозуміють всю шкідливість цього. Лозунг "Західньо-Української Республіки" з усіх західних земель потроху набирає признання.

1 9 2 3 Р І К.

5.I.1923.

Вчора була нарада Управи УГК з комісією УГА від професорської ради. Я висловив погляд на політичну ситуацію, в якій такі виступи, як "меморандум" студентів і акція про "автономію УГА" - можуть пошкодити всій нашій справі в Чехії... Пробував щось говорити Шовгенів, щось опонувати Іваницький, але запітки з другого боку збили їх.

Видно, що Шовгенів в спільці з чорною сотнею, крутня його робить неґативне враження. Матюшенко заявив свій "проект", котрий є трошки поліпшеним проектом подебрадським. Н.Я.Григоріїв заявив наш проект, що є з одного боку поширенням автономії, а з другого - поширенням контрольних прав УГК. Це їм було не до смаку. Настрій очевидно у їх пригнобленний...

Сьогодні в-ранці стався замах на міністра фінансів дра Рашіна /Чехо-Словацького.С.З./. Стріляв якийсь комуніст і тяжко ранив Рашіна. Чи виживе - не відомо.

Сьогодні мав розмову від 7 до 10 год. веч. з д-ром Гірсою про Науковий Інститут, культурну допомогу селянству, "Нову Україну" і т.п. Багацько цікавого він висловив про зміст і метод їх роботи для Росії і України. З моїм поглядом про напрям взаємодопомоги цілком згодився. Пообіцяв допомогти видати книгу про Україну на чеській мові, а також звіт про працю УГК. Багато де-чого цікавого говорив про помилкову політику Крамаржа. Пр-до Академії і студентів - ніяких змін, щоб ніхто не посмів думати, що це має звязок з "меморандумом".

10.I.1923. Середа.

6 січня було дві "Куті": на Станиці /переходовій, на Погожельці, в Празі.С.З./. Був я і др Завазал. Добре було. Потім я поїхав на "куті" в Подебради, де пережив багато неприємностей. На мою привітальну промову ніхто з "чинників" не відповів, зате гаряче вітали студенти. А всетаки виявилось, що на мене монархісти готували замах. Атентат мав виконати студент - деґенерат Не-ко. Я був трохи попереджений і тому публічно заявив про це. Терорист зблід і хотів піти, але Антоніна /дружина М. Ю, - брата Микити.С.З./ звернула увагу і допитала. Налапала у його револьвер. Він признався, що мав "по наказу" знищити мене.

Мене взяло під охорону студенство і одвело на ночівлю. Хулігани "атентатчики": Мурашко, Афанасієвський, Показанів, Черніцин, Монот, Косарь, і Не-ко. В неділю я вернувся до дому. В понеділок приїхала Антоніна і багато розповіла цікавих подробиць.

Одержав сьогодні листа від О.Олеся, що прохає про стипендію для себе і його родини, що цими днями прибуває. Заїздили Л.Д.Шрамченко і ст. Денисенко, розповідали цікаві подробиці.

5.I. ввечері Н.Я.Григоріїв і І.Паливода мали розмову з ес-деками: Матюшенко, Старосольський і Мартос, які виставляють 5 пунктів своїх побажань:

1. Управа з 3-х /один не-соціяліст.
2. Позбавлення права голосу співробітників Комітету в справах довірря чи недовірря Управі.
3. Перевести "некваліфікованих" дійсних членів /студентів/ в члени - співроб.
4. Автономія Академії.
5. Необмежування числа членів УГК.

Зміст цих вимог "обмежити ес-ерів" і взагалі ця акція є проти ес-ерів і об'єктивно за "хліборобів".

12.I.1923. Четвер.

Антоніна Антонівна поїхала в Каліш. Сьогодні я написав листа до співробітників УГК з поясненням факту підготовлюваного замаху і вказав на провокаційні брехні, що розпускаються людьми, які зацікавлені в затушкуванні мерзости і перекидання на мене того, чого не було, з метою компромітувати мене.

Никифор Яковлевич заходив ввечері і розповідав, що лист зробив враження. Др Літов питав, чи ес-деки розпускають ці чутки? Никифор Яков. вказав на Матюшенка. Літов заявив, що коли так, то він вийде з партії ес-деків.

Комендант переходової Станиці /Леонід Клименко.С.З./ доложив сьогодні, що москаль підполковник Пузановский на станиці заклав "ячейку" для стеження і руйнування

українства. В "ячейку" увійшов один українець - Чайковский - і переказав, що Пузановській одержує інструкції від ґен. Толстиятова /Братіслава/, а також одержав від його 3000 кч. на це діло. Після допиту Коменданта Пузановській десь зник. Якийсь сотник Вовк з Німецького Яблонного /табор советської місії, для поворотців/ пише /на руки шевця п.Церковного/ відозву до "братів - українців" щоб верталися на "Радянську Україну", де все добре і т.п. Пузановський ночував у Церковного, котрий пояснив це давнім приятельством і т.п. Чи нема й тут між монархістами і советчиками якогось контакту?

От атмосфера! І в ній доводиться мені жити, працювати, творити... Навіть шкура болить на тілі від думки про "українське громадянство".

13.I. П'ятниця.

Був у д-ра Завазала. Питав про "Пріручку", - що це таке, хто видає і т.д.

15.I.

Вчора були Шрамченко, Никифор Яковлев., Іванонко, Гордієнко Гр. Приїхали на сьогоднішні загальні збори УГК. Чи то все скінчиться? Розклад неприємний. Проти мене ес-деки готовлять бурю. Еміґрація загибає. Орґанізація сил по можлива. Люде хворі. Думаю, що сьогодні буде проти нас велика опозиція - мінімум 25 душ.

27.I. Пятниця.

Загальні Збори були галасливі: ес-деки подали заяву з "критикою" на ес-ерів і вимогами - п'ять пунктів. Вимоги такі: а/ перевод молодих /"без стажу"/ з дійсних у співробітники, б/що на 3, Зборах не голосували співробітники Управи по справах бюджету, контролю, звіту, довірря Управі, в/щоб одчинено "широко" двері УГК для всіх демократичних елементів, г/ три члени Управи і один з їх не-соціяліст, ґ/ "Автономія" Академії.

Матюшенко подав заяву про свій вихід з Управи, мотивуючи це своїми п'ятьма пунктами. Підписані: Матюшенко, з жінкою, Мартос з жінкою, Гольдельман, Безпалко, Комарецький, Бочковський, Старосольський, Нянчур, Шкляр, Добриловський. "12 вратованих нами". На Збори не прийшли. Їх лаяно було добре. Безпартійні обурені.

19.I. був у д-ра Завазала. Розпитував про Грекова і якогось підп. Сагайдачного. Розповідав про їхні якісь пропозиції і "програму" Грекова: проти Скоропадського /бо монархісти/, проти Петлюри /бо з поляками/, проти Грушевського /бо з большевиками/, він уявляє близчий устрій України, як самостійної демократичної республіки.

19.I. ввечері приїхав Винниченко.

20.I. Субота. Цілий день з ним балакали в мене про всячину.

21.I. Неділя. Були Загальні Збори /продовження/, на яких кілька наших тов. читали довгу заяву відповідь ес-декам. "Лайливі вирази" і "довжина" заяви не вподобались"безпартійним" - Вечеві, Лащенкові і т.п.

22.I.-було наше свято п'ятиліття проголошення самостійности України. Винниченко сказав промову на свою любиму тепер тему "коаліція з буржуазією". Невдало. Його критикував Карло Коберський, Гр.Денисенко і в кінцевій промові я. Свято вийшло мило, зворушливо, просто.

Після свята Винниченко потяг в окрему кімнату нас, щоб розповісти про потребу порозуміння з ес-деками. Був у Матюшенка і з ним обговорював і навіть умовився, що їхні і наші парламентори зустрінуться у вівторок в 6 год. вечора. Багато говорилось. Ідея "Нового Центру" маніякально напосіла на Винниченка і він "готовий цілуватись навіть з Гольдельманом.

23.I.

Никифор Яковлевич і І.С.Паливода бачилися з Старосольським і Бочковським. Цікаві фокуси! Перший пункт відкинули, другий на обговорення Загальних Зборів, третій одкинуто, четвертий і п'ятий на Загальні Збори. "Порадяться з товаришами і дадуть відповідь".

Я думаю, з цих переговорів нічого не вийде. З такими ні працювати, ні говорити не можна.

З Винниченком, що-до "Нової України" умовились так / засідання у мене/: видавець один Н.Я.Григоріїв, редакторами Винниченко і я, секретар П.О.Богацький. /Винниченко в середу, 24.I. виїхав до Берліну.

Фідлер на ґвалт хоче бачитися зо мною або Н.Я.Григоріївим /дзвонив двічі/. Був у його Никифор Яков. вчора. Поворот політики що-до УГК на 180 °:

а/ вся культурно-просвітня праця для селян, на думку Аґрарного Бюро і міністра Земельних Справ повинна бути під проводом тільки УГК,

б/ бажано, щоб УГК зорганізував для цього спеціяльну Комісію, котра б притягла представників селянства: Селоспілку і "групу Павленка", яка не монархична, а демократична, а сам Павленко порядна, здається, людина,

в/ аренду землі для Академії може зробити тільки УГК

г/ треба видавати орґан для селян і т.п.

ґ/ Курси, школи, лекції, книжки для селян,

д/ улаштовується "Селянський тиждень" з 2.II. Треба, щоб українці виступали з докладами. З москалів будуть Брунст і Косинський, з поляків Гожіцькій.

В цій справі говорити з проф. Брдліком /Старий знайомий!/

Цікаві подробиці! Мицюк вів якісь переговори раніш з Фідлером.

Сьогодні заходив В.Кедровський - шукає у нас праці. Розповідав, що до Подебрад приїхав Шадлун і там якась метушня. Розумію: Шадлуна просовують в ректори або проректори. Цю думку я колись подав сам Матюшенкові і ес-деки оце притягли його. Але Мицюк - Мицюк! Нишком розговори з аґрарниками! Поруч з Мурашком проти УГК і нас.

I. Лютого 1923. Четвер.

Одержав багато цікавих листів - Олеся, Сулятицького, Андрія Макаренка. Матюшенко і К-о остаточно вславилися і свої заяви проти УГК подали до Міністерства Закорд. Справ! Др Завазал показував їх Никифору Яковл. Григоріїву.

Н.Я. знов бачився з Фідлером, який знову не назвав своїх "інформаторів" і видко, що хоче зробити протекцію "хліборобам" перед УГК, таки втягти нас в контакт з нами! Але це йому не вдасться.

10. Лютого.

8-го був на рауті у Президента Республіки. Були українці і москалі професори. З українців: Дністрянський, Смаль-Стоцький, Горбачевський, Щербина, Енхейльман, Одарченко, Швець, Андрієвський, Лотоцький, Тимошенко. Буде ще друга серія на рауті 15.II.

Змін мало. Гнусне свинство проробили п.п. Шовгенів і К-о з проф. Л.Білецьким, щоб провести Славинського.

Вчора я був у Комітеті. Почуваю себе взагалі не добре. Хвороби не дають внутрішнього спокою. Так багато знати і відчувати - це тонке знущання природи з людини. Спокійно працювати не можна.

На Україні голод ще в тяжчих формах, ніж торік над Волгою. Комуністи в Катеринославщині піднімають лемент про своє безсилля справитись з життям. Констатується багато псіхичних недуг між комуністами. Весь комунізм - псіхична недуга.

В ту неділю справляли Великдень в "Українській Хаті". Людей було повно - всякої масти. Являлись Д.І.Дорошенко і Біднов та пили за моє здоровля. Дорошенко звертався до мене з проханням поговорити на теми про "спільну працю", "чехи хотять використати". Признавсь, що недавно підписав якийсь папір, поданий до чехів /разом з Павленком, Піснячеським, Мельником /Йосипом.С.З./ і тепер жалкує, зробив з опалу, під примусом. От про це і хоче поговорити. Я згодився. Про день зустрічі хоче написати мені.

В неділю ввечері приїхав Микола /Микола Юхимович, генерал, брат Микити Юхимовича.С.З./, що пішки перейшов Карпати.

13.IV. мав бути у Подебрадах суд над Не-ком і К-о за "недоконалу вражду", цебто за приготовлюваний напад на мене. Не знаю й досі чи скінчилось.

6.IV. ввечері, після Загальних Зборів, приїхав Вировий в справах фінансових. Мали потім наради. Вчора заходив попрощатися. Сьогодні виїхав.

12.IV. Никифор Яковл. бачився з Павленком і той розповідав, що чехи /Земедельска Єднота/ робили такі "пропозиції", яких би вони не посміли робити йому, Павленкові. Накручував на тему "об'єднання", доказував, що ми його самі "послали в хлібороби", прохав "вказати вихід" і т.п. Так само, як і Дорошенко, казав, що підписав заяву до чехів "під примусом", "жалкує" і т.п.

12.IV. був з Ісаєвичем у Аліси Масарик, прохав взяти концерт для голодаючих під її протекторатом. Спочатку "принципіяльно проти протекторатів" а потім згодилась. Не знаю що з того буде. Я все-таки зморився, зморився, зморився.

10.IV. др Завазал дав відповідь про Педагогічний Інститут: грошей всього дають 50.000 місячно, стипендій в тім числі по 500 кч. х 50 душ. Послали листа проф. Білецькому, щоб приїздив і взявся за директорство в Інституті.

Винниченко пише про "Віллу на березі моря". Треба допомогти.

22 квітня 1923. Неділя.

Тиждень засідань і одвідин: у вівторок був з Миколою /братом.С.З./ у дра Гірси, а після обід засідання Управи УГК. У середу були гуртом /я, Никифор Яковлев. і Микола Михайлович /Галаган.С.З./ у дра Гірси, а після обіду засідання Організаційної Комісії по справах Інституту. Четвер - концерт на користь голодаючих. У пятницю - засідання Управи УГК. Вчора нарешті засідання Закордонного Комітету УПСР з президіями груп. Нема коли й листа написати!

З дром Гірсою полагодили справу про дітей-сиріт. Говорив я і про "волинську справу". Др Завазал казав, що Шовгенів - Іваницький - Мартос подали заяву в справі Матуральних Курсів, говорили що ніби-то Управа УГК говорила, що коли оддїлити Академію, то їй буде гірше. Одтінок такий, що ніби-то УГК щось буде шкодити!

2 травня 1923.

Вчора тут було святковано І травня. Наші сходилися в "Українській Хаті". Я не пішов. Не можу примиритись з фальшивим тоном таких свят, надуманих і нещирих.

Приїхав Олесь. Хрипкий голос. Обірваний. Лінивий.

30.IV. викликав слідчий Окружн. Суду др Вавра в справі Не-нка і Ко. Справу веде Крайський суд в Кутній Горі /Vr. X. 306/23 /.

16 травня.Середа.

Католицький Ян Непомук. О, лихо! УГК теж "святкує".

Кажуть, що приїхав Андрій Лівицький і набірається розуму в Подебрадах.

Сьогодні відкрилась Цілодержавна сільсько-господарська виставка.

14 травня одбулася перша нарада з лекторським персоналом Педаг.Інституту.

Опозиція проти мене - визнає необхідність мого проводу, але хоче "уступок" в тім напрямі, щоб "широкі кола" було втягнуто до "праці"! Цікаво, що вони в дійсности не праці хочуть, а прав контролю над УГК.

23.II.

Вчора одсвяткували іменини Н.Як.Григоріїва і подарували йому скрипку.

19 лютого мав велику розмову з др. Гірсою, на яку він мене закликав 16 лютого, коли я і М.Галаган були у його.

16.II. др Завазал заявив, що вони прохають список професорів, що М-во Закордон. Справ залишає за собою право ствердження професури Академії /цього дотепер ще не було/ і що вони знають вже про вибір Славінського, якого не допустять до Академії.

Др Гірса говорив мені про необхідність широкої постановки культурно-просвітньої роботи для селянства. Я представив план культ. - просв. роботи для селян і вказав на недопустиме інтріганство Фідлера. Справа про Науковий Інститут де-що одсовується, видавництво стоїть на черзі.

10 березня 1923.

Багато перейшло. Матюшенко і К-о вже вийшли з УГК.

5.III. були Загальні Збори УГК і приняли це до відома. Натомість до УГК вступили радикали. Знову членів УГК - 72. Вихло і Чернуха приєднались до матюшенківців. Матюшенко тепер ходатаєм по справах "Наддніпрянських студентів". Жалкий інтриган. Приїхав з Київа член Української Академії Наук Старков, укр. самостійник. Цікава фігура.

Матуральні курси перебираємо на себе. / в Подебрадах.С.Б./

8.III., в четвер, др Завазал і др Райх були в Подебрадах.

9.III., мав рішучу розмову з др Гірсою про Учительський Інститут, Матуральні Курси, допомогу селянству і т.п. Др Гірса обіцяв полагодити негайно ці питання. Запропонував опіку над сиротами. Я прохав відповіди і мотивував, що краще відповіти, як тягти.

Сьогодні др Завазал сказав, що Інститут дозволено. Прохає на понеділок прийти з кошторисом, списком лекторського персоналу і т.п. для детального обговорення.

Сьогодні все це зложено. Сьогодні я виголосив велику промову на спільному засіданні ес-ерів і радикалів.

7 квітня 1923.

Минув майже місяць. Що було?

19.III. мали /я і М.Галаган/ розмову про Матуральні Курси. Він говорив грубости.

16.III. Шовгенів, Іванцький, Мартос були у Гірси і наклеветали. Міністерство вимагало тимчасово "до розбору діла" відкликати призначення Іванцка. Ми на другий день відкликали. В цій справі 3 квітня подали меморандум.

1.IV. приходив Підгірський /з Сушевичем/ для розмов про контакт і допомогу. Розмову закінчили вже на другий день. Ввечорі були гуртом у Богацьких.

6.IV. відбулись Загальні Збори УГК: звіт за минулий рік і вибори нових органів. Головою обрано мене, в члени Н.Я.Григоріїв і Миколо Михайлович Галаган.

6.IV. Одкрили Українську Хату.

Я втомився дуже. Серце холоне од жалю і сл... Сидю більше дома і почуваю якийсь містичний жах до людей. Ох, ті ес-деки!

15 квітня. Неділя.

Головою Комісії для прийому студентів обрано Ф.П.Швеця.

Клопочемось про виїзд на соціялістичний Конґрес в Гамбурзі. Коли все буде гаразд - виїдемо завтра.

18.У. в Берлині чехи скликають нараду східно-европейських соціялістів. Видно хочуть радити про одну лінію на Конґресі в Гамбурзі.

Ев-децькі партійці випустили в Празі свою "Соціялістичну Думку", в якій спеціяльно нападають на "радянців" і глузують з брошури Н.Я.Григоріїва.

13-го У., неділя, вмерла жінка президента Масарика, а 14.У. приїхав маршал Фош /Французький генерал.С.З./, якому влаштовано бучну зустріч.

11.У., в пятницю, президент Масарик був у Подебрадах. УГАкадемію представляв Н.Я.Григоріїв, бо я і М.Галаган не поїхали, збиті з толку фальшивими повідомленнями ректора І.Шовгеніва про порядок зустрічі Масарика. Ак тепер відкрилася чорна пустеля низости і підлоти оцих всіх тарнівських "будівничих".

10.У. Шовгенів, Іваницький і Мартос були у д-ра Ґірси і... представляли на ухвалу проект промови Шовгеніва і меморандум при зустрічі Масарика.

14.У. в помешканні "ЗОУНР" відбулися збори по ініціятиві Евгена Левицького для заснування "Комітету опікування біженцями".

22 червня 1923.

18 травня виїхав до Берліну.

19 травня приїхав до Гамбурґу на Соціялістичний Конґрес.

22.У. виїхав назад до Берліну. Познайомився з багатьма польськими незалежниками і російськими лівими ес-ерами. Всі вони нашу справу галькували. Почував себе зле. Відїхали ми, не схотівши брати участь з "дородчим" голосом.

1.УІ. повернув до Праги.

В Берлині бачився багато з Винниченком, приходили до мене Сірий, Івасюк, Коваль, Омельянович-Павленко, мистець Мозалевський і інші по громадських справах.

1 липня 1923. Неділя.

3.УІ. одкрив офіціяльно першу Професорську Раду Педаґоґічного Інституту.

7.УІ. у др.Ґірси були Маткшенко, Старосольський, Мартос. Відрито навчання в Педаґоґічному Інституті.

8.УІ. Представив проф. Білецького д-ру Ґірсі.

8.УІ. На засіданні Управи УГК п. Богацький зробив виступ проти Галагана і Управи.

10.УІ. почалася наша партійна конференція /УПСР.С.З./, продовжувалась до 18.УІ. Безладдя, хаос в думках.

7.УІ. прочитав лекцію в "Українській Хаті" на тему: Єдиний національний фронт на культурному фронті. Мала великий успіх. В неділю 11.УІ. була дискусія з приводу лекції.

22.УІ. мав велику розмову у Др Ґірси. Порушив питання: а/Санаторії для сухотників, б/ майно в Румунії, в/ Стипендія Винниченкові, г/ Стипендія Мозалевському, д/ справа "Нової України" і газети, е/ Академія і Матуральні Курси, ж/ збільшення стипендій для українців по школах, з/ збільшення коштів для УГК.

Санаторію в принципі принято. Візи і стипендії для родини Туган-Барановських, візу для Трильовського здобув. В принципі принято стипендії для Винниченка і Мозалевського. Инші справи на розгляді. Загальний огляд політичної сітуації.

26.УІ.Вівторок. По обіді продовження розмови з Др Ґірсою. Про стан на Україні. Стан Петлюри, Петрушевича, Скоропадського, Грушевського. Я розвинув широку картину внутрішнього росту національної свідомости на Україні і банкроцтво політики Петлюри, Петрушевича, Грушевського і Скоропадського. Сміх з українських "Гакенкроців" у Мо-

Мюнхені - "Український Козак"...

Перед цим мав розмову з Нечасом і умовився про допомогу більшим ґрупам учителів, лікарів, правників, яких варто приміститн на Підкарпатті-"Подкарпатске Руси" на службу.

27.VI. Продовження розмов з д-ром Ґірсою. Відношення їх до большевиків, погляд на Галичину, Волинь і польську політику. Говорив він 2 години! Багато цікавого я дізнався. Хоч він і лікарь, а має глибокі соціологічні погляди, бере "нутром". Проблема усунення поляків з Галичини і Волині - розуміння однакове з моїм. Тонкий аналіз зробив він про стан большевизма в Росії і на Україні.

30.VI. Продовження розмови з д-ром Ґірсою. Тема: погляд їх на проблему світової політики що-до Росії, Сибіру, Кавказу, України. Проблема державного буття України, це питання є проблемою не тільки національної свідомости, а й національного буття, існування в дійсности.

Вважає, що Україна буде самостійною /після упадку большевицького режиму/, а потім знайде формулу якогось порозуміння, "більше ніж простого союзу" /проти ґерманського імперіялізму/. Найбільш натуральні союзники для України - Росія і Чехословаччина. З польщею Україна мусітиме порозумітися після розвязки західньо-української проблеми. За с. Сибір б'ється Японія, Китай, Америка. Його розмова з верхнім Комісаром Японії у Владивостоці. Рецепт для скріплення Японії в Схід. Сибіру /"вирізати всіх до ноги"/. Роль Кавказу: головний фактор політики Східньої Европи-Україна.

Далі він запитав про український погляд на Закарпаття-"Подкарпатску Рко". Я у зручній формі на їх політику там навів "русифікацію", "чехизацію", "Автономію". Він критикував політику пасивности, і створення "окремої русинської мови", що штучно тримати народ в ізоляції від великої культури. Мовляв-"нема путнього губернатора". А далі несподівано: як Ви дивитесь на дра Нечаса? Я дав похвальний одзив.

Полагодив справу Р.Лащенка.

12.VI. відбулася конференція з Андрієм Лівицьким у помешканні Н.Я.Григоріїва і 14-15 червня у мене на помешканні. Пропозиція порозуміння "внутрішнього", моя роль - опиратись "з-ліва" на Винниченка і Грушевського, "з-права" на їх: Лівицького і Петлюру! Ес-деки визнають їх за "центр". Культурну допомогу для таборів і врятування п'ятьох генералів. Жалке враження. Прохав влаштувати його на Закарпатті.

28.VI. був у мене Єремієв і багато розповідав про зносини ес-деків /Маткшеню/ з Петлюрою торік.

23-24.VI. Лівицький конферував у Подєбрадах з "хліборобами" і ніби дійшов до якоїсь згоди. Сокович, Фролов, Йосип Мельник вступили до партії "хліборобів". На нараду з Лівицьким з Праги їздили Леонтович, Стефанович а дехто помилково каже, що й Тимофієв.

І липня приїздив Левко Дмитрович Шрамченко і поінформував, що на білорусів напали студ. Кузнецов, Вжевуцький і Чирський.

На святі "братання" Університету і Академії не було Щербини, Лащенка, Ейхельмана, Бича і Д.Дорошенка та В.Біднова - цих двох зовсім не покликано.

4 липня 1923.

Вчора був Роман Сталь-Стоцький. Говорив багато про свою політичну роботу і критикував "Центр". Пропонував Пресове Бюро і приватні "представництва" в Римі, Лондоні і Царгороді.

Сьогодні мав побачення з І.Мазепою, який вчора через Романченка - Григоріїва звернувся з проханням про призначення зустрічи для розмови в партійних справах. Розмова була довга. Чого вони хотять?

I. Єдиний фронт потрібний. 2. Які його підстави? /я запитав/. 3. Тутешні непорозуміння: а/ вони ес-деки робили пропозицію про мій "відпочинок" на виразне бажання де-яких ес-ерів. б/Ніяких стосунків, планів і змов про влаштування тут "Центру" у їх - Мазепи і Феденка не було. в/Про вчинок Матюшенка і К-о мали зовсім инше уявлення. г/ Прохає призначити продовження розмов. Я погодився на другу середу. Запевняє про лояльність...

Сьогодні в Міністерстві вирішили асіґнувати на влаштування санаторії для українських сухотників 12.000 Кч. місячно, на матуральні курси 20.000 Кч./15.000 Матурал. Курси і 5.000 для Інституту/, повернути - покрити видатки на Матуральні Курси 56.000 Кч. видатки по виставці 2.000 Кч. Стипендія Винниченкові 2500 Кч., Мозалевському дозволено приїхати до Праги і призначено стипендію.

В понеділок, 2.VII. було умовлено 10 стипендій для "волинців".

Лист Мицюка про Мако, посилається на мене. Я мусів висловитись "за", пропонував дати стипендію і візи. Мицюк називає Мако "українським" художником.

Сьогодні одержав листа від Черкасенка, який прохає повернути йому назад його поему! Образився на Винниченка, що той не прийняв його поправлених листків, тому, що вони були вислані на Вирового. Жахливі люде!

10 липня. Вівторок.

7 липня, в суботу, одкрито святочно Педаґаґічний Інститут. Я задоволений. Ввечері відбувся бенкет в "Українській Хаті". Я сказав промову з приводу двох-літньої річниці праці Українського Громадського Комітету.

8.VII. Неділя. Партійна конференція /УПСР.С.З./: з 4 год, по обіді до 3 год, ночі. Стався неприємний інцідент Григоріїв - Шрамченко. Обрано новий Закордонний Комітет: я - головою, Н.Я.Григоріїв і Л.Д.Шрамченко - заступники, Ріпецький, Стахів, Богацький і Животко - членами, уділено право кооптації ще трьох.

На Соціялістичну Конференцію до Франкфурту обрано Григоріїва, Ріпецького і Стахова.

17.VII. Вівторок.

У минулий вівторок був у мене Роман Смаль-Стоцький - приніс акт ревізійної комісії Супруніяди. Жахлива книга. Заявив свій світогляд. Зробив пропозицію про бюст Масарика, котрий мав-би зробити мистець Архипенко.

11.VII. бачився в-друге з Мазепою. Хитрить і крутить. Його т.т. збираються "також" опублікувати брошуру. Хоче вступити до єдиного фронту.

14.VII., в суботу, було перше засідання нового Комітету УПСР.

Ввечері було святкування 40-ліття праці Заньковецької. Після того гостина з нагоди скінчення курсу двома інженерами - лісоводами.

Сьогодні приходила Наталка Дорошенкова і зробила пропозицію своїх співів.

20.VII. Пятниця.

Був у др-а Ґірси. Говорили про Українську Національну Бібліотеку, "Нову Україну", Архипенка, передав кошторис УГАкадемії /Ґірса заявив, що нових стипендій дадуть тільки 100/, передав йому збірник "Господарство Чехословаччини".

27.VII.

Др. Завазал, з Міністерства Закордонних Справ, викликав мене і Григоріїва та повідомив, що Академію міністерство взяло під свою опіку.

23.VII. Він викликав Іваницького, якому заявив, що Академія 1/ не має права

безпосередньо писати листи і справи ні до яких міністерств; 2/ не має права без дозволу Міністерства Зак. Справ приймати і звільняти студентів і лекторів. 3/Всі студенти передаються до Чесько-Українського Комітету. Словом - к і н е ц ь а в т о н о м і ї А к а д е м і ї. Так малоросійські політикани з Подебрад достукались до "автономії".

5 серпня 1923. Неділя.

17 липня було екстренне засідання Сенату Академії /Шовгенів, Іваницький, Мартос, Чередіїв, Гольдельман/, на якому рішено представити бюджет Академії помимо УГК і висловлено в спеціяльному листі до М-ва Закорд.Справ:

1/ "справа підтримання нормального існування Академії не є принціповою справою-бо як справа принціпова - вона вже Паном Міністром Закордонних Справ вирішена"

2/ "Управа Українського Громадського Комітету не знає науково-шкільних потреб Академії й не може з відповідною компетентністю захищати їх, чи навіть з'ясувати".

3/ "Вся минула практика взаємовідносин між Управою Українського Громадського Комітету й Академією, та неприхильне відношення й факти зневаги до академічних чинників, виявлені п.Шаповалом, навіть до особи ректора Академії, не дають Сенатові ніяких підстав вважати Управу Українського Громадського Комітету представником і захисником інтересів Академії, навіть більше - Сенат Академії в цім відношенні, на жаль, потрібного довірря до Управи УГК не має".

Так скфаліфікували пани з Подебрад Управу і мене! О, знамениті патріоти і соціялісти Мартос і Гольдельман! Лист Сенату /від 18 липня/ є документом, більш вартим, ніж д о н о с Маткшенка.

3 серпня, пятниця. Загальні Збори УГК, на котрих реферат була поставлена справа про Академію. Відповідь Управи /на записку Сенату/ прочитав Н.Я.Григоріїв. По обіді були дебати. Говорили Н.Григоріїв, С.Ф.Русова, Модест П.Левицький М.М.Галаган, Грицай, Гр.Денисенко, Іваницький /кілька разів/ і я. Русова гаряче говорила про неможливість відділяти Академії. Моя промова тяглась 3 години /скінчив в 10 год. вечора/. Не спав майже цілу ніч. Почуття образи з боку тих людей, яких я сам же втяг, урятував і довірив їм Академію. Всеж таки подлість п.п. Шовгенева, Іваницького, Мартоса і Гольдельмана - видатна по своєму цінізмові.

Вчора в "Українській Хаті" був виклад Трепета - Грабова про економічний стан на Волині. Марко Луцкевич говорив глупо, тупо, не цікаво. В кінці заявив, що УГК його тягне до суду /Справа в тім, що Луцкевич на попередніх зборах в "Українській Хаті" назвав Т.Олесіюка "дефензивщиком" і польським найлитом, а той подав до УГК заяву з проханням приняти участь в Громадському Суді або суді чести між ним і Луцкевичем. На записку Сушневича про це Луцкевич одмовився/. Я пояснив, що УГК нікому з громадян не може відмовити в допомозі при розборі конфліктів. В пікіровці з Олесіюком Луцкевич знов назвав його "служащим польської держави". Олесіюк підійшов до мене і прохав мене, щоб я запитав Луцкевича, чи він згоден приняти участь в суді чести. Я запитав, а той відповів, що згоден, але при умові щоб його судив не Громадський Комітет, бо він, Луцкевич, "не може згодитись, щоб його судили люди хворі на клептоманію". Я заявив протест проти цього хуліганства і постанову притягти його до суду. Я і Н.Я.Григоріїв після цього вийшли. Потім нам розповідали, що Олесіюк дав "по морді" Луцкевичу з словами: "Хто відмовляється від суда чести, тих б'ють по морді". Боже, які бувають представники українського народу/Луцкевич - посол до Польського сойму у Варшаві від Волині.С.З./

Вол.Д. Плетьов критикує політику чехів що-до еміґрації. Політика "птичьего двора": підсипають всі породи пір'ятих, але не знають хто їм знесе "золотое яйцо".

17.VIII. Пятниця.

14.VIII. приходив прощатись і "щиро" говорить Др. Білоус, що виїздить на Закаття.

15.VIII. приходив Д.Дорошенко і др.К.Трильовський. Дорошенко багато розповідав що він демократ, що "союз хліборобів" є професійна організація, аполітична. Співай. Хоче праці в контакті. Признався, що зробив "глупость", підписавши заяву "хліборобів" до М-ва Земельних Справ з випадом проти УПК. Нарікав на "таке" відношення до його, що от мовляв є катедра славянознавства в Педагогічному Інст., хочуть закликати чеха, а не його, котрий поважно займається цим предметом.

16.VIII. заходив Мозалевський з жінкою.

28.VIII. Вівторок.

У суботу, 26.VIII. мав довгу розмову з Осипом Гірсою /брат міністра Гірси.С.З./, представником чеським у Москві. Казав, що українське селянство більше всього добре згадує Центральну Раду. Антисеміт. Не вірить у війну большевиків - бояться вони дуже війни. Я роз'яснив йому суть польських стремлінь на Україну.

25.VIII. були у Аіоло. Грав д.Ніжанківський, а инші пили вино.

Був у мене Остап Коберський, розмовляв про консолідацію ліпших людей.

Вчора був Др.К.Трильовський, Р.Смаль-Стоцький, який привіз якогось проф. Charls Sarolea бельгійського консула в Англії. Розмовляли. Розмовляли про всячину. "Філософствує" на тему про роль московської мови, як загальної дипломатичної і культурної для всіх славян. Я сказав, що на цю роль надається тільки українська мова.

Поїхав до Масарика. Я завіз сьогодня до його карточку.

- - - - - - - - -

Йозеф Гірса рахує три фактори, що підігрівають український націоналізм у селян: 1. Грабіж і вивоз до Москви. 2. Військова служба по-за Україною. 3. Спомин про Центральну Раду.

Большевики потерпіли великі поразки: а/ в Лозані /Дарданели/ і Туреччині. б/ в Німеччині /Рур/. в/ в Англії /капітуляція перед Керзоном/. г/ на Сході, де агітація не дала результатів. д/ Скрахування НЕП,у.

Вони в Европі опираються на комуністичні партії. Порозуміння з капіталістами зразу виб'є з-під їх цю піддержку.Порозуміння з капіталістами можливе при умові: а/ заведення приватної власности, б/ признання старих боргів, в/ свобода преси в Росії, г/ свобода виборів. Комуністи на це бояться йти, бо демократія чи якийсь инший режим загрожує їх фізичне істнування. "З них ніхто не залишиться живий".

"Українізація" і т.п. означає, що большевики остаточно касують політичну і економічну окремість. Коли вони проведуть повну уніфікацію, тоді українізація піде к чорту. Українці дуже наївно ловляться на гачок українізації. Українська інтелігенція дуже слабо мислить в політиці...

6 вересня 1923.

3 вересня приїхав Микола /брат М.Ю., генерал.С.З./. Перед від'їздом його знов арештували поляки. Підота яка! Таборові хуліґани роблять доноси.

Завтра думаю піти до дра Гірси, хоч і важко мені говорити з ним, але треба - занадто багато наших людей пропадає, а чехи де далі все гірш до їх ставляться. Все видають нові обіжники про заборону вступу до республіки.

14.IX. П'ятниця.

7.IX. був Білецький і Біднов.

9.IX. Було засідання Професорської Ради /Педаґог. Інституту? С.З./, на якому

продовжувалась справа Грушевський-Біднов, що розпочалась ще 2.IX. Постановлено послати Грушевському приватного листа /доручено проф. Терлецькому/. Після засідання 2.IX. в партійних колах заворушення. Ріпецький і Іваненко скликали засідання пражської групи на 7 вересня.

8.IX. приїхав Никифор Яковл. і розповів мені про це. Я зараз же подав заяву про вихід з Закордонного Комітету. У вечері в УГК з'явились Ріпецький, Іваненко, Животко, Тимченко за порадою як бути. Я порадив їм провадити їхню лінію. Через те на другий день прийшла постанова проф. Ради про Грушевського.

10.IX. мав у вечері довгу розмову з Гірсою і полагодив 14 справ /Винниченка, Садовського, Мозалевського, Ніжанківського/ а головне обговорили справу дітей-сиріт, кооперативних курсів. Дано "прукази" для всіх українців, якщо не видавалося їх; добився права в'їзду для українців з Польщі, політичних еміґрантів. Це внесло зміну в крізу біженську.

11.IX. був в УГК, бачився з Лазаркевичем, у вечері випадково Олесь затяг мене до кафе, де викладав свої "лиха" і добивався, щоб Грушевського взято до Праги. Читав листи від Лизанівського, Христюка і Грушевського /Ль з Відня.С.З./

12.IX. були в мене білоруси Цвікевич, Кричевський, Красовський.

Вчора була С.Ф.Русова і ставила питання чому я загадково веду себе в справі Грушевського. Вона фанатично ненавидить Грушевського!

Сьогодні Загальні Збори для вибору членів і зміни статуту. Я не пішов. Зайшов у-ранці якийсь хлопець-жид, а потім якийсь д-р Гайворонський. Я нарешті вивісив оповістку на дверях, що нікого не приймаю через хоробу. Маю намір рішучо не входить в Закордонний Комітет і навіть вийти з Управи, куди можна увести Миколу /брата.С.З./.

20.IX. Четвер.

14.IX. Загальні Збори відбулись нудно. Оживила публіку полеміка про Стежка, якого були забалотирували, а потім вибрали.

17.IX. Др Благош розповів мені, що група ес-деків на чолі з Мазепою удавались до Міністерства з проханням дати їм гроші на видання "Українського Вістника" і мотивували тим, що "Нова Україна" є орґан "чисто ес-ерівський", що з "такими людьми" вони /ес-деки/ працювати не можуть і т.п. Вони одержали од М-ва "совершенный отказ", тому, що в їхній заяві була очевидна неправда. Дійсно, штукарі! Знамениті соціялісти... клеветою і доносом хочуть здобути собі довірря в буржуазного уряду.

По обіді були Збори Закордонного Комітету, на яких розглядалися заяви моя і Н. Я.Григоріїва про вихід з Закордонного Комітету. Чим скінчилось - не знаю, бо у вечері пішов до Никифора Яков. на нараду в справах УГК. Приходив до мене Ніжанківський.

18.IX. у вечері були в мене проф.Старков і др Літов.

Сьогодні був Ісаєвич, приніс номер 219 "Венков", де надруковано якусь дурну інспірацію про селянський рух на Україні з метою прославлати якогось "Сагайдачного Чорнушенка". Як грубо і глупо працюють авантюристи.

Розмовляв телефоном з д-ром Вжіґа про Архипенка. Масарик вибірається на місяць за кордон. Згоду дасть мабуть, але на 1924 рік!

28 вересня 1923.

Позавчора у Карла Коберського зроблено трус в Подебрадах в звязку з арештом Зої Равич у Львові.

2 жовтня. Вівторок.

30 вересня відбулись установчі Збори Селянської Спілки. Було 43 особи. Головою обрано Сушневича. Рада з 12 осіб.

шури і т.п. До Інституту обрано професором Лорченка.

27 жовтня святкували 3-літні роковини Пражської ґрупи УПСР. Було багато люду. У Галичині шириться нео-москофільство: селяне слухають комуністів, в містах "Загравство".

Грушевського вибрано до Інституту, дав згоду, прохав щоб платили тисяч три. Селоспілка призначила його на кооперативні курси з платою 1500 корон, а він тепер пише, що одержав з України листи, кличуть туди, там "ніби добре", він розвідається і коли буде справді добре, то поїде на Україну, а ні то до Праги. Прохає кілька місяців почекати...

У Німеччині зле: сьогодні чеська корона коштує 9 1/2 міліярдів марок! Очевидно буде внутрішня війна. Катастрофа Німеччини надходить. Комуністи виступлять.

9 листопада, пятниця.

В Баварії стався переворот: Гітлера. Людендорф - військовим міністром в новому уряді.

Галаганові показував д-р Благош листа - заяву Мазепи і К-о про "Український Вістник", на який прохали 9 1/2 тисяч місячно. А між тим Мазепа і К-о рішучо запевняють, що вони до Міністерства не ходили і ніяких заяв не подавали.

5.XI. Павленко одержав допомогу 3000 кч. від УПК. Розповідав, що петлюрівці і соц-дем. затівають новий "похід" проти УПК. Ніби орудує цією справою Ол.Шульгин.

21 листопада, середа.

Сьогодні відбулось урочисте свято /Академія/, присвячено М.Драгоманову. Промови Білецького про основи літературної критики, і я - Драгоманов, як суспільний педаґог. Я був зморений, без настрою, говорив через силу, але кажуть, що вийшло не зле.

Наради з білорусами і грузинами про спільну працю.

4 грудня, вівторок.

30 листопада розмовляв з д-ром Гірсою про опіку на галичанами з приводу ліквідації таборів. Прохав д-ра Завазала про затвердження інж.Труби на посаді в УГАкадемії. Він згодився.

1.XII. були перші сходини професури і студенства Педаґог. Інститута і УПК. З чехів був тільки проф.Лакомий, інспектор Інститута. Розповідала сьогодні Тося /Антоніна Антоновна Шаповал, дружина ген.Миколи Ю.Шаповала, студентка УГА.С.Зеркаль/, що в Подебрадах читав лекцію Панас Феденко, який назвав Винниченка, Грушевського і мене "сменовеховцями". Акція Мазепи і К-о проти Миколи Галагана приймає курйозні форми. Збирались виключити з партії, а коли той їх прип'яв, то вони тепер вимагають підписки що він триматиме контакт з "місцевою групою" соц.-дем! Мазепа, що ходив до М-ва з клеветою на "Нову Україну"/журнал, який виходив під редакцією М.Шаповала і Вол.Винниченка в Празі.С.З./, запевняє, що "як соціял-демократ" він не ходив!

27 грудня 1923.

6.XII. був великий концерт пам'яти М.Лисенка.

12.XII. - ювілейне свято у 20 літ. творчости Олеся. Був концерт і вечеря. Після концерту Никифор Яковленич /Григоріїв.С.З/ ударив по пиці большевицького аґента Білокриницького.

8.XII. Закордонний Комітет УПСР ухвалив текст листа до Грушевського з приводу його повороту на Україну. Листа написав я.

Вчора, 1.X. Др Завазал сказав, що до його дзвонив Фідлер і говорив про нараду "хліборобів". Казав, ніби порозумівся зо мною! Негідний брехун. Вчора ця нарада відбулася. Були монархісти - гетьманці: Дорошенко, Леонтович, Павленко, Фролов, Стефанович, Мурашко, Радзієвський. Персонально Бородаєвський. За"с-госп. техників" Б.Іваницький, за У.Г.Академію - Чередіїв. Від Селоспілки, з інформаційною метою Паливода, Зозуля. Таємна стратегія Фідлера і чорносотенців - підкоп під Громадський Комітет! Ганебно вели себе Леонтович, Дорошенко і Фідлер. На II.X. призначається велика нарада вже офіціяльна. Буде ніби Швегула, Годжа, Гірса.

УГКомітет і Селоспілка очевидно не буде брати участи.

Приходив М.К.Садовський, плакав і скаржився на "мерзавця" Березовського.

8 жовтня, понеділок. 1923.

3.X. був у Гірси - він кликав і пропонував створити осередок для селянської праці. Була цікава розмова! Передо мною у його був Фідлер, котрий, вийшовши, дуже мене прохав на розмову. Був у його в четвер /4.X./. Довго говорили. Я запропонував щоб ніякого об'єднання він не силкувався робити, бо нічого не вийде. Краще як вони давати тимуть змогу для кожної ґрупи окремо працювати. Журнал с.-госп. хай доручить УГАкад., а популярні брошури і всякі курси - Селянській Спілці. Він виявляє охоту до приняття мого проєкту. Мав поїхати на другий день до Швегули в Карльсбад, а потім мені передати результат.

В суботу, 6.X. була вечірка "Селянської Спілки" в "Українській Хаті". Після вечірки - імпровізовано в бібліотеці "вечерю" - аж до 2-ої години задержались: Садовський, Білецький, я і ще душ 10-12 инших.

Сьогодні був на вступній лекції проф.Д-ра Сімовича: читав добре.

В 6 год. вечора бачився з Гірсою. Цікава розмова. Розпитував мене про Україну і т.п. Видно, що їх розлютувала концесія Вірта на 1 міл. десятин лісу! Його думка, що після ліквідації німецько-французького конфлікту большевики оповістять реформи: приватна власність, політичні ґарантії. Зачіпної війни не вестимуть - небезпечно для їх. А коли б Польща зачепила, то скінчиться одібранням білоруських і українських земель і проголошенням "Совета" у Варшаві. Коли б у Берлині став "Совет", а на його йшли французи, то й тоді большевики не пішли б на поміч Берлінові.

Що до "аґрарних" справ тут - ще нічого нема нового. Я категорично прохав про реальну постановку питання про видавництво. На середу призначено нараду з ним про це. "Запевняю, що видавництво буде" сказав. Побачимо! "Між двох стільців сидіти не можу" казав що-до аґрарників. В середу поставлю питання конкретніше.

2 листопада 1923, пятниця.

Сьогодні перша виставка Садовського "Наталка Полтавка".

Вчора був сотн. Володимир Шевченко з Каліша, розповідав про лихо таборів, прохав про допомогу.

Справа з видавництвом: 26.X. була нарада в "Леґіографії". Ріхтер сказав, що Леґіобанк годиться дати півміліона, але прохає ґарантії з боку Д-ра Гірси. 30.X. був у Гірси, який заявив, що ґарантію дає. Напише Леґіобанкові, а я мушу чекати.

28 і 31.X. бачився з Павленком, який прохав у мене листовного дозволу побачитись. Сказав, що "одділеня Академії - діло його рук"... Тепер виступати не буде проти УГК і мене. Прохає допомоги. Чудна людина.

Вчора, 1 листопаду, заложено Українське Соціологічне Товариство, до якого увійшли: я, Н.Григоріїв, Микола /мій брат/, В.Петрів, С.Ріпецький, Д.Ісаєвич, Айолло, Л.Шрамченко, Чижевський, проф. Ярема.

Винниченко відмовився, дораджуючи гроші краще ужити на аґітацію, політичні бро-

З розмов з проф. Ляцьким /12-15 грудня/ виявилось, що представники Академії і Університету конспіративно повели кампанію проти моїх планів видавничих. Вони подали свій "проект" видавництва і казали Ляцькому, що він з Шаповалом і УГК не зговориться, бо "то люди крайні націоналісти" і т.п. Ляцький мене залякував: давайте порозуміємось про спільну працю, а то я, мовляв, мушу дати чехам відзив про план тієї групи" і т.п. "Нічово против ЧСР і Росії печатать нельзя". Отже дійсна мета Ляцького і чехів - віддати наше видавництво під політичну цензуру москалів. Хитро!

Знову УГА. Інтриґани "вищерили зуби": Лащенко вже подав заяву про вихід з УГК. Пани з Академії постановили, кажуть, вийти з УГК і приєднують до цього инших. Вчора приїздив до мене В.Королів "радитись", як йому бути. Думав мене витягти за язик. Думаю, що від приєднаються до постанови Подєбрадських інтриґанів, але до УГК прийшле заяву, що кориться "моральному насильству". Ех, людці, "громадяне"!

Були у мене молоді люде - поети. Ці більш морально свіжі.

Винниченко збирається приїхати для "перевірки" фактів що-до "мазепинців". М.М.Галаган вже склав відповідь для мазепинців. Відповідь убийча для їх і цікаво, як вони будуть крутити.

Через дивні брехні чехи вимагають переносу санаторії з Підкарпаття в Чехію. Наші студенти "добре одягнуті", "багато їдять", "пишуть листи на Сов.Україну", лікарь "приїхав з Будапешту", "хотіли купити 100 метраків дров" - отакі "обвинувачення" чесько-московських розвідчиків і провокаторів.

28 грудня 1923 року.

В УГК одержано заяви від Шовгеніва, Шереметинського, Фролова, Іваницького, Косюри, Тимошенка, Модеста Ловицького, Лащенка про вихід їх з УГК. Добре!

Сказав д-р Завазал Н.Я.Григорієву, що кошторис УГК на новий рік залишиться в тій самій сумі, як було і на цей рік.

Писав Андрій Яковлів про підтримку що-до візи, але д-р Завазал сказав, що його справа одхилена! Він писав до д-ра Гірси листа про візу, а Університет про посаду доцента - Гірса відкинув.

1 9 2 4 Р І К.

7 січня 1924.

Зустріч нового року пройшла нудно, неорганізовано. Скандалів як звичайно Тенянко. На засіданні Закордонного Комітету УПСР 29 грудня м.р. мій вихід з Управи не ухвалено, хоч я добивався дуже /за: Н.Я.Григ. і П.Богацький, проти: Ісаєвич, Сулгевич, ухилились: Ріпецький і Стахів/. Перенесли на слідуюче засідання.

2 січня був Білецький, багато говорили. Він пропонував приняти на слав.історію Д.Дорошенка, а на історію України О.Шульгина.

5.I. в засіданні Зак.Ком.УПСР прийнято остаточну редакцію листа до Грушевського. З київа одержано листа від Наталки Коцюбинської, що вони згодні з нами. Вони проти поїздки Грушевського. Лизанівський про це написав до Грушевського.

6.I. був на "куті" в "Українській Хаті" з Нечасами. Вітала мене "кнацька школа", що окремо зібралась на свято.

Приїхав з Калішу - Лорченко, з Ипу - Старков. Сьогодні розмовлятиму з д-ром Завазалом. Справ багато, а тяганина величезна.

3-4.I. Комісія Міністерства Закордонних Справ чеського їздила до Юзефова.

11 січня 1924.

Говорив з д-ром Заваалом. Видавництво - Комітет з представників: УГК - 2, Університет - 2, УГАкадемія - 2, Укр.Лік. Спілка - I, Укр.Прав. Т-во I, чеських професорів з Чесько-Українського Комітету - 2, /Пед.Інституту, Селоспілки, Матур. курсів - нема/. Порядок: Комітет вибірає книги, передає до Міністерства, яке і рішає про друкування передаючи до "Леґіоґрафії". Словом, політичну московську цензуру не провели під фірмою "Пламя", то намагаються провести тепер під фірмою Міністерства, за спиною якого стоять москалі. Ну, й ненавидять же чехи українців! За Росію дбають більше, ніж самі росіяне.

Юзефовський таборон і робітничими відділами орудуватиме саме Міністерство. Хочуть зробити окремий український комітет допомоги письменникам і журналістам. На Педаґоґічний Інститут прибавка буде. З національною бібліотекою не ясно. Візу для Яковлева дали на моє домагання.

Відбувається конференція Малої Антанти в Белґраді. Шо-до признання совітської влади, то Мала Антанта буде йти за Великою Антантою.

Вчора Павленко приніс мені ч.I "Крестьянской Украины", що видає у Відні якийсь Сагайдачний-Чорнушенко. Яка гидота! Орієнтація на Керенського, автономію і Чехію. Росію і Україну буде до розуму доводити Чехія! Сервелізм, туподумство і несамовите шарлатанство.

Сьогодня одержав від О.Олеся 2000 кч. на покриття боргу в УГК... Знаменна подія.

12.I.1924. Сьогодні Шимонович зі Львова сповістив, що Петлюра виїхав з Польщі - або в Угорщину, або в Італію. В "маніфесті" він написав, що владу передає Раді Міністрів, яка має робити все, опріч зміни конституції. Ясно, що він виїхав в Угорщину, як про це сповіщав ще раніш М.М-чу Стасів /М.М-ч - Галаган.С.З./. Шо з Польщі виїхав - це добре, але що в Угорщину - це зле, бо Угорщина ізольована.

13.I.1924. Субота. Було засідання Закордонного Комітету УПСР. На пропозицію Шимоновича постановою 5 гол. проти 3 одкинуто: ні в які зносини не вступати з москалями. На пропозицію проф.Прокоповича /москаля.С.З./ про спільні сходини принято: приватно поговорити /Григоріїв і Ісаєвич/. Проти всяких розмов з москалями Богацький, Денисенко, Ріпецький, Стахів і Ісаєвич.

Прокопович пропонував, що з росіян були б: Брушвіт, Слонім, Несторов, Прокопович, Маслов, Арґунов, Маклецов, Євреїнов, Уланов, Васільєв. Між іншим проф.Прокопович розповів, що вже була нарада між росіянами /Маклецов, Євреїнов, Зіньковський/ і українцями /Д.Дорошенко, Леонтович, О.Шульгін і хтось четвертий - мабуть Лотоцький/. Про що говорили - Прокопович не знає, але Шульгін і "другий" заявили рішучо про польську орієнтацію, що для москалів є цілком до неприняття./Яку позицію займали Дорошенко і Леонтович не відомо/.

По звіту Селоспілки була дебата, що виявилась в скандал між Богацьким та Ісаєвичем... Сьогодні з 3-х годин будемо продовжувати засідання.

13.I.1924. Засідання Зак.К-ту продовжувалося. Засідання бурхливе, знову конфлікт між Богацьким і Ісаєвичем. До цього конфлікту вплівся Зозуля і поучував Зак.Комітет. Конфлікт Богацький - Ісаєвич розвязано, а конфлікт Зозуля - Ісаєвич затягнуто. Тяжка атмосфера.

I лютого 1924.

26.I. Я і Н.Григоріїв мали розмову з д-ром Гірсою, котра сьогодні продовжується. Справ багато - важніші: кошторис, видавництво і т.п. Дуже мало надії на збільшення кошторисів УГК, Інституту, Селоспілки і ин. Про видавництво ми говорили в дусі нашого проєкту. Не думаю, щоб воно здійснилось.

В.Винниченко очевидно не хоче залишатися для праці в Празі. "Коли б тут було щось велике для політичної праці", тоді б він залишився, "а то губить час на дрібязки" не вигодно. Дивовижна легкість в ліквідації моральних обов'язків! Сумно.

Др Гірса в розмові висловився проти української ґімназії, бо боїться взяти на себе "відповідальність" за дітей на кілька років... Я зауважив, що всі перешкоди для української ґімназії такі, як і для двох російських, отже і справу з українською ґімназією можна розвязати по а н а л о ґ і ї. "Можна, але ж яка відповідальність!"... Така сама, як і за російські ґімназії.

Характерна річ в глибинах чешської політики що-до української і рос.еміґрації!

Про видавництво сказав, що його можна здійснювати тільки по нашому проєктові. Але дивна річ - чому й досі не здійснюється?

13 лютого.

9.II. мали спільну нараду українці і білоруси.

2.II. були на вечері у Нечасів: я, Олюся і Винниченко.

7.II. Винниченко був у през. Масарика, який прирік нам допомогу на працю. Винниченко від його просто приїхав до мене, пообідали, а після обіду у мене були гості, закликані на чай: Нечас, Харват, обоє Айоллі, Григоріїв з Ганною Петровною, Галаган і Микола. "Чай" пройшов добре, в 9 год. поїхали всі в "Українську Хату", де читав лекцію Шейнберґ, а потім гуртом вечеряли біля "Старої Радниці".

9 лютого було засідання ЗК УПСР, а в вечері нарада з білорусами. Винниченко в цей день був у Айоллів.

8.II. Винниченко мав розмову з д-ром Гірсою.

II лютого, понеділок, був діспут на тему "Сучасний політичний момент". Вступні слова мали сказати Винниченко і я, але я через хворобу виступити не міг. Говорив сам Винниченко. "Слово" його було слабеньке. Не підготовився як слід. Полемістами виступали зміновіховці: Роздольський, Білокриницький, Харусь, Бутрін. Глупі і паскудні типи. Називали В - ка "товаришем", а мене "паном". Опріч того говорили Феденко і Мазепа, а також Лотоцький. Мазепа і Феденко оскандалились: навіть я був кращої думки про їх. Мазепа з місця полемізував, вигукував під час відповіді В-ка. Левко Чикалем по адресу Винниченка кинув з-заду в юрбі "продажний". Лотоцький розводив на тему про мінливість В-ка: "хто ж тепер повірить Вам, Володимир Кирилович?" В-ко відповідав гарно, дотепно і иноді гостро. Про зміновіховців сказав, що це щось гидке, що селяне з огидою "беруть на трісочку". Назвав їх проститутками. До "комуністів" сказав: "я вам не товариш". Мазепу і петлюрівців чистив добре. Вони були розлючені. Більшість авдиторії була на боці Винниченка. Потім В-ко оповістив про заснування Революційно-Демократичного Союзу. Далі була його друга промова, ніби сповідь за "мінливість", "особисті інтереси" і т.п.

12.II. Винниченко виїхав до дому /Берліну/. Після обіду ми були у Айоллів на "чаї".

Сьогодні я сидю дома, бо хвороба моя не кінчається.

Одержав листа від О.Грановського з Америки, раніш од Сорокіна з Америки.

Чехи не дають грошей і не вирішують питань, хочуть зробити "політику" на еміґрації.

17 лютого, неділя.

14.II. була лекція Керенського, а на другий день дискусія. Лекція, хоч і не глибока змістом, по формі була майстерною. Причини революції обмальовано добре. "Революціонерами" були і Гучков, і ґен. Алексеєв... Нічого не згадав про національну справу. Людей було багато. Чехи ж М-ва Зак.Справ і др Гірса.

Дискусії були не цікаві. Чорносотенці різко нападали на Керенського. Московська

27 січня 1924 р. відбулась Конференція УПСР. Закордонний Комітет обрано в складі: Н.Я.Григоріїв, Л.Шрамченко, С.Ріпецький, Г.Денисенко, І.Паливода і К.Коберський.

28.І. приїхав В.К.Винниченко. Говорили вечір і на другий день у-двох. Він політично усунувся. Робив протекцію перед УПК для... Гасенка, листується чомусь з буковинським ц... Васильком. Не розбірається в людях і сліпо йде за фантазіями. Важко з ними працювати, а як взятися за щось важніще, то напевно буде траґічно. Легкодухість просто вражаюча. Вчора нарешті приступили до обговорення ділових завдань: про створення "Єдиного фронту", склад його, платформу, фінанси і т.п. Не знаю, що з того всього буде, але мені дуже тяжко.

21.І. умер Ленін. Історичний день: день четвертування Пугачова і Людвіка ХУІ! В той же день в Англії сформовано робітничий уряд на чолі з Макдональдом, Гендерсоном, Шоу, Сноуденом, Веббом і ін. Макдональд форсує признання "Совітської влади" в Росії. Для нас це зле. Визнається окупація України. Доля слабих народів. В большевицьких колах боротьба. Іде роскол. Опозиція вимагає демократизації... Почався процес, що мав би привести до перевороту. Може прийти до нової диктатури, ще більшої проти України. В боротьбі з сепаратизмом нова диктатура черпатиме свою ідеологію, психольоґію і оправдання всього московського шовінізму-націоналізму.

Перед нами тяжкий і довгий час боротьби за букварі, правопис і т.п.

Петлюра в Будапешті. Хоче використовувати політичну лінію Анґлії, Італії, Угорщини, Туреччини, Афганістану. Об'єктивно лінія проти-російська, але для України, слабої, не буде з неї користи. В життєвій боротьбі грає тільки роля с и л и. У нас її нема, то ніякі "лінії" не поможуть. Наша еміґрація згине для України, коли не повернеться до дому. Петлюрі належиться доля Орлика: їздити, умовляти, переговорювати і невідомо де умерти. Українство ще політично несвідоме, національно майже мертве. Боротьба мусить перейти на орґанічний ґрунт: за економіку і культуру, а через 20 літ за владу. Холодом темного льоху віє від европейської цивілізації. Іде довголітня реакція. Соціялізм буде, але зовсім не те, про що ми мріяли: щось вроді казенного християнства і ідеольоґія буржуазії та поміщиків. Релігію поневолених п е р е й м а ю т ь п а н у ю ч і і у б и в а ю т ь її. Так сталося з християнством, так може статися і з соціялізмом.

Розуміється буде робітнича політика, але не буде соціялізму. Реакціонери твердять, що соціялізм убили большевики - і це, на жаль, правда, яку треба ще зрозуміти й соціялістам.

Завтра будемо на вечері у Нечасів: я з Олею і Винниченком. В понеділок 2 лютого Загальні Збори УПК.

2 лютого, субота.

Вчора кілька подій. Анґлія вчора офіціяльно визнала Совітську Росію. Без всяких передумов. Очевидно.

Вчора я і Н.Я.Григоріїв мали розмову з д-ром Гірсою: гімназія, генерали, національна бібліотека і т.п.справи. По-до заяви Завазала буцім-то "міністр приказал" щоб члени УПК не могли бути співробітниками УПК вийшло непорозуміння. Д-р Гірса казав тільки, щоб він нам переказав до відома про що балакають "опозиціонери" УПК, але він сам, Гірса, певен, що цього з'явища не можна усунути, бо в еміґрантських установах особливі умови. Видно, що д-р Завазал пішов далі від вказівок д-ра Гірси! Я пояснив дру Гірсі, чому власне повинні члени Комітету бути і технічними служащими К-ту, а з другого боку вказав, якої "реорґанізації" хочуть пани з мазепинської і подебрадської "опозиції".

Загалом наше становище кріпке. На випадок визнання совітів становище еміґрації в ЧСР не зміниться. Чехи ставлять лише одну умову до еміґрації: лояльність що-до ЧСР.

У вечері радились ми далі: Винниченко, Григоріїв, Галаган, я і Микола /мій брат/.

аудіторія була переважно чорносотенна. З наших виступали: Н.Я. Григоріїв, І.Паливода і Петро Макаренко. Чорна сотня московська лютувала... Гидке враження од московської еміґрації.

Вчора Професорська Рада Педагоґ. Інституту обрала на катедру історії Дмитра Дорошенка.

19.II., вівторок.

Вчора й сьогодні сидю дома. Вчора заходив Сімович, сьогодні заходили прощатись В. Левицький і Станиславський, що післязавтра виїздять до Риму.

Прочитав Уманця "Гетьман Мазепа" і Мордовцева "Гайдамаччина"... Якийгидкий русофільський тон обох авторів. Коли українці могли ще так недавно писати такі підлі для національної справи книжки, то не диво, що нація прийшла в революцію темна, як ніч. Русофільство, як проказа жене націю на смерть.

Але які страшні жертви поніс український народ через московське насильство і чисто азіятське віроломство. Гайдамаччина - це чистий кошмар московського дурисвітства. Але що страшніше: воно й тепер повторилось у величезних розмірах.

21.II.

Вчора др Гірса хотів бачити Винниченка, а коли взнав, що він виїхав, то запросив мене. Говорилось про нашу працю. Від імени д-ра Бенеша пропонував техніку діла поставити так, щоб їх не втягти. Краще по-за Прагою. Нарешті дано візу Мірному. Приїхав сюди проф. Якименко.

4 березня, вівторок.

28.II. я читав публічну лекцію на острові Жофін: "Міжнародні движучі сили і українська проблема". Лекція тяглась 3 години. Кажуть, що була добра, хоч і довга.

2.III. святковано ювілей проф.Щербини /75- літ. народження і 50 літ наукової праці/. Влаштували приватно п.п. Мицюк та Лащенко "ювілейний комітет". Фірма: Університет, Академія, Правниче Т-во і Економічне Т-во. Громада Кубанців, головою якої Щербина, в "комітеті" участи не брала, через те і УГК, як союзники Громади Кубанців, відмовились навіть піти на "свято". Не пішли Педагоґічний Інститут, Селоспілка, Матуральні Курси, Видавничий Фонд. У вечорі був банкет Громади Кубанців, на якому були ті що не були запрошені "Ювілейним К-том" Мицюка і Лащенка.

Сьогодні мав розмову з д-ром Гірсою від 5 до 8 1/4 год. вечора. Наші справи ще не посунулись вперед: все не знає як його грошевий стан, чи дотягне рік. Я порушив справу про інвентарь: він сказав, що справу розглядати треба з ділового, а не юридичного боку; тільки одна бібліотека має бути точно обрахована, а не тарілки й ложки та чорнильниці. Видавництво, землемірні курси, стипендія Якименкові, бібліотека - в процесі вияснення. Міністерство хоче розпустити робітничі сотні і доручити цю справу Селоспілці.

Я інтервеніював в справі висилки Гр.Коссака: обіцяв негайно про щось справитись. Говорив він про Чорнушенка /"Сагайдачного"/ - не пустить до Чехії, бо це "аґент", авантюрист і т.п. Але пружини були всі нажаті за Чорнушенка. Казав, що петлюрівці не мають значіння, але вони можуть шкодити тим, що коли чехи-русофіли піймають якісь матеріяли що-до петлюрівського "хоч з чортом, аби не з москалями", то можуть підвести всіх українців під фірму "ворогів славянства" і домагатися від уряду зміни відношення до українців. Я сказав, що це не загрожує, бо є Демократичний Союз. Обіцяв мені допомогти помістити мої статті про еміґрацію в пресі французькій та в такій чеській пресі: "Prager Presse" і "Samostatnost-i".

Треба писати брошуру, щоб оглянути свою працю за три роки "На громадській роботі".

5.III., середа.

Сьогодні був на "чаї" у міністра Бенеша. Публіки було дуже багато. З українців було запрошено тільки двоє: я і ректор Університету д-р Горбачевський. З москалів помітив кілька осіб: Брушвіт, Лебедев, Слонім, ґен.Сидорин, Харламов, Юренев і проф. Ляцкій. Весь дипломатичний корпус і багато чехів з порляменту і сенату. Знайомі були д-р Соукуп, Стівін, Дедіц, Бехине, ґен. Чечек, міністри, письменники і т.п. "Чай" був справді чай. Балакав з ґен. Сидорином і Харламовим, які хотіли говорити зі мною на "болючі питання". Умовився про побачення з Стівіном. Бенеш сказав мені комплімент, що я добре розмовляю по-чеському. Оце і все. Великопанська нудьга. Чай пив дома. Лебедев казав, що їздив до Парижу, Лондону, Брюселю і вчора вернувся. Поганий тип крутія, націоналіста і москаля. Ляцький все своєї співає про видавництво леґіонерів.

Поганий осадок після вчорашньої розмови з д-ром Гірсою. Ясно, що вони більші російські патріоти, ніж москалі. Видавництва, мабуть не буде. Вони бояться книжки. Українська книжка створить Україну.

9.III., неділя.

Сьогодні були у Русових. В двох кімнатках живе 7 душ.

Вчора відбувся диспут про мою лекцію. Записалось 23 промовців. Говорило, здається 19. З наших говорили Ріпецький, Стахів, Григоріїв, Паливода, Роніс і Петро Марченко, з співчуваючих Остап Коберський і інші. Від зміновіховців говорили Роздольський, Білокрицницький, Станішевський і, здається, Височанський /злобний тип/. Ще говорили Гриб, Айолло. "Капіталіст" Наріжний і буржуазні демократи Макарушка, Юрченко. Більшість молодежі. Духове тло цих людей сіре нудне...

Завтра буде засідання Профес. Ради Пед.Інституту, "Шевченківська вечірка" Матуральних Курсів. Призначено на завтра і другу мою лекцію про "Земельну справу в Галичині" у Вільній Громаді. Як це все вмістити в один вечір - не знаю.. Цікаво, що в дискусії вчора всі опозиційні промовці /хіба опріч Височанського/ проти моєї особи не виступали, стараючись бути коректними.

Не знаю, що робити: чи виходити з Управи УГК чи ні...

Кажуть, що Грушевський вже справді виїхав на Україну. І не дарма ми йому не довіряли до кінця. Партію отруїв, деморалізацію посіяв, примирився з ворогом-окпантом, а не примирився з українськими соціялістами.

12.III.,середа.

В понеділок було засідання Проф.Ради Пед.Інституту. Фотоґрафувалися. Результати іспитів розглядали. У вечері пішли до "Української Хати," де було святкування дня Шевченка, влаштоване для Матуральних Курсів. П.О.Богацький читав добрий реферат. Деклямації. Я сказав експромтом промову, що поети творять націю. Шевченко запліднив своїми образами українську психіку. Після свята залишились пиво пити. До 11 годин сиділи. Я йшов до дому пішки. Провожав мене Маланюк.

11 березня, було побачення з росіянами. Були: Прокопович, Харламов, Марков, Михайлов, Попов, Васильєв, Аспідов. З наших: я, Григоріїв, Галаган, Антонович, Білецький. З білорусів Кричевський, Заїць і ще один. Прийнято тези:

1/ Представники російської демократії проти самостійних держав України, Білорусії і инших народів був.рос.імперії виступати не будуть.

2/ Розграничення назґаних держав приймається етноґрафічний принціп.

3/ Пограничні непорозуміння полагоджуються плебесцитом.

Москалі удають, що приймають ці постуляти, а ми їм не віримо. Харламов каже, що Дон хоче федерації з Росією, але шлях федерації йде через самостійність Дону.

Прокопович пропонував намітити ці ряд питань, для вияснення котрих призначити комісію: які наслідки господарські має розділення Росії на самостійні держави; що розуміти під суверенністю, федерацією і тп. Борги Росії. Аґрарна справа. Виборче право.

Бюро: Прокопович, Григоріїв, Кричевський, Попов /терець/. На мою пропозицію закликати кубанців-українців згодились, а грузин, армян, татар різко заперечували: Прокопович, Мі-айлов і інші москалі. "Надо прежде сговориться нам, рускім, українцам, білорусам, а потом подумать и об остальных".

Видно, що хочуть, щоб "три ветви" змовились, як командувати инородцями. Ну то й робіть, ми більше немаємо про що "сговариваться".

Розійшлись о 12 год. Білецький вів себе нетактовно, якось незграбно.

14.III. П'ятниця.

В середу був дома. Ввечері заходила Єлена Петровна Сорокіна прощатись - на другий день мала виїхати до Америки. Передала мені справу ведення книги "Соціологія революції", яку обіцяв Гірса видати, але як звичайно проволікає, крутить і т.п.

Вчора по умові з Завазалом був у міністерстві. Коли замельдувався - він сказав, що негайно мусить вийти, а тому прохає мене почекати - по шляху поговоримо. Він не виходив довго. Коли я подав у-друге картку - кур'єр заявив, що його нема "десь ходе по кімнатах", згодом я послав кур'єра знову "Його нема". Почекав ще трохи і пішов негайно до "Української Хати" і подзвонив по телефону просто до Його в кабінет: він обизвався! Значить д у р и в: нікуди не виходив, а брехав. Я сказав, що він сам призначив на четвер, але мене дивує, що "кур'єри брешуть". Я прошу полагодити цю справу, бо інакше наші зустрічі на далі будуть неможливі. Він каже, що ледви за хвилину скинув шубу, увійшовши до кабінету. Це непорозуміння і т.п.

Після обіду від 5 до 7 год. були у Масарика /Президента/ "на чаю". Українців було з десяток, москалів з два десятки, чехів так само. З "приятелів", які були і яким я руки не подавав: Іваницький, Старосольський і Лащенко. Опріч того були: Н.Я.Григоріїв, О Міхельман, Колесса, Горбачевський, Лозинський, Щербина. Був Айоло з жінкою. З москалів: Гуревич, Мансветов, Лазарев, Харламов, Юренев, Струве і инші.

Катерину Дм. Воронець представив Алісі Масарик і президентові, як українську співачку.

Зморює мене еміґрантська канітель. За чужі справи і інтереси розпинаюся, маючи тільки прикрости і хамства. Образа з боку чехів ніщо перед українським хамством. Якась собі гнида - Ла... ко і те рие носом проти УГК, який його врятував і в люде вивів. Треба їм вчасно вказувати їх місце.

18.III. Вівторок.

В неділю відбулись вибори на Підкарпатті. Одержали голосів: комуністи 100.109 - 4 мандати /Др. Ґаті, Ів.Мондок, Шафранко, Сидоряк/. Соц-дем. 20.699 - I мандат /Яр, Нечас/. Трудова і чеська соц. 20.098 - I мандат /Ґаґатко/. Жидівські сіоністи 18.032 -жадного манд. Угорці - автоном. 28.157 - 2 манд. /Корлят і Аркі/. Аґрарний союз XXX 21.248 - I манд. /Куртяк/. Решта партій одержала такі числа: жид.демокр. 9.909, хлібороби 11.110, аґр. республіканці 15.029, незал. угор. соц-дем. 2.837, рускі націонал. 2.837, бурж. угор. партія 2.734 і група Чанки 1.509. Ніхто з них мандату не дістав. Разом 254.446 голосуючих.

До Сенату на 4 мандати дістали: комуністи 2, угорс. I.

У-вечері в неділю прочитав в "Українській Хаті" лекцію представникам Селоспілки "Земельна справа в Галичині". Вчора продовжив лекцію на туж тему для "Вільної Громади". В цій громаді підбіраються, здається, добрі люде для праці між селянством.

26.__I. Четвер.

В суботу 21.III. міркували над постановою радикалів про їх порозуміння з "Загравою" і незалежною ґрупою "трудовиків" /їхня постанова з 2 березня ц.р./ Постановили анулювати з радикалами наш договір. Я написав проект нашої заяви з цього приводу.

Понеділок, 23.III. прочитав лекцію у "Вільній Громаді" на тему "Українські партії в Галичині і трудове селянство". Скритикував поважно радикалів.

Загальні збори УПК будуть в неділю, а вже пропасниця у людей. Позавчора було засідання ґрупи УПС-Р, де Богацький виступив з заявою, що в праці Управи за минулий рік є багато дефектів, про які він хотів розповісти, а тоді видно буде, чи може бути збережено теперішній стан що-до складу Управи на будучий рік. Товариші настояли, щоб ці "дефекти" розглянула попереду президія ґрупи з додатком ще 3 т.т. /Ріпецький, Стахів, Іваненко/. Богацький почав говорити цій комісії про дефекти, а Григоріїв давав пояснення. Виявилось, що ці "дефекти" уявляв тільки Богацький. "Виступом" Богацького хочуть скористуватися Паливода і Зозуля, котрі видвигають думку про необхідність спеціяльної постійної партійної комісії для перевірки діяльности Управи УПК і "порад".

Сьогодні був реферат Айолло в соціялістичному клюбі на тему: "Борьі разрешения національного вопроса на Востоке Европьі". Говорив Чернов /елястична промова/.

30.III. Неділя.

Відбулись Загальні Збори УПК - звіт за минулий рік. Управу переобрано. За мене були подані всі голоси - проти Григоріїва і Галагана голосувало по кілька душ. Заст. Сімович, Паливода, Русова. До Ревізійної Комісії: Тимченко, Ріпецький, Шрамченко, Риндик, Лорченко. До Суду: Бихельман, Старков, Ярема, Вич, Стахів. Збори тихо-мирно, гарно пройшли. Почали в II 1/2 год. скінчили в 6 год. з перервою на I 1/2 год. для обіду.

4.IУ. П'ятниця.

Сьогодні був концерт пам. Шевченка, влаштований Селоспілкою. Познайомився з проф. Якименком. Вчора мало бути продовження діспуту про нац. справу, але москалі чомусь прислали повідомлення, що вони просять відсунути на далі.

17.IУ. Четвер.

В суботу /12.IУ./ мав велику розмову з Др. Гірсою. Видавництво стоїть на твердому ґрунті. Складаю список можливих до друку книжок. Зробив стипендію С.Ф.Русової і /здається/ для проф. Якименка. Для санаторії можна купити будинок. Робітничі сотні Міністерство постановило перевести на цівільний стан. Доручає це Селоспільці. Галицького Комітету не стверджено, як казав мені Лозинський. Віз для калішан здобути тяжко. Бібліотеку всетаки Міністерство хоче робити. Большевиків визнавати вони не квапляться. Враження від розмови середнє.

В суботу по обіді говорив з Д-ром Лозинським, котрий пропонував порозуміння що-до спільної праці з УПК з їхнім Західно-Українським Комітетом. Я обіцяв представити це на розгляд Управи.

В неділю, 13.IУ. читав лекцію в Подєбрадах на тему: Міжнародні движучі сили і українська проблема". Промовляв три години. Дискусій не було. Кажуть, що лекція мала великий успіх.

В понеділок-вівторок-середу Милюков читав лекції про національну справу на Сміхові. Сьогодні /4 день/ була дискусія. Говорило багато ораторів. З Українців: Славинський, Лотоцький, Григоріїв, Айолло, Кричевський, Паліков, Саакіян і ще хтось. Пропозиція Милюкова про "заговор" не пройшла! Мілюков відповідав дражливо - полемічно, висловлював жаль, що так вийшло, і що де-хто потім пожалкує. Видно, що розсердився старий професор...

В п'ятницю /II.IУ./ на спільному Засіданні Управи і Головного Комітету Селоспілки Микола /Шаповал, ґен., брат М.Ю.Шаповала.С.З./ підносив питання про незгоду в політиці у їх. Сумневич вів себе демонстративно-грубо. Видно, що Сумневич, Паливода і Зозуля творять якийсь комплот. Починається внутрішня сварки, заздрости, інтриґи. Мені цього вже забагато. Так хочеться на все пл... і покинути. Робиш не для себе, а та бідна публіка не має елементарного такту. Ніхто не розуміє фатальности становища і траґичної будучини.

20.IУ. Католицький Великдень.

Кому великдень, а мені лихо. На цей раз з наші "своєї" партії. Кампанія Сумневича-Паливоди-Зозулі проти Миколи після минулої п'ятниці перекинулась і на мене. Заговор - в президії Пражської ґрупи УПСР. Вчора на засіданні Закордонного Комітету УПСР виявилось, що"Президія Пражської Ґрупи" вже "все" обміркувала що-до З'їзду Селоспілки. Список нового комітету мав би бути такий: Сумневич - гол., Ріпецький, Тимченко, Зозуля, Постоловський - члени. А в Раду всі - опріч мене, Миколи і Н.Я.Григоріїва! Знови переведено всебічно. Я настояв, щоб головою був Н.Я.Григоріїв - характерно, що Ріпецький і Стахів все-таки за Н.Я. не голосували - було 4 голоси: мій, Паливоди, Сумневича і Денисенка. Після того я поставив справу про "Контрольну Комісію" /лист Пражської Ґрупи з 28.III. передано мені тільки I2.IУ./. Бурхлива розмова. Хочуть "контролювати" /керувати/, а щоб я і Н.Я.Григ. були ширмою. Ріпецький, Стахів, Паливода, Сумневич в одно.

- - - - - - - - - - - - - - - - - - -

29 травня 1924. Четвер.

Більше місяця не записував. А треба. За цей час відбулося багато чого: Делегатський З'їзд Селоспілки - 28-29 квітня. Винниченко приїхав і вже від'їхав - 8 по I8.У. Концерт Т.Шевченка - I0.У. Скандал Гонзина і Самойловича. Випуск гарбарів, що закінчили Гарбарські курси Селоспілки - II.У. івечірка і т.п.

"Внутрішня криза" наша розвивається так: 20.IУ я подав заяву про вихід з Закорд. Комітету УПСР, Григоріїв на моїй боці. На засідання я не ходив. Списки членів Голов. К-ту і Головної Ради Селоспілки укладено без мене. На З'їзді наша публіка вела себе не гарно підчас виборів "комісії матки" і інцідент.....

Після З'їзду розпочалась "дебата" в моїй справі. I0.У. мене запрохали на розмову, а я в I I/2 год. промові сказав причини виходу. Промова моя була різка і безжалісна для де-кого /Сумневича, Паливоди, Зозулі/. В слідуючий четвер і суботу говорили всі інші, а я слухав /I5 і I7.У./. Сумневич і Паливода говорили ще сяк-так, Зозуля злістно а Тимченко глупо. Резолюцію приняли вони I7.У. таку, що прохають, щоб я взяв свою заяву про вихід назад, Контрольну Комісію буде, мовляв, формувати згідно з моїм поглядом Зак.Комітет, а тому партійної конференції для вибору нового голови не треба. В суботу 24.У. розберали справи Селоспілки і прийшли до висновку, щоб Головний Комітет залишити в складі, як він є, а Миколі дати технічну роботу. На цьому ніби "все полагоджено".

26.У. ввечері в "Українській Хаті" відбулась грузинська вечірка з нагоди 6 - літ. оповіщення незалежности Грузії. Були Григоріїв, Галагані я з жінками, Кречевський, Франт. Янек /секретар чеської соц.-дем.партії/, Врба з міністерства Закорд. Справ. Співали Айоллиха і ще якийсь вірмен... Прийшли до дому після 4-х год. ранку. Я сидів цілий день дома.

Кадильний дим над річкою піднявся
І полм розпустив над нею
Клинами гострими по над землею
Світ сонячний весь золотом послався.

І золотить верхи лісів, узбіччя гір,
Свічками білими стоять дзвіниці,
І летять кудись за ними ключами птиці
І повертають за собою тихо зір.

Чого ми вийшли всі наверх -
Щоб одірватись від життя в низинах?
Щоб розігнуть натружені там спини
Щоб погляд наш померк?

. . . . . .

Заходить сонце, наче одпливає корабель
Від схилених над морем скель .....

. . . . . 29.У.1924.

ЗІ травня. П'ятниця.

Я, Григоріїв, і Галаган були на "чаї" у Прокоповича-Кускової. Не чай, а політика! Після безтолкової розмови на всякі теми, вроді "сумних перспектив" для еміґрації після признання Чехією большевиків /чутки про закриття Земгора і Громадського Комітету/, перейшли до вражінь з лекції Мілюкова. "Русскіє" вражені висловом українців /Лотоцький/, що українська справа буде розвязуватись міжнароднім шляхом. Не їх дуже вразило! Я говорив полемічно. Прокопович говорив, що кредитуючі держави - Америка, Англія, Франція - нікому кредитів не дадуть на воєнні справи. Всі за мир. 15 літ ніхто не повинен воювати! Україну вони, русскіє, залишають, як і Білорусію на милость Долі. Коли "міжнародній шлях", то і чорт з Вами - каже. Нарешті все звелось до того, що треба, щоб українці прочитали доклад про проґраму "зговора". Є у його якийсь лист Єфремова /москаля/ з Женеви в справі акції проти поляків в інтересах меншостей - українців і білорусів. Але ця справа залежить від вирішення першої /зговора/. Можуть бути і гроші. Взагалі є якась інтриґа. Звязок з чехами.

І.УІ.1924.Неділя.

Спека. Музика в Стромовці /Пражська четверть.С.З./. Читаю цілий день "Соціяльний антаґонізм" - Далевського. Ніхто не приходив. Спокій. Микола поїхав до Подебрад. Цікаво з ним: ЗО.У. Шраґченко і Типченко говорили з ним "од імени партії" і заявили, що партія нічого не має проти його, можна спільно працювати. Коли б він щось думав, то "наших" голосів є в Головній Раді 16 і "ми" можемо його завжди викинути. Шраґченко говорив, що я роблю багато помилок /якась розмова з Білецьким Л./ і що мене треба стримувати, що я взагалі "тільки більш здібний товариш", але "ми" можемо його завжди замінити. Патякання занадто прозоре своїх безсилляи.

9.УІ. Другийдень зелених свят.

В п'ятницю 6.УІ. був у редакції "Чеського Слова" /орґан Бенеша - Кльофача.С.З./ і балакав з редактором з приводу гнусних заміток про нашу санаторію. Шеф-редактор передав мене до редактора спеціяліста по "русскіх" справа Шварца. З цим Шварцом говорив пів-години. Враження од його гидке: гірше московського чорносотенця! Я вийшов як з багна. Він хвалився, що двічі говорив з Бенешом /тоді міністром Закордонних Справ.С.З./ про санаторію... Від Шварца пішов на лекцію горця Ахмета Палікова, котрий говорив про свою республіку горців Північного Кавказу. Були дебати. Говорили Фальчиков, Харламов, Звягін і інші. Слабо це все: "зговор", опріч збройного, не можли

Вчора 8.УІ. день мого народження, завтра "іменини". Я просидів учора дома спокійно, нікого не було. Порушив спокій нам Є.Іваненко своїм "тортом". І звідки він узнав?! Сьогодні сидю спокійно. Забігав М.К.Садовський з своїми жалями на "етих людей". Читав учора цілий день і вечір Геоґрафію - Семенова /"Малороссія"/ і де-що пригадував...

В п'ятницю /6.VI./ Головний Комітет Одноголосно постановив, щоб Миколу /Шаповала. С.З./ запрохати до праці. Не знаю, як він на це. Казав Н.Як./Никифор Яковлевич Григоріїв.С.З./, що Зузуля прохає звільнення або відпустки, мотивуючи це "родинною траґедією", що цими днями сталась.

Мрію про самотність. Покинути все і залишитися без "справ". Не знаю, чи вистачить духу зректись головування в УГК /Український Громадський Комітет/ в день З-ліття, 7. VII.1924 р. Здоровля все гіршає. Настрій у мене постійно пригноблений - безмірно сумно за втраченим життям. "Громадянство" і т.п. фикції займали мене всього постійно - я згубив усе, нічого не придбавши, опріч сумного досвіду.

17 червня. Вівторок.

10 червня в-ранці приїхав Микола Іванович Балаш і... передав подарунок від т.т. /Н.Як., він і Іваненко/ в день моїх іменин. У-вечері зібрались у нас на чай: Н.Як., Балаш, Русова С.Ф., Галаренки, Іваненки, Сумненич/.

12.VI. четвер. Були у нас проф.Прокопович з жінкою /Кускова/. Гомоніли з 5 год. до 11 год. вечера на ріжні теми.

11.VI. мав довгу розмову з Др.Гірсою: 1/ в справі Винниченка почекати Др.Бенеша з Женеви /це буде зараз після 20.VI./, 2/ Бібліотека - можна купувати окремі бібліотеки, подаючи заздалегідь спис книжок і цін. Все це призначається до української бібліотеки Славянського Інституту. 3/ Видавництво - "треба обрахувати свої фінанси". Я поставив питання про одноразову допомогу Видавничому Фондові. Він згодився радо пропонуючи "написати" йому, щоб він мав підставу вказати "кому слід" на характер цієї акції. Розповідав про атаки на його за "Пламя" ніби-то за те, що урядовці М-ва там акціонерами /каже - "брехня"/. Я рішучо вказав на небажаність таких фактів, як ведення української роботи під контролем росіян /випадок з списком книжок, переданий "prof.Ljackomu - na dobrozdani". Вийшла у нас велика розмова про це. Він клявся, що українська справа близька їхньому серцеві... 4/ Інститут Громадознавства. Цікава розмова його про москалів. Обіцяв підтримати наш Інститут. Прохав вести діло нишком, а потім раптом одкрити - "хай буде руським сорамно" що в їх ще нема цього. Хоч і обіцяє, а я, знаючи з досвіду, не вірю в лисичу крутню.

Зморився я обороняти безнадійних землячків. Коли цьому буде вже кінець - не знаю. Українські хуторяни. Грошей нема, облягають тисячі прохачів, більшість паразити, дрібні злодюжки, брехливі п'явки і жахляки, що нічого за душею для України не мають.

Дивний випадок: Леонід Кливенко знов домагається, щоб його послано було на Україну на розвідку місяців на два з липня. Дивна людина! Героїзм чи авантюра? Підозріло.

І знов я згадую її.
Живою бачу крізь прикриті вії.
Діброви сині і березові гаї,
Тополі білі й явори стрункії...

Й дзвінке повітря в літню спеку
І небо, як розплавлений матал
І синю - славну просторінь далеку,
І в жили впускуваний шал.

- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Поему недожитого життя
Ненапишу я вже ніколи...

М.Шаповал.

3 липня 1924.

28.VI. відбулись Загальні Збори УГК.

26.VI. я і Н.Як. були на розмові у Прокоповичів. Цікаво, що Кускова нарешті в горячих розмовах пробалакалася: а/ на віщо /на кой чорт/ українцям державність? б/ Україна без Росії не може жити, в/ навіщо українська інтеліґенція н а с и л ь н о прищепляє селянам "самостійнічество" /это недопустимое насилие над человеком/, г/ скоро Германія и другіе признають самостоятельность України, чтоби захватить Россію по частям. Америка зацікавлена Росією, а не Україною. Федерація вище самостійности. Ць

українці думають про біду, що насувається на восточную Європу - окруженіє її західним капіталом? Їх розлютило, а на що Прокопович насильно прищеплює кооперацію, фабіян. соціялізм? Інтеліґенція робить з переконання, що її діло є благородне. Все що пропагується, є "насильне". Українських селян робить самостійниками Москва і руська політика.

29.VI. В неділю почалась наша партійна конференція. Мандати з Волині передані на т. Животка. Я заявив 5 пунктів, через які вийшов з Закордонного Комітету УПС-Р. Резолюцію принято по змісту з осудженням "опозиції". Мене обрано на голову + 25, - 2, утрималось 4. До Комітету обрано Григоріїва, Шрамченка, Ріпецького, Животка, Типченка, Денисенка. Паливода на мою вимогу зрікся. Продовження буде згодом. Позавчора. I.VII. відбулось засідання ЗК з моєю участю.

З УГК відпускаються з I.VII. Сумневич, Стешко, пані Ліндфорс. Видавничий Оддiл переходить до Видавничого Фонду.

II липня.

Сьогодні розпочалась конференція Малої Антанти. "Право Люду" містить статті про признання совітської Росії.

7 липня, понеділок, відбулись товариські сходини УГК з нагоди 3-ліття праці. Були привітання і адреса від Калішського табору.

Було засідання Закордонного Комітету УПС-Р, на якому я заявив проґраму праці на далі, в тім числі і реформи в Селоспілці, УГК і т.д.

5.VII. Субота, було "Кооперативне Інтернаціональне Свято" в "Українській Хаті", Кубанська, траурна академія памяти Миколи Степановича Рябовола /був присутній представник поліції/ на острові Жофіні і вечірка молодих українських поетів у Студентському Домі. Читали вірші Маланюк, Павлюк, Мосендз і инші. Добре тільки Маланюк.

Веду санацію фінансів УГК, але йде туга. Видатки більші бюджету.

I5 липня. Вівторок.

I2.VII. було засідання ЗК. До партії зареґістровано Д-ра Люція Кобилянського. Вийшла велика дебата про Селоспілку з приводу заяви Н.Як., що він в такій атмосфері, яку там створили т.т., працювати не може. Я також зробив критичний аналіз обставин і вніс пропозицію: а/ Заяву Н.Як. відхилити, б/ визнати за доцільне зміну всього Головного Комітету, в/ доручити Н.Як. скласти список ділового Головного Комітету. Після гарячої діскусії постанови ці одноголосно принято. Шрамченко ще раз виявив свою дрібничковість.

I3.VII.Неділя. Я просидів цілий день дома і прочитав спомини Овсянико-Куликовського і книгу Бурцева. Цікаво, як здібні люде одходили від української праці на "широке поле" російської культури.

I4.VII. були рокові Збори Професорської Ради Педаг. Інституту. Звіт Білецького по формі і змісту був блідий. Я сказав підбадьорукучу промову. Діректором на новий рік обрали Білецького, а секретарем Ради проф. Ярему. Цікава боротьба за кандидатуру: перший раз за Ярему I3, за Типченка I2, друге голосування: Ярема I5, Типченко I3 голосів. На зборах був інцідент в кінці, створений Швецем Ф., котрий почав читати якусь заяву, після чого різко запротестував Літов, а проф. Старков просто заявив - вимагає суду чести між ним і Швецем. Я вніс пропозицію про комісію з референтів і діректора, яка й розгляне справу.

Потім була товариська випивка і вечеря. Щуровська грала й співала московські куплети, що дуже звеселило громаду чеховських "людей в футляраж". Після цього по шляху аж до 2 год. ночі розмовляли ми /я,Н.Як., Ріпецький, Типченко і Животко/ про свої справи, центром яких конфлікт в Селоспільці з Миколою. Справа розростається в стихійне лихо. Всі заявили, що треба якось ліквідувати. Була гаряча розмова. Модус принято

такий: Микола і Александрович взаїмно перепрошують і ліквідують між собою, потім повідомляють нас про це, а відповідні органи ліквідують всі актові постанови і т.д., чим відновляється добра згода і співробітництво. На зовні говориться про повну ліквідацію всіх непорозумінь, щоб вороги не тішились.

21.VII.Понеділок.

Головна Рада Селоспілки засідала і на другий день... Як до цього дійшло? Всі "щирі" розмови т.т. зо мною мали нещирий ґрунт: умовити мене бути пасивним, коли вони розправлятимуться з Миколою...На Засіданні в-ранці Гол.Ради я був. Так собі. Микола вручив свого листа Н.Як. про бажання мирно закінчити з Александровичем. На передодні Александрович висловив свою згоду на це так само. І що ж? В перерві обміркували ми сітуацію: спільности нема. Тимченко - єхідна істота, вихована в старорежимній московській атмосфері. Животко - роздимається від чужого надування.

У-вечері Головн.Комітет постановив виключити Миколу на 3 місяці з Спілки! Гидка сцена...на пропозицію Грабова і К-о від Миколи вимагано залишити засідання... Характерно, що "постанову" винесено голосами Зузулі і Сумневича /разом з Остаповичем, Кобилянським, Луцьким/ проти Н.Як. і Ріпецького. Микола ввечері розповів мені про гидкі сцени. Роль Галагана, як предателя, виявляється де-далі більш.

У вівторок я був в УГК. Прибігав Тимченко інформувати, що "справа переглядається і прохав призначити час, коли б Н.Як. і він прийшли до мене на нараду по обіді. Прийшли ще й з Ріпецьким. Говорили довго в Бельведері. Заявив рішучо про незаконність поступування і ганебність поведінки соціялістів. Вимагав скасування незаконних постанов. Бачу, що люде не важні з морального боку. Н.Як. і Ріпецький розповіли про анти-дісціплінарні проступки Сумневича і ще де-кого. Повстає питання про партійний суд, але чи "провідники" на це наважуться?

Я вернувся до дому пів-до третьої год. ночі.

19.VII. було засідання до обіду і після обіду Головного Комітету Селоспілки /без участи Зозулі й Сумневича/ і винесли постанову про скасування попередніх постанов що-до виключення Миколи, віддання до суду, завішення в правах члена-заступника... але з тим, що коли до 15.VIII. інцідент не буде полагоджено товариським способом, то справа піде на новий розгляд Головного Комітету. За це голосували Н.Як., Луцький, Остапович, утримався Ріпецький, проти О.Коберський. Значить, нема ніякої сили фактично. Панове "соціялісти-революціонери" остаються на позиції війни.

20.VII. були у Збраславі: я, Олюся, Микола, проф. Якименко і пані Германова.

18.VII. у нас був Якименко з Германовою - демонстровано новий твір Якименка до моїх слів "Душа твоя, як бурне море".

По 19.VII. звелено Сумневичу здавати секретаріят, але він і сьогодні не явився.

Завтра треба зайти до Гірси. Тяганина з пашпортом - таке зло бере, що в Німеччину мабуть не поїдемо...

26.VII.Субота.

22.VII. був у Гірси. В справі піднятій Володимиром Кириловичем /Винниченком С.З/ сказав, що ніби то Др Бенеш сказав, що до I січня нічого зробити не може. Я відповів, що це сумно. В справі підмоги Видавничому Фондові сказав, що буде "сьогодні або завтра рішено" і то позитивно. При тім висловився, що українці краще працюють, бо їм вдається більше об'єднатися, ніж москалям. Наприклад: Український Педагогичний Інститут-реальне діло, а що таке Русскій Інститут? - нічого...

В справі Інституту Громадознавства я передав записку і проєкт Статуту. Він обіцяв сам проштудіювати це питання незабаром. Я заявив, що хочу сам близче запятися Інститутом Громадознавства, бо УГК вже виконав свою задачу, далі нічого нового вже не

доведеться орґанізувати... Стабілізація очевидна. Пр-до прийому до Педаг.Інституту, то це рішиться пізніше. Я пішов. Була люта спека.

По обіді засідання Закордонного Комітету УПС-Р. Явилися всі. Обмірковували мій плян праці. При тім виявилось /через Тимченка і Денисенка/, що їм хочеться, щоб "всі призначення, звільнення, переміщення" по УГК, Селоспільці рішав попереду Закорд.Ком. Я був проти цього рішуче. Тактично вони хочуть цим способом "урятувати" справу Сумневича і Паливоди; роблять це по змові, бо Сумневич цілком планомірно затягає здачу секретаріяту УГК. Дуже не хочеться їм відмовитись від позування в УГК!

23.VII. в-вечері зустрівся з інж.Врбою - цілий вечір говорили в каварні на ріжні теми. Він сказав, що вже рішено видати підмоги Видавничому Фондові 200.000 кч. Натякав на необхідність співпраці з "Пламям" Лицького /Московське видавництво в Празі.С.З./. Розповідав свої пригоди в Росії. На другий день Врба подзвонив до УГК з запитанням на чий рахунок перевести гроші, призначені Вид.Фондові.

Заходив до мене в УГК Павло Крат з Канади.

24.VII. були іменини Олюсі. Були Н.Як., проф.Якименко, пані Германова, Віталій Левицький, Микола і Тося /Антоніна Ант.Шаповал.С.З./. Був чудовий концерт.

25.VII. по обіді приймав Павла Крата. Багато говорили. Він пропонував "золоті гори". Побачимо, що з того буде! Хоч-би 100 дол. уся Америка спромоглась на нашу роботу дати. Називає себе соціял-демократом. Протестантський проповідник. Боротьба з католицизмом. 3 - 4 міліони долярів! Академія протестантська і т.д.

8 серпня 1924. Пятниця.

26.VII. після обіду до II год. веч. було засідання Зак.Комітету УПСР. Обговорювали проґраму праці в ЗК і "реформи" в УГК. Видно, що люде дбають тільки про посади. Тимченко, Коберський і Денисенко арґументують весь час від "секретарства Сумневича". З шкури лізуть, щоб довести необхідність залишення Сумневича і Паливоди на посадах. Бідна Україна, бідна УНР. Вони страшенно проти відокремлення Інституту від УГК, бо "наших т.т. на другий день потім виженуть з Інституту". Ось на цьому й політика для всього визвольного руху. Голосування ніяких результатів не дало. Хто в ліс, хто по дрова.

27.VII.Неділля. Їздили в Ржевніце, де живуть Шелухіни, Н.Як. і Ісаєвичи. Були в Шелухіна, застали там М.К.Садовського. Йшли пішки до Добржіховіце, де живуть Мірні. Пізно приїхали до дому.

28.VII. одержано вже візи на Німеччину.

29.VII. був на святі випуску з Кооперативної Школи Селоспілки. Скінчило 30 осіб, селян-стрільців. Враження як найкраще. Це люде для орґанізації селянського господар.

30.VII. готувалися до від'їзду в Берлін. Було по обіді засідання Ради Видавничого Фонду. Заяву Богацького про вихід з Бюро принято до відому.

31.VII. в-ранці ми виїхали до Німеччини. О 5-ій годині приїхали до Берліну. На вокзалі зустріли нас Володимир Кирилович і Рудічев, ще був якийсь пан з ними. Зразу-ж поїхали на инший вокзал, а відтіль поїхали на Фюрстенвальд, мали пересадку в Еркнер. Від Фюрстенвальду пішли пішки разом до Рауен, бо візник хотів узяти 10 мар. /більше як 80 корон чеських/ за якихсь 4 кілометри. Пройшли доволі добре, хоч мені з непривички було не зовсім лехко.

Зустріли нас дуже добре. Розалія Яковлевна чекала з вечерею. Гомоніли багато. Живемо ось вже 8-й день!

5.VIII. гуртом їздили в Берлін. Я - щоб провідати хорого проф. Коваля. Заходили з Волод.Кирилов. до Оренштайна, щоб переконати його аби він анулював договір на "Сонячну машину". Він прохав часу 1-2 дні, щоб "подумати". Вчора прислав листа, що не міг-би цього зробити. Коваль дуже хворий - видно, що хвороба небезпечна. Тяжке враження. Мріє про роботу в Празі. Я подав надію, але не знаю, чи здійсниться. Щоб він

видужав - в це не дуже віриться.

8.VIII. Приїздили Др.Володимир Левицький з жінкою і хлопцем.

Живемо тут дуже добре: їмо, спимо, гріємось на сонці, оддихаємо, ходимо аж до Фюрстенвальду. Я почуваю себе краще.

Газети пишуть, що англо-совітська конференція, що була перервана 5.VIII., вже відновлюється, бо большевики згодились задовольнити держателів облігацій і дати компенсацію за націоналізоване майно англійців у Росії. Крутня через безвихідність.

2.IX. Завтра в-ранці виїздимо через Берлін в Прагу. Кінець спочинку на тихому хуторі. Микола заїздив сюди 22-25.VIII., по шляху на Париж. Ми з Володимиром Кириловиєм їздили 20-21.VIII. в Берлін. Я був у Др.В.Левицького, у Спілки Укр.Студентів, обідали у Віленських.

Приходив проф.Гертопан прохати посади десь у Празі.

Прочитав "Соняшну Машину". Твір дуже інтересний, написаний справді з захватом, гарною мовою. Трохи я одужав.

3.IX. Виїхали в середу з Рауєн. В Берлині були од поїзда до поїзда. На вокзал з'явились провожать пані Вілінська з дочкою Тамарою, Володимир Кирилович і Розалія Яковлевна. Винниченки нас одурили: на передодні рахуватися за "кумуну" не хотіли, одкладаючи на шлях до Берліну, а на вокзалі, вони на рішучий наш запит про кошти "кумуни" рішуче відповіли, що нічого не візьмуть. Я сказав, що вони нас підвели свідомо, вони згодились, що свідомо, бо коли б вони в листі не згодились брати платні, то ми не поїхали б до їх.

У вагоні випадково зустрівся з Зензіновим. Багато балакали. Він прохав "офіціяльно", щоб я написав статтю про національну справу. Розпитував про наше становище в національній справі тепер. Я повторив те, що говорив три роки тому. Він це помітив.

4.IX. В-ранці я був в УГК. Н.Як. тоном утопленника розповів про їхню розправу з Миколою /його лист-проєкт промови на Делег. З'їзді хтось передав Шрамченкові і К-о, а за "критику" вони й помстилися: звільнили з посади і постановили про виключення в Село-Спілці/. Потім два слова про візит до Д-ра Гірси, потім два слова про нараду з Макухом і радикалами. Видно по всьому, що Н.Як. тепер "переконався" і капітулював, але намагається зберегти "незалежний" вигляд та ще й мене переконувати, що "непорозуміння нема". Вчора він мені сказав, що сьогодні засідання ЗК, треба мені бути. Я категорично відмовився. Я рішив працювати далі, а балачок не слухати. Заяви про вихід з ЗК не подаю, щоб не робити демонстрацій, а просто не ходитиму на зібрання. На тім і розійшлись. На кінці я зауважив: при найменшій спробі натискувати на мене я вийду з ЗК і пражської організації УПСР.

5.IX. був обід з I-ю групою матурантів, що одержали матуру. Іваненко є людина, яка примітивно грає на обидва боки. Це дійсно безтактовна людина. Цей суб'єкт все підтягає гроші для Тимченка і К-о та собі лекції влаштовує.

Був у мене проф. Лорченко і розказав історію, як Животко вів агітацію між матурантами, щоб вони подали якусь заяву проти Лорченка. Підписав заяву був Нагірний. Це називається добрий "колеґа" у Лорченка в Інституті.

7.IX. Їздили по обіді до Хухлі і назад пароплавом, а там лежали на сонці біля річки. Було справді тепло.

9.IX. Мав розмову з др Гірсою про Інститут Громадознавства, про окремі стипендії для членів Управи, про допомогу Видавничому Фондові - буде й далі. В той же день з Др Завазалом - про стипендії для Ісаєвича і Миколи, для Гончаренка і Кобилянського, про Педаґоґічний Інститут і Матуральні Курси і тд. Не скінчили розмови і переклали на суботу.

13.IX.Субота. Говорили багато про все: Академію /він проти Іваницького/, Педаґоґічний Інститут буде мати 50 стипендій для студентів. Для Вид. Фонду буде ще 100.000 кч. в жовтні. Стипендії для членів Управи, Ісаєвича і Миколи вирішено позітивно. Інститут Громадознавства буде.

14.IX. Мав розмову з інж.Врбою про Видавничий Фонд.

16.IX. Була якась нарада українських фашистів з чеськими. Українські надіються одержати гроші у чеських.

18.IX. До мене звернулись з декларацією студенти Туган-Барановський, М.Мухин і Є.Маланюк про те, що вони орґанізують Т-во радикальної молоді. Прохали співчуття до їх праці. Роблять сімпатичне враження.

21.IX.Пражська філія Селоспілки "виключила" Миколу з Спілки. /Членів філії 90, а на засідання прийшло 40!/ Я заїхав випадково на це зібрання і тут зголосив свій виступ з філії. Перейшов у Дейвицьку.

22.IX. Я подав заяву про вихід з ЗК і з Пражської групи УПС-Р. Балакав з Н.Як., який "стоїть на моїй позиції", а при розмові виявилось, що він радився з Р.,Г.,Ж.,К., і тд. про можливість заснування "другої" групи. Вони проти.

24.IX. Постановою ми ствердили новий Статут Пед.Інституту, передали Матуральні Курси і дітей - до Інституту а також запропонували математичний одділ переформувати в підодділ природничого.
Ріпецькому доручено читати соціологію. Обрано до Пед. Інституту Вороного, Шульгина, Омельченка.
При обговоренні на Проф.Раді цих реформ Тимченко висловився проти передачі Матур.Курсів до Інституту, бо це "компромітуватиме" Інститут. Я його пробрав у своїй заяві за цей "знаменитий" погляд лектора Матуральних Курсів.

27.IX. В Міністерстві зустрівся з Шовгеневим. Інж.Врба захотів з нами обома "разом" говорити. Говорили. Про Вид.Фонд Шовгенів заявив, що Академія хоче працювати разом з В.Ф., але на "рівних" умовах, я дав пояснення. Казав Шовгенів, що одділення Академії сталося проти їх волі, вони не цього добивались. Цікаво.
29.IX. Виявилося, що П. влаштував З. в Чесько-Українському Комітеті стипендію, яку З. одержує з квітня місяця ц.р. В заяві до Ч-У. Комітету З. писав, що ніякого заробітку не має /в той час коли

з Селянської Спілки одержував 1500 кч., а жінка мала 500 кч. стипендії Педагогичного Інституту.

Приходив до мене Р.Смаль-Стоцький і розповідав про перебіг справи з університетом у Польщі.

Проф.Д.Дорошенко розповів, що на останньому засіданні Сенату Університету Лащенко пропонував: протестувати проти видачі Видавничому Фондові 100.000 кч., мовдяв, Академія вже запротестувала. Щербина був проти Лащенка, як і всі інші. Про Вирового Лащенко сказав, що це "темная личность, служіл у большевиків"... Лащенко тішився, що УГК "вже розвалюється".

1.X. Одержав відповідь від Дра Завазала, що на переходовий період /покриття боргів/ призначено 130.000 кч. Бюджет Пед.Інституту ще не установлено. М.Балаш розповідав, що проти мене ведеться клеветницька пропаганда: ніби я умисно зробив зменшення бюджету УГК на 50 %, щоб здобути кошти на Інститут Громадознавства.

2.X. Сьогодні відбулася "їхня" конференція /Пражського відділу УПС. С.З./ без мене. Патякають про"звільнення" Іваненка, Богацького і "розгром". Не знаю що буде. Очевидно Гончаренко, Коритник, Балаш вийдуть.

Заходив Нечас. Поїхали разом на збори до Лідового Дому, де промовляли Жуо /деклямація/, Мартен /бельгієць/, Д'Араґона/італієць/, Кнолль /німець/, Шурш /австрієць/, Галь/мадяр/, Удеґет/голова амстердамського профіс. інтернаціоналу/, ще якийсь голандець. Цей голондець казав, що для робітництва треба ще однієї зброї для боротьби за велику мету-ідеалізму. Цікава думка: що культурний розвиток робітництва є б і л ь ш и й по малих культурних державах. Важний факт для соціології.

Підготовляюсь до організації Інституту Громадознавства. Займусь цією справою, а не візами, посадами і тд.

3.X. Вчора відбулась конференція УПСР, вибрано новий Закордонний Комітет - гол. К.Коберський, членами Ріпецький, Шрамченко, Денисенко, Паливода, Скидан. Про мене прийняли якусь резолюцію. Виступали проти мене /Пиржавка/, а дехто говорив про "пошану" до мене лицемірно. Н.Як. не увійшов у Зак.Комітет. Виходить, що мене боронять тільки Ісаєвич, Гончаренко, Балаш, Коритник, Обідний, Григоріїв. А инші "шанують", але проти нового З.К. не виступають.

4.X. Сьогодні я гостро говорив в Управі УГК з П. Він оправдувався тим, що З. "багато пережив" і що він діставав не стипендію, а "академичну підмогу" 250 кч. місячно.

Виявилось, що "купка" вже веде агітацію, щоб мене "не приймали" в Дейвицьку філію УПСР. "Товариш" Нагорний говорив Тежукові, - а цей Балашові,- що треба поміж стрільцями повести аґітацію, щоб мене не приймали. Котенко про те саме сказав Балашеві, що на його робиться пресія також в цім напрямі.

9 жовтня. Четвер. На вечірці письменників не був. Проговорили з Галаганом. Вияснили все. Він дав мені пояснення своєї поведінки, я їх признав задовольняючими. Розповів, що Сумневич на-днях підходив до Михайла Царана /кур'єр УГК, безрукий інвалід.С.З./ з пропозиціями, щоб у їхній /соц.-дем./ групі обміркували відношення до мене! Піймають облизня.

10 жовтня. Одержав листа від В.К.Винниченка, який пише між иншим, що він в політичних справах до Н.Як. звертатись не буде, бо не бажає з ним зноситись в цих справах.

Я викликав Нагорного і запитував про причини його аґітації: він цілком заперечив, щоб щось говорив проти мене. Він лише до вчинку /?/ Миколи ставиться неґативно.

11 жовтня. Субота. Приходив студент з Подєбрад Сп.Довгаль і запитував, чи правда, що УГК розпадається, що Управа робить заходи про його закриття чи скасування/??/. Я пояснив йому від імени Управи: що це провокація і брехня. Очевидно, що "товариші" стараються розпускати такі злочинні чутки! Я підозріваю роботу панів Шрамченків і К-о."Соціялісти"!

Акцію язиками повели: Сумневич, Н., П., З., і инші з ЗК. Запрацювали во всю.

Була у мене прикра розмова: Ріпецький зайшов до мене в Управу, щоб прохати про передачу печатки і протоколів Закордонного Комітету УПСР. Почалась розмова ширша, я вичитав йому все...

Дійсно, для кого я працював 4 роки останні!

Галаган зробив сензаційне признання: він прочитав мені й Н.Як. свого листа до М.Славинського, в якому розповідає про історію заснування "Брацтва Визволення України", весною 1922 року, конспеpативного, на зразок італійського "Камори"... Вони запросили туди Галагана, який згодився і був на двох зібраннях. Членами "Брацтва" тоді були: М.Славинський /голова пражської орґанізації/, Л.Ч., І.Бочковський, Б.Іваницький, О.Лотоцький, Модест Левицький, Леонтович, О.Ш., О.К., Інструкції одержували від Вяч. Прокоповича.

Брацтво через своїх членів мало слідити за кожною інституцією, навертати її на свій шлях і т.п. Лозунґи: держава вище партій, суспільство вище клясів.

Славинський керував акцією проти УГК /оддїлення УГАкадемії і тп./ Брацтво умисно підсилало своїх членів в инші орґанізації: Бочковський до соц.-дем., Л.Ч. до УГК /провалився, не вибрали/.

Тепер Галаган одкриває їх. Був лояльним, хоч і одійшов од їх ще в січні 1923 року, але як переконався в активно-шкодливій акції їх, то тепер оповіщає їм боротьбу. Славтнський ще торік пропонував Галаганові "заснути" /це значило затихнути і замкнути уста/.

Тепер зрозуміла тактика й Білецького: він невпинно, хоч і тихо, веде під нас підкоп.

П. позавчора при зустрічі з Галаганом казав йому: знаєте новину, що М.Ю. не ес-ер. Я вчора Ріпецькому це вичитав. Вони "так" трактують на основі "структури" нашої закордонної орґанізації. Я роз'яснив йому, як треба розуміти "структуру".

Треба приступити до орґанізації сил.

12 жовтня. Неділя.

Сьогодні були у Галаганів. Розповідав Микола Михайлович, що вчора до його й Чернухи звертались Коберський, Ріпецький, Животко, як представники нового Закорд. Комітету УПСР з запитом, як далі будуть співробітничати. Нарікали на мене, що я веду політику "помсти", доказом чого є ніби то "звільнення" Іваненка, підготовка ліквідації УПКомітету /що вже ніби й гроші "ліквідаційні" одержано/. Галаган їм пороз'яснював їхні здогади і вони тоді заявили, що вони нічого не заявляють, доки не закінчуть слідства про ці "факти". Вручили Галаганові резолюцію, яку приняла "Конференція": щось там говориться про колективизм і демократизм їхній, а потім про особисту політику мою і родинні інтереси мої.

.....

14.X.1924.Вівторок.

Вчора в-ранці приходив Дараган. Розповів, що балакав з Паливодою про причини розходження зо мною і між иншим Паливода сказав, що Микита Юхимович "громадські інтереси ставить вище партійних". Це вразило Дарагана і він прийшов до мене заявити, що стоїть цілком на моїм боці і віддає себе в повне моє розпорядження. Я відповів, що справді ставлю громадські, цеб-то суспільні і національні інтереси вище егоістичних інтересів окремих груп і партійних клік. Буває, що й інтереси партії треба ставити вище інтересів громадських, це тоді, коли партія справді бореться за інтереси громадські, а не псевдо-громадські.

Потім ми перейшли на читання віршів. Я читав йому свої "Зелені Свята" і "Листки з лісу". Потім ми пішли на проходку на гору Летну. Там сиділи і я читав йому багато віршів з "Лісових Ритмів". Думаю, що він щиро захоплюється.

Прийшов я обідати в 4 1/2 год. Негайно заявився Стежко і прохав приняти Білецького і його завтра /цеб-то сьогодні/ для спеціяльної розмови.

Між иншим, коли я йшов з Летни, то зустрів Петра /кур'єр УПК/, що приносив мені папери на підпис. Балакали з Петром про те, "що у нас робиться". Я розповів йому про причини мого відходу від організації і він заявив, що перейде негайно в другу групу, цеб-то, там де я є.

Після Стежка прийшов студ. Туган-Барановський і розповів, що за 4 дні мій авторитет в громадянстві "страшенно піднявся", бо всі думали раніш, що це я покриваю погані вчинки ес-ерів. Казав, що йому Івасечко вчора-ж оказав, що я може не цілком одійшов, бо ось, мовляв, завтра /цеб-то сьогодні/ буде якась нарада, після котрої і буде порозуміння зо мною. Цікавий провокаторський ход. Івасечку навчили це говорити досвідні інтриґани, щоб ця "чутка" через Туган-Барановського дійшла до мене і щоб я собі дрімав, а тим часом вони робитимуть своє. Туган-Барановський заявив між иншим, що він хоче приступити до другої групи соц.-рев. і прохав приняти його хоч співчуваючим членом. Я відповів, що хай переговорить з М.І.Балашом, Гончаренком і Ісаєвичем.

Приходив у вечері М.І.Балаш і сказав, що Н.Як. вже розповів Зак.Ком. про признання Галагана. Я гнівався, бо в Зак.Ком. може бути й провокатор, котрий працює в "Братстві".

Сьогодні в-ранці прийшли Білецький і Стешко, які заявили, що хотіли б знати, що це значить похід проти мене де-яких ес-ерів і про причини розходження, бо вони /ЗК/ ведуть аґітацію /нишком/ про те, що на чергових зборах УПК вони хочуть поставити питання про "недовірря" мені. Вони думають почати з пропозиції виключити з УПК Миколу, а коли розгориться бій, то рішучо висловити мені "недовірря", я буду провалений. Григоріїв вийде з солідарности зо мною, а натомість в Управу ввійдуть "заступники" Паливода і Сімович. "Тому" має бути головою Паливода, а не Галаган.

Про це все говорити приходив до Білецького Іваненко! В наслідок цього кілька членів УПК: Білецький, Вировий, Стежко, Мірний, а також Кабачків й инші мали нараду і рішили, що вони мають підтримувати того, хто працює для добра всієї нації, і підтримувати тільки мене, про що оце й прийшли вони мене повідомити, віддаючи всіх їх сили до мого розпорядження. Я подякував їх за моральну підтримку тим принціпам, які я

практикував, і заявив, що з Управи і не думаю виходити, а коли більшість з... людей і складається і буде мені висловлювати "недовірря", то хай висловлює і я буду радий відійти, бо з нечесними я залишатись взагалі не можу. Розповів про причини незадоволення мною панів Зозулі, Паливоди, Сумневича, Тимченка, Іваненка.

Над вечір прийшов Михайло Циран з листами і я його запитав, що говорять... Виявляється, що говорив Сумневич, що: я не вважаю всіх за рівних, що треба всім об'єднатися і зробити інтерпеляцію на Загальних Зборах УГК, винести недовірря Голові і тд.

Сьогодні одержав і к л е в е т н и ц ь к у, н е ч е с н у резолюцію так званої "конференції" УПСР. Не вважають мене за члена партії, родинні звязки, проти колективизму і демократизму і тд.

I5.X.I924. Середа.

Вчора ввечері відбулась нарада з Григоріївим і Галаганом. Порішили виступити солідарно, як Управа. Н.Як. розпові, що Грицай обурився, коли взнав від Н.Як., що весною в партійній ґрупі була заложена таємна ґрупа для боротьби з Управою взагалі і зо мною з'окрема. Грицай написав з цього приводу листа до Зак.Ком. вимагаючи пояснення. Що з того буде - невідомо, але заздалегідь можна твердити що крутії будуть викручуватися. На запит Галагана як Н.Як. означає своє відношення до пражської групи УПС, цей заявив, що "до групи належить, але придивляється, що далі буде". Не подобається мені така двоїста позиція. Між иншим Н.Як. розповів, що Грицай домагається, щоб розходження наше було мирне, джельтменське, і щоб ніде не тикатись з Балашем, бо він одразу сяде.

I7.X.П'ятниця.

Вчора був у Міністерстві, знайомився з поправками до бюджету Педагогичного Інст. призначено 70.000 кч. з I листопада. Підлість Іваненка виявилась і тут: він наговорив проф. Лакомуму, що музично-пед. одділ "ніким не затверджений", підмовив його скоротити утримання по цьому одділу професорам I200 кч., лекторам I000 кч. Мерзкий індівід! Сьогодні затвердили студентів I курсу нових 50 осіб.

Вчора приїхав Ісаєвич. Сьогодні говорили з ним вечером, розповідав про свої походеньки. Був у Пенлеве, Реноделя, Поля Люї, Ляфона і ин. Характеризує "Громаду" негативно /Українську Громаду у Франції, ще до головування Миколи Шаповала.С.З./.

Вчора засновано Другу ґрупу УПСР в Празі. Ісаєвича обрано головою.

Вчора мав по обіді довгу розмову з Грицаєм і розповів йому багато фактів, яких він не знав. Думаю, що він наробить де-яких прикростей змовникам. Він таки поважно настроєний проти Миколи.

Сьогодні приходив Павленко поговорити і розповідав, що в Подєбрадах багато всякого дурного гомону. "Де-хто" готовиться вже захоплювати УГК! Метушаться ес-деки, хлібороби.

I9.X. Неділя.

Вчора була зустріч з Ластовським і Дуж-Душевським. Білоруси скаржаться на свої внутрішні свари. Я їм не сказав, що і в нас не ліпше, а може й гірше. Прибігали: Туг.-Барановський, Маланюк, Мухин. Розповідали, що в Леґіоґрафії вийшов перший номер журналу "Червоний Шлях", сміновіхосько-донощицький. Якийсь татарин хоче зо мною бачитися.

Сьогодні знову збірається Пражська філія Селоспілки для "вирішення" справи про "виключення" Миколи. Попередню постанову Головний Комітет скасував через формальні причини. Тепер вони вже додержуть форми! Але буде протест з боку ще кількох людей. Ріпецький мені якось сказав, що він перший в Гол. Ком. протестував проти правомоч-

ности попереднього рішення, а я відповів: чому-ж Ви не протестували на самих Зборах, де Ви були, брали участь в голосованнях і рішеннях. Це ж не консеквентно: Коли Ви тут рішали і голусували, то на що протестували в Головнім Комітеті?

24.X.Пятниця.

В понеділок лист від Володимира Кириловича. Хутір продали. 28.X. виїздять до Парижу.

У середу, 2I.X. був у Міністерстві: балакав з інж. Вербою. Представив на ствердження списки студентів Педагоґ.Інстутуту. По шляху він мені сказав, що на Інститут Громадознавства підмоги не буде через брак коштів. Опріч того в розмові зазначив, що "їм говорять", ніби я, Н.Як. і Галаган багато одержуємо грошей. Хто це говорив - не сказав /І без цього можна догодатись: кого переслідуємо за грошехапство, ті забігають вперед, щоб компромітувати нас і одвертати увагу від себе/. Казав представити в М-во список всіх співробітників по УГК і установах з показом хто скільки й де одержує.

23.X. був у мене Ган і багато розповідав про стан в Росії. Жахливо. Йде до III-ї революції.

22.X. після обіду на вулиці розмовляв з Пирхавкою і питав, чому він веде аґітацію проти мене. Я розповів йому про причини виходу з орґанізації. Він "обурювався" на тих "негодяїв" - грошолупів, але чи до висновків дійде яких-небудь?

Сьогодні розповів мені Н.Як. про таке: вчора казав йому Петро Макаренко що до його приходив уже давненько один ес-ер і член УГК з намовою, що треба мовляв переобрати Управу і змінити голову. Питав М-ко кого вони мають в кандидатах? "Ще не рішено". Макаренко категорично висловився проти того плану і ніякої підтримки не обіцяв. Розповів при тім, що в першій половині вересня до старого Щербини приходив так само с-р і член УГК і пропонував те саме, розвиваючи при тім "ідеолоґію" таку, що вони ес-ери давно хотіли те зробити, але що це було не зручно, бо я належав до ес-ерів. Тепер же коли він /я/ сам вийшов, то їм розвязано руки. І Щербина висловився, що усунення мене є річ шкідлива для української справи. Він проти цього плану і ніякої підтримки йому не дасть.

Таким чином, грошохапи та інтриґани одержали од коша.

Цікавий ще такий факт. Вчора прийшов до мене Коритник і розповів, що його прохав Іван Макаренко /тесть Коритника.С.З./ піти до мене і прохати про побачення для його. Він, Ів.Макаренко, хоче мені розповісти цікаву і важну річ. Він хоче говорити од себе і з уповноваження инших. До його, мовляв, приїздив представник Академії і казав, що вже були дві наради між професорами Академії, про те, що затівається в УГК. Вони хочуть мені допомогти всіма силами, бо вважають мою роботу для всього народу корисною, що вони ставляться до мене прихильно і тільки не довіряють моїм співробітникам. Але тому, що вони формально розійшлися з УГК, то не одважуються прямо до мене звернутися, а тому прохають нейтральну особу Івана Макаренка про те, щоб він мені переказав і влаштував побачення їм зо мною. От він і прохає Коритника поїхати до мене і прохати, щоб я в 2 год./вчора/ згодився побачитися з Макаренком Ів. в кафе "Славія".

Заслухавши це, я сказав, що в "Славію" не піду, а що коли він хоче зо мною говорити, хай прийде до УГК. /Очевидно, що Іван Макаренко, хоче добитися інтимнічання зо мною, і спекулює на чутках. Сумніваюся, щоб хтось до його аж "приїздив" прохати "посередництва" - бо всім же відомо, що я в ніякому контакті з ним не стою/.

Одначе, сімптоматичне є те бажання самих широких кругів і далеких навіть од мене людей допомагати мені в боротьбі з псевдо-есерами.

Мав сьогодні цікаву розмову в Міністерстві: з Др.Благошем і особливо з др Завазолом. Благоша я питав, як вони ставляться до ідеї Інституту Громадознавства і чому після прихильного відношення зразу відмовлено підпомогти? Він сказав, що сама ідея є та, для котрої вони власне підпомагають еміґрації і шукають морального звязку з славянськими народами. Після еміґрації мусить власне залишитись той слід, про котрий я говорю

в своїм проєкті. Проєкту він мого не читав. Він сам є секретарем спеціяльного комітету, що підготовляє одкриття Славянського Інституту імени Масарика. Одкриття Інституту буде в день 75-ліття Масарика. Благош обіцяв познайомитися з моїм проєктом. Потім я говорив з Завазалом. Цей сказав мені, що для мене, Н.Як. і Галагана призначено з І. листопаду стипендії професорські: 2100 кч. + на дружину 250 кч. + на дитину 125 кч. Висловивсь Завазал, що ходять чутки, що ми "багато" одержуємо з УГК, більше теперішніх норм. Я сказав, що те, що ми одержуємо є м е н ш е того що було стверджено раніш і м е н ш е того, що одержують в Земгорі. Він прохав вибачити за те, що він сказав, але він сказав без наміру показувати чієсь незадоволення в Міністерстві і тд. Запропонував стипендії одержувати що-місяця у його просто, а не через фінансовий одділ, бо там, мовляв, урядовці заздрять, що еміґранти "багато" одержують і вже не раз скаржились. Я одмовився одержувати "просто від його", бо люде наші говоритимуть про "таємничість джерел" прожитку мого і колеґ: краще хай ми будемо одержувати по почті, як инші еміґранти, щоб всі люде знали скільки і од кого ми одержуємо. Я довго мотивував йому необхідність иншої форми підмоги - при умові праці в якійсь культурній або науковій установі. Звів річ на Інститут Громадознавства. Допитував про причини відмови і одверто сказав, що "нема грошей" не пояснює нічого. Він сказав, що є одне питання, яке не можна розголошувати. Др Гірса після розмови з міністром Бенешем одержав вказівку про необхідність приступити до "рестінґації" еміґрантської акції, цеб-то зведення її до нуля майже в тій части, що не торкається студентів. Можливо, що вже швидко залишиться тільки комітет для допомоги руським студентам полковника Гайні. А Чешсько-Український Комітет? питаю я. Розуміється і чеш-укр- одним словом залишиться полк. Г а й н і, бо він веде акцію допомоги руск. і укр. студентам, а инші всі будуть закриті акції. От, коли я реферував д-ру Гірсі справу з Інст. Громадознавства, то він сказав, що коли нам треба робити зменшення, то як же нам одкривати ще нову інституцію? Це я кажу довірочно вам, бо в нашому плані є скорочувати. Після нового року будуть великі зміни.

Я на все це сказав, що все таки у вас був плян цей недавно, коли ви прохали у мене двічі кошторис на Інст.Громадознавства, др Гірса ясно зазначив, що будемо підтримувати, Ви мені це саме казали двічі. Я не можу зрозуміти чому сталось те, що перед 2-3 тижнями було ще неможливе. Я зрозумів, що і дрГірса і Ви дали мені ясно згоду підтримувати Інст.Громадознавства. Завазал признався, що дійсно Гірса говорив про згоду, але інструкції Бенеша змінили напрям всієї праці. Він додав, що казав Гірса, що на Інститут Громадознавства можна дати 20-25 тисяч кч. Я сказав: от і дайте, а коли не хочете підтримувати, то я хочу, щоб признані стипендії нам видавались разом, як одна сума на Інститут Громадознавства. Хай буде так, але на Інст. Громадознавства, щоб Інститут був хоч з 3 осіб, але щоб ідея не була одкинута.

Він висловив тоді нову пропозицію: хай на Інст.Громадознавства і на стипендію мені буде разом тисяч 10 - 11, які одержуватиму я, а Григоріїв і Галаган будуть одержувати у його просто. На це я сказав, що я згоден на те, що стосується мене і Інст. Громадознавства, а що Григоріїв і Галаган краще мають одержувати суму через почту, або включити всі стипендії в одну асіґновку на Інст.Громад. Він каже, щоб все це разом не перейшло тисяч 15. Пішов на цю тему говорити з Гірсою, який і дав на це згоду, уповноваживши його установити зо мною загальну суму і форму її реалізації. Завтра будемо говорити детально на ці теми. Значить, хоч трохи, але буде підмога на Інститут Громадознавства.

Розмова коштувала мені багато внутрішнього напруження, що б не вибухнути гнівом на безличність обіцянок і відмов та нахабста в добродійности. "Горек хлеб изгнанія".

Яка вартість обіцянок дра Гірси! Треба обережність напружити до кінця. Колись Благош казав, що вони еміґрантської праці на вимогу большевиків не припинять: хіба ми можемо публично нанести собі пощочину?" Оказується, що можете, коли вже підготовляєте закриття Українського Громадського Комітету на вимогу большевиків. Така уступка большевикам, яких вони очевидно скоро признають. Бачу що йде до цього. Ці обстави-

ни ще кинуть на еміґрацію купу лиха. Панове Зозулі, Паливоди, Тимченки, Сумневичі ще не уявляють собі своєї долі. Коли закриють Селоспілку, то буде їм не мед.

Візу Чикаленкові дано. За Кабачкова я так само прохав. Відповідь буде пізніше.

25.X.1924.

Закінчив справу з Інст.Громадознавством: дають місячно 15.000 кч., але в тім числі стипендія мені, Н.Як. і Галаганові, так що на сам Інститут 7.700 кч., дозволяють взяти книжки по суспільних справах, одну кімнату в УГК.

Виклопотав стипендію для проф.Коваля і Миколи. Прохав за Германову.

Сьогодні засідання Видавничої Ради. Одкрилась виставка нашої студії. Я не був ні там, ні там, бо по обіді був у Міністерстві.

Вранці заходив Ріпецький за паперами Зак.Ком. Ми мали довшу розмову на наші теми. Я розповів обурюючі факти - про аґітацію проти Управи і мене.

Н.Як. розповів мені сьогодні, що на днях він, Ріпецький, Животко сиділи разом і шла мова про Миколу і чому не стався мир. На слова Животка, що не захотів Александрович, Ріпецький зауважив Животкові, що це не так і що Животко добре знає, що Александровича намовляли другі "наші товариші" проти миру.

Пікантне признання!... Це відомо й з других фактів...

26.X. Неділя.

Сьогодні піду на виставку картин укр.студії. Був Лорченко і розпитував, якої "тактики" тримати ся йому і його однодумцям далі. Бідний тактик, сам не знає. "Хрустальні сльози", як його прозвали.

28 жовтня 1924. Вівторок.

Сьогодні шості роковини чесько-словацької самостійности. Позавчора по обіді були на укр. виставці /нашої Студії Пластичного Мистецтва/. Виставка робить доволі добре враження.

Зустрівся на улиці з Врбами - йшли гуляти, пішли разом. Потім я був у їх - пили горілку і чай. Розмовляли. Він казав про їхні переживання що-до еміґрантів. Д-р Гірса одержує місячно 4000 кч. і дарма для одвідувачів цигарки, які "й він може курити". Коли еміґранти дивляться на гроші не як підмогу, а як на заробіток - це не добре. Такий собі Іваненко з 4.500 кч. з'явище ненормальне.

По шляху од Врби зустрівся і їхав з Нечасами. Вчора, коли я приїхав до УГК, застав там уже двох урядовців од Міністерства Закордонних Справ і інж. Врбу. Переглядали фінанси і спеціяльно список платень та боргів окремих осіб. Перше запитання було, "а хто має позички з УГК"? Видно, що донос на нас був в тім роді, що під видом позичок ми набираємо собі гроші. Врба переконався, що донос був мерзкою клеветою.

Характерно, що Врба мені нічого не сказав позавчора про намір Міністерства зробити перегляд. Пили разом чай і по чарці, гомоніли добре, але він ані чичирк, що завтра прийде в УГК на ревізію! Оце тактика... Цікаво, що вони зразу натрапили на борг Іваненка 1.800 кч., вже рік не платить! Балаш пояснив мені, що це давалось на книжки - видавництво "Школа" - власне, книжки Іваненка. Він і досі не склав звіту, а тепер попався, хоч формально й нам не добре: на що давали, чому й досі не стягли?

Після перегляду - все знайдено гаразд - розмовляли в кабінеті. Врба сказав, що все нормально, опріч Іваненка. Питав, як покарати З[redacted] за вчинок в Ч.-Укр.Ком. Характерна фраза про список платень: чи ми ручимось за його правдивість і чи підпишемо його. Іменем Управи я підтвердив список і сказав, що підпишу. Розійшлись добре, тільки в одного з урядовців перемінено бриля. Хто перемінив. Ходили в Інститут, але нічого не знайшлось.

По обіді був у мене Курах. Багато розмовляли. Думаю, що він буде разом зо мною протестувати проти гидкої системи. Н.Як. розповів мені, що в Зак.Ком. рішалося питання: чи має Зак.Ком. керувати політикою в УГК з партійного становища і тп.? За це висловились тільки Паливода і Тимченко, а більшість приняла резолюцію, що Зак.Ком. не втручається до політики УГК, що "партійним товаришам" треба занятись прямою політичною роботою в масах і між європейськими партіями і тп. Словом те, що я од їх вимагав цілий рік і проти чого вони опинались.

Очевидно, що войовничі наміри заговорщиків вже зменшились, а може й розвіялись. Шанси їх падають що-дня. Можна думати, що впадуть цілком.

Вчора ми закликали Іваненка в Управу УГК і поставили питання: 1/ про 1800 кч. - він їх мусить зліквідувати, 2/ чи не чув він хто говорив у Міністерстві, що Управа УГК багато одержує - відповів, що він не говорив і не знає взагалі хто говорив, 3/ що він говорив з проф. Лакомим про музично-педаґоґічний одділ? Відповів, що нічого. 4/ Управі відомо, що він веде акцію проти Управи, доказом чого є його розмова про його звільнення. Він зразу "хто говорив"? Я сказав, що знаємо напевно про його "роботу", але йому тепер не скажемо, бо він спроневірив наше 2-літнє довірря. Ми йому за два роки зробили багато, а він те все знехтував. Говоримо з ним в останній раз. Він почав запевняти, що як тільки скінчить третя група матурантів - на другий день подасть заяву про демісію. Я сказав: шкода, що він цього не зробив раніше. Нарешті ми сказали, що не маємо про що більше говорити. Він буркнув, що і в його є "самолюбіє", а я дав знак, що розмова скінчена. Він вийшов, а ми руки не подали йому. Хай знає, що докупи з ним не сядемо.

Так пройшов вчорашній день. Аж голова йде кругом. Цікаво, що Врба сказав, що в М-во приходив Іваненко часто.

Хто говорив з Щербиною, Петром Макаренком, хто інспирує Івана Макаренка? Це все поки-що "загадки", хоч і ясні...

30.X.1924.Четвер.

Вчора в Англії відбулись вибори до парляменту. Вчора Франція визнала совітську владу. Вчора Н.Як. мені сказав, що з Петром Макаренком вів переговори Паливода, а Щербиною - Шрамченко. Отже виявляються потроху.

2 листопада 1924. Неділя.

Вчора цілий день дома. На лекцію Мілюкова "О белом движеніи" не пішов. Позавчора Н.Як. казав, що ввечері 29.X. він читав свій критичний огляд в Пражській групі і очевидно він, на його думку, зробив враження. Він мені передав свій доклад, я перечитав і враження у мене не добре. Помимо критики на групу і окремих осіб є елемент подвійности і випадки проти мене на доказ "об'єктивности". Пропущені важні мотиви і факти, що спричинювали мене до виходу. Не згадано про зраду їх 16 липня. Про мене каже, що зо мною працювати важко, що я його ображував грубо і безпідставно, що перехвалюю свою і його працю і п.т.

29.X. ввечері приїхав Микола і войовничо готовиться до боротьби. В четвер Грицай розповідав мені /"порушуючи дісціпліну"/, що то він провів у Зак. Ком. постанову про невтручання в справи УГК партійної орґанізації.

Дивлючись за поведінкою отих неосвічених індівідів, що претендують на "провід", "політичну працю", "визволення", я переконався, що їх можна тільки страхом держати в рамах суспільн. орґанізації. Їх ніщо не дісціплінує, опріч страху. Вони "керуються" тільки зоолоґічно, інстиктами і грубими інтересами. Боротися з ними треба безкомпромісово і не жаліти їх. Хамство і нахабство боїться тільки репресій і то майже фізичного характеру. Розмовляти з ними в тоні Н.Як., як попа до карних злочинців - смішно і недоцільно.

Вчора до мене чогось приходив Животко, за "документами" з доручення К.Коберського - я не приняв і сказав, що в цій справі балакаю з Ріпецьким.

5.XI.Середа.

Вчора розпочались Загальні Збори УГК, на котрих мали зводитися "порахунки". Евіденція нечувана за всі 3 I/2 роки: 70 душ! Ворохобники мобілізувалися в числі 27 осіб, але иноді з ними голосували до 54 осіб! При виборах нових членів стояло кандидатів 23, вибрано I2, провалено II /Антоніна Шаповал, Коритник, Косенко, Попсуй-Шапка, Ковалиха, Ячук, Довгаль, ст.Туган-Барановський, пані Стешко, пані Шелухінова/.

Показали ці пани, що вони з м о в и л и с ь. Виключено за невнесення членської вкладки 8. При цій точці виступив Грабів з заявою про Миколу. Була цікава перепалка, але принято пропозицію Управи про передачу справи до нашого суду /30 голосів/, а ті вимагали вибору окремої комісії /27 голосів/. Мій інформаційний доклад був більше години. Потім запитання і дебати. Запитання: Тенянка, Грабова, Богацького /про дітей/, К.Коберського /про Соціологічний Інститут/, Гончаренка /про Іваненка/. В дебаті "генерально" говорив Шрамченко, гнусно Грабів, гибко оправдувався Іваненко /за працю брав гроші, йому плескало душ I5/. Трималися вони гуртом. В докладі я виступив з пропозицією оддїлити від УГК "Українську Хату" і Педагогичний Інститут, за це вхопилися Шрамченки і в демаґогичному тоні вимагали "серйозного" обґрунтування: чому ми не запропонували Проф.Раді Пед.Інституту висловити її думку про це. Вхопився Білецький і розповів, що недавно Сенат мав нараду і майже одноголосно /двоє не висловилися/ висловився за відокремлення. "Проф.Рада прийме з великою радістю звістку про згоду Заг. Зборів про усамостійнення Інституту". Он-як! Всі явні і т а й н і вороги УГК і ес-ерів використовують нашу незгоду і зручно користають з "прав сепаратизму". За пізнім часом внесено пропозицію про перенесення З.Зборів на инший день, але перед цим Сімович і Стешко з Білецьким домагалися негайного - хоч би в принципі - рішення про відокремлення Інституту.

Сьогодні в-ранці Н.Як. був у інж.Ерби /прохав про залишення стипендії З[redacted]/, при тій розмові Ерба заявив, що на мене був поданий донос, ніби я поважно користаюсь грошима. От же він признався, що був на мене д о н о с! Гидота псевдо-соціялістичної руки. Яких мерзотників все-таки довелось мені рятувати во ім'я творчої праці для України. Вони за мої турботи про їх протягом 3 I/2 років захотіли скомпромітувати мене в очах чехів! Як боляче я опікся на цих хуліґанах од "соціялізму"... От-так я переживаю свій тріумф.

7.XI.I924.

Сьогодня лист од Черкасенка: турбується про стипендію і т.п. Радились у своїй групі про тактику в неділю на З.Зборах.

I0.XI.I924.

9.XI.Неділя. Були З.Збори УГК, було знов багато: 64!... Ще так ніколи не було багато. Говорили дрібно, глупо і нецікаво. Відповідь Управи була по обіді. Галаган розбив леґенду про "дітей", "ковбасу" і тп. Григоріїв серйозно погрозив Грабова. Відчитані документи в справі Іваненка, і Грабова пригнобили, і його прихильників. Галаган заявив, що справа Грабова піде в суд. Постановили резолюцію "прийняти доклад Управи" до відома. Я говорив про загальні висновки з докладу і на тему про становище еміґрації. Постановили про усамостійнення Пед.Інституту. Бюджет ухвалено на два місяці. К.Коберський знов запитував про Соціолог. Інститут і зазначив про "одхилення од нашої традиції"/що я ніби од себе "персонально" веду цю справу/. Ріпецький заявив

про те, що ніхто нічого не думав проти Управи. Петро Макаренко дуже їх побатожив за аґітацію, висміював "опозицію", вказував на "наради" і т.п. Богацький вийшов з пропозиціями про Вид.Фонд, усамостійнення його, як Шрамченко про усамостійнення Педаґ. Інституту. В-літку боролись проти цієї моєї проґрами, а тепер грають наввипередки. Перервали засідання в 9 год.вечера. Залишились на далі всякі справи: Реґуляпін Суду, Статут Вид.Фонду.

13.XI.Четвер.

Після З.Зборів Ганна Петровна /дружина Григоріїва.С.З./ розповідала Олюсі нишком, що вона чула від Файчукової, що ніби П. їй розповідав... Розберу!

Айоло вчора розповідав Галаганові, ніби до його, Айоло, приходив Богацький.

18.XI.Вівторок.

Сьогодні розмовляв з др Благошем про Соціологічний Інститут/Інститут Громадознавства/, про чесько-українську єдноту /цікаві його інформації/, прохав за Колларда - щоб розібрали діло. Він сказав, що вже написано до М-ва військового і внут. справ, все почалось з головного штабу.

Мав розмову з др Заваралом про Пед.Інститут, чи одділяти чи ні. Я мотивув наш погляд - він сказав, що про це говорити тільки з Др.Гірсою. На його думку можна й відділити, коли цього хоче Управа УГК, бо це й для їх, М-ва, зручніше: їм краще/!/ буде видно, що в середині Пед.Інституту робиться, а то коли все вкупі при УГК, то їм трудніще/!/ розбиратися. Прохав за стипендію для Левинського. Обіцяв подбати. Говорили про наш намір видати читанку Масарика. Добре. Що до Інст.Громадознавства, він умовився з Адольфом Черні /був.ред. "Слованскі Пршеглед"/, що я з ним побачуся в 5 год. на помешканні у Черні. Був я у Черні - передав проґрами праці Інст.Громад. Він дуже прихильно їх оцінює.Завазал сказав, що мій проект Інст.Громад. був на перегляді у Черні і той дуже хвалив його, признався Завазал. Не знаю, що далі буде з Інст.Громад., але початок не поганий.

Н.Як. вчора мав третій вечір дискусії з приводу свого докладу про "кризу". Ріпецький двічі виступав проти Паливоди. Взагалі Н.Як. характеризує праж.ґрупу в стані повного розкладу. На слідуючі /і останні/ збори Н.Як. підготовляє проект резолюції...

Є думка у мене і Н.Як. запропонувати створити Українську Раду Шкільну для об'єднаного ведення акції еміґрації з представників: УГК,-І, Університет-І, УГАкадемія-І, Пед.Інститут - І, Селоспілка-І, Інст.Громад.-І, Видавн.Фонд І, чехів кілька. Росклад еміґрантів, забезпечених чужими грошима, безсумнівний.

20.XI.Четвер.

Сьогодні одержав 15.000 кч. за листопад, як першу підмогу на Інститут Громадознавства. Приступаю до конкретної праці. Від цього Інституту буде зворот в моїй праці. Треба забути про істнування всяких українських ліліпутів і їхні інтриги - та віддатися великій роботі по орґанізації українського розуму. Бо часи важкі, фатальні для України.

Дивна річ з тими чехами: вони й самі не уявляють степені своєї допомоги укр. відродженню. Все таки який благородний повчаючий приклад! В Міністерстві є дрібні люде, але їм доручено ведення великої акції. Українська історія з вдячністю згадає цю незвичайну поміч українській справі в найтяжчі часи нашого погрому.

26.XI.1924.

Вчора був Ісаєвич і показував мені копію постанов Зак.Ком. з 18.X.1924 про виключення Балаша з "партії" за розкладову працю між "товаришами" і передачу партійних розмов! Еге-ге! От політики...

Вчора приходив Дараган і розповідав, що він вийшов з "громади" Пед.Інституту в звязку з його протестом проти кандидатури Зозулі в комісію по виробці статуту Суда Громади. Зозуля - в ролі цензора моралі і добрих звичаїв - це оригінальна картинка!

Обговорювали вчора з Григоріївим і Галаганом лист Гаврилюка про "Всеукраїнський національний центр" на еміграції. Прийшли до висновку, що треба закласти наш окремий Комітет з 5 осіб для організації політичної праці.

22.XI. в суботу відбулась моя літерат.-муз. вечірка досить добре. Були Врба і Полячек. Грав Якименко, співала Германова, на бандурі грав добре Теліга, вірші читали Олесь, Дараган, Маланюк і я/Зелені Свята/.

2 грудня 1924.

В понеділок 24.XI. Проф.Рада Пед.Інстит. Говорилось про об'єднання математ.-відділу з природничим. Іваненко дуже цього не хотів і розплакався. Скінчилось нічим.

У середу 26.XI. було перше засідання Організаційної Комісії Інституту Громадознавства: я, Григоріїв, Галаган, Старков, Ісаєвич. Поділили працю, намітили співробітників.

В суботу 29.XI відбулись 3.Збори УГК. Головував Ярема. Проєкт регуляміну суду УГК провалили панове "опозиція" /- 13, - 18 голосів/. Вибрали комісію для виробки нового. Шрамченко сказав ганебну промову проти обов'язковости суду, навіть взагалі проти у к р а ї н с ь к о г о суду /для його більш авторитетний чешський суд/. Йому різко відповідали Григоріїв і Грицай. При виборах до УГК стався інцідент: Лорченко виступив проти кандидатури Паливоди, мотивуючи його поступованням в справі Зозулі в ЧУК. Богацький гукнув на Лорченка - "езуїт", а той назвав Богацького "непорядною людиною" /Богацький сказав потім, що вони з Лорченком покритувались/.

Сьогодні був у Міністерстві з ріжними справами. Нічого цікавого. Приїхав Др.Гірса. Зустрівся з ним в прийомній. Др Полячек казав, що Франція по словам Гірси розчарована признанням совітів. У Полячка був Антон Приходько, "предоставився". Називає себе радником місії УРСР.

Розповідав сьогодні Мірний, що хтось приносив до Шелухіна анонімку-відозву, в котрій розповідається про те, що я вийшов з с.-р. і з своїми однодумцями поєднався з рос.с.-р., щоб вести акцію "за федерацію". Рос.с.-р. заключили якусь умову з Польск. Соц.Партією і от, мовляв, я з росіянами і поляками вестиму акцію проти українства".

Вчора був у мене Курах і розповідав, що приїхав Микола Залізняк і через Богацького нав'язує звязки з пражською групою с.-р., мотивуючи можливість злиття всіх есерів тим, що я відійшов, як комуніст. Я ніби - то перешкоджав об'єднанню с-рів через свій "комуністичний нахил".

II грудня 1924.Четвер.

6.XII.субота, я, Н.Як. і Галаган мали нараду на теми загальної політики. Григоріїв виступив з пропозицією змінити політику в напрямі на об'єднання "широких кол громадянства". Ідея українського об'єднаного фронту. Від авторитарних методів до широкої демократії. Співробітництво значить спів-влада. Були цікаві дебати.

Рішили вийти з Головної Ради Селоспілки я, Галаган, Ісаєвич.Григоріїв з головства і написали відповідні заяви. Я прийшов до дому в 4 1/2 год.ранку.

7-8 грудня відбувалась Головна Рада, на якій ми не були, Григоріїв зрікся головства, Ісаєвич і Котенко вийшли з складу Ради.

8.XII. був у мене Курах, говорили про його працю в бібліотеці Інст.Громадознав. він розповідав про тертя в "спільному бюро".

Я послав у вівторок великого листа Цеглинському.

10.XII. мав розмову з Др Маном, представником фундації Рокфелера з Америки. Допомога науковим і культурним силам. Завтра розмова продовжиться. Був присутній проф. Старков.

Приїхав Др.Гірса - незабаром бачитимусь з ним. Вчора один український студент зарізав другого /Мацкевича/ в сварці за борг 12 кч. в помешканні Слепінца.

9.XII, вівторок, був у мене Сімович з ріжними справами Пед.Інституту і головно добивався призначення Заїкіна.

13.XII. Субота.

Вчора нарешті полагодили справу з грошима для Калішу /Допомогового Комітету.С.З./ З цього приводу у мене стався конфлікт з Грицаєм. Всі справи, де причетний Микола, ця публіка саботує.

Вчора в-ранці заїздив до Др Мана. Застав там Іваницького, Коваленка і ще когось з Академії. Скористувався моментом, що др Ман розмовляв у коридорі з проф. Чванчурою /чехом.С.З./, я вийшов, а потім з УГК послав листа до Мана - коли побачимося, або як він виїде - щоб дав адресу, куди б я міг вислати меморандум про наші справи.

По обіді розмовляв телефонічно з Вербою, який між иншим на згадку про поїздку до Пшибраму на свято Академії висловився чи я маю дозвіл на це - я сказав ні, то він додав, що обережно треба з виступами і промовами. Мене це здивувало і я запитав: хіба не можна привітати їхню Академію з святом? Він відповів, що можна, але краще коли він, Верба, не знатиме, що я туди їду, що я "йому про це не казав"...

От і словянське братство!...

Чи не краще відмовитись вітати їх, коли їм наші привітання не до смаку! Яке гидке пониження, хоч і дрібне. Мене більше всього ображують отакі непомітні дрібниці, що виявляють їхню глибоку непошану до наших визвольних стремлінь.

20.XII.1924.Субота.

13.XII. Субота, виїхав до Пшибраму. На вокзалі зустріли представника нашого студенства. О 8-й год. розпочалось свято студентське:"скок пржез кужі". Середневічний буршівсько-цеховий звичай. Було багато людей. Від УГК я і Галаган, Академії - Чернявський, Бочковський, Пед.Інстит. - Білецький, Сімович, Універс.-Швець. Промовляв Сімович, Бочковський і я. Моя промова про "Донбас" зхвилювала москалів. Під час "скоку" один дончак /Донський козак.С.З./ сказав своє "гасло"-"До здравствует Укр. Донецький Басейн".

На другий день до обід - святочна "академія" - з наших промовляли Швець, Білецький, Чернявський і два студенти. По обіді я ходив з студ. Куликівським на гулянку на "Святу Гору" і слухав католицьку вечірню. Цікаво. У-вечері була вечірка нашої студентської Громади. Я сказав велику промову на соц.політичну тему про "Шлях визволення". Приймали добре. Казали потім, що мій виступ зробив велике враження. У понеділок над-вечір приїхав до дому.

17.XII.Середа.Мав велику розмову з Др.Гірсою. Будучність еміграції, одділення Пед.Інституту, Вид.Фонду, Укр.Хати від УГК, про Інститут Громадознавства, Виставку, "Нову Україну". Розмова цікава з кожного погляду. Висловивсь, що робота УГК має вже історичне значіння для українського народу. Після відокремлення від УГК Пед.Інстит. з Матуральними Курсами, Вид.Фонду, Укр.Хати - що-ж залишиться в УГК? Нічого, опріч станиці. Вже роль свою відограв. Красивий жест. Не тягтись тонкою ниткою три роки. На мою увагу, що я вважаю, що УГК вже свою роль виграв - він сказав, що добре як би ми самі постановили про ліквідацію УГК - це мало б і політичне значіння, бо ніхто не осмілиться сказати, що Уряд закрив."Про закриття УГК ми не скажемо самі - каже, бо українці ніколи не повірять в об'єктивність мотивів закриття", а як би хто ска-

зав /комуністи чеські/, що вони добились закриття УГК, то їхня брехня була б розбита нашою постановою.

Складна концепція! Потім ми говорили про Інст.Громадознавства - обіцяв дуже підтримувати. Те саме про Вид.Фонд. Думає, чи не можна його якось сполучити з "Орбісом"! На виставку обіцяв грошей дати. Те саме і про "Нову Україну".

Н.Як. хворий. Написав мені листа про себе і свої розмови з Зак.Ком. - бідний Н. Як. він вірить в пояснення і обіцянки!

Вчора був Микола іменинник. У нас нічого не було. Сиділи ввечері самі і байдужно грали в жокера.

Сьогодні була іматрикуляція студ.Пед.Інституту. Я заходив на 1/2 год.

Розмовляли сьогодні в Управі УГК і Мірний розповів, не називаючи імени, як один соціяліст, служащий УНР пропонував Д.Дорошенкові, редакторові "Укр.Слова", давати ріжні матеріяли компромітуючі УНР, Дорошенко відмовився від такого співробітництва. Це був Іваненко! Я підтвердив, що все це чув од Дорошенка особисто. Грицай зжвилювався і запитав, чому я цього не підняв. Я сказав - безнадійно в такій громаді, як наша, домагатися етики.

В Пшібрамі Куликівський розповів, що йому члени пражської групи с.-р. казали, що Інст.Громад. є "лавочка"... моя.

Бідний Н.Як. - він ще з ними "об'ясняється". УГК вмер через те, що я пустив туди багато с...., що підмазується під ес-ерівство.

18.XII. ввечері бачився з Мик.Ковалевським, який добивався через Ісаєвича побачення. На другий день вони приходили з М.Залізняком разом. Я сказав, що співробітництво до реабілітації їх - можливе. Хай переведуть попереду санацію відносин їхніх - тоді побачимо. Їх мета - попасти до Інституту Громадознавства. Прилипаються і всячину розповідають на Грушевського і К-о, а також Мартоса і К-о. Все таки враження неприємне від розмов з комбінаторами. Але як всяка пишва злазиться скоро до нашої праці.

25.XII.1924.Четвер.

Сьогодні у чехів Різдвяні Свята. Ми всі втомлені і так, що святкувати нема чого. Я нікуди не ходю. Так хочеться працювати дома і усвідомлювати стан річей.

В понеділок ми збиралися, щоб радитись про поїздку до Берліну: таки я і Ісаєвич поїдемо, а тепер так стоїть, що може замість Ісаєвича - Курах.

27.XII. виїхав до Берліну.

28.XII. був на засіданні Інтернаціонального Бюро. Ледебурґ большевиствує. Проти його протест Лібкнехта і пані Віхман/незал.с-д./, Штейнберґ і инші. Відмовився від головства в Бюро. Познайомився з Валіді - башкіром, що був головою уряду башкірської республіки. Тепер еміґрант. По обіді був у Володимира Кириловича.

29.XII. по обіді з Вол.Кир. обмірковували стан річей. Прийшли до рішення негайно закласти революційно-демократичний союз і видавати орґан "Трудову Демократію".

Підмовив до співробітництва в Інст.Громадознавства др Левицького, Буля/Норвегія/, і заклав ґрунт для притягнення инших сил.

У Штейнберґа був "раут". Головою Бюро тимчасово обрано Балабанову. Жид Ерліх /ж. Бунд з Польщі/ висловився негативно проти участи українських і білоруських соціяліст. революціонері. За це його добре вилаяли Штейнберґ, Лібкнехт, Ріпецький, Боровський.

Враження од конференції - сіра, бліда публіка з порожніми душами.

Приїхав до дому ввечері 1 січня 1925 р.

Кінець Першої частини.

ми о стіл і заявивши, що коли ми до пяти мінут не візьмемо тої заяви назад, вони зривають переговори, - опустили салю конференції, тріскаючи дверми. Се все зробили вони, не дослухавши нас навіть до кінця,бо ми заявою нашої Команди хотіли їм тільки зілюструвати вагу положення і заставити їх прискорити доведення переговорів до кінця.

Що-до самого перемирря, наша делеґація на основі привезених інструкцій обстоювала як демаркаційну лінію для перемирря лінію Сяну, зазначуючи рівночасно, що державна границя між Україною й Польщею повинна йти значно далі на захід, згідно з етноґрафічним розграниченням обох народів.

Того самого дня ввечері було засідання нашої й польської делеґації. Польська делеґація... домагалася, щоб засідання відложити. Та на наше рішуче домагання засідання таки було.

Тут знов виявилася культурність представників держав антанти. Не розібравши навіть в чім діло і думаючи, що се ми не хочемо вести переговорів, представник Аглії, до якого звернулися обі сторони, знов застукав пястуками о стіл.

Обі сцени, висше описана й ся, були такі, що оставалося тільки так само стукнути дверми і перестати говорити з такими культурними миротворцями. Сього не зроблено, боячися пошкодити справі.

На наше домагання лінії Сяну Поляки відповіли домаганням лінії Збруча... Очевидно, що засідання закінчилося ствердженням, що сторони не можуть осягнути порозуміння.

27 лютого комісія Бертелємі з нашою делеґацією виїхала до Ходорова,... щоб побачитися з головним отаманом Петлюрою, якиі там був разом з президентом УНРади Петрушевичем і президентом Державного Секретаріяту Голубовичем.

Конференція комісії з Петлюрою була держана в загальнім тоні, без ніяких конкретних предложень

Що-до Галичини Петлюра зазначив тільки загально,... Так виразно, як сього домагалися від Петлюри Петрушевич і Голубович, він справи не поставив і не заявив, що вдержання Східньої Галичини в етноґрафічних границях при Українській Народній Республиці є безумовним домаганням цілої України.

Здається, що вже тоді Петлюра готов був піти на уступки коштом Східної Галичини, щоб за них одержати мир з Польщею і визнання антанти.

28 лютого комісія вручила українській і польській делеґації - кождій на окремім засіданню - проєкт перемиря.

.....

З усего сього виходить ясно, що проєкт перемирря, предложений комісією Бертелємі, був одностороннім диктатом, який комісія на основі порозуміння з Поляками рішила накинути Українцям. А комедію переговорів з українською делеґацією устроєно вже тоді, коли проєкт був рішений і виготовлений.

Одержавши проєк перемирря, українська делеґація того самого дня виїхала зі Львова, щоби предложити його Державному Секретариятови.

... А що ультимативна форма вручення проєкту виключала дальшу дискусію і надію на річеві уступки, то на заключення перемирря не було виглядів.

Тому з Ходорова . вночи з 28 лютого на 1 марта наша начальна команда вислала виповідження завішення оружя, щоб могти вести знов воєнні операції, яких припинення, на думку команди виходило тільки на ко -

П Р И Л О Г И.

Для пояснення деяких записів у Щоденнику, подаємо додаткові інформації, які беремо з опублікованих матеріялів.

Упорядчик.

П Р И Л О Г А I. До сторінки 1, 22 лютого 1919 р.

"В січні 1919 р. приїхала з повновластями для доведення до польсько-українського перемирря антантська комісія в такім складі: голова комісії представник Франції ґенерал Berthelemy, представник Анґлії Carton de Wiart, представник Америки проф. Lord, представник Італії Stabile.

Ся комісія, після кількатижневого побуту в Варшаві і Львові, звернулася 22 лютого 1919 р. до української сторони з домаганням завішення оружя в цілі ведення переговорів про перемирря. Домагання завішення оружя було поставлене катеґорично, як ведення переговорів про перемирря; коли українська сторона на се домагання не згодиться, то се буде значити, що вона відкидає інтервенцію Мирової Конференції, і на неї впаде відповідальність за дальше ведення війни.

Українське військове положення було тоді корисне; польське - некорисне. Українська армія держала цілу Східну Галичину майже по Сян; в сю українську державну теріторію врізувався тільки польський клин здовж залізниняного шляху Перемишль-Львів; українська армія власне облягала Львів і мала надію швидко його здобути, після чого той польський клин перестав би істнувати.

Заключити в такій хвилі завішення оружя означало спинити корисні для української сторони воєнні операції і дати польській стороні змогу скріпити свої сили. Тому українське правительство тільки під натиском погрози комісії антанти згодилося на заключення завішення оружя, яке почалося 25 лютого в 6 годині рано.

Того самого дня приїхала до Львова делеґація Державного Секретаріяту Західної Области Української Народньої Республіки для ведення переговорів про перемирря в такім складі: державний секретар судових справ Осип Бурачинський, д-р Степан Витвицький, д-р Михайло Лозинський, д-р Володимир Охримович, Володимир Темницький, полк.Гужковський, отаман Рожанковський, полк. Слюсарчук, підполк. Фідлєр і як перекладач о. Бонн.

Вступне засідання комісії Бертелємі і нашої делеґації було таки 25 лютого у вечері.

Інформаційне засідання комісії й нашої делеґації тягнулося цілий день 26 лютого. На нім ми переконалися, що комісія Бертелємі вже так основно поінформована Поляками, що наші інформації не матимуть на її рішення ніякого впливу.

Зокрема треба зазначити, що комісія поводилася иноді дуже нечемно.

Від нашої Команди приходили до нас що-хвилі відомости, що Поляки ломлять умови завішення оружя. В кінці прийшла формальна заява, яку ми мали вручити комісії, що коли комісія не спинить того польського зловживання, наша Команда буде примушена зірвати завішення оружя. Коли ми текст сеї заяви перекладали устно Комісії, представники висо кокультурних націй заходу зірвалися з місць, почали стукати пястука-

ристь Полякам.
/Др. Михайло Лозинський. Галичина в рр.1918-1920. Відень 1922, Сторінки 74- 81/.

П Р И Л О Г А II. До стор. 2, 6 березня 1919 р.

З е м е л ь н а с п р а в а. Земельну справу полагодила Українська Національна Рада законом з 14 квітня 1919., якого ухвалення попередили як дебати на повних засіданнях Ради, що почалися ще на попередній сесії в лютім 1919., так і праці комісії, наради партійних ґруп і тп.

Сей закон не полагоджував земельної справи в цілости, тільки означав основи земельної реформи, оставляючи подрібні постанови будучому законодатному порішенню.

Провідні ідеї сього закона були: 1. вивласнення великої земельної власности, 2. наділення землею безземельних і малоземельних селян на правах приватної власности.

Вивласнення вступало в законну силу негайно: вивласнені землі, на скільки не припадали державі, ставали земельним фондом З.О.У.Н.Р.

Наділення землею мало початися аж після закінчення війни і повороту жовнірів до дому.

Головне питання вивласнення: з викупом чи без викупу? - оставлялося на рішення будучого сойму З.О.У.Н.Р. Так само будучому законодатному рішенню оставлялися питання: висоту наділу,який повинен бути оставлений де-яким катеґоріям вивласнюваних власників; висоти наділу безземельним і малоземельним селянам; чи і скільки селяни мають заплатити за наділ - і тп.

Рішення сих питань зустрічало великі партійно-політичні і практичні труднощі. Тому оставлено їх будучому соймові, який, вийшовши з всенароднього вибору, буде більше компетентний рішити їх.

До того часу правительство повинно було підготовити практичне переведення земельної реформи.

Зокрема рішення питання, чи вивласнювати з викупом чи без викупу, відложено також з огляду на міжнародню політику. Ухвалення вивласнення без викупу, яке відносилося би головно до поміщиків Поляків, послужило би для польського правительства як арґумент проти ЗО УНР перед антантою. Тому відложено справу на пізнійше, коли міжнароднє положення вияснится.
/М.Лозинський. Галичина. Стор.92/.

П Р И Л О Г А III. До ст. 5, 23 березня 1919 р.

Нова сесія Української Національної Ради почалася 25 марта і скінчилася 15 квітня 1919. Ся сесія була призначена передовсім на орґанізацію нового законодатного орґану ЗО УНР, який би заступив Українську Національну Раду /Сойм/, і на полагодження земельної справи.

На основі законів законодатним орґаном ЗО УНР мав стати с о й м, вибраний на основі загального, рівного, безпосереднього, тайного і пропорціонального виборчого права громадян обох полів.

Право вибирати посла до сойму мали громадяни, які покінчили 20-й рік життя; право бути вибраним мали громадяни, які покінчили 28-й рік життя.

Сойм складався з 226 послів, з того 160 Українців - 70.8%, 33 Поляків - 14.6%, 27 Жидів - 11.9%, 6 Німців - 2.7%./Галичина, ст.89-90/

П Р И Л О Г А IV. До ст. 6, 24 березня 1919 р.

Воєнна катастрофа Центральних Держав спричинила розвал Австро-Угорської монархії. 16.XI.1918 р. абдикував король Угорський і проголошено Угорську республіку. Президентом обрано Каролі.

21.III.1919 р. стався комуністичний переворот, проголошено "Угорську Соціялістичну Федеративну Радянську Республіку" під керівництвом комуністичної партії і комуністичного лідера Белі Куна. Проіснувала до 2.VIII.1919 р. Владу перебрав коаліційний уряд на чолі з соц.-демократами.

16.XI.1919 р. владу перебрав королівський реґент Мікльош Горті, а Угорщину проголошено королівством.

П Р И Л О Г А V. До ст. 6, 24 березня 1919 р.

Розпочавши наново бої, українська команда рішила напружити всі сили, щоби здобути Львів, відібрати Полякам коридор здовж залізничного шляху Перемишль-Львів й установити таку лінію фронту, якої ми домагалися як демаркаційної лінії в переговорах про перемирря.

Рішаючі бої велися між 10 і 20 марта. Нашій армії вдалося проломити польські становища здовж залізничного шляху Перем.-Львів і таким чином окружити Львів з усіх сторін. Одначе до рішаючої побіди не стало сили. Так плян здобуття Львова не здійснився. Що далі?

Саме в сю критичну хвилю українська начальна команда одержала від Найвисшої Ради Мирової Конференції в Парижі отсю радіотелеґраму:

"Париж, 19 марта 1919. Ґенерал Павленко, командант українських сил під Львовом.

Під час засідання 19 марта Найвисша Рада Мирової Конференції Рішила запросити обі сторони під Львовом заключити завішення оружя після одержання сеї телеґрами.

Наслідком сього шефи союзних і принятих до союза правительств звертаються до Ґенерала Павленка, щоб подати йому до відомости запрошення Найвисшої Ради Мирової Конференції негайно спинити, на скільки се залежить від нього, ворожі кроки під містом і в околиці Львова; таке запрошення вислано рівночасно до польського ґенерала Розвадовського, команданта площі у Львові.

Підчас завішення оружя війська обох сторін остануть на своїх позиціях, при чім рух залізничним шляхом між Львовом і Перемишлем має остати в кождім разі свобідний в розмірах точно потрібних для щоденного виживлення міста.

Найвисша Рада додає, що вона готова вислухати представлення територіяльних бажань обох сторін в сій справі і посередничити в Парижіпри делеґаціях українській і польській, або через таке уповноважене представництво, яке сторони уважатимуть за потрібне вибрати, щоб завішення оружя перемінити в перемиря.

Вислухання українських і польських представників в справі їх спірних бажань є зрештою підчинене формальній умові негайного понехання ворожих кроків.

Woodrow Wilson. Lloyd George. Clemenceau. V.Orlando."

Ся телеґрама прийшла неначе відповідь на питання: Що далі? І так приняли її наші політичні і військові круги.

Маючи найліпші надії, Державний Секретаріят дав на телеґраму Найвисшої Ради отсю відповідь:

2. Стоючи принціпово на плятформі самостійної Української Народньої Республіки і тим самим визнаючи суверенність Українського Народу в вирішуванню всіх справ політичних і господарських, уважають Січові Стрільці, що тільки Український Народ має право вирішувати по своїй волі і без усякого вмішування чужих сил, які б вони не були, також найважнійшу з економічних справ, а саме справу земельну. Український народ має свої політичні й культурні сили, які без чужинців вирішать його життєві справи. Вся земля на Україні належить Українському Народові, і тільки Український Народ має право роспоряжатись землею. Во імя цих справедливих засад проливали Січові Стрільці свою кров, і від них ніколи і ні перед ким не відступали і не відступлять.

3. Стоючи на цих засадах, заявляють Січові Стрільці, що все будуть карним і слухняним військом кождого українського народоправного правительства, яке стоятиме на плятформі самостійности Української Народньої Республіки й признання Українському Народові всієї землі в його розпорядимство. Що до форми влади, то Січові Стрільці були тими, які охороняли Трудовий Конґрес Українського Народа в часи, коли він не виявив був свого обличча, а тепер коли представники українського трудового народа знов підтвердили, що стоять на плятформі самостійности Української Народньої Республіки, Січові Стрільці з тим більшим запалом підтримуватимуть радянську владу на місцях, яка заводить лад і порядок.

Стомлені тяжкими боями, змучені недовірряям народу, який несправедливо думав, що Січові Стрільці схочуть піддержати ті сили, які стремлять до поневолення українського трудового люду, Січові Стрільці відійшли, щоб переорґанізуватись і з новими силами рішуче і твердо, як все, ударити на всіх, хто б посмів посягнути на здобутки революції Українського Народу.

З народом йшло, іде й буде йти Січове Стрілецтво.

В березні 1919 р. За Січову Раду: Отаман Евген Коновалець, Отаман Андрій Мельник, Д-р Осип Назарук". /Надруковано а "Республика", Станіславів, 25 марта 1919./

Так в ріжних місцевостях одночасно зявилися симптоми, які вказували в сути речі на одне й теж - на повне банкроцтво реакційної політики Директорії, на необхідність рішучих змін в тій політиці, на бажання широких верств української демократії звільнитись з-під впливу Остапенківщини. /П.Христюк. Замітки і матеріяли до історії української революції 1917-1920 рр. Том IV. Відень 1922. Стор. 116-118./

П Р И Л О Г А VII. До стор. 7, 25 березня 1919 р.

Склад Державного Секретаріяту був такий: Президія і фінансові справи - д-р Кость Левицький. Внутрішні справи - д-р Льонґин Цегельський. Закордонні справи - д-р Василь Панейко. Судові справи - д-р Сидір Голубович. Віроісповідні справи- Олександер Барвинський; йому ж доручено також управу шкільних справ, для яких рішено утворити окремиі державний секретаріят. Військові справи - полковник Дмитро Вітовський. Земельні справи - д-р Степан Баран. Торгівля і промисл - Ярослав Литвинович. Публичні роботи - д-р Іван Макух. Праця і суспільна опіка - Антін Чернецький. Суспільне здоровля - д-р Іван Куровець. Шляхи - Іван Мирон. Почта і телеґраф - Олександер Пісецький.

"Станіславів, 22 марта 1919. До Пана Президента Вільзона і високих правительств антанти в Парижі.

Правительство Західньої Области Української Народньої Республіки приймає предложення Найвисшої Ради в справі спинення ворожих кроків під Львовом, розуміючи його так, що се спинення обнимає весь польсько-український фронт. В сій справі дано відповідні повновласти п. ґенералові Павленкові.

Підписане правительство так само приймає предложення, щоби представити українські бажання Найвисшій Раді Мирової Конференції в Парижі через уповноважених делеґатів, яких імена будуть подані до вашої відомости негайно після одержання повідомлення, що Поляки приняли се предложення. За правительство Західної Области УНР.

Голубови".

Переговори знов розпочалися поміж обома сторонами.

Сі переговори були для нас знов несподіванкою.

Поляки заявили, що вони завісять оружя на основі проєкту комісії Бертелємі.

Так переговори в Хирові скінчилися нічим і війна велася далі.

/Лозинський. Галичина. Стор.85,86,87/

П Р И Л О Г А VI. До стор. 7, 25 березня 1919 р.

Після захоплення Жмеринки большевиками український фронт було розрізано на дві частини: північну і південну. Остання втратила після цього всякий звязок з Директорією та правительством. Шукаючи виходу з утвореної на фронті ситуації, весь південний фронт став на ґрунт радянської влади, утворив Революційний Комітет, який звернувся до большевиків з пропозицією миру /в склад Комітету входиди: Волох, Донич-Донченко, Загородський, Колодій і Осмяловський/. Комітет оголосив на ст. Вапнярка, 21 березня 1919 р. Універсал, в якому заявляв, що українське військо стає на ґрунт радянської влади і стремить до миру з радянським правительством. Але большевики далі наступали і військо мусіло шукати порятунку в Румунії. Де їх румуни обибрали і пізніше випустили без зброї і війського майна.

Згадаємо ще тут про "збольшевичення" Січових Стрільців, що мало місце в ці ж дні. Січовики, після безпосереднього болючого ознайомлення з настроями селянства переконались що робітництво та революційне селянство ставляться, безумовно, прихильно до/системи/радянської влади... І от, щоб прихилити до себе населення, щоб одкинути всякізапідозріння в контрреволюційности, а тим паче в стремлінні до збройного подавлення соціяльно-економічних революційних стремлінь українського трудового люду, Січові Стрільці оголосили слідуючу свою декларацію:

"Декларація Січових Стрільців.

Супроти всяких поголосок, які кривдять й оскорбляють честь Січового Війська, особливо ж супроти закиду, немов би Січові Стрільці хотіли служити реакціонерам, заявляємо отсим прилюдно:

1. Січові Стрільці, які разом з масами українського народу скинули гетьмана, зломали його реакційний режим, виступивши проти гетьмана по проголошенню його маніфесту з 14 листопада 1918 року, яким він хотів прилучити Україну до Москви - боролись, борються і будуть боротись за суверенність Українського Народу і за його самостійну Республіку.

В кінці в склад Державного Секретаріяту ввійшов д-р Степан Федак як президент утвореного ще перед тим Харчового Уряду.

Цей склад Д.С. проіснував від 9.XI.1918 року до лютневої сесії Української Національної Ради 1919 р. на якій представився новий кабінет.

Склад Нового Кабінету Державних Секретарів зложено такий: Д-р Сидір Голубович - президент, державний секретар фінансів і держ. секретар торгівлі і промисловости. Д-р Василь Панейко - закордонні справи. Д-р Льонґин Цегельський - державний секретар без портфелю і управитель державного секретаріяту закордонних справ. Д-р Іван Макух - внутрішні справи. Дмитро Вітовський, полк. - військові справи, Осип Бурачинський - судівництво. Д-р Агенор Артимович - просвіти і віроісповідання. Іван Мирон - шляхи, почта і телеґраф. Мартинець Михайло - земельні справи. Маріян Казанович - публичні роботи.

Потім наступили деякі зміни в складі: 13 лютого пішли до демісії полк. Д.Вітовський і С.Голубович. Секретарем військових справ призначено полк. Віктора Курмановича, а помішником йому отамана Петра Бубелу. 10 березня призначено д-ра Михайла Лозинського товаришом державного секретаря закордонних справ. /М.Л. Галичина, ст. 64/.

П Р И Л О Г А VIII. До стор. 9, 30 березня 1919 р.

"Селянсько-Робітничий Союз скликав до Станіславова на 30 березня 1919 р. "Селянсько-Робітничий /трудовий/ З'їзд. В оголошенню про скликання З'їзду писалося:

"Товариші Селяни й Робітники! В сей важний момент, коли валяться основи світового капіталізму, коли трудовий народ, селяни й робітники, хватають державну владу в свої руки і на колишніх престолах могутніх царів і коррлів повівають пролетарські прапори, взиваємо Вас на областний СЕЛЯНСЬКО-РОБІТНИЧИЙ/ТРУДОВИЙ/ З'ЇЗД до Станіславова, що відбудеться дня 30 марта с.р. зі слідуючим порядком дневним: 1. Відкриття і вибір президії. 2.Інформаційний реферат про сучасне політичне становище. 3.Реферат про земельне питання. 4. Внески й інтерпеляції.

В кождім селі, містечку й місті мають відбутися збори, на яких мається вибрати делеґатів на з'їзд. Села вибирають по 3, місточка по 5, а великі міста по 10 делеґатів. Політичні і фахові орґанізації вибирають по одному делеґатові від 200 членів. Кождий делеґат мусить одержати леґітимацію, підписану президією зборів /головою і секретарем/ або управою данної орґанізації.

Вибирати і бути вибраним мають право тільки Українці - безземельні й малоземельні селяни, робітники фабрик, копалень, міські, залізничні, торгівлі, промислу, умові; словом, хто жиє з праці рук і ума, а не користується визиском, кому лежить на серці Самостійність України та забезпечення свого політичного й матеріяльного істнування.

Товариші Селяне й Робітники! Рішайте самі про свою долю, будуймо власними руками Самостійну Україну!

Областна Управа Селянсько-Робітничого Союза".

Провідну ролю відогравали на з'їзді соціяльно-демократичні діячі: Безпалко, Темницький, д-р Яросевич і ин.

В справі закордонної політики з'їзд ухвалив дві резолюції: одну

з зазивом до російського совітського правительства припинити війну з Україною і другу з заявою, що "з'їзд бажає увійти в тісні зносини з українським радянським правительством і висилає за-для сього своїх трьох представників до Київа". Ся ухвала остала тільки ухвалою.

Політично найважнійшим рішенням з'їзду було, щоби Українська Національна Рада приняла в свій склад 61 делеґатів, вибраних для сього з'їздом.

Се домагання з'їзду, підперте соціяльно-демократичною ґрупою У.Н.Ради, не знайшло прихильности більшости Ради, і не були прийняті. /М.Лозинський. Галичина. Стор. 99-101/.

П Р И Л О Г А IX. До стор. 13. Лист до Густава Ерве.

Е р в е Г у с т а в (Herve) Нар. 1871 р. Французький публіцист, бувший анархо-синдикаліст, тепер правих переконань. До першої світової війни один з лідерів соціялістичної партії.

В 1905 р. за противійськову пропаганду був арештований і відбув в тюрмі свій присуд.

В 1906 році заложив газету "La Guerre Sociale", в якій закликав громадян до страйків і не йти на мобілізацію, на випадок війни.

В 1907 р. на соціялістичному конґресі в Штутґарті вніс антимілітарну резолюцію.

В 1910 р. видав книжку: "Їх батьківщина", в якій доказував клясову природу держави, а державну владу, як ворога працюючих.

В 1914 р., як тільки почалася війна, він покинув свої попередні позиції і переконання і став на позиції національно-шовиністичні й імперіялістичні.

В 1916 р. в своєму орґані 2La Victore", пропагує французький шовинізм і мілітарізм.

В 1918 р. стає на позиції націонал-соціялізму і фашизму в боротьбі проти московського большевизму-комунізму. Стає прихильником правої московської еміґрації і погоджувався на спільний фронт з німцями проти СССР.

Написав книжки: "Histoire de la France et de l'Europe", 1905. "Leur Patrie",1910. "Mes crimes",1912. "La Grande Querre", 1920 в 10 томах.

П Р И Л О Г А X. До стор. 23 квітня 1919 р.

По вибуху революції в Австрії й розпаді габсбурґської монархії влада на Угорщині перейшла до рук буржуазної, "коаліційної" демократії. Але доведена до одчаю утисками й шмрґуванням переможниці Антанти, рятуючи свою теріторію від хапання сусідів, уряд Каролі добровільно й мирно передав владу комуністам. Це був акт самогубства для буржуазії, яким думалось загубити й антантську буржуазію.

Всі надії були звернені до Радянської Росії й України. Але між нею й цими рідними їй державами була перегородка з Г а л и ч и н и.

В цей час /кінець марта/ у Галичині велися жорстокі бої між поляками й українцями. Поляки, підможені Антантою почали перемагати. В краю серед українського робітництва й селянства росло невдоволення своїм урядом і його політикою. Неудачі на фронті побільшували це невдоволення.

Все це дало мадьярській совітській владі ідею спробувати проби-

тись до Росії. Але для цього треба було насамперед вступити в переговори з українцями.

І от мадьярський Уряд звернувся до мене з пропозицією взяти участь у справі реоґанізації радянської влади на Україні. Він заявляв бажання бути посередником між лівими українськими соціялістичними течіями й Російським Совітським Урядом у справі сформування на Україні справжнього українського національного совітського Правительства. Це Правительство мало би ліквідувати Директорію, галицький Державний Секретаріят, притягти на свій бік усі соціялістичні українські течії, а головним чином галицьку армію. Таким чином зробився би один суцільний совітський фронт: Угорщина, Галичина, Україна й Росія.

Я пропозицію мадьяр приняв і виставив в основу переговорів такі головніщі умови: визнання самостійности й незалежности Української Радянської Республіки; український національний радянський Уряд; дефензивно-офензивний військовий союз радянських республік; тісний економичний союз; наступ на Галичину.

Але, згожуючись на переговори, я попередив мадьяр, що не вірю в успіх їх, що, знаючи ті кола, які тепер мають владу на Україні, я був глибоко впевнений у тому, що вони ні за які мадьярські сльози не уступляться з неї.

І вийшло, справді, не так, як думали мадьяре, що "орієнтувались" тільки на Леніна. З переговорів нічого не вийшло. Перегородку не було пробито. Угорщина не з'єдналась з Росією й через кільки місяців її було задушено контрреволюційним антантським кільцем.
/В.Винниченко. Відродження Нації. Частина III. Київ-Відень 1920. Сторінки 321-323/.

П Р И Л О Г А XI. До стор. 21, 13 мая 1919.

На установчім зібранню Української Національної Ради у Львові 18.X. 1918 р. не було представників угорських Українців. Ґрупа українських діячів з Угорщини прислала тільки на се зібрання письмо, в якім, представивши важке положення народу, писала: "Значить, що ви, наші рідні браття, повинні стати за нами і з'єднати з собою. Наш нарід дожидає того спасення, щоби вже раз висвободитися від ярма другого народу"... 8 .XI.1918 р. утворилася в Пряшеві "Руська Народня Рада", яка на зборах 19.XI.1918 р. виставила отсі домагання: 1. домагатися в етноґрафічних границях права свобідного самоозначення; 2.відповідно демократичним часам домагається повної національної свободи та хоче участи в тій самій долі, які осягнуть инші народи Угорщини; 3.протестує проти можливого розриву національної території чи прилучення проти волі до чужих народів; домагається представництва на Мировій Конференції.

Очевидно, угорське правительство не захотіло втрати української части Угорщини. Щоби її вдержати при собі, рішило воно надати їй автономію. Виданий у грудні 1918 р. закон творив з комітатів Марамароша, Угоча, Берег і Уг автономну "РУСЬКУ КРАЇНУ". Про приналежність українських частий инших комітатів мала би рішити Мирова Конференція. Автономним законодатним орґаном мала бути "Руська Народна Рада"; спільні справи: закордонні, військові, фінансові, державне громадянство, судівництво, господарські і соціяльно-політичні - мав рішати угорський парлямент. Виконуюча власть в "Руській Країні" мала належати губернаторови, якого назначувало угорське правительство. В угорськім

кабінеті мав засідати міністр для справ "Руської Країни". Переведення автономії не пішло далі того, що угорське правительство призначило ґубернатором "Руської Країни" Августина Штефана, міністром для справ "Руської Країни" д-ра Ернеста Сабова і віцеміністром просвіти д-ра Гіядора Стрипського.

Після радянського перевороту в Угорщині радянська влада в "Конституції Угорської Соціялістичної Федеративної Радянської Республики" старалася розробити прінціп автономії народів Угорщини і їх федерації.

Утворення "Руської Країни" не вдоволило угорських Українців. Ідея злуки з усіми иншими землями України почала і тут здобувати ґрунт.

На засіданню Української Національної Ради 3 січня 1919 р. в Станиславові, де ухвалено з'єднання, були також делеґати угорських Українців. Один з них виступив з привітом, в якім говорив:

"Ми ваші браття, що були під пануванням ворога, прийшли сюди, щоб ви дали нам раду. І ми дістали свободу і хочемо збудувати славну будучність. Одноголосно ми голосили, щоб українські цвіти леліли на Карпатах, щоб кожний Українець жив славно під одною з'єднаною Україною. Наше серце тягне до України. Поможіть нам. Подаємо вам братню руку. Нехай живе одна одностайна Україна".

Маніфестацією за з'єднання з Україною були " Всенародні збори угорських Українців", які зійшлися 21 січня 1919 р. в Хусті. На сі збори прибуло 420 делеґатів, з яких кождиі представляв 1000 українського населення. Збори ухвалили отсі резолюції:

"1. Всенародні Збори угорських Українців з дня 21 січня 1919 р. ухвалюють з'єднання комітатів: Мараморош, Угоча, Берег, Унг, Земплин, Шаріш, Спіж і Абауйторна з Соборною Україною, просячи, щоби нова держава при виконанню сеї злуки узгляднила окремішне положення угорських Українців.

Всенародні Збори заявляють, що український нарід Угорщини не признає 'десятого закона' про "Руську Країну", даного в Будапешті в 1918 р., бо ухвалено без волі народа і без його заступництва.

2. Відповідно до сього рішення Збори постановляють, що український нарід не вишле своїх послів до угорського парляменту.

3. Всенародні Збори просять, щоби українське військо обсадило комітати заселені Українцями,...

.....

7. Всенародні Збори вибірають для ведення справ українського народу Центральну Народню Раду зі 100 членів і дають їй повновлвсть заступати угорських Українців усе і всюди, де сього буде потрібно перед усіма народами, і зробити все, що кождого часу в інтересі українського народу уважає за потрібне".

Головою Центральної Народньої Ради вибрано д-ра Михайла Бращайка.

Збори ухвалили вислати делеґацію на Мирову Конференцію під проводом д-ра Юлія Бращайка.

Одначе рішень сих зборів не довелося перевести в життя.

/Др.М.Лозинський. Галичина. Стор. 59-61/.

П Р И Л О Г А XII. До стор. 22, 14 мая 1919 р.

Коли делеґація Державного Секретаріяту була в дорозі до Парижа, щоб на основі телеґрами Найвисшої Ради з 19 марта довести до польсько-українського перимирря, - Поляки, діставши з Франції армію Галлера, розпочали офензиву, яку заповів у Хирові ґр.Скарбк, щоб викинути

Українців зі Східної Галичини.

Найперше дав себе почути польський натиск на відтинку Львова, який все ще з трьох сторін облягали Українці. На сам Великдень 20 квітня, закипіла кругом Львова страшна боротьба, в якій Українці мусіли відступити від Львова на дальші позиції.

30 квітня Поляки витали тріумфально у Львові самого ґенерала Галлера. На святочнім приняттю, в окруженню високих французьких офіцирів, він виголосив промову, в якій сказав:

"Як птахи з далеких країн прилетіли ми до Вас, щоби в сім місті звити гніздо, з якого полетимо далі на схід, щоб там означити границі нашої держави, де вони мусять бути признані".

Так святкували Поляки першу побіду своєї офензиви і заповідали дальший похід на схід.

На допоручення Панейка з Парижу, Державний Секретаріят поручив Начальній Команді вислати на польський фронт парляментарів і предложити завішення оружя. Се предложення передано польській стороні 1. мая. Поляки відповіли, що порозуміються з Варшавою і дадуть відповідь. Виждавши на фронті 4 дні на польську відповідь, українські парляментарі вернули з нічим.

На підставі радіодепеші від Панейка з Парижа, з дня 19 квітня, яка до Державного Секретаріяту дійшла аж 7 мая /нічого собі "алюр".Упор./ Начальна Команда передала польській стороні 9 мая нову заяву про спинення боїв. Реченець відповіди від поляків становлено на 14 мая.

На сю українську заяву відповіли Поляки 14 мая офензивою на цілім фронті.

Підготовляючи офензиву, Польща запевнила собі також поміч Румунії. І тепер, коли польська офензива робила поступ, Румунія завдала нам удар в плечі.

23 мая, в 6 годині по полудни, Державний Секретаріят в Станиславові одержав депешу, яку українська команда в Коломиї одержала від румунського команданта буковинського фронту. Депеша звучала:

"Найвисша команда в Коломиї. Примушені конечністю установити звязок між буковинським фронтом і фронтом північної Трансільванії і тому, що сей звязок може бути забезпечений тільки через посідання лінії Коломия - Мармарош Сиґот, наші війська, які заняли Буковину, одержали приказ 24 мая рано вирушити в похід і заняти комунікаційні лінії. Рівночасно Начальна Команда румунської армії приказує, щоби при виконанню сеї задачі, яка має чисто військову ціль, ми уникнули конфліктів в Вашими відділами. Я маю честь довести се до Вашої відомости і просити Вас видати зарядження, щоби українські відділи, які в сій хвилі знаходяться між давною границею Буковини і залізничною лінією Станиславів-Надвірна, негайно уступили за ту лінію. Командант фронту Буковина-Хотин, ґенерал дивизії Н.Петалє. 22 мая 1919".

Делеґат, висланий для переговорів з румунською командою, не осягнув нічого. В заповідженім часі, 24 мая, зі сходом сонця почався румунський похід.

Всі українські військові сили були на польськім фронті і ставити оружний опір румунському наїздові було неможливо.

Треба було як найшвидше евакуувати Станиславів.

/Д-р.М.Лозинський. Галичина. Стор. 104-106/.

П Р И Л О Г А XIII. До стор. 40, 28.VIII.1919. Люцернська Конфер.

В днях 3-10 серпня 1919 в м. Люцерні відбулася Інтернаціональна Соціялістична Конференція. На цій конференції приймала участь українська делегація в складі: М.Грушевський /УПСР/, Д.Ісаєвич/УПСР/, Б.Матюшенко/УСДРП/ і П.Дідушок/УСДП/.

Головною постановою конференції, щоб в лютому місяці 1920 р. скликати соціялістів европейських націй для відновлення Другого Інтернаціоналу. На цій конференції також визначено кількість місць для поодиноких націй на конґрес II Інтернаціоналу. Отже: по 30 місць одержалиАнглія, ЗДА, Німеччина, Росія, Франція; по 24 - Італія; по 15 - Австралія, Австрія-Німеччина, Бельгія, Україна, Чехо-Словаччина, Швеція; по 12 - Арґентина; по 10 - Голляндія, Польща, Угорщина, Данія, Швейцарія; по 8 - Югославія; по 6 - Болгарія, Еспанія; по 4 - Арменія, Канада, Литва; по 2 - Естляндія, Ірляндія, Латвія, Румунія; по 1 - Люксембурґ.

Українська делегація склала свою Декларацію, а УПСР подала заяву про приступлення до II Інтернаціоналу, допоручена членом II інтерн. УСДРП.

Декларацію підписали названі в горі члени Делегації.
/"Борітеся-Поборете", Відень 1920, чис. 3, стор. 58-60/.
/"Воля", Відень, 1919 р., том 2, чис. 2,3,4./

П Р И Л О Г А XIV. До стор. 42, 15 січня 1920. Декларація.

2 грудня увечері 1919 р., відбулося засідання Конференції, на якому Місія від імени Уряду УНР передала польській Делегації, адресовану до Уряду РПП., Декларацію такого змісту:

"Українська Дипломатична Місія в Річі Посполитій Польській до Високого Уряду Річі Посполитої Польської.

"Згідно з тим своїм бажанням Український Уряд декларує:

1/Що територія Української Народньої Республіки має бути установлена з такими кордонами: починаючи від Чорного Моря по річці Дністру і від Дністра між Польщею а Україною по річці Збручу. Далі кордон Української Народньої Республіки на території бувшої Російської Імперії має пройти на західньо-північній Волині і остаточне вирішення тут кордону залежатиме від вирішення Мирової Конференції в Парижі. Далі на півночі, сході і півдні кордон буде встановлений після опанування відповідних частин території українськими військами і відповідних переговорів з заінтересованими державами.

2/Національно-культурні права, які Уряд Української Народньої Республіки забезпечує на території України громадянам польської національности, повинні бути надані в межах Річи Посполітої Польської громадянам національности української і навідворот. Політичне становище Східньої Галичини розвязується Польським Урядом в порозумінню з представниками українського народу, мешкаючи в тій провінції.

3/Остаточне вирішення складного земельного питання в напрямку справедливости і заспокоєння широких народніх мас, буде переведено через Всеукраїнський Установчий Парлямент, обраний на підставі загального, демократичного, без ріжниці національности, для всіх рівного права виборчого і таємного голосування. На час від

менту заключення і підписання між Україною а Польщею умов згоди і до скликання Уставодавчого Парляменту, юридичне положення землевласників польської національности на Україні рнгулюється на підставі осібного погодження між українським і польським Урядами.

4/В справах економічно-торговельних Українська Народня Республіка бажає навязати якнайтіснійші стосунки з Річчю Посполітою Польською на підставах взаємности і обміну послугами в обсягу транзіту через свої території.

В свою чергу Уряд Української Народньої Республіки від Уряду Річи Посполитої Польської жадає:

1/Признання Української Народньої Республіки незалежною самостійною державою, підтримання змагань Української Народньої Республіки до того перед третими державами і заключення необхідних договорів та конвенцій поперед всього військового, торговельного і конзульського характеру.

2/Для ліквідації наслідків попередніх непорозумінь і скріплення сприятливої атмосфери взаємного довірря, доброзичливого і скорого вирішення долі тих осіб української національности, які з політичних причин конфіновані, інтерновані польським Урядом, чи знаходяться під арештами або увязнені.

3/Допомоги Українській Народній Республиці в її боротьбі з ворогами,- зброєю, набоями, амуніцією,військовим майном в розмірах, які будуть опреділені окремою згодою українського і польського Урядів.

4/Відкриття дійсного і скорого транзіту з третіх держав через Польщу на Україну полонених українських вояків, належних Україні грошевих знаків, військового знаряддя, одежі і всякого військового майна та матеріялів.

Подаючи до відома Уряду Польської Річи Посполитої повищу декларацію, - Уряд Української Народньої Республіки вважає, що декларація ця стане основою для навязання братніх і добросусідських стосунків між обома народами.

Щиро домагаючись сталого миру і найтіснійшого зближення між Польською Річчю Посполитою й Українською Народньою Республікою, ми сподіваємось, що обидва народи в спільному єднанню утворять могутню непереможну силу, яка буде основою ладу і спокою на Сході Європи та причиниться до пишного розцвіту культури обох народів.

Грудня дня 2. 1919 р. м. Варшава. Оригінал підписали:

За Уряд Української Народньої Республіки, - Українська Дипльоматична Місія в Річі Посполитій Польській:

Голова Місії, Міністр Юстиції і Керуючий Міністерством Закордонних Справ: Андрій Лівицький /в.р./.

Члени Місії: Л.Михайлів/в.р./, Б.Ржепецький/в.р./.

Радник - Секретар: П.Понятенко/в.р./".

/Олександер Доценко. Літопис Української Революції. Матеріяли й документи до історії Української Революції 1917 - 1923. Том II, Книга 5. Т.-Львів 1924. Стор. 65-66/.

П Р И Л О Г А XV. До стор. 42, 16 квітня 1920 р. Конференція УПСР.

/Гляди: "Борітеся - Поборете", Відень 1920, число 1, стор.55-58/.

П Р И Л О Г А XVI. До стор. 42, 16 квітня 1920 р. Заключено Блок.

/Гляди: "Борітеся-Поборете", Відень 1920, чис. 1, стор. 59-60/.

П Р И Л О Г А XVII. До стор. 44, 9.XI.1920 р. Збори групи УПСР.

ЗІ жовтня 1920 року заложено було Пражську групу УПС-Р з десяти осіб під моїм проводом. Ми зімою працювали над ідеолоґично-проґрамовим питанням, приймали участь у місячнику "Борітеся-Поборете", що видавала у Відні наша закордонна делеґація. Там же в друку була моя книжка "Революційний Соціялізм на Україні"./ М.Шаповал./
/"Вільна Спілка", Прага-Львів, 1927-1929. Стор. 118/.

М.Шаповал, вибраний в осени 1920 року головою ново орґанізованої празької партійної ґрупи, по своїм особистим давнійшім /часів Директорії/ звязкам з В.Винниченком, став гарячим пропаґандистом його ідей. По його ініціятиві В.Винниченко взяв участь в засіданню празької ґрупи, подавши широко звідомлення зі своєї поїздки в Росію і на Українну. На підставі поданого Винниченком матеріялу, М.Шаповал, під гаслом "консолідації революційних українських сил", став підготовляти поворот до активної боротьби з радянським урядом України і РКП - КПбУ. Коли ж Закордонна Делеґація рішуче осудила цю акцію, М.Шаповал повів аґітацію проти Зак.Делеґації, завязавши зносини з партійними орґанізаціями в Польщі й Галичині, які стояли під знаком УНР і рішучої боротьби з комуністами. Орґаном цієї аґітації - Шаповала та його однодумців - послужила спочатку "Нова Доба" /орґан В.Винниченка/, яка, повторюючи на своїх шпальтах всі ті лайки та інсінуації, які видумувались в названих кругах, підчеркувала солідарність з ґрупою "Нової Доби" празьких есерів, супроти Зак. Делеґації. В допомозі "Новій Добі" охоче стала віденська "Воля" - орґан петлюрівсько-скоропадської реакції. М.Грушевський./"Борітеся-Поборете", Відень 1921, ч. 9, стор. 5./.

П Р И Л О Г А XVIII. До стор. 51, 18.I.1921. Конференція УПСР.

В січні 1921 року - закордонна конференція УПСР. Закордонна Делеґація установила 4 представники від нашої групи/празької. Упорядчик/. Від всіх партійних ґруп, що еміґрували в Польщу, приїхали т. Григоріїв і був. тов. Ржепецький. З Відня 4 члени делеґації і два делеґати віденської ґрупи. Ця конференція була досить драматичною. Ще раніш вироблений проєкт нової партійної проґрами, підписаний і принятий Зак.Делеґацією 1 вересня 1920 р., був тепер представлений в значно зміненому вигляді: зміни всі вказували на безнадійне підгравання під марксо-ленінізм. З-за цього стався інцідент між мною/автором культурного, господарського і тактичного відділу проєкту/ і Чечелем, який моє зауваження про те, що представлений текст є неавтентичним, спочатку гостро запевнив, що змін нема але я з фактами в руках довів, що зміни є, тоді Чечель признався, що є зміни "редакційного" характеру. І це була брехня, бо замінити поняття трудових мас поняттям пролетаріяту, який мусить керувати селянством- це не редакційна зміна, а большевицька теза. Вийшла гостра перепалка.

Делеґація представила проєкт резолюції про відношення до влади на Україні, в цій справі доручила доклад Христюкові і цей почав доводити про необхідність признати уряд Раковського - з а к о н н и м

урядом України. Він же був автором резолюції. Розуміється, пражські т.т. на це не пішли. Голосували проти резолюції пражські і приїжі з Польщі т.т., а за резолюцію - Делеґація - 4 голоси і віденські. Вийшло 6 за, 6 проти. Ми вважали, що резолюцію не принято, а Зак.Делеґація - за приняту, бо "голос голови дає перевагу". Річ в тім, що Зак.Делеґація пражській ґрупі дала 4 голоси на 10 душ, всім ґрупам у Польщі - більше 100 душ - 2 голоси, а собі 4 голоси та віденській ґрупі також 2 голоси на 3 душі.

Нас всіх вразило, оце крамарське шахрайство Делнґації і особливо старого Грушевського. Невже може грати ролю оте комбінування голосами! Справа-ж ясна: всі члени партії закордоном, опріч 3 та самої Делеґації, стоять проти большевизму. Для чого-ж ота гра з числами? Як потім виявилось - це було потрібне для... большевиків, яким Делеґація на другий день кур'єром погнала в Берлін до Коппа, а в Празі до Гіллерсона постанови с-рів про "признання" уряду Раковського.

Ворогами розійшлись ми з Закордонною Делеґацією. М.Шаповал.

/"Вільна Спілка", Прага-Львів, 1927-1929. Чис.3, стор. 118-119/.

IV.Конференція УПСР в Празі /січень 1921 року/, скликана Зак.Делеґацією для обговорення питань, в яких вже виявились помітні ріжниці між Зак. Делеґацією та віденською ґрупою з одного боку і ґрупою М.Шаповала з другого, - замісць виглаження ріжниць, виявила принципове глибоке розходження між Зак.Делеґацією, яка обстоювала лінію, взяту попередніми конференціями і ЦК Партії, - і прихильниками угодовської консолідації. Після ж конференції це росходження пішло далі ще глибше й різче. Щоб емансипуватись від контроля Зак.Делеґації в своїй новій політичній роботі, празька ґрупа разом з ґрупами в Польщі й Галичині зіґнорували ухкалу IV.Конференції про включення в склад Зак.Делеґації представника від ґруп в Польщі й Галичини, з метою тісніщого контакту, й орґанізували, сепаратно від Зак.Делеґації й віденської ґрупи, свій так званий З а к о р д о н н и й К о м і т е т, в складі двох членів президії празької ґрупи - М.Шаповала і Г. Грицая, і двох представників орґанізацій в Галичині і Польщі - Н. Григоріїва і О.Мицюка. Так зявилась друга орґанізація правих елементів УПСР за кордоном, поруч так званого "Орґанізаційного Комітету", завязаного в осени 1920 року виключеними з Партії членами М.Залізняком, М.Ковалевським і П.Плевако. М.Грушевський.

/"Борітеся-Побороте", Відень 1921, чис. 9, стор. 5./.

П Р И Л О Г А XIX. До стор. 54, 3.II.1921. Всеукр. Нац. Рада.

Після місячної підготовчої роботи, коли було вироблено і прийнято платформу та статут Ради, а також розділ місць між терріторіями та партіями й орґанізаціями - 4 січня /1921 року.Упор./ відбулися Конституційні Збори Ради, на яких була обрана її Президія й Комітет.

Головою Ради обрано п. С.Шелухіна, заступниками п. О.Грекова, п. д-ра Перфецького та Кубанця/ще невідомо, кого Кубанці визначать/ і секретарем п.М.Залізняка. Що торкається инших 10 членів Комітету, то відповідно попередній умові між партіями, по якій до Комітету мали увійти 2 соц.-рев., 1 соц.-дем., 2 соц.-фед., 2 сам.-соц., 1 нар. респ. та 1 представник народньої партії, а всього від Великої України 9 членів Комітету та 4 члени від Західньої України: - 2 від галицької нар.-труд. партії, 1 радикал та 1 соц.-дем., - і один Кубан.

та один представник Ліґи Віднови України, а разом 15 - було обрано таких діячів: соц.-рев. п.І.Базяк /п.Залізняк входить до комітету, як секретар президії/, соц.-фед.п.М.Кушнір Якименко/п.С.Шелухін входить до комітету, як голова президії/, сам.-соц. п.О.Макаренко та п. М.Кривецький, нар.-респ. п. Храпко, народня партія п.А.Жук, галицька нар.-труд. партія проф. Дністрянський /п.Перфецький входить до комітету, як заступник гол. президії/, галицькі радикали п.Підляшецький. Кубанець входить до президії як заступник голови Ради, представн. Ліґи Віднови п.Греків, обраний заст. голови, а два місця в комітеті залишено для українських соц.-дем., як би вони згодом увійшли до Ради.

На конституційних зборах Ради було присутніх 40 членів Ради на загальне число 75, з того було 21 представників Великої України, 14 від Західньої України та 5 від загально-українських орґанізацій, бо чимало членів Ради перебувають в инших державах і з причин техничних не могли прибути, а крім того де-які місця в Раді ще не заповнені.

Всеукраїнська Національна Рада, як громадський та національний центр, не буде втручатися в урядову діяльність, але має своїм завданням впливати на урядові чинники, як Великої України, так Західньої і Кубані, а в першу чергу зав'яже зносини з Радою Республіки, що скликається в Тарнові, як також з усіма иншими установами та чинниками українськими і чужоземними. Н.Н.

/"Воля", Відень 1921, том I, число 2, стор. 98/.

П Р И Л О Г А XX. До стор. 56, 14.II.1921. Засуд членів УПСР.

Постанова Закордонного Комітету У.П.С.Р. з приводу насильницького засуду над товаришами членами Ц.К.

Московський Комуністичний Уряд для скріплення на Україні централістичних, московських комуністичних тенденцій вживає всіх заходів до того, щоб здискредитувати український визвольний соціялістичний рух. З ею метою він недавно впорядив через свою експозитуру на Вкраїні бридку видимість суду над членами партії, яка відогравала й відограє значну ролю в українській революції, а саме партію українських соціялістів - революціонерів. Кількох випадково захоплених членів партії судили за вигадані Московським Комуністичним Урядом "провини" буцім то всієї партії та навіть всього українського визвольного руху. Не маючи однак нічого правдивого, що-б можна було закинути тим особам, як провину партії чи українського визвольного руху перед революцією та українськими трудовими масами, сучасні переможці на Вкраїні для переведення помсти над своїми політичними противниками, висунули проти них явно вигадані й абсурдні обвинувачення, а саме проти т.т. Голубовича, Лизанівського, Петренка, Часника, Ярослава та инших...

Бажання скомпромітувати укр.визвольний соціялістичний рух, а також У.П.С.Р., що відогравала і відограє в ньому найважнішу ролю, в першу чергу, довело московську комуністичну владу на Україні до того, що вона приточила до процесу під іменем С.-Р. таких людей, які з У.П.С.Р. не мають нічого спільного, пр. бувшого військового міністра Сиротенка та бувшого премієр-міністра Остапенка, який хоча й вступив був до партії в перші часи Директорії, але вже в Винниці, тобто через місяць, викинутий був з неї за орієнтацію на Антанту.

"Об'єктивність" комісарського суду виявилася в тім, що реакціонер Остапенко найбільший фактичний вдохновитель Директорії на порозуміння з Антантою, що сам найдовше вів переговори з нею, одержав амнестію,

Громадського Комітету дякував йому за працю, підтримував думку У.Г.К. скласти спільно від У.Г.К. і У.А.Громади Комісію, яка взяла би на себе всю акцію допомоги студенству, а коли та пропозиція була принята, то другого дня він же на засіданні "Студентської Помочі" виступив проти участи студентства в тій Комісії. Мало того, коли довідався,що чеський Уряд на клопоти Укр.Громад.К-ту асигнував для українського студентства певну суму коштів, чого раніш не було, то вкупі з проф. Колесою Олександром побував в Міністерстві Закордонних Справ Ч.С.Р. і прохав, аби ті гроші не видавати У.Г.Комітетові бо він, мовляли, політична орґанізація потайних большевиків.

Вкупі з проф.Колесою Лемішка побував у американських методистів і У.М.С.А. де також оббріхували У.Г.Комітет політичною орґанізацією, прохали, щоб ті товариства не допомагали У.Г.К-тові; вони прохали чеський Уряд асигновані гроші на допомогу студіюючим передати не У. Г.Комітетові, а "Студентській Помочі", або принаймні иншому Комітетові з представників студенства й професури.

У.Г.К-тет ще до цієї інтріґи п.Лемішки заініціював створення окремого Чесько-Українського Комітету для допомоги українській студіюючій молоді, в який увійшли представники У.Г.К-ту і українського та чеського студентсва та професури. В тім Комітеті пп. Лемішка, Черкавський й Золотаренко Володимир стреміли до того, щоб роспоряжатися всім самоправно й витрачати кошти Ч-Укр.Комітету на допомогу студентам тільки вищих шкіл і то лише тим, які вже є в Ч.С.Р. Вони вживали заходів навіть до того, щоб заборонити укр. студентам з инчих країн перебиратися до Ч.С.Р.

Представники У.Г.К-ту не допускали до того, обороняючи право на допомогу від Ч-Укр.Комітету всіх студіюючих українців /як вищих так і нижчих шкіл та курсів/ і жадаючи аби пп. Лемішка, Золотаренко та Черкавський дбали більш про те, щоб десь роздобути коштів на допомогу студентству, а не про те, як би відсунути від допомоги тих, хто хоче студіювати. Це не подобалося пп. Золотаренкам, Лемішкам та Черкавським і вони роспускали про У.Г.К-тет тільки всякі брехні, перекручування й провокації.

Виявилось, що Золотаренко витрачав студентські гроші самочинно і втік невідомо куди, не здавши більше 70.000 Кч.

Ще перед тим Золотаренко викрав серед документів У.Г.К-ту фотоґрафію особи, яка почала розкривати перед громадянством таємну монархичну орґанізацію, на чолі якої стояв п. Золотаренко.

Одначе У.Г.К-тет не зважав на всі перешкоди, які чинилися йому, як з боку всіх трьох українських місій /У.Н.Р., З.У.Н.Р., У.С.С.Р./, так і з боку здеморалізованих еміґрантів та большевицьких і монархічних орґанізацій. Він рішуче вів свою лінію культурно-гуманітарної допомоги недобиткам української нації на чужині.

/"Українська Еміґрація". Прага 1922, Збірник 1. Стор. 1,2,3,4/.

П Р И Л О Г А XXIII. До стор. 71, 11.III.1922. ...були у Масарика.

Представники Українського Громадського Комітета у Президента Чес.-Слов. Республики. 25 лютого ц.р. делеґація У.Г.К. в складі голови М.Ю.Шаповала і членів Управи: Н.Я.Григоріїва та проф. Б.П.Матюшенка була принята на авдієнції у президента республіки проф. Масарика. Делеґація представила президентові звіт з діяльности У.Г.К. за минулий рік, а також висловила побажання про поширення культурної допомоги українсь-

бо "осудив" політику партії С.Р./Та й як міг він оправдувати політику тих, що викинули його з партії за чорносотенство?/. Всі підсудні члени Центрального Комітету У.П.С.Р. засуджені, а один з них Саватій Березняк помер ще до суду у вязниці, в нелюдських муках, позбавлений права на медичну допомогу.

.....

З приводу цього т.зв. "суду" Закордонний Комітет У.П.С.Р. заявляє, що:

1. Не визнає жадного права московським комуністам та їхній експозитурі на Вкраїні творити над українськими громадянами будь який суд, а тим більше політичний. Це право належить тільки українському трудовому народові, який може здійснити його тільки через вільно обрані, а не призначені з Москви, народні суди. Переведену над товаришами інсценіровку суду визнає лише за акт грубої політичної помсти.

2. Рішуче протестує проти режіму московсько-комуністично-комісарського терору і знущання над громадянами України та всіх тих брехень, які московські комуністи розпускають на адресу українських соціялістичних партій і всього українського визвольного руху.

3. Покладає відвічальність за смерть тов. Березняка та инших членів У.П.С.Р. та злістно неправдивий засуд товаришів Петренка, Лизанівського, Голубовича, Ярослав й инших на московський уряд та його попихачів на Вкраїні.

4. Звертає увагу всіх соціялістів світу й пролетаріяту на великий обман і насильства, що творяться під прапором комунізму на Вкраїні.

5. Визнає, що тільки зміна завойовницько-окупаційного режіму й утворення виборної Радянської влади по трудовому прінціпу в Самостійній Соціялістичній Українській Республиці виведе трудове населення її на шлях мирного культурного розвитку та дружнього співробітництва з иншими народами світу./"Вільна Спілка",Львів 1921 р. Чис.1,стор.108/.

П Р И Л О Г А XXI. До стор. 61, 5.VII.1921. Укр.Громадський К-тет.

З ініціятиви невеликого гуртка відомих українських громадських діячів в Празі заснувався в липні 1921 р./7.VII./ Український Громадський Комітет в Ч.С.Р. для організації всякої допомоги українським громадянам без ріжниці віри, національности й політичних переконань, що опинилися на чужині, яко біженці, еміґранти, інтерновані, полонені та ин.

На чолі Українського Громадського Комітету стала Управа в складі: голови М.Ю.Шаповала, членів Управи Н.Я.Григоріїва і О.Мицюка, секретаря Г.Грицая, бухгальтера - М.Балаша, керуючих відділами - реґістраційним - М.С.Косюри, трудовим - М.Кондрашенка, культурно-просвітним- Р.Лащенка, кооперативним - Б.М.Мартос, медико-санітарним - лік. Літов і асистента лікаря М.Сисак. Опріч того допомагали У.Г.К. своєю працею пп. Веретка, Г.Гордієнко,Л.Клименко, В.Левицький, Маслюк і ин.

/"Нова Україна", Прага 1922, чис. 1, 34./.

П Р И Л О Г А XXII. До ст. 69, 23.I.1922. Золотаренко вкрав...

Голова "Студентської Помочі" Української Академічної Громади в Ч.С.Р. п. Лемішка бувши закликаним на засідання Українського Громад. Комітету, як представник "Студентської Помочі" для спільного обмірковання орґанізації допомоги українському студентству, на зібранню Укр.

ким громадянам, що живуть в Чехословаччині.

Делеґація прохала допомоги для влаштування вищих, середніх і низчих сільсь-господарських курсів...

В інтересі укр. науки і культури, делеґація звернула увагу президента, що корисну акцію чеських наукових кол для допомоги ученим з Росії варт було б поширити і на Україну, де учені і письменники перебувають ще в тяжчих умовах.

Президент уважно розглянув представлені справи і обіцяв, що українське біженство без опіки не залишиться, що культурна допомога українцям буде на рівні з иншими.

/"Нова Україна", Прага 1922, чис. 1, стор. 36/.

П Р И Л О Г А XXIV. До стор. 72, 25.III.1922. До міністерства ходили...

Український Громадський Комітет поволі, тихо, але вперто й твердо будував нове огнище української культури: Українську Господарську Академію. Спробували були вороги У.Г.К-тету перешкодити йому і в цій справі. З намови, а може й по директивах п. Ректора Українського Вільного Університету Колеси двоє студентів: Паславський та Ярема, ходили до Міністерства Народьної Освіти Ч.С.Р. де, самочинно назвавши себе представниками українського студенства, заявили, що українське студенство не підтримує ідеї створення Української Господарської Академії і не піде до неї учитися, бо воно свідоме, що українська нація не має ще досить своїх учених, щоб поставити науку в Академії як слід, а будлі яке навчання в Академії лише скомпромітує чеську науку, тому, мовляли, краще замісць Укр.Госп. Академії запровадити на чеському політехнікумі лише де які українські катедри.

Так говоридвоє молодих "патріотів" з відома "старого патріота", про що п.Ярема пізніще сам проговорився перед кількома членами У.Г. Комітета.

/"Українська еміґрація", Прага 1922, збірник 1, стор. 5/.

П Р И Л О Г А XXV. До стор. 75, 13.V.1922. С.-Господарська виставка.

Україна на Сільсько-Господарській Виставці в Празі 13-17 травня 1922. "УКРАЇНА", так надписано кіоск, уладжений заходами У.Г.К-тету на с.-г. виставці в Празі 13-17 травня 1922. Над надписом український тризуб. На головній стіні кіоску діаґрами господарського стану України до революції і поруч діаґрами порівняння природніх багацтв, культури і населення України з Росією. На бокових стінах теж діяґрами, мапи, малюнки і т.п. В низу на лавках українські книжки, вишивки, етноґрафичні колекції п.Щ., який недавно прибув з України, фотоґрафії вишивок, різьба на дереві і инші зразки народнього мистецтва.

Увагу інтеліґентних сільських господарів, студентів, громадських діячів, в першу чергу, притягують дві діяґрами на стіні проти входу під назвою: "Україна і Московщина". На тих фігурах виведено кілько збіжа, вугілля, залізної руди, цукру, чавуну виробляється на душу населення в Московщині та на Україні.

По цих діяґрамах українські студенти розтлумачили Чехам чому і самодержавна й комуністична Московщина не випускають України з своїх рук.

Показана на виставці також українська книга. Пару сот книжок на українській мові, головним чином фахової сільско-господарської й еко-

номичної літератури. Крім того література на инших мовах про Україну.

Український кіоск одержав від Чеськословацької Хліборобської Єднрти, що упоряджувала виставку, за виставлені експонати почесний диплом. Український Громадський Комітет почав одержувати запрошення на ріжні виставки по цілій Ч.-С. Республиці.

/Нова Україна", Прага 1922, чис. 4-5,6. Стор.47-48 і 35/.

П Р И Л О Г А XXVI. До стор.75, 20.V.1922. Українська Госп.Академія.

Витяги з документів про затвердження Української Господарської Академії:

"Ministerstvo zemědělství Československé republiky.

Č. WRL 35.168 - Ia/1922. V Praze, 16 května 1922.
Ukrajinská hospodářská akademie - zřízení.
K č.j. 821 ze dne 19./IV.1922. Přílohy: 1.

Ukrajinský hromadský komitét v Praze.

Ministerstvo zemědělství k tamní žádosti ze dne 19.dubna 1922, čis.j. 821 povoluje na základě zákona ze dne 9.dubna 1920 r. čis. 281 Sb.z. a n., jímž se upravuje správa zemědělského školství a dozor na ně zřízený soukromé Ukrajinské hospodářské akademie jako institutu s podobnou organisací jakou měla býv. hospodář. akad. v Táboře. Předložené stanovy se schvalují, třeba však důsledně uváděti všude správný název školy: "Ukrajinská hospodářská akademie" a ve všech odstavcích stanov, kde činí se zmínka, že tato akademie jest soukromý zemědělský institut s vysokoškolskou organisací a místo, ze dělí se na fakulty, uváděti, že má tři odbory.

Tato vysokoškolská organisece jest patrná ze spůsobu administrativy školy, formy přednášek a zkoušek.

Ministerstvo zemědělství béře na vědomí, že provisorní umístění Ukrajinské hospodářské akademie má býti v Poděbradech. Pokud se týká připojení této školy ku vysoké škole zemědělské v Brně podotýká se, že..... mohlo by se v každém případě jednati toliko o mictní spojení obou vysokých škol, jelikož nějaké organické spojení bylo při různé organizaci obou zúčastněných škol stěží myslitelné.

Ministerstvo zemědělství uznává význam tohoto podniku a vejde mu ochotně vstříc ve věcech, spadajících do pravomoci zdejšího úřadu. Různé jednací řády, zejména zkušební, atd. vyžadují v kazdém případě dalšího schválení ministerstvem zemědělství.

Za ministra zemědělství: Gerstenkorn."
(Ukrajinská Hospodářská Akademie v ČSR. Poděbrady-Lázně 1931).

Відкриття діяльности Української Господарської Академії в Ч.С.Р.

19 травня ц.р. в помешканні Українського Громадського Комітету в Празі, відбулося перше спільне засідання Управи Українського Громадського Комітету, Адміністративно-господарської Комісії і Професорської Ради Української Господарської Академії, на якому голова Управи Комітету М.Ю.Шаповал, розповівши про мету й історію організації Української Господарської Академії в Ч.С.Р., зачитав її статута та офіційне повідомлення Міністерства Хліборобства в Ч.С.Р. про ствер-

ження того статуту й закликав органи Академії приступити до праці. Після цього ректор Академії проф. Шовгенів в довшій промові підніс велике значіння урядження Української Академії для господарства будучини України, а також для загального розвитку української науки й культури, дякував Українському Громадському Комітетові за працю і закінчив окликом на славу Ч.С.Р. яка дала можливість створити українське культурне огнище.

Заслухавши далі звіти про попередню діяльність Адміністративно-господарської Комісії і Професорської Ради Академії та ствердивши їх, спільне зібрання одноголосно ухвалило післати від імени названих інституцій глибоку подяку владі Ч.С.Р. за надання українській еміграції можливости до здвигнення великої української наукової установи, запевняючи, що український народ не забуде цієї братньої допомоги чеського народу в скрутну для України добу.

/"Нова Україна", Прага 1922, чис. 4 ., стор. 46/.

КУЛЬТУРНЕ СВЯТО НА ВИГНАННІ.

/З нагоди одкриття Української Господарської Академії/.

Українське суспільство на еміграції, а також на окупованих сусідами наших землях не пройде байдужно мимо нового культурного українського осередку, що організується на землі чеського народу.

Українська Господарська Академія цими днями розпочала свою працю по організації української господарської науки і культури. Кожний наш громадянин, оглядаючи тернистий шлях національного відродження України, бачить і розуміє первопричину нашої слабої сили - браку культури, під яким треба реально розуміти те, що соціяльні функції суспільства на Україні виконуються українським народом не в повній мірі: промисел, обмін, культурна творчість, адміністрація і т.п. обслуговується переважно колоніяльним народом або иншенаціональними групами. Тільки хліборобська продукція лежить на обовязку українського народу, власне селянства. Але важні, необхідні инші соціяльні функції в руках тих, для кого право нашого народу, принаймні, "не знобить, ні гріє", коли не є просто з'явищем, якого толерувати не можна.

Нація не може відродитись теоретично, в одній свідомости. Вона відроджується тільки тоді, коли стає повним суспільством. Повне суспільство те, котре обслуговує само в собі всі свої потреби.

Соціологично беручи українське відродження - воно представляється, як повільне наростання сил, повільне поширення свідомости і обслуговування все ширшого обсягу життя. Спочатку нація виявилась тільки в пісні, забаві; потім в творенні літературної мови; потім - традиції /історія/, потім політичної думки, потім політичної акції. На цю працю пішло все XIX ст. від Котляревського до Р.У.П./Революційна Українська Партія/. Початок XX століття приніс нову сферу вкорінення українства - кооперацію, як частину господарського життя. Хоч і позначилась сила українства на цих ділянках життя, але ще не стала домінуючою ще й тут.

Про обслуговування инших соціяльних функцій ще не могло бути мови.

Революція покликала українство до тяжкої праці. І зразу виявилось, що сил бракує. В масах ще не була організована психика. Творити культуру, адміністрацію, військо, дипломатію, а головно - цілком обслуговувати господарські функції суспільства було нічим. Фізичний закон

просторонi виявляється в суспільстві з новою силою:де є одне тіло, в тих межах другого бути не може. Українського промислу там нема, де є не-український. Декларації і шовіністичне виття, щоб органично не українське стало українським, ділу не помагають. Досвід революції це показав.

Чаклування і заклинання там не допомагають, де треба одно замінити на друге. Замінити - значить створити в дійсности нові фізичні тіла з суспільними функціями.

Українське господарство буде тоді, коли українська нація матиме свої власні машини, будівлі, землі, інженерів і техників, робітників, бухгалтерів і т.д., які обслуговуватимуть реально всю сістему продукції, обміну, розподілу, оборони, адміністрації, транспорту, науки...

Щоб була нація - мусить бути матерія фізична і енергія психична, яка складає реальний зміст суспільства і його функцій.

От, власне, чому утворення українських фізичних психичних сил для обслуговування господарства України є історично-черговою задачою українського відродження, з тим, щоб взяти в руки все господарство України і цим добудувати українське суспільство, зробити його сінтетично-повним, соціяльно автаркичним.

Українська Господарська Академія є першою вищою українською школою , в якій українські професори вчитимуть українських студентів українською мовою, щоб створити учених економистів, статистиків, кооператорів, агрономів, лісничих, технольогів, меліораторів, землемірів.

Опріч того, вони дадуть українську наукову термінологію, стиль - докінчуть творчість мови, зроблять її повною. Природознавство, право, економіка, соціологія, всяка техника вийдуть в мові українського народу - без цього нація не може бути повною.

Українські студенти обернуться в мужів громадських, діячів господарства і по закону фізики заступлять просторінь, в якій до цього часу були чужородні тіла. Закон суспільної механіки творитиметься далі українською енергією. В цім і є національно-суспільна творчість.

Наша Господарська Академія на своїх трьох факультетах має вісім оддiлів, в яких організується наука майже для всього господарства України, власне для всього сільського господарства - для нації хліборобів це важно, бо на грунті сільського господарства відродиться вся Україна, на нім виросте матеріяльна будова суспільства, вся Нова Україна.

Чеський народ дав можливість українському спорудити університет, а тепер і Господарську Академію - те, що нам історично найбільш потрібно; те, з чого діалектично розвиватиметься Україна. Це дійсно братерська послуга, яка матиме історично-епохальне значіння. Наші инші сусіди і несусіди давали і дають нам окупацію, насильства, грабіж, руїну, голод, канібальство і діявольське знущання з наших святинь: своїх ушкуйників і насильників називають "українським" урядом, ставлять скрізь фальсифікати - в школі, науці, господарстві і т.д. "Українська школа" на Україні фальсифікат, "українська кооперація" - фальсифікат, "українська влада"-фальсифікат, "українська армія, як і вся самостійна "Українська Соціялістична і т.д.Республіка" - фальсифікат, іронія, рафінована сістема знущання з українського народу.

В дійсности, в реальному житті дійсно щира українська Академія є більшою, абсолютною українською - ніж вся "українська" бутафорія

окупантів. Ця правда примушує наше серце гордо і радісно тремтіти. Цю радость правди дав чеський народ щиро, доброзичливо, без обовязків, без векселів.

Коли ми мали змогу - ми так само дали чехам підмогу для творення легіонів - борців за визволення політичне Чехії, а Чехія нам дає Академію для підготовки агрономів, лісничих, кооператорів і т.д. те, що в історичній черзі є найбільш потрібно.

Це і є зразок братерсько-людського відношення, що служить великій меті - вселюдської солідарности. І який же це контраст до всього того, що дають нам професійні месіянці братолюбія - москалі й поляки!

Так, громадяне! На торжищі світовому, де метають жереб про ризи України, не називають навіть імени цієї жертви хижацтва, здвигнення Української Господарської Академії є символом відродження нашої дорогої і нещасної батьківщини, для нас великим культурним святом, для чехів - свідоцтвом їх культурної вищости, а для наших ворогів-гнобителів і ворогів-байдужників - культурним докором. Поруч з "комуністичним" бузувірством, порожньою белькотнею руїнників, фальсифікаторів і "лівих" чи "правих" погромщиків соціялізму - людської солідарности наше культурне свято на вигнанні є святом культури Нової України.

Прага, 10 травня 1922. М.Шаповал.

/"Нова Україна", Прага 1922, чис. 4-5, стор. 1 - 3/.

П Р И Л О Г А XXVII. До стор. 87, 10.III.1923. З.Збори УГК.

Склад Управи УГК перед загальними зборами УГК в днях 15,21.I., 5.III. 1923 р.був такий: голова- М.Ю.Шаповал, члени:Н.Григоріїв і Б.Матюшенко. Опозиціонером і ревізіоністом УГК виступив від групи соц.-дем. Б.Матюшенко. На останніх зборах Б.Матюшенко зложив заяву з таким закінченням: "В разі неприняття Комітетом на теперішніх Загальних Зборах запропонованих нами заходів, ми, не маючи можливости нести далі відповідальність за діяльність У.Г.К., виходимо зі складу К-ту, залишаючи собі вільну руку що до дальших мір захисту інтересів української еміґрації. Прага 15 січня 1923 р. Підписали: проф.др.Вол. Старосольський, др. Б.Матюшенко, О.Бочковський, В.Шкляр, Б.Мартос, Нянчур, Осип Безпалко, С.Гольдельман, Марія Матюшенко, М.Мартос, Микола Добриловський, Комарецький доцент." Всі підписані соц.-дем.

З пояснення Н.Григоріїва: "Приблизно 2 1/2 місяці назад, до нього і до Голови У.Г.К. М.Шаповала являлися представники від укр.соц.демократів для переговорів про роботу в У.Г.К. Їм була дана відповідь, що вони, цеб то Григоріїв і Шаповал, можуть говорити з ними лишень, як члени Управи У.Г.К., а не члени партії; в справах Гром.Комітету з партійного становища вони говорити не можуть, тому що партія с.р. відповідальности за роботу в У.Г.К. на себе не бере."... Після цього Н.Григоріїв скритикував всі точки заяви поданої Б.Матюшенком і підписані іншими особами.

Коберський К. просить майбутню Комісію звернути увагу на образливе поводження з ним Матюшенка, за те, що Коберський на Загальних Зборах У.Г.К. запитав Управу, чи виконала вона постанову Загальних Зборів про оплату членам У.Г.К. по двох посадах в еміґраційних установах лише одної платні не вище певної норми/3000 вч./. Пан Матюшенко отримував по Укр.В.Унів. 1500 кч. а по Управі У.Г.К. 2000 кч. і 500 кч. на родину. Запитує Збори, чи вони вважають його присутність можливою на Зборах, бо таке поводження др. Матюшенка кидає на нього неясне світло.

На Загальних Зборах У.Г.К. 5 березня була подана заява під наголовком: До Українського Громадського Комітету в Ч.С.Р., підписана п.п. Д-р.Гончаренко, Ріпецький, М.Балаш, Г.Грицай, Шрамченко, І.Паливода, К.Станіславський, П.Марченко, М.Нездійминога. Заява досить обширна і закінчується так: "Вважаючи в цім небезпеку для великої громадської справи, веденої У.Г.К., заявляємо, що в У.Г.К. не може бути місця для політичних інтриг. У.Г.К. не може бути полем політичного суперництва партійних групувань. Вступ в У.Г.К. і праця організувались на основі персональних якостей членів, а тому і Управа і Голова можуть бути кандидатами тільки Загальних Зборів, а не партійних груп.

Хто хоче вести політику - хай веде за стінами У.Г.К., але У.Г.К. не повинен обертаться в політичне бюро, а через те заяві інтерпелянтів треба дати належну оцінку і перейти над нею до порядку."

Витяг з Протоколу Загальних Зборів Українського Громадського Комітету 5 березня 1923 року ч. 132/119.

"4.Біжучі справи:

Пан Григоріїв пропонує розпустити Комісію обрану для розгляду заяви - вимоги 12-ти членів У.Г.К. бо Комісія є недоцільною, через те, що згадані члени вислідів Комісії не зачикали і вийшли з Комітету.

Далі п.Григоріїв інформує Загальні Збори, що п.Матюшенком до Міністерства Закордонних Справ подана заява ідентична заяві поданій Зборам У.Г.К. Цікаво, що із числа підписаних - п.п. Бочковський,Старосольський, по словам самих п.п. Бочковського, Старосольського, згоди своєї на передачу подібної заяви до Міністерства не давали.

Далі п.Григоріїв а потім п.п. Паливода, Гончаренко пропонують подачу ультимативної вимоги, а тим паче передачу її до уряду осудити.

П.Паливода вносить пропозицію: вчинок подачі заяви ультимативного характеру до Загальних Зборів У.К. та передачу її до Міністерства визнати антигромадським, руйнуючим громадську роботу.

П.Грицай зазначає, що відповідну кваліфікацію і осудження цього вчинку Загальні Збори вже дали тім, як вони зустріли цю заяву, але вважає потрібним щоб Комісія яка обрана для розгляду заяви-вимоги все ж таки висловила свій погляд. П.Грицай пропонує аби У.Г.К. з свого боку склав відповідь на заяву до Міністерства і довів до відома українського громадянства.

П.Терлецький не вважає можливим іти шляхом Б.Матюшенка, а саме звертатися до Міністерства.

П.Григоріїв пропонує пропозицію п.Паливоди з пропозіцією п.Грицая сполучити, відкинувши думку про звернення до Міністерства.

Прийнята резолюція: 'вчинок подачи заяви ультимативного характеру до Загальних Зборів У.Г.К. та передачі її до Міністерства визнати антигромадським, руйнуючим громадську роботу. Дати вичерпуючі пояснення і відповідь для широких кол Українського Громадянства'".

/Елаборат: До відома Українського Громадянства. 5.III.1923 р./.

П Р И Л О Г А XXVIII. До стор. 89, Президент Масарик у Подєбрадах.

Провідини Президентом Ч.С.Республіки Української Господарської Академії. Дня 9 травня 1923 р. п. президент Ч.С.Р., проф.Т.Масарик, провідав м. Подєбради. На головній площі міста зустріли його представники місцевої влади, а разом із ними й заступник голови Українського Громадського Комітету д.Н.Григоріїв. Тимчасом професура і студенство Української Господарської академії та матуральних курсів :_

Українська народня маса має, принаймні, свою "етноґрафічну" культуру, якою живе; інтеліґентне ж українство не має й того, живучи чужою культурою й тяжко борючись за саме утримання звязку з національністю, не маючи змоги жити повністю укр. культури й інтеліґенського побуту. Коли ж настане час, котрий принесе нам повноту національної культури, змогу задовольнити всі свої матеріяльні й духові потреби виробами українських рук і витворами українського духу? Коли українська нація матиме свою культурну основу, на якій би виховувалися молоді покоління, орґанично впоюючи в себе національну, цебто, спільну душу народню? Очевидячки , тоді, коли будуть кадри вихованої в українстві самим українством активні, бадьорі, освічені діячі на полі культури, й коли вони будуть не тільки фаховцями, а й громадянами, не тільки вчителями певного фаху, а й суспільного життя, будівничими громадянства. А для того необхідне відповідне виховання й підготовання кадрів таких діячів: учителів-громадян.

Вищий Педаґоґічний Інститут мусить бути такою першою школою. Відповідно до того мусить бути й установлена програма навчання, яку в загальних рисах окреслено так:

1. Українознавство: українська мова, історія, література, мистецтво, з особливим узглядненням історії відродження України.
2. Загальна історія, література, мистецтво, з особливим узглядненням слав'янознавства.
3. Суспільні й гуманітарні науки: соціолоґія - теоретична і прикладна; Народнє господарство; кооперація й економічна ґеоґрафія; енцикльопедія права з особливим узглядненням політичного устрою ріжних держав; льоґіка і психольоґія; етика й філософія;
4. Природознавство й фізико-математичні дисципліни: енцикльопедія вищої математики; фізика, хемія; зоольоґія, ботаніка, ґеольоґія, мінеральоґія, анатомія й фізіольоґія людини.
5. Педаґоґічно-шкільні дисципліни:...
6. Мови: чеська, французька, німецька, на бажання й анґлійська.

Вищенакреслену програму мається на увазі виконати протягом двох років, при чім навчання що-року буде мінімум 10 1/2 місяців, цебто як для нормального часу, то навчання в Інституті рівняється приблизно 2 1/2 рокам.

В Інститут приймаються особи з закінченою середньою освітою й після успішного закінчення Інституту одержують дипльом ученого педаґоґа з одної з галузів наук.....

Наш Педаґоґічний Інститут, таким чином, пристосовується до конкретних потреб нашого народу, через те його орґанізація і проґрама не повинні бути копією якихось типів, вироблених у инших народів, особливо народів-панів, а навпаки: від чужих народів будемо брати нові і кращі придбання чистої науки, пристосовуючи їх до українського ґрунту.

Для кермування Інститутом Громадський Комітет запрохав професора Л.Білецького, як директора і професора історії українського письмен.

Студенти можуть учитись на свій кошт, а для незаможніх будуть дані стипендії від УГКомітету по 500 кч.місячнр на 50 осіб.

В цей час, коли пишуться ці рядки, вже подано 320 прохань про приннття до Інотитуту, але стипендій є тільки 50.

Український Громадський Комітет постановив присвятити Інститут памяти нашого великого громадянина-еміґранта Михайла Драгоманова, що в лиху добу темної ночі підняв на еміґрації голос в оборону України... Ідеями М.Драгоманова жило наше покоління, під прапором Драгоманова

зібралися біля будинку, де містяться канцелярія й кабінети У.Г.А. Коли президент наблизився до них, хор студентів У.Г.А. та матуральних курсів відспівав чеський нац. гимн: "Кде домув муй", після чого п. Н.Григоріїв привітав Президента від імени У.Г.К. й подякував йому та в його особі всьому чехословацькому народові та урядові за ту допомогу українській еміґрації, через яку У.Г.К. спромігся зорґанізувати в Ч.С.Р. Українську Господарську Академію, Вищий Педаґоґічний Інститут та матуральні курси для дорослих. Після того п.Григоріїв представив президентові професуру і студенство Академії та матуральних курсів. Ректор Академії проф.Шовгенів дякував президентові за поміч Академії й подав меморандум про сучасний її стан. Президент Масрик відповів на це ось що: "Я вам також сердечно дякую. Я добре поінформований про вашу школу та ваші успіхи. Тішить мене, що ви в нас найшли хоч не батьківщину,-зрештою ви її й не можете найти тут - але добре сусідство братнього народу, в якого можете жити спокійно. Ви й самі кажете, що ви тут спокійні й щасливі. Я особливо тішусь тим, що при всьому нещастю, яке впало на Росію й Україну, ми все-таки наші слав'янські програми, що були в нас перед війною, можемо фактично ще проводити. Слав'янська програма ще не загинула й не загине. Хочемо, щоб ми були сьогодні - сказав би я - практичніщі, ніж давніще, щоб ті ідеали більш-менш абстрактні - а за Австрії й не могли бути инші - сьогодні увінчалися ділом. Доки це буде залежати від мене, я радо піддержуватиму вас та ваших студентів".

Після цього п. президент, проходячи попри професуру і студенство, які вітали його окликами "Слава", в розмові з п.Григоріївим та проф. Шовгеневом докладніще розвідувався про культурну працю української еміґрації. Вслід за тим студенський хор проспівав український гимн "Ще не вмерла Україна", і президент од'їхав далі на оглядини м. Подебрад. /"Нова Україна" Прага 1923, число 6, стор. 170-171./.
/"Трибуна України", Варшава 1923, чис. 2-4, стор.112-113./.

П Р И Л О Г А XXIX. До стор. 89, 3.VI.1923. Педагогичний Інстит.

Український Вищий Педаґоґічний Інститут імени Михайла Драгоманова в Празі, Ч.С.Р.

Орґанізація реальної культурної роботи в пляні Українського Громадського Комітету в Ч.С.Р. збільшується новим придбанням. Український Педаґоґічний Інститут є вже фактом. Статут У.В.П.І. стверджений урядом ЧСР дня 4 травня 1923 року, під чис. 47114/1923.

Українське громадянство з цікавістю стежило за підготовчою роботою УГК в цім напрямі, а тому не будуть зайві ті кілька інформацій, які ми вважаємо потрібним уже тепер довести до загального відома.

Думка про заснування Інституту виникла в Управі УГК ще торік у серпні, коли перша хвиля орґанізації Господарської Академії минула. Оцінюючи потреби української культурної творчости, ініціятори бачили безмежне море потреб, але поставили в першу чергу здійснити Інститут, як школу, в котрій мали б виховуватись і фахово вивчитись грамотні орґанізатори народньої культури.Думаю, що цей погляд зрозумілий: українство позбавлене своєї школи, культурної традиції, систематичного переживання в атмосфері своєї народньої культури. Ми всі живемо поза українством, у сфері чужої культури, заглядаючи в середину народнього життя з чужими, нахапаними безсистемно, а иноді накинутими живосилом і прищепленими в ході життя поглядами, відомостями, звичками.

ми вийшли на боротьбу для здійснення його заповітів, котрі є й будуть нашими заповітами.

В Інституті ім.М.Драгоманова хай виховується молоде покоління, що, натхнене його заповітами, може стати героїчним поколінням на полі нашої культури.

Що-більш лютують на нашій землі вороги, то більш повинні ми вкласти творчого вогню в нашу працю закордоном, і коли на нашій землі руйнуються наші школи - ми мусимо творити тут вогнища нової вільної науки на сором і ганьбу гнобителям України...

Але задум ворожий не здійсниться: на сторожі нашої рідної культури ми ставимо ще одне вогнище рідного слова - вищу школу:

Український Вищий Педагогічний Інститут імени М.Драгоманова.

Прага, 7.V.1923 р. М.Шаповал.

/"Нова Україна", Прага 1923, число 6, стор. 151-154./.

П Р И Л О Г А XXX. До стор. 91, 17.VII.1923 р. Супруніяда.

Гляди: "Вільна Спілка", Прага-Львів, 1927-1929, чис. 3. Ст.134-139/.

П Р И Л О Г А XXXI. До стор.92,5.VIII.1923. Марко Луцкевич.

Засуд Марка Луцкевича за наклеп. 10.XI.1923 в Празі відбувся повітовий карний суд над послом до варшавського сейму д.Марком Луцкевичем. Обвинувачував його Український Громадський Комітет та Укр. Вищий Педагогічний Інститут за наклеп, що, мовляв у Празі до Педагогічного Інституту приймають студентів за рекомендацією польської розвідки. Суд признав п.М.Луцькевича винним і засудив його на арешт.

/"Нова Україна", Прага 1923, чис.12, стор. 252./.

П Р И Л О Г А XXXII. До стор. 94, 2.X.1923. Селянська Спілка.

Ся організація нераховує тепер у свойому складі до 600 людей і провадить інтисивну культурно-просвітню роботу.

Тепер "Селоспілка" веде Кооперативні Курси в Празі,що їх одвідує 60 душ слухачів; філія цих курсів знаходиться в Йозефові й має 150 душ слухачів. В Празі існують Гарбарські Курси з 30 слухачів; у Миловицях є автомобільні курси з 20 курсантами. Закладаються гарбарські курси в Йозефові, на які зголосилося до 150 слухачів.

Існуючі курси провадять жваво свою роботу. Керманичі курсів знані фахівці.

На цих курсах, крім спеціяльних предметів, викладають обовязково чехознавство й українознавство.

/"Нова Україна", Прага 1923, число 12, стор. 251./.

П Р И Л О Г А XXXIII. До стор. 95,1.XI.1923. Соціологичне Т-во.

З ініціятиви голови Українського Громадського Комітету в ЧСР М.Шаповала засновано в Празі Соціологічне Т-во. Дня 1 жовтня ц.р. відбулися перші установчі збори т-ва, на яких ініціятор М.Шаповал доповідав про завдання такого т-ва. З доповіді виходило, що в наші часи, коли соціольогія набрала такої ваги, що навіть урядові кола ріжних країн

заінтересувалися нею і вводять в школах як окрему й обов'язкову дисципліну, репрезентанти української культури повинні звернути на цей предмет як-найсеріознішу увагу, повинні вести далі ту роботу на цьому полі, як почали її свого часу М.Драгоманов, С.Подолинський і ин.

Після дивої виміни думками визнано таке товариство за неминуче потрібне. Ухвалено статут і вибрано першу президію Т-ва.

Фундатори Т-ва такі: Микита Шаповал, проф.др.Ярема, доц.др.Д.Чижевський, проф.Петров, письм. В.Винниченко, ґен.Микола Шаповал, Кар. Коберський, др.С.Ріпецький, Н.Григоріїв, Д.Ісаєвич, др.Гр.Айолло, В. Левинський, доц.Л.Шрамченко й инш.

До президії Т-ва ввійшли: Микита Шаповал, - головою, проф.Ярема-заст. голови, Д.Ісаввич - секретарем.

/"Нова Україна", Прага 1923, чис. 12, стор. 249./.

П Р И Л О Г А XXXIV. До стор.96, 27.X.1923. Роковини УПСР в Празі.

Дня 27.X.1923 р. празька ґрупа У.П.С.Р. обходила в "Українській Хаті" третю річницю свого існування. На товариське зібрання прибули члени У.П.С.Р. з родинами і співчуваючими. Голова Закордонного Комітету М.Шаповал привітав присутніх.

Тоді,як українська нація, розпорошена ріжними орієнтаціями, докотилася одною частиною до Москви, другою до Польщі й Румунії, а третьою - до Мюнхену, а - У.П.С.Р. на Україні опинилася в підпіллі, без можности одверто й ясно подавати свій голос; тоді як здеморалізована українська еміґрація ріжних орієнтацій, не помічаючи своїх злочинів у запобіганню перед чужими силами, безпідставно обвинувачувала У.П.С.Р. за всі нещастя національної катастрофи і провадила запеклу боротьбу з соціялізмом взагалі; у хвилю найлютіщого нападу вулиці на У.П.С.Р. - невелика група людей, наперекір моді, заснувала у Празі орґанізацію цієї партії.

І от минуло три роки, які виразно показали повну нездатність усіх инших політичних уґрупувань, зробити хоч щонебудь для добра українського трудового люду.

Тільки те, що зробили "ненависні ес-ери", врятувало українську еміґрацію від повного розкладу..., бо навіть ті полегкости, які роблять тепер на Україні для української культури, вимушені працею, переведеною за кордоном. Все, що зроблено празькою ґрупою, зроблено в ім'я добра українського трудового народу, а не ради дрібних партійних чи гурткових інтересів або амбіцій.

Закінчуючи привітання Голова Зак.К-ту У.П.С.Р. закликав до президії зборів усіх основників ґрупи, що прибули на збори /К.Коберський, Г.Грицай, С.Ріпецький, М.Стахів/, після чого збори вшанували вставанням пам'ять помершого основника ґрупи т.В.Ляха.

К.Коберський розповів короткими словами, як в кінці жовтня 1920 р. кілька старшин галицької армії, інтернованих у таборі Йозефові в Ч.С.Р. в часи банкротства Петрушевичівщини і Петлюрівщини дійшли до переконання, що тільки позиція У.П.С.Р. з орієнтацією на сили власного народу, без надії на Москву, Польщу й Антанту єдино вірна, через що й ухвалили закласти у Празі ґрупу У.П.С.Р. Першим головою заочно обрано М.Шаповала, який в той час перебував у Карльсбаді.

Д.Денисенко склав привітання від подєбрадської ґрупи У.П.С.Р.

/"Нова Україна" Прага 1923, число 12, стор. 251-252./.

П Р И Л О Г А XXXV. До стор.103, 14.III.1924. Катерина Воронець.

Катерина Воронець-Монтвид /1878 - 1955/, співачка - сопрано, родом із Слобожанщини. Скінчила консерваторію в Міляні; в 1900-их рр. на перших ролях в оперових театрах Харкова, Одеси, Київа, Москви; виступала в українських концертах; після 1920 р. співала в Празі й ін. містах Західньої Европи /1928 р. ґастрольна подорож в УССР/. З 1943 р. жила в Німеччині.

/ НТШ. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Ст.318/.

П Р И Л О Г А XXXVI. До стор.108, 7.VII.1924. 3-ліття У.Г.К.

Три роки праці Українського Громадського Комітету в ЧСР. Від 7.VII. 1921 до 7.VII.1924.
Дійсних членів на 1.VII.1924 - 94. Управа з трьох членів: голова - М.Шаповал, члени - Н.Григоріїв і М.Галаган. Ревізійна Комісія з 3-х членів. Громадський Суд з 5-ти членів.
Технічні орґани: 1.Секретаріят. 2.Відділ опікування, зареґістровано 5.209 осіб. 3.Орґанізаційний відділ і Бюро праці. 4.Культурно-просвітній відділ. 5.Видавничий відділ і Пресове бюро. 6.Адміністрат. господарська Комісія в справах У.Г.А. 7.Фінансово-бухгалтерський відділ.

Установи заложені У.Г.К.: 1. Українська Господарська Академія в Подєбрадах. 2.Український Педаґоґічний Інститут ім.М.Драгоманова в Празі. 3.Матуральні Курси. 4.Реальна Гимназія. 5. "Українська Хата" - їдальня і клуб. 6.Бібліотека-читальня. 7. Переходова станиця. 8. Книгарський кіоск. 9.Амбулаторія. 10.Санаторія для хворих на грудні недуги.

Орґанізуються: 1.Публична Національна Бібліотека. 2.Архив-Музей.

Самостійні Товариства при У.Г.К. 1.Т-во Пластичного мистецтва. 2. Музичне Т-во. 3.Т-во українських письменників. 4.Український Громадський Видавничий Фонд. 5.Тво Допомоги культурним силам на Україні.

Працювало в У.Г.К.: 1.Членів Управи - 3. 2.Управителів відділів, або рівних їм становищам - 8. 3.Технічних помішників - 23. 4.Низчих служачих - 8. 5.Професорів і лекторів - 96.

Виконність: За три роки Управа мала 265 засідань і розглянула 13000справ. Полагоджено 11.061 справ: 202 меморандумів до ріжних установ і орґанізацій, 1931 прохань про право побуту в Ч.С.Р., 501 справ на право в'їзду в Ч.С.Р. Щоденно відвідин - 35 осіб пересічно.

Соціяльний склад зареґістрованих: селян 2724 - 52.4%, робітників 651 - 12.4%, інтелігентів 1682 - 32.4%, торговців 79 - 1.4%, землевласників 73 - 1.4%. Разом 5209 - 100%.

Вік: До 7 років 144-2.4%, 8-14 років 77-1.3%, 15-24 років 1.533-29.5% 25-34 років 2768 - 53.1%, 35-54 років 628-12.1%, 55 років і старші 59-1.2%. Разом 5209 - 100%.

Освіта: непісьменних, з малими дітьми 440-8.5%, малописьменних 646-12.4%, не більш вищої початкової школи 1152-22.2%, Не скінчена середня школа 590-11.2%, закінчена середня школа 1917-36.7%, фахова школа низча 104-2.0%, фахова школа середня 189-3.6%, вища освіта 171-3.4%.

Територіяльне походження: Наддніпрянщина 2565 - 49.2%, Наддністрянщина 2134-40.9%, Басарабія 40-0.8%, Кубань 35-0.7%, Зелений Клин 7 - 0.1%, Буковина 151-2.9%, інші землі 277-5.4%. Разом 5209-100%.

Допомога матеріяльна: видано ріжної одежі і т.д. 4226 штук на суму 259.636 кч. Грішми видано-позичково - 34.628 кч. Дарових обідів видано 43.908 на суму 353.785 кч.

Переходові пункти У.Г.К. були в Жілін, Братіславі, Йозефові і Ужгороді.

За допомогою УГК організовано Кооперативні Курси в Празі на 60 осіб, в Йозефові на 120 осіб.

Медично-Санітарний відділ мав лікар.оглядин 8621: на грудні хороби 1132,хірургічні-676, шлункові-198, венеричні 236, шкіряні-184, недокровні - 245, інваліди - 100, сердечні - 69, нервові 370, ревма-168, зубні-434, очні - 234, ушні і горлові 173, інфлюєнція - 167. Приміщено в санаторію 99, в шпиталях 113, переведено операцій 28.

Культурний відділ влаштував 691 студ. на чешські високі школи, 160 осіб на чеш. середні і фахові школи, 130 осіб на матур. курси в Йоефові, 24 особи на авто-тракторні курси, 9 осіб на фахові курси. Здобуло право на студії 1812 укр. еміґрантів.

Наукових стипендій видано 96 особам /тим, що нігде на заняті в школах/. Для театру М.К.Садовського здобуто 12 стипендій.

Видано У.Г.К. 6 книжок і 3 книжки іншими за допомогою У.Г.К.

На 1.VII.1924 р. влаштовано студентів на стипендії в У.Г.Академії 382. Матуральні курси в Подєбрадах закінчило: I група 33 особи, II група 30 особи, III група 51 особа. Разом 114 особи.

Матуральні курси в Празі слухало 118 осіб, потім перетворені в реальну гімназію в якій вчилося 158 учнів.

Санаторія У.Г.К. містилася в селі Квасах, Карпатська Україна, від 1.X.1923 до 1.I.1924 було приміщено 13 осіб хворих.

+ + + + + + + + + + + + + + + + + Упорядчик.

В БІБЛІОТЕЦІ „УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО СЛОВА" ВИЙШЛИ:

1. ПЕТРО МАРЧЕНКО: МИСТЕЦЬКА АКЦІЯ В ТАНКУ $ 1.00
2. П. БОГАЦЬКИЙ, М. ШАПОВАЛ, А. ЖИВОТКО: УКРАЇНСЬКА ХАТА $ 1.00
3. МИКИТА ШАПОВАЛ: СХЕМА ЖИТЄПИСУ $ 1.00
4. Інж. САВА ЗЕРКАЛЬ: НАЦІОНАЛЬНІ І РЕЛІГІЙНІ ВІДНОСИНИ НА ЗАКАРПАТТІ $ 1.00
5. ПЕТРО МАРЧЕНКО: АРОМА КВІТУ $ 0.75
6. ПЕТРО МАРЧЕНКО: ЕВЕНТУАЛІЯ ТА ІНШІ НАРИСИ $ 1.00
7. МИКИТА ШАПОВАЛ: ЩОДЕННИК. І. і II. ЧАСТИНИ $ 4.00

За цими виданнями і журналом „Українське Громадське Слово", річники 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958 (3.50 дол. за річник) писати на адресу

UKRAINIAN COMMUNITY WORD
Post Office Box 103
BROOKLYN 25, N. Y., U. S. A.